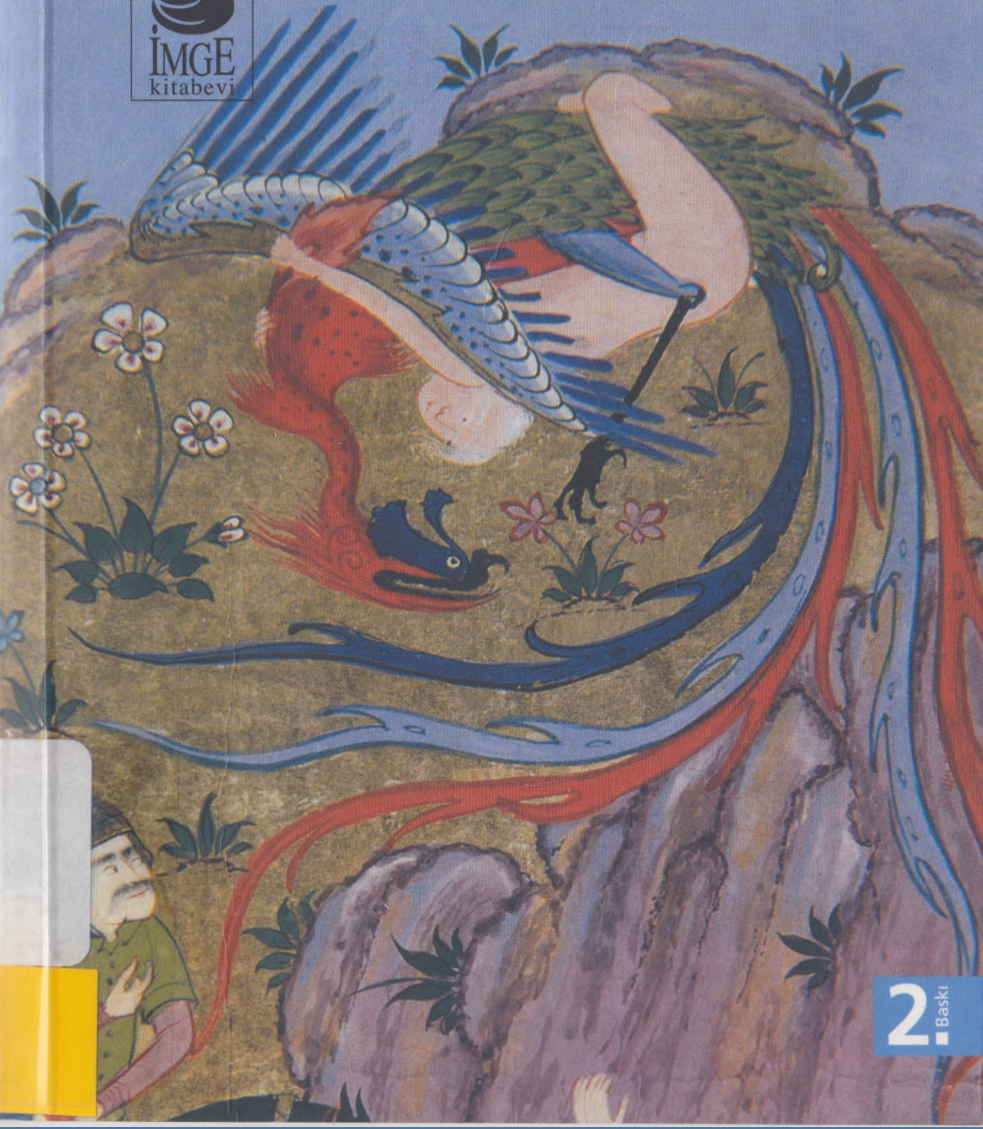


Pertev Naili Boratav

Zaman Zaman İçinde

masal



2. Baskı

Pertev Naili Boratav



Zaman Zaman İçinde

*Zaman zaman içinde
Kalbur saman içinde
Develer top oynarken
Eski hamam içinde
Hamamcının tası yok
Hamamın kubbesi yok...*

“Masal her çeşit insanın ‘örnek edilmeye değeni’ ile ‘kaçınılması, şerrinden korunulması gerekeni’ni dinleyicinin karşısına çıkaracaktır. Boy ölçüşen iki zıt güçten olumlunun, sonunda üstünlüğü alması masalın kanunundandır; çünkü masal iyimserdir. Kusurları büyütmemek, cezalar üzerinde fazla durmamak, ürpertici ayrıntılardan kaçınmak, kötülere korkunç olmaktan çok gülünç göstermek ... gibi yollarla bizim masallarımızda bu iyimserlik ve hoşgörülük daha da çok belirtilmiştir.”

Pertev Naili Boratav 1928’de başladığı masal derlemelerinin sayısını zamanla üç bine ulaştırmış; bu derlemeleri inceleyerek 378 tür altında sınıfladığı masal kataloğunu ise 1953’te yayımlamıştır. Bu incelemenin bilim dünyasında gördüğü ilgi üzerine 1955’te Fransızca olarak hazırladığı Türk masalları seçkisi; ardından da her türden bir masal yayımlama rüyasının gerçekleştirilmesinde ikinci bir adım olarak *Zaman Zaman İçinde* yayımlanmıştır.

Bu derleme, masalların bütün canlılığıyla yaşadığı bir dönemde Pertev Naili Boratav’ın “masal ataları”ndan derlediği, sözlü geleneğin en güzel örneklerinden yirmi bir tekerleme ve yirmi iki masala yer veren kapsamlı bir eserdir. Boratav’ın masal ve tekerlemelerin özelliklerini ayrıntılı olarak incelediği bir önsözün yanı sıra sözlü kaynakların listelerine de yer verdiği *Zaman Zaman İçinde*, akademik çalışmalar için zengin bir başvuru kaynağı olma özelliği taşımaktadır.

World News & Views





Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, 1907'de Bulgaristan'da doğdu. 1930'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. 1931-1935'te Konya'da edebiyat öğretmenliği yaptı. Bir sene Almanya'da kaldı, 1938-1948'de AÜ DTCF Halk Edebiyatı ve Folklor kürsüsünde doçent ve profesör olarak çalıştı; 1948'de açığa alınarak ders verdiği kürsüsünün kaldırılması üzerine 1952'de Fransa'ya gitti. Çalışmalarını oradaki üniversite ve bilim kurullarında sürdürdü. Centre national de la recherche scientifique'te (Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi) uzman ve fahri araştırma uzmanı olarak çalıştı. 1976'ya kadar École pratique des hautes études'de Türk folkloru seminerleri verdi. École des hautes études en sciences sociales'te Osmanlı arşiv belgeleri üzerine seminerler yönetti. Türk halk edebiyatı ve folkloru alanında dünyanın sayılı bilim adamlarından biri olan Boratav, 16 Mart 1998'de Paris'te öldü.

Boratav'ın Eserleri:

- *Köroğlu Destanı* (1931)
- *Folklor ve Edebiyat I* (1939)
- *Bey Börek Hikâyesi'ne Ait Metinler* (1939)
- *Halk Edebiyatı Dersleri* (DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı, 1942)
- *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi* (Halil Vedat Fıratlı ile birlikte, 1943)
- *Pir Sultan Abdal* (Abdülbâki Gölpinarlı ile birlikte, 1943)
- *Folklor ve Edebiyat II* (1945)
- *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* (Milli Eğitim Basımevi, 1946)
- *Typen Türkischer Volksmarchen* (Wolfram Eberhard ile birlikte, "Türk Halk Masalları Tipleri", 1953)
- *Zaman Zaman İçinde* (1958; İmge Kitabevi Yayınları, 2007, 2009)
- *Le Tekerleme: Contribution à l'étude typologique et stylistique du conte populaire turc* ("Tekerleme-Türk Halk Masallarının Stilistik ve Tipolojik İncelemesine Katkı", 1963)
- *Az Gittik Uz Gittik* (1969; İmge Kitabevi Yayınları, 2006, 2007-2 baskı, 2008, 2009)
- *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* (Gerçek Yayınevi, 1969)
- *100 Soruda Türk Folkloru* (Gerçek Yayınevi, 1973)
- *Nasrettin Hoca* (Edebiyatçılar Derneği, 1996; Kırmızı Yayınları, 2006)

Imge Kitabevi Yayınları

Ankara / Kızılay
Konur Sokak No: 17
Tel: (312) 419 46 10-11
Faks: (312) 425 65 32
E-Posta: imge@imge.com.tr

Istanbul / Beyoğlu / Taksim
İstiklal Cad. Zambak Sok. No: 2/4
Tel: (212) 249 34 79
Faks: (212) 249 35 79
E-Posta: imge@imge.com.tr

Imge Dağıtım

Ankara / Kızılay
Konur Sokak No: 43/A
Tel: (312) 417 50 95-96 / 418 28 65
Faks: (312) 425 65 32
E-Posta: imge@imge.com.tr

Istanbul / Çarşıoğlu
Ankara Caddesi No: 45/A
Tel: (212) 527 40 57
Faks: (212) 527 41 45
E-Posta: imge@imge.com.tr

Pertev Naili Boratav



Zaman Zaman İçinde

2. Baskı



Imge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Şebnem Çiler Tabakçı

ISBN 978-975-533-490-5

© Imge Kitabevi Yayınları, 2007

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Ocak 2007
2. Baskı: Haziran 2009

Kapak Uygulama
Duysal Yaşar

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Mithatpaşa Cad. No: 62/4 Kızılay-Ankara
Tel: (312) 418 70 93-94 • Faks: 418 10 46
www.pelinofset.com.tr

Imge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (312) 419 46 10-11 • Faks: (312) 425 29 87
İnternet: www.imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr

İçindekiler



ÖNSÖZ.....	9
GİRİŞ.....	15
TEKERLEMELER	
1-4. Zaman Zaman İçinde.....	71
5. Bir Varmış, Bir Yokmuş	73
6. Az İken, Uz İken	73
7. Ondan Sonrası.....	75
8. Karpuz	76
9. Topal Arı.....	77
10. Yol.....	78
11. Güzel.....	79
12. Pire.....	82
13. Kafam.....	84
14. Üvez	85
15. Tavşan Avı	87
16. Hiç	90
17. Kaz Avı	94
18. Yeme İçme	95
19. Ne Olsam?	97
20. Sözün Sonu.....	98
21. Masal, Masal	100

MASALLAR

1. “Bacı Bacı, Can Bacı...”	103
2. Yedi Kardeşler	109
3. Nardaniye Hanım	114
4. “Ben Bir Yeşil Yaprak İdim...”	121
5. Fesliğenci Kızı	128
6. Yatalak Mehmet	136
7. “Menekşe Yapağından İncinen Kızım...”	145
8. Arap Lala	148
9. Dülger Kızı	155
10. Ahu Melek	160
11. Hüsnü Yusuf Şehzade	170
12. Sitti Hatun	179
13. Oduncunun Kızı	191
14. Sabır Taşı	198
15. Yıldırım Padişahı	203
16. Nalinci ile Padişah	209
17. Altın Toplu Sultan	215
18. Bostancı Dede	223
19. Usta Nazar	234
20. “İnsanoğlu Nankördür...”	238
21. Köylü ile Sultan Mahmut	243
22. Hasses Paşa	245
Tekerlemelerin Kaynakları	255
Masalların Kaynakları	258
Notlar	260

Hayrünnisa'ya

On yılın armağanı
(5 Mart 1947-5 Mart 1957)

P.N.B.



Önsöz



Bu kitaptaki metinleri seçerken, masal derlemelerine başladığım günlerden bu yana otuz yıla yakın bir zamanın geçmiş olduğunu gördüm: Elimdeki masallardan ilk derlenenlerin tarihi 1928 başlarına, Türk folklorunun çeşitli konularına yeni bir ilgi ile bakmaya hazırlanan bir üniversite öğrencisi olduğum çağa çıkıyor.

Bu tarihten önce Türk folklorunun konuları arasında masallara aydınlarımızın dikkatini çekecek çalışmalar yapılmıştı: başta Macar bilgini Ignaz Kunos olmak üzere, Batılı -daha çok Alman- müsteşrikler Türk filoloji araştırmalarında masal metinlerinin derlenmesine de yer vermişler; Türkiye’de Ziya Gökalp “milli harsın tehzibi”nde folklorun, bu arada masalların önemi üzerinde durmuş, 1922 yıllarında Diyarbakır’da çıkardığı *Küçük Mecmuâ*’da masallar yayımlamıştı. Daha sonra, Cumhuriyetin ilk yıllarında (1927’de) kurulan Halk Bilgisi Derneği, yurdun dört

köşesindeki aydınları Türk folklor malzemesinin hasadına çağırırken onlardan masal derlemeleri de bekliyordu. Bu derneğin yayınları arasında, kitap halinde ve sonradan Eminönü Halkevi'ne devredilen *Halk Bilgisi Haberleri*'nin sayfaları içinde birçok masal metinleri de yayımlandı. 1932'den başlayarak, yurdun orasında burasında; Halkevleri çalışmalarının çerçevesi içinde ya da kendi başlarına derlemeler yapanlar da oldu. Ama, karşılaştırmalı folklor incelemelerinde Türk masalının önemini düşünecek olursak, bütün bu yurt-dışı ve yurt-içi çalışmaların folklor bilimine getirdiği ham madde pek büyük bir yekün sayılmaz. (1946'da Türk masallarının kataloğunu yaparken elden geçirebildiğimiz basılmış masalların sayısı 500'ü geçmiyordu.)

1938'de Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Türk halk edebiyatı derslerini okutmaya başlayınca, öğrencilerimi sistemli bir şekilde Türk masalları derlemeye teşvik ettim. O sıralarda aynı fakültede vazife gören Profesör Wolfram Eberhard'ın teklif ve teşviki ve onunla işbirliği ile Türk masallarının bir kataloğunu meydana getirmeye niyetlenince, bu derleme işini hızlandırdık. Öğrencilerimize dışarıdan da çoğu öğretmen yardımcılar katıldı. Böylece 1946'da hazırladığımız katalog için 500 kadar basılmış metne karşılık 2000'i geçen basılmamış masal malzemesinden faydalanabildik.

Bu kitabımız 1953'te basılabildi. Baskıya hazır hale geldikten sonra 500 kadar daha masal derlendi, ki onlar kataloğa girmemiştir. Böylece bugün elimizde sayısı üç bin geçen -2500 kadarı basılmamış- Türk masal metni vardır.

Türk masallarını 378 tip halinde sınıflandıran ve inceleyen bu katalog Batı folklorcularının büyük ilgisiyle karşılandı. Onlardan birçoğu metinlerin de yayımlanması dileğini açıkladılar. Bu iyi dileklere bir karşılık olmak üzere

1955'te Fransızcaya çevrilmiş 22 masal yayımladım. Batı folklorcularından Türkçe bilenler azdır. Onun için masalarımızı Batı dillerine çevirip yayımlamak, folklor bilimi için, verimli olur. Ama, Türk masalının kendi tadını tam olarak ancak kendi dili verebilir. Hem de, bilim adamları kadar, geniş bir Türk okuyucu çevresine de, halk sanatının en güzel yaratmalarından biri olan masalı daha yakından tanıtmak, folkloru yurttaki fikir hareketlerinin hizmetinde bilen bir insan için bir vazife idi. Bu kitap bu düşüncelerle meydana geldi.

Bu küçük eserde 22 masal ile 21 tekerleme yayımlıyorum. Bu halk sanatı üzerinde 30 yıl emek vermiş bir insanın en büyük mükâfatı, katalogda sınıflandırılan 378 tipin her biri için, hiç olmazsa bir metin yayımlayabilmek olacaktı. Türlü engeller bu dileği hemen gerçekleştirmeye imkân vermiyor. Ama, ortada bekleyen bir iş var; daha da gecikmeden bu işe başlamak gerekiyor.

Bir masalın birçok anlatmaları arasından bir tanesini seçmek isteyince, çok defa, her bakımdan tatmin edici bir metin bulunamıyor. Türk masalını, aslındaki güzelliklerden bir şey yitirtmeden okuyucuya sunulacak bir demet haline getirmek için elimizde çok zengin -sayısı on binleri aşan- malzeme bulunmalıdır. Yurdumuzda masal henüz bütün canlılığıyla yaşıyor. Onu, sözlü geleneğinde, en güzel haliyle anlatan masalcıları (Eflatun Cem Güney'in deyişiyle "masal anaları"nı) ararsak buluruz. Bu bakıma birçok Batı memleketleri folklorcularından daha bahtlı sayılırız.

Bu kitabı biraz da, aydınlarımızda yeniden masal derleme gayreti uyandırmak ve masal derlemiş olup da bunları nasıl biçime sokup yayımlamak gerektiğini kestiremeyenlere doğru bildiğim bir yolu göstermek maksadıyla yayımlıyorum. Masalı türlü yönlerinden incelemeyi denediğim "giriş"te de işaret ettiğim gibi, bence halk masalının

sözlü gelenekte eriştiği bir üslup, dil ve ifade olgunluğu vardır. Onun için, usta masalcıdan yazılan bir masalı, ona hiç dokunmadan yayımlamak en iyi yoldur. Sözün gelişi “hiç dokunmadan” diyorum. Masalı bugüne kadar işleyenler, konusuna ilişmeseler bile, diline, üslubuna tam bir serbestlikle “tasarruf” etmekte mahzur görmemişler, onu “yeni baştan” yazmışlardır. Ben, masalın dilinde ve üslubunda da halk sanatçısının çeşnisini bırakmalı diyorum. Bunu yaparken, sözlü anlatmanın yazıya geçerken gerektirdiği bazı ufak “dokunmalar” elbette olacaktır: Şive farklarını, bölgelere göre çeşitlenen gramer tasarruflarını, yalnız sözlü anlatmada işe yarayan, kitaba geçen metinde ise, onun değerine zarar getiren pürüzleri gidermek gibi... Bu türlü dokunmalar masalın kendi geleneğindeki yapısına zarar vermez, belki onu bozmadan, kendi yapısı içinde değerlendirir. İşte ben kitabımdaki masal metinlerinin hazırlanmasında bu yolu tuttum. Masalların hepsi aynı değerde değilse bunun sebebi, onları anlatmış olan masalcıların aynı sanatçı ustalığını gösterememiş olmalarındadır.

21 tekerleme metninde (hiç olmazsa bir kısmında) tuttuğum yol biraz farklıdır. Okuyucuyu bu noktada aydınlatmam gerekir.

Elimdeki tekerlemeleri inceleyince şu sonuca vardım: Masalçı zemin ve zamanın gerektirdiği ölçüde -hafızasının da gücüne göre- tekerlemeleri uzatıp kısaltıyor. Giriş, bitiş ve bazı ara tekerlemelerinde bu daha çok göze çarpıyor. Yalanlama dediğim, birinci şahısla -bazı da üçüncü şahısla- anlatılan tekerleme hikâyelerden bazılarının yapısı bile bu uzanıp kısalmalara elverişlidir.

Böyle olunca, ve bu kitabı çocuk olsun, büyük olsun, masalı masal olarak okumak isteyen her türlü okuyucuyu düşünerek düzenlediğime göre, her tekerlemede -kendimden bir şey katmaksızın- birkaç metinden seçilen unsurları bir araya getirmek suretiyle en tam, en iyi metni biçim-

lemeyi denedim. Bu “düzenleme”, sanıyorum ki, tekerlemeleri asıllarından ayırmış, onları “yapma” metinler haline sokmuş değıldir. Çünkü benim yaptığım iş, aşağı yukarı, her masalcının kendi tekerlemesini düzerken yaptığından farksızdır. Belki bir gün, usta masalcılardan, benim verdiğim şekillere yakın tamlıkta, düzenli olarak söylenen tekerlemeler de derlemek mümkün olacaktır.

Kitabımın sonunda -masallar için olduğu gibi- tekerlemelerin kaynaklarını bildirdiğim için folklorcular buradaki tekerleme metinlerinden de, Türk folklorunun bu söz sanatı üzerindeki incelemelerinde faydalanabileceklerdir. Bununla beraber, folklorcunun, her masal anlatması gibi, her masalcının -eksik veya tam- kendi verdiği biçimle masalına eklediği tekerlemeleri incelemek imkânını bulması da gerekir. Bu düşünce ile bir gün tekerlemeleri derlendikleri şekilde -variante'larıyla- yayımlamak istiyorum. Tekerlemeler üzerinde, bu kitapta girişemediğim daha etraflı bir incelemeyi de o esere bırakıyorum.

Kitabımın meydana gelmesinde benim sadece buradaki metinleri derleyenlerin emeğine eklenmiş bir emeğim var. Onların adlarını kitabımın sonunda ayrı ayrı bildirdim. Kendilerine (aynı zamanda güzel masallarımızı derleyicilere anlatan halk sanatçılara, “masal anaları”mıza, “masal ataları”mıza) ve gelecekteki Türk masalları arşivinin bir çekirdeği saydığım şu birkaç bin masallık küçük hazinemizin meydana gelmesinde emeği geçmiş bütün dostlara, meslektaşlara, eski öğrencilerime burada bir kere daha şükranlarımı tekrar ederken, bu küçük kitabın memleketimde masal çalışmalarını yeniden uyandırmasını diliyorum.

Paris, 5 Mart 1957
Pertev Naili Boratav

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY 300

PHILOSOPHY 301

PHILOSOPHY 302

PHILOSOPHY 303

PHILOSOPHY 304

PHILOSOPHY 305

PHILOSOPHY 306

GİRİŞ

I

Masal



Masalın¹ kişileri, belli bir tarih anında, belli bir yerde yaşamış olan bir topluluğun belli fertleri değil de, bir padişah, bir tüccar, bir kocakarı... gibi, yersiz, adsız kişilerdir. Bazı bazı kişinin bir adı varsa, bu sadece anlatmayı kolaylaştırır diye verilmiş ya da sahibinin bir özelliğini, bir halini belirtmek üzere takılmıştır: Sitti Nusret, Keloğlan, Köse, Altın-Toplu-Sultan... gibi. İnsanların yerini kimi masallarda aslan, tilki, horoz... gibi hayvanlar alır ya da maceralarına devler, periler, ejderhalar... gibi, dünyamız üstünde gerçekten yaşamamış ve yaşamayacak olan tabiatdışı varlıklar katıştır. Bu insanlar, hayvanlar, varlıklar nerede, ne zaman yaşamışlardır? Masal bu sorulara: “Evvel zaman içinde... bir memlekette...” diye karşılık verir. Bazı bazı maceranın geçtiği yer söylenmişse bu, olup bitenlerle gerçek bir bağı düşünemeyecek bir ülkedir: Türk masallarındaki Yemen, Çin, Mısır... gibi memleketler, kolayca

görülür ki, masaldaki olaylarla gerçekten ilişiği olmayan yerlerdir. Bazı masallardaki İstanbul, Halep... gibi şehirleri de ancak "bir büyük şehir..." anlamına almak mümkündür.

Masalın kendine göre bir mantığı, peşin olarak kabul edilmiş "imkânlar"ı vardır. Hayvanlar konuşur, bazıları kılık değiştirip insan oluverirler, kimi insanlar hayvan kılığına girerler, varlıklar ve olaylar alıştığımız ölçülerin dışına çıkabilirler: Aklın alamayacağı kadar büyürler veya küçülürler... Hasılı masal, ilk göze çarpan bütün bu özellikleriyle roman, hikâye gibi yeni çağ anlatma çeşitlerinden,² bu özelliklerden bazılarıyla başka birtakım vasıflarla da eski-çağ destanları, *chevalier-romanları*, evliya menkabeleleri gibi, ilk bakışta masala yakın görünen çeşitlerden ayrılır.

Böyle olunca, *belli bir masalın* konusundan değil, belki genel olarak *masalların* konusundan söz edilebilir: Kötülüđü-iyiliği, eğriliği-doğruluğu, azgınlığı-alçakgönüllülüğu... cisimlendirmiş kişilerin savaşları veya başkaca alışverişleri, insanoğlunun, erişilmesi güç amaçlara ulaşma isteğinden doğan düşleri, kendi becerikliliği, yılmazlığıyla ya da olağanüstü güçlerin yardımıyla birbiri ardından, birbirinden çetin engelleri açma çabaları... Bütün bunlar, tarih ve coğrafya ile çerçevenemiş insan toplulukları içinde belli bir zamanı ve yeri bulunmayan, belki insanlığın tarihi boyunca, herhangi bir toplumca kolaylıkla benimsenebilen, kalıplaşmış düşünce, duygu ve olaylar, gezgin *thème*'lerdir.

İşte yalnız bu yönden, masalların *thème*'leri açısından bakılırsa "ulusal masal olmaz" yargısına varılır. Ancak, bir sanat yaratması salt konu değildir; 'bir *thème* ile, bunu geliştiren adsız-soyut insan çizgilerinden meydana gelmiş bir masal da düşünülemez. Ana *thème* ile ve onu süsleyerek genişleten, uzatan, dolgunlaştıran nakışlar (motifler) ile, her biri kendi dilini konuşarak, kendi oyunlarını göstere-

rek masalı seslendiren, kıvıldatan canlı varlıklar (kişiler) bir bütün halindedir. Nakışları boyayan ve seslendiren ise, “masalcı” dediğimiz sanatçıdır: İster belli bir masalı ilk yaratmış olan kişiyi düşünelim, ister onu kuşaktan kuşağa aktaran kişilerden her birini ayrı ayrı, masalcının -masalın insanlarından farklı olarak- belli bir yeri, bir yurdu, bir adı vardır. İşte, masalcının varlığı masalın kişilerini, *schématique* birer düşünce, duygu kalıbı olmaktan çıkarır, böylece masal, çağımız hikâye ve romanında olduğu gibi, belli bir zamanın ve yerin insanlarını olmasa bile, az çok bir kültür birliği meydana getirmiş bir ülke üzerinde, uzun çağların yaşayış sınamalarının bir toplamı olan bir “dünya görüşü” ile yüklü insan tiplerini çizer. Masalcı sade kişilere can vermekle onları, birbiri ardına bağlanan olaylar içinde kıvıldatıp “konuşturmak”la yetinmemiş, *kendi toplumunun dilini konuşturmuş*, bu toplumun sevinçlerini, dertlerini, sakalarını -açık veya kapalı, türlü yollarla- dile getirmiştir.

Bir masal, dili ile -masalcının dili ile- Türk, Fransız, Arap... masalıdır. Çocuğa ana dilinin, bir işçi elindeki alet gibi, nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünerlerini: kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren, kişiye kendi dilini konuşmayanlardan uzaklaştırıcı, onu konuşanlara yakınlaştırıcı duyguyu -ninnilerin, tekerlemelerin, türkülerin yanı başında, ama herhalde onlardan daha geniş ölçüde- ilk aşılamanı masalıdır.

Çocuk veya büyük kişi, bu dili ustaca kullanmasını bilenlerin masallarını daha büyük bir tatla dinler. Olayların birbirine bağlanışından, düz anlatma ile konuşmaların, şiirli ifadelerin iyi denkleştirilmesinden gelen çeşni, masalcıdan masalcıya başka başkadır. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi, her masalcının da kendine göre bir üslubu vardır. Bunun gibi, her milletin masalı da, yüzyıllar boyunca sayısız masalcıların bir türlü yarışmalarının sonucu, bir üslup kazanmıştır. Demek ki üsluplarıyla da bir Al-

man, bir Çin masalından bir Türk masalını ayırt etmek mümkün olacaktır.

İyi usullerle, usta masalcılardan derlenmiş bol sayıda Türk masal malzemesini inceleyince, insan çehrelerinin bizim olan çizgilerini tanırız. Türk masalcısının anlatmasındaki insanlar: çocuklar, kadınlar, erkekler; yoksul veya varlıklı, her tabakadan, her işten, devlet makamlarının her basamağından kişiler -padişah, vezir, şehzade, bey, ağa...- bizim insanlarımızdır. Onlarda kendimizden ve çevremizdekilerden birer parça buluruz. Kişi nasıl kendi diliyle başka milletlerin fertlerinden ayırt ediliyorsa, davranışlarındaki özelliklerle de içinde yaşadığı topluluğun damgasını taşır. Masalın kişileri de bu kanunun dışında kalmamışlardır. Türk masalları, içindeki kişilerin, yabancılarından çok bizim aşına olduğumuz nişanlarıyla da başka milletlerin masallarından ayrılır.

Türk masallarındaki insan çehrelerini bazı çizgileriyle belirtmeyi denerken “kadın-kişiler”den başlayacağız. Masallarımızda, çokluk, erkeğe baka kadının önde bir yer aldığı görülür. Buna şaşmamalı. Masal bizim memleketimizde -mani, ağıt... gibi- kadın çevresinde gelişmiş, sanki kadının imtiyazı diye tanınmış bir sanattır. Masalı yoğuran, şekillendiren kadın sanatçı olunca, kendi cinsini daha keskin çizgilerle ve özene bezene belirtmesini, onun alın yazısı üzerinde ısrarla durmasını, davalarını ön plana almasını yadırgamamak gerekir. Ortaçağın *patriarcal* toplum düzeninde, kadının erkekle eşit hakları yoktur. O, erkeğin buyruğu altındadır. Şark-İslam dünyasında, iki cins arasındaki eşitsizlik daha da keskinleşmiştir. Genç kız baba için bir satılık mal, yabancı genç erkek için, bazı bazı uğrunda akıllar yitirilen, canlar feda edilen, ama elde edildikten sonra, bir zaman güzelliğiyle oyalanılan, sonra çocuk yetiştirmekle ve aile *économie*'sinde payına düşen ağır yükü gık demeden ömür boyunca taşımakla vazifelenecek var-

lık. Oğlan analığı -daha sonra da kaynanalık- ona bazı imtiyazlar sağlayacaktır, bahtı varsa ve soluğu yeterse... Yoksa, köle şartlarına katlanmak tek nasibidir. Türlü tabular onun tabiatından aldığı hakları ve güçleri daha da sınırlandırmıştır. Böylece kadının, erkeğe baka, iki kat çetin bir savaşı vardır: Bir, bütün kendi çevresindeki insanların -babasının, kocasının, kardeşlerinin- omuzlarına binen kadere karşı, bir de, erkek cinsine karşı...

Kadının bu savaşları çeşitli manzaralar gösterir. Masallarda sağduyulu, iyi yürekli, uysal, çalışkan, doğru, güzel kadın örnek *type*'tir. Başroller, çokluk, bu yapıda kadınlara verilmiştir. (Destanlarda ise kadın, erkek niteliklerine yaklaştığı ölçüde önem kazanır; kendi nitelikleriyle silitir.) Ama bu örnek huylarla bezenmiş olsa bile, kadın veya genç kız, hayatta olduğu gibi masalda da hemencik iyi güne kavuşamaz: Üstüne kanat germesini beklediği erkeğin hoyrat isteklerine boyun eğmediği için; ya da güzelliğiyle, iyi huylarıyla kendi cinsinden kötülerin: üvey annelerin, kıskanç ablaların, kumaların, fesatçı komşu kızlarının... hasetlerini depreştirdiği için, türlü belalara uğrar. Onun en koygun silahı, çokluk, sonsuz bir sabırdır. Masallarda, sadece bu sabır tilsiminin gücüyle ya da, gene sonuna kadar, şikâyetsiz dayanmış olmanın bir mükafatı olarak olağanüstü varlıkların işe karışmasıyla, uzun, zahmetli sınaama bir gün sona erer, kötü günler iyiyeye döner.

Kimi de, kadın, kendine tuzak kuranlara onların silahlarıyla karşı koyar. Böyle hallerde o bazı bazı, olayların gidişini istediği yöne çevirmek için, kadınlık niteliklerinden sıyrılmak, erkek kılığına girmek zorundadır. Boynunu büküp kendine acındırmakla kalmayan, sabrın sonu olan selameti beklemeksizin, hakkını koparmak ya da üstünlüğünü göstermek için, ta baştan başkaldıran kadın *type*'leri... Bunlar, çokluk, gamsız, cin fikirli, delişmen kızların çizgi-leriyle canlandırılmış, düzenlerinin çeşidine göre, boy boy

sıralanmışlardır. Hepsinin ortak özelliği: Kaderlerini paylaşmışlar, cinsin hincını yüreklerinde taşımaları, kadınlığın kurtuluş savaşını -masala uygun bir çerçeve içinde- temsil etmeleridir.

Masallarda bu iki uç perdenin arasına dizilmiş kadın sesleri de duyulur: Sevdiği erkeği, padişahın gazabını göze alarak zindandan kurtaran, sonra da onu bulmak için saraydan saraya esir olarak satılan; kendini kurtaran, yetiştiren kişiye, onun yüklediği sınamaların ağırlığına, insafsızlığına, korkunçluğuna aldırış etmeksizin sonuna kadar inanan ve güvenen; kendi suçu ile yitirdiği sevgiliyi uzun mihnetler bahasına aramaktan yılmayan; bütün hayatı boyunca süreceğini de göze alarak sevdiği adamın ağır geçim şartlarını, güler yüzle kabullenen... vefalı, mihnetkeş, cesur, umutlu, gamsız, iradeli, içli, gurursuz, kazak, yumuşak başlı, ama, ne olursa olsun *iyimser* kızlar... Dünya masallarının bu ölmez *type*'leri, Türk masallarında, belki güç yakalanabilir ince ayrıntularla, Türk toplumunun özel renklerine boyanmış olarak boy gösterirler.

Kadın Türk masallarında sadece olumlu-örnek *type*'ler -sevimli çehreler- halinde çizilmiş olsaydı elbette eksik kalırdı. Üvey ana, cadı karı, bazı bazı zalim ve kötü niyetli kaynana (masallarımızda kaynana, peşin hükümlere meydan okurcasına, çokluk şefkatli ve yumuşaktır), kıskanç bacılar karşı safta yer alarak, iyilerin savaşlarındaki çetinliği daha iyi belirttikleri gibi, masalın kadın dünyasını da tam gerçekliği içinde canlandırırılar.

Masal genç kıza bir türlü saadet ideali de çizmiştir: İyi huylarının veya akıl üstünlüğünün mükafatını o, düşlerinin dünyasındaki varlıklı bir hayata kavuşmakta bulacaktır. Bunun da bir yolu vardır: Padişahla, şehzadeyle, beyoğlu ile, zengin tüccarla evlenmek... Bizim masallarımızdaki bu ana *theme*'i, sadece aşağı tabakaların düşlerinin bir ifadesi saymak, belki de eksik bir açıklama olur. Bu

olgu, kadın için evlenme yolu ile sınıf değiştirmenin, Osmanlı-Türk cemiyetinde, ortaçağ Avrupa toplumlarından daha kolay, daha sık rastlanır olmasıyla ilgili bulunsa gerektir. Sade kadın için değil, erkek için de bu gerçeği göz önünde tutmak yerinde olur: Yüksek devlet makamları bizim eski toplum düzenimizde -hiç olmazsa bir tarihten sonra- kan ve soy *aristocratie*'sinin imtiyazı olmaktan çıkmıştır. Irk, din, sınıf, mezhep ayrılıklarına aldırış edilmeksizin devşirilmiş halk çocuklarının devlet yapısında en yüksek basamaklara kadar eriştiklerini biliyoruz. "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe..." Yarışmada dökülüp kalanlar olacağı gibi, gücü ve soluğu yeten, yolunu yordamını öğrenebilen, kapu-kulluğundan vezirliğe, padişah damatlığına, vezir-i azamlığa da erişecektir. Kadın için de böyle: Cariye, halayık olarak girdiği konakta hanımefendiliğe, sarayda valide sultanlığa yücelmiş nice kadın çehreleri var. "Resmi" tarih belgeleri bu gibilerin ancak yıldızları parlamaya başladıktan sonraki hayatlarıyla ilgili bilgi verirler. Masalarda ise onların "ikbal-öncesi" çağları anlatılır. Bundan başka masal yoksul ile "devletlü"yü kul-efendi münasebeti içinde değil, bazı yardımlaşan, çoğu da yarışan, boy ölçüşen iki güç olarak görür. Sanıyorum ki bu gerçeği -bütün giriftliğiyle- göz önünde tutarsak, yoksul iken, önündeki engeller arasından kendine yol açarak devlete erişmiş -kadın veya erkek- kişilerin masallarımızdaki maceralarını daha iyi manalandırabiliriz.

Türk masallarının ulusal özelliklerini ana çizgileriyle belirtmek için, onların erkek çehreleri üzerinde de durmalıyız. Bunlar, masalın orta halli ve fakir halk tabakaları içinde doğmuş ve gelişmiş bir sanat türü olduğunu göstermek bakımından belki kadın *type*'lerinden de manalıdır.

Türk masalının başlıca erkek kişilerinden biri Keloğlan'dır: Itilip kakılan yoksul delikanlı; bazı da, Keloğlan adını taşımadığı halde onun başlıca çizgileriyle beliren ma-

sal kahramanı: Hor görülen küçük şehzade ya da itilip kalmak için yaratıldığına inanılan, ama sonunda bu inani yalanlayacak olan herhangi bir delikanlı... Keloğlan da, şüphesiz, hem fakirin, âcizin hasretli düşlerini hem de önündeki çetin yolun mihnetlerini hesaba katarak, gözünü budaktan sakınmadan maceraya atılan insanın savaşını ifade eder. Keloğlan'ın bu savaşı pek gürültüsüz geçmez: O, haksızlığa uğradığı zaman, "dinsizin hakkından imansızın geleceği"ni hatırlar, kötünün ettiklerini fitil fitil burundan getirmesini bilir; padişah bile, haksızın tarafını tutmuşsa, Keloğlan'ın amansız vuruşlarından kendini koruyamayacaktır.

Bizim fıkralarımızdaki Nasreddin Hoca'nın, hayal oyunlarımızdaki Karagöz'ün yerlerini, masallarımızda Keloğlan tutmuştur. Keloğlan, başka bir sözlü anlatma çeşidinin (*épique-romanesque* yapılı halk hikâyesinin) ünlü kahramanı Köroğlu'nun -veya onun benzerleri *idéal* yiğitlerin- kılıç, kalkan ve gürzü yerine keskin dilini, sağduyusunu ve kel kafası içindeki üstün aklını kullanmasını, becerikli elleriyle tuttuğunu koparmasını bilir. "Çift yanında çifte kanat"lı atları olmadığı için yalnız "altı ay bir güz gitmek"le aşınmayan tabanlarına güvenen, diyar diyar dolaşmaktan bezmeyen bu delikanlı, bir parça da gurbete çıkmış köylümüzün alınyazısını taşır.

Halk geleneği bambaşka bir anlatma çeşidinde, masalın Keloğlan'ı ile destanın Köroğlu'sunu karşılaştırmayı denemiştir: Orada, Keloğlan, Köroğlu'nun bir tür tılsımı sayılan "Kır-At"ı çalmayı üzerine almıştır. Keloğlan Çamlıbel'in "kurtları"ni düzenleriyle alt edip bu işi başaracak ve bir devletlüye damat olmak suretiyle mükafatlanıp muradına erecektir. Ama, Kır-Atı alıp giderken Köroğlu'na verdiği söze de "muhanneşlik" etmeyecektir: Günün birinde, Kır-At'ın dizginlerini, ölümü göze alarak onu kurtarmaya gelen Köroğlu'na, kendi elleriyle o teslim edecektir.

Köroğlu bir Celali eşkiyası idi. Onun gerçek kişiliği hakkında çok az şey biliyoruz: Memleketi kasıp kavurduğundan, etrafına adamlar topladığından bahisle, Beylerbeyine, kadılara gönderilmiş ve yakalanıp hakkında “şeriat üzere hükm” olunmasını emreden birkaç ferman... Halk hikâyeleri ise ona bir destan kahramanının çalımını, bir evliyanın manevi çehresini vermişlerdir. On altıncı yüzyıla, Köroğlu’na kadar gitmeye ne hacet. Çakırcalı’nın yataklığını yapan köylü ve kasabalılardan, takibinde dolaşan candarmalardan bugün sağ olanlar vardır. Onun hatrasından şimdi, öksüz kızların çeyizini donatan, köyleri suya kavuşturan, fukara babası yaşıyor. Eşkiyalar destanlara, türkülere, günahlarından arınarak giriyorlar. Masallarımızda da “haramiler” çokluk sevimli yüzleriyle görünürler. Grimm Kardeşler’in anlatmasındaki Kar-Beyaz’ın (Schneewitchen), ormandaki evlerine sığındığı yedi cücelerin yerini, bu kitaba metnini koyduğum bir Türk anlatmasında dağları mekân edinmiş “Kırk-Haramiler” almıştır. Bunlar, kimseyi incitmeyen, kardeş edindikleri kızın ölüsünü toprağa gömmeye kıyamayacak, yanlarında, dağdan dağa, bir altın tabut içinde gezdirecek kadar duygulu insancıklardır; adlarından başka haramilikle bir ilgileri yoktur. Masallarımızda asıl zenaatlarını işleyen haramiler, hırsızlar da bulunur. Bu türlüleri, kanun dışı olmanın elverişsiz şartları içinde bile, hesaplı zekânın, ölümle her an karşı karşıya bulunduğunu bilen serdengeçti cesaretin, kat kat üstün güçleri nasıl alt edebileceğini göstermek için, masalının er meydanına saldırdığı pehlivanlar gibidir. Masalda hırsızlığın, haydutluğun suç olduğu, ahlak-dışı olduğu belirtilir, ama harami, eşkiya iğrenç veya korkunç değildir: kimi, idealleştirilmiş bir hak savaşçısı, kimi usta bir oyuncu, kimi de tuhaf, güldürücü bir adamcağızdır. Masallarımızın en korkunç harami (hırsız) *type*’i “Mehmet-Eşkiya”nın bazı anlatmalarda, insanlıkla bağdaşamayan

katı yürekliği bile, içinde bir köz gibi küllenmiş uyumakta olan oç duygularının (onun kırk arkadaşının padişah kızının eliyle öldürüldüğünü unutmamak gerek), ihtiyatsızca kurcalanmış olmasıyla haklı gösterilmek istenmiştir:

Türkünün dediği gibi:

“İnsan çeşit çeşit, yer damar damar”

Masallarda da öyle. Her tabakadan, her işten kişiler: Padişah, vezir, bezirgân, köylü, esnaf, hoca, hırsız, kadı, şeyh, derviş... rolünde, insanın zayıfı, kuvvetlisi, akıllısı, aptalı, safı, kurnazı, doğrusu, eğrisi, zalimi, adili, adıyla değil de işiyle yargılanmak üzere masal boyunca oyununu gösterecektir. Masal her çeşit insanın “örnek edilmeye değeni” ile “kaçınılması, şerrinden korunulması gerekeni”ni dinleyicinin karşısına çıkaracaktır. Boy ölçüşen iki zıt güçten olumlunun sonunda üstünlüğü alması masalın kanunundandır; çünkü masal iyimserdir. Kusurları büyütmemek, cezalar üzerinde fazla durmamak, ürpertici ayrıntılardan kaçınmak, kötülerini korkunç olmaktan çok gülünç göstermek... gibi yollarla bizim masallarımızda bu iyimserlik ve hoşgörülük daha da çok belirtilmiştir. Masal sanki,

“Paranın tuncu
İnsanın piçi...”

diye insanlığın acı gerçeğine bir dokunduktan sonra

“Hepsi mi ama?
İyisi de var...”

sözleriyle, insanoğlunun kendi cinsine güvenini yitirtmeye çalışır.

“İnsanın piçi” Türk masallarında, en çok, Köse *type*'inde canlanır; ya bu adla ya da onun niteliklerini özünde toplamış, başka adla bir kişi olarak. Bu, baş belası, şirret, kötülük etmekten zevk duyan insandır. Ama Türk masalı Köse'yi bile, korkutucu değil, güldürücü bir unsur olarak kullanır. Bundan başka, onun kötü işlerinin zincirlenmesinde *yaşayan* sanki tek başına Köse'dir; kurbanları cansız birer eşya, manken, nişan tahtası tesiri yapar. Köse örneği üzerinde masal sanki toylara, hayatta karşılaşabilecekleri türlü hainliklerin bir provasını gösterir. Halk masalı, gene de, Köse'yi alt edecek olumlu gücün varlığını unutmak istememiş, zaman zaman onun karşısına bir Keleşli ya da daha belalı bir ikinci Köse çıkarmıştır: Kötü, ettiklerinin cezasını, kendine baskın çıkanın eliyle görecektir, hak yerini bulacaktır... Ama böyle hallerde bile asıl maksat, oyunun daha cümbüşlü olmasıdır.

Masalı, yukarıda belirtmeye çalıştığım bütün özelliğiyle kendi öz çevresi içinde, sözlü anlatmada buluruz; onun bütün tadını ancak, onu sanatının ehli bir masalcıdan *dinlerken* tadabiliriz. Ama bu gerçek, en eski tarih çağlarından -her milletin yazı kullanmaya başladığından- beri masalında yazıya geçmesine engel olmamıştır. Çoğu adsız kalmış, tek tük adları zamanımıza ulaşabilmiş yazarlar, halktan dinledikleri -ve belki, kendileri de halka dinlettikleri- masalları, az veya çok değiştirerek “kitap etmişler”, böylece yazılı edebiyatta bir çeşit meydana getirmişlerdir. Sonra bu kitaplar başka yazarlara kaynak olmuş. Böylece masal, bir yandan yazılı edebiyatta, bir yandan da kendi sözlü geleneği içinde yüzyıllar boyunca gelişmiştir. Ta en

eski çağlardan başlayarak zamanımıza kadar, dünya edebiyat tarihinin belli başlı eserleri arasında masal kitapları dizilidir: Eski Mısır'dan kalma masal metinleri, Hintlilerin *Pançatantra*'ları, Eski Yunan'da Esope'a mal edilen *Hayvan Masalları*, Araplara İran yoluyla Hind'den gelen ve İslam-sonrası Arap dünyasında işlenip zenginleştirilen *Bin Bir Gece Hikâyeleri*, Türklerin Uygur yazısıyla bıraktıkları masallar, daha sonraları *Bin Bir Gece* çeşidinden yabancı-lardan aktarıp zenginleştirdikleri külliyatlar yanında, Aziz Efendi'nin *Muhayyelat*'i, *Billur Köşk* gibi masal kitapları, Batı'da, Straparola, Basile, La Fontaine... gibi yazarların, eski masal kitaplarından veya halktan aldıkları malzeme ile meydana getirdikleri eserler...

Masal, gene en eski çağlardan başlayarak başka çeşitleri de konularıyla beslemiştir. Eski ve Ortaçağların destanlarında (Yunanlıların *Odyseia*'sında, Oğuzların *Dede Korkut Kitabı*'nda...), daha sonraları da, destan romana doğru gelişirken meydana gelmiş "geçit-çeşitler"de (Ortaçağın *chevalier* romanları, bizim *Battal-Gazi*, *Eba Müslim menkabelerimiz*, sözlü geleneğimizdeki *Koroğlu*, *Kerem* gibi halk hikâyeleri), Batı'nın yeniçağa girerken ilk roman ve hikâye denemelerinde (Boccacio'nun *Decameron*'u, Rabelais'nin *Gargantua* ve *Pantagruel*'i... gibi) masal *thème*'lerinden ve motiflerinden pek çok şey bulunur.

Yeniçağ edebiyatları artık kendi çeşit ve şekillerini -yeni hayat şartlarının gerektirdiği unsurlarla olgunlaşmış yapıtlarını- kazandıktan sonra da, konu almak veya ifade tekniğinden, söyleyiş tarzından faydalanmak için, masallara başvuran yazarlara rastlıyoruz: Shakespeare, Andersen, Oscar Wilde... gibi. Öteden beri opera ve balenin, günümüzde sinema sanatının, (artistleri insan olan sinemanın ve canlı-resmin) kaynakları arasında -hele sonuncuda-masalın önemlice bir yeri vardır.

Halk masalı sözlü gelenekteki haliyle incelenmeye başlandıktan sonra -demek ki geçen yüzyılın başlarından bu yana- onu masalcının dilindeki özellikleri yitirtmeden okuyucuya sunmak da deniyor: Bu biraz da, edebiyatı, halk kaynaklarına inerek olgunlaştırma, zenginleştirme çabalarının bir sonucu oluyor; böylece folklor biliminin temeli atılıyor. Bu çığrı açanların başında iki Alman bilgini, Grimm Kardeşler gelir. Çok geçmeden, birbiri ardınca bütün Batı memleketlerinde bu yoldan yürüyenler çoğalıyor, her milletin sözlü geleneginden masallar derlenmeye başlıyor.

Ama, yakın zamanlara gelinceye kadar, halk dilinden derlenen masalların metinlerini yayımlayanların en titizleri bile, olsa olsa masalın konusuna dokunmamayı vazife bilmişler, bununla beraber, okuyucunun sanat zevkini incitmemek kaygısıyla her biri kendi anlayışına göre masalın dilini, üslubunu yontmaktan, inceltmekten kendilerini alamamışlardır. Bu kaygılarla meydana gelen masal kitapları, masalın "içindekinden" (özünden) bir şey yitirtmese bile, onun *bütün* özelliklerini vermekten de uzak kalır. Gerçi Grimm Kardeşler gibi bazı derleyiciler halk masalını asıl kaynaklarından aldıkları ve masalın yapısını, bütün inceliklerine kadar iyi benimsedikleri için, onun sözlü gelenekteki tadına yaklaşan bir üslup ve dil çeşnisi bulabilmişlerdir. Ama gene onların masalları da tam anlamıyla halk masalı değil, hiç olmazsa dilinde ve üslubunda az çok edebileştirilmiş, işlenmiş metinlerdir.

Buna karşılık halk ağzından derlenmiş masallarda hiçbir şeyin yitmesine razı olmayan bilim adamları, onların, kelimelerin, yerli söylenişlerine kadar, olduğu gibi yazmak gayretine düşmüşlerdir. Folklorcuların ve dil bilginlerinin derledikleri pek çok metinlerde bu kaygı görülür. Ama bunlar, ya arşivlerde ya da -bu halleriyle yayımlananlar- ihtisas dergi ve kitaplarının sayfaları arasında kalacak, kalabalık okuyucu çevresine ulaşamayacaklardır.

Kaldı ki bunlar bile -hele en modern teknik araçların kullanılmasından önce derlenmiş olanlar- halk masalını ne dereceye kadar aslındaki tamlığıyla verebilirler? Masalçı anlatmasını sesinin tonuyla, el hareketleriyle, mimiklerle renklendirir. Masalı yer yer süsleyen tekerlemeleri veya başka şiirli parçaları ayrı bir makamla söyler. Düz anlatma ile konuşmalarda masalcının edası başka başkadır. Bazı konuşmalara taklit oyunları karıştır... Sonra, dinleyici ile masalçıyı anlatma süresince birbirine yaklaştıran birtakım alışverişler olur: Masalçı dinleyicilerle konuşur, onlara sorular sorar, onlardan karşılık alır, bazı bazı da dinleyici düşüncelerini, duygularını açığa vurur... Önünde sonunda, derleyicinin elinde mekanik ve soyut bir araçtan başka bir şey olmayan *yazı*, bütün bu anlatma ayrıntılarını, okuyucuya ve araştırmacıya kadar getiremeyecektir. Bunun için son zamanlarda ayrı ayrı her masalcının kişiliği ve çevresi, masal anlatma tekniği... gibi olgular, masal incelemelerine konu olmaya başlıyor; böylece, masalla ilgili birçok sorular: Masalın doğuşu ve gelişmesi, masalçı ile çevresinin karşılıklı alışverişleri, masalın gelenekten aldığı ile masalcının ve toplumun kattıklarının payı... yeni baştan ele alınıyor.

Masalı, yalnız bilim adamlarının faydalanmasına değil de, aynı zamanda halk sanatının bir verimi olarak -bilim dışı kaygılarla- geniş okuyucu kütlesine sunmak isteyenlerin onu, aslına en yakın şekilde aktarma çarelerini aramaları gerekiyor. Bu da masalı "edebileştirmek" çeşidinden bir işlemdir önünde sonunda. Ama, öyle bir işleme ki, sadece sözlü geleneğin yazıya geçmesiyle metne değerini yitirecek şeylerin (konuşurken söze tat verdiği halde, yazıda gözü ve kulağı tırmalayan, cümlelerin akışını güçleştiren bazı tekrarlar gibi...) atılmasından, yerli şivelerden ortak yazı ve konuşma diline aykırı giden şeylerin -metnin derlendiği yer dışında bilinmeyen ifade özelliklerinin, kelimelerin, *syntaxe* aykırılıklarının...- yerine, masalın kendi

dil ve üslubuna uygun, ama gene sözlü geleneğin ortak edebi dile soktuklarından olanların konmasından ileri gitmeyecektir. Masalı bu usulle işleyenlerin başarısı, şüphesiz, sanatının ehli, usta masalcılardan derlenmiş metinler üzerinde çalıştığı ölçüde büyük olacaktır.

Türk masallarının derlenmesine başlayalı, onlara çeki düzen vermekle beraber asıllarını bozmadıklarına inanan -veya buna inandırmak isteyen- yazarlar olmuştur. Hatta bunlardan kimisi, masalın sözlü gelenekte gitgide bozulup soysuzlaştığı düşüncesiyle, kendi anlayışlarına göre onlara biçim vererek yazıya geçirmek, suretiyle bu felaketi önlediklerini sanmışlardır.³ Aşağıda çeşitli masal kitaplarından birer örnekle *yazıya geçen* halk masalı dilinin de edebiyat dili ile nasıl at başı gittiğini göstermek istedim. Karşılaştırmayı sağlamak için de bu örneklere folklor malzemesi olarak, masalcının ağzından çıktığı gibi yazıya geçirilmiş iki metin (4'üncü ve 8'inci parçalar) ekledim:

1) "*Dâstân-ı Ahmed Harâmi*" (XIV'üncü yüzyıl?):

(... Ahmed Harâmi, padişah kızı, karısı Gül-Endâm'ı Bağdat'tan alıp kendi memleketine götürme bahanesiyle, ıssız bir yerde, bir dere içine indirir.)

Harâmi anda kondı bir dereye
Ki insan uğramazdı ol araya.
Gül-Endâm'a dedi: "Devşür ögini
Bilür misin bana sen, etdügini?
Adım değil midür Ahmed Harâmi?
Kanı yoldaşlarımın intikamı?
Erenlere kılıç vurmak nicedür?
Ugurlayu yigit kırmak nicedür?
Sana gösterdeyim bir bir bugün hem
Eger göstermez isem er degilem.

İş edeyim sana âlemde düp düz
Ki anun gibi iş hiç görmemiş göz.”

.....

Şehinşahun kızın çârmîha gerdi.
Yanından dört demür kazuk çıkardı
Dokudı dört kazuk dört yana muhkem
Zehî, cevr ü cefâdur zehî sitem.

.....

(...Gül-Endâm'ın, Ahmed Harâmi onu kaçırdığı sırada Tanrı'ya yalvarması.)

Dedi ki: “Ey kerim ü Rabb-i kârsâz,
Hüdâvend ü kadîm ü ey bî-niyâz.
Meded dinle sözüm meded Hudâyâ,
İlâhî sen defi' ver bu kazâya.
Yürür iken tavus-bâl bağ içinde
Boğuldum kaldım uş ırmağ içinde.”⁴

(Ahmet Talat Onay yayını, Çankırı 1938, 2. basım, İstanbul 1946.)

2) “Tûtî-nâme” (tarihi çok eski olmayan, benim elimdeki, bir yazma):

Tûtî bervech-i âtî bast-ı makaale mübaşeret eyledi:

“Bundan evvel bir iki hikâye ile lûtf u keremini beyan eylediğim Şâh Behvâc'ın bir şehzadesi var idi. Hüsn ü lâtafette bî-hemtâ ve sadaf-i saltanatta dürr-i yektâ olan müşârün-ileyh on dört yaşını henüz ikmâl eylemiş idi. Şâh

Behvâc oğlunu evlendirmek arzusuna düşerek Vezir Hüşmend'i çağırıp ona bu bâbda tâlimat-ı mahsusa verdi, düğün hazırlığının, itmâm ve ikmâlini emretti. Vezir derhal, etrâf u eknâfa fermanlar gönderip Erbâb-ı hünerden sanâyi-i acibe ve el'âb-ı garîbeye vâkîf olanlardan türlü türlü eşhâs takım takım gelip şehre doldular. Bunlardan her biri gözler görmedik, kulaklar işitmedik fenn-i hokkabazı ve san'at-ı mudhikeperdâzide mâhir idiler. Şahın düğün etmek üzere olduğunu haber alan bütün memâlk-i mütecâvire vüzerâ, ümerâ ve a'yânı ve hem-civâr mülûk taraflarından gûnâgûn hediyeler gelip dağlar gibi yığıldı..."⁵

3) "*Türk Masalları*" (1912-1913):

ÜÇ KIZKARDEŞ

Ellerinin emeğiyle geçinir, gayet namuslu üç öksüz hemşire var idi. Bunların dünyada mal ve mülk namına hiçbir şeyleri yoktu. Bunun için geceleri gündüzlere katarak çalışırlar, bez dokurlar, o bezleri satarak te'min-i maişet ederlerdi. Bunlar fakir idi, fakat mesut idi, çünkü onların omuzlarında kimsenin minnet yükü yüklü değildi.

Padişah-ı zaman her nasılsa bir tuhaf fikre kapılmış da kırk gün kırk gece şehirde aydınlık yakılmamasını ferman buyurmuş idi. Bu emre mugayir hareket edenleri, idam ettirteceğini ilan eylemiş idi.

.....

Padişah her gece tebdil-i kıyafetle devir geziyordu. Nasılsa o gece bu hemşirelerin evlerinin önünden geçti. Uzaktan uzağa ufak ufak bir ışık gördü. Hiddetlendi. Emrine karşı gelen şu hane halkını idam ettirmek istedi. Fakat içerde belki aleyhinde bazı gûnâ tertibatın teşkilatı hakkında müzakere ediliyor diye dahil-i hanede ne müzakere edildiğini dinlemeye başladı. Filhakika eski zaman

padişahları hayatlarından korkar ve her guna cem'iyâtı kendi aleyhlerinde teşekkül etmiş ifsad komiteleri zannederdi.

.....

(Padişah kızları ertesi günü saraya çağırıp her birine akşam konuştuklarını tekrar ettirir. Küçük kıza sıra gelir.)

Kız padişahın her şeyi işitmiş olduğunu anladı. Yalan söylemek belki kendisini daha fena bir yola sevk edebilirdi. Necat sadakattadır, diyerek:

“Efendim, dedi, yalan söylemeye ne lüzum var. Mademki dün akşam duydunuz, şimdi de korkmayarak tekrar edebilirim: Ben arzu ederim ki saraydaki hamama gideyim, bohçamı siz taşıyınız, nalınlarımı önüme çeviriniz ve sonra ben de size...”

Padişah kıza daha fazla söylemek için vakit bırakmadı, ve hemen kızın en karanlık zindanlardan birine konulmasını emretti...⁶

4) *Aynı masalın Gönen'de derlenmiş sözlü bir anlatması* (1939):

BİR EBE-NINENİN ÜÇ KIZLARI

Vaktiyle bir ebe-ninenin üç kızı varmış. Bunlar yapağı eğirmekle, kilim dokumakla idare olur giderlermiş.

Bir gün padişah emir verir ki “kimse evinde lamba yakmayacak...” der. Bunlar ne yapsın şimdi?... Gece çalışmazlarsa sabaha aç kalacaklar... Tutup pencerelere kilim gererler, o şekilde çalışırlar. Yalnız tepedeki pencereye bir şey germeyi unuturlar. Bu aydınlık da ordan görülüyormuş. Padişah adamlarıyla gelir, buradaki aydınlığı görünce “Neden bunlar aydınlık yakmış?” diye dinler...

.....

Padişah küçük kıza:

“Ey küçük domuz, sen söyle bakalım,” der.

“Sizden mi saklayacağım?... Padişah beni alsa da, ben helaya giderken kapıyı açıp nalınları önüme getirirse, ‘Ben kulun efendim’ dese, dedim,” der.

Padişah çok kızar. “Şu küçük domuzu çabuk tavuk kümesine kapayın,” diye emir verir.⁷

5) *I. Kunos, “Adakale Masalları” (1907):*

DOKUZ KÖSE

(Köse, misafir kaldığı evin sahibi Kadı'nın karısı ile bir çobanın gece gizlice buluştuklarını öğrenir...)

... O gece usulcacık hanım ahıra gider. Köse bunu görür, o da arkasından gider. Bir de hanım: “Çoban, çoban,” diye haykırır. Çoban da hanımın geç kaldığına darılıp:

“Nerde kaldın hanım?”

“Aman, darılma. Zira Kadı Efendiyi uyutamadım, der. Uyusun da gelirim,” der, gider. Köse Amca hanımdan evvel gidip kollarını kıvrarak ateş yakar. Bir tava yağ koyup erittikten sonra alır, ahıra gelir. Çobanı haykırıp, çoban da: “Ha, geldin mi?” diye sorunca Köse Amca: “Geldim. Al sana sıcacık bir kahve pişirdim. Aç ağzını,” dedikte, çoban dahi ağzını açıp, hemen Köse tavayı Çoban'ın ağzına dökünce kaynar yağdan çoban yanıp kaskatı kalır. Köse de gelip tekrar yerine oturur. “Ah anacığımı sattığım... Bir Kadı karısı kırk yıldan beri bir çobanı sevsin ha...” diyerek yatar...⁸

6) *Ziya Gökalp: “Altın Işık”*

NAR-TANESİ yahut DÜZME KELOĞLAN (1922)

... Gülsün, bir dikişçi kadın sıfatı ile saraya girdi. Gelinin çok çirkin bir kız olduğunu gördü. Bir zaman bir sa-

raya gelin olarak geleceğini hatırladı. Bir nar tanesinin ne suretle talihini değiştirdiğini düşündü. Fakat o şimdiki halinden çok memnundu, çünkü kocasını candan, gönülden seviyordu. Bu anda kocasının söylediği sözler hatırına geldi. Her ne kadar sedyesinin, ahlakının zıddı ise de, nefsinin zorlayarak sözlere itaat etti. Bir parça ipekli kumaşı çarşafının altına sakladı. Şehzade bir gün evvel baş kalfaya yarın, işçi kadınlarında “kumaş çalınmış” diyerek yoklama yapmasını emretmişti. Yoklama yapıldı. Aranılan kumaş parçası Gülsün kadının çarşafı altında bulundu. Kadıncağz bin türlü hakaret görerek zorla canını kulübesine atabildi...

.....

Şehzade bir tepsinin içine bir parça altın, bir parça şeker, bir gül, bir diken, bir nar tanesi koyarak baş kalfa ile hamama gönderdi...

Tepsiyi Keloğlan'ın karısına da gösterdiler. Kadıncağz ihtiyatsız şu sözleri söyledi:

Altın gibi azızdim
Şeker gibi lezizdim
Saltanat ağacında
Yetişmiş bir filizdim
Naz bağında gül iken
Oldum bir kaba diken
Sebep bir nar tanesi
Keloğlan'a vardım ben...

Cariyeler unutmamak için bu sözleri yazdılar, şehzadeye götürdüler. Şehzade: “Alacağım kız işte budur,” dedi...⁹

7) *Eflatun Cem Güney, “Bir Varmış, Bir Yokmuş”* (1956):

KÖSE-DAĞI

(Ese ile Köse yolda arkadaşlık ederek köye, Ese'nin evine varıyorlar.)

... Ese'nin bir kızı varmış; akıllı mı dedin, akıllı imiş. Bir ara fırsatını bulup:

“Kim bu konuk?” diye sormuş. Babası da:

“Bilmem ki kızım, Köse'nin biri... Akıllı desem akıllı değil; deli desem deli değil. Yokuşu gördü böyle dedi... Ekinleri gördü şöyle dedi... Mezarlığı gördü öyle dedi... Hasılı fındık kabuğunu doldurmayan şeyler söyledi durdu yolda. Kimine gülüp geçtim, kimine dönüp geçtim; kimini de duydum duymazlıktan geldim.”

Deyince kızı gülümsemiş:

“Baba, demiş, hâşâ akıl öğretmek gibi olmasın ya, bazan bir ima bin mana derler. Senin Köse de öyle üstün akıllı laf etmiş ki bir fındık kabuğuna değil, yedi dünyaya sığmaz, ama sen bu kapalı sözlere bir anahtar uyduramamışsın, yoksa. Yokuşu görünce: yarı yere kadar ben seni taşıyım, yarısından sonra da sen beni, dedi öyle mi? Bu sözle o: Biraz ben dereden tepeden bahsederim; biraz da sen, derken yol yorgunluk duymadan yokuşun başını buluruz, demek istemiş. Bu bir...”¹⁰

8) *Imren köyünden yörük Fidan Bacı'nın bir masalı* (1947):

Evel varımış... Bir varımış, bir yoğumuş. Üç kardeş varımış. Bir de bobaları varımış. Bobaları hemen kötülerimş. Büyüğ ölü demiş: “Boba, neye kötöleyon?”

“Ölüm, hastayım,” demiş... Deyvermemiş ona...

Ortancıl ölü varmış, bi de o sormuş. Ona da deyvermemiş, “Hastayım” demiş.”

Sonra güçüğ ölu varıyoru. “Boba, neye kötöleyen?” deyo.

“Aman bir ölum, deyo güçüğ öluna, deyversem derdime dermen m’ olacaksın?” demiş.

“Boba, belki dermen olurum,” demiş.

“Ey, demiş, deyvereyin, demiş. Bi yerde, demiş, bir Uyuz Padişahu varıdı, demiş. Benim, demiş, üç tane, demiş, Heziran-Bülbüllerim varıdı, demiş; aldı getti,” demiş...¹¹

Masal dilinin, üslubunun, özünün anlatıldığı çevreye, anlatanın kişiliğine uygun bir nitelik kazandığına yukarıda işaret ettim. Bu unsurların, masal yazıya geçince -şartlara göre- nasıl değiştiğini göstermek için seçip sıraladığım metinler de, hele sözlü gelenekten derlenenlerle karşılaştırınca, bu olguyu daha da iyi belirtiyor sanırım.

Masallar, sözlü gelenekte de, şehirden veya köyden geldiğine göre ayrı özellikler gösterir. Şehirleri de, belki, büyük şehirler, kasabalar diye ayırmak uygun olur. Bu kiptaki metinlerden köy çeşnisini verenler: *Yedi-Kardeşler*, *Köylü ile Sultan Mahmut*, *Usta-Nazar*, bir dereceye kadar da *Insanoğlu Nankördür* ile *Ahu-Melek* adlı masallardır. Öteki metinler şehir -daha doğrusu küçük şehir, kasaba-damgası taşır.

Öyle sanıyorum ki, masallardan büyük şehir damgasını en çok belli edenler aslı İstanbullu olanlardır. Öteki şehirlerin masalları, çokluk, kasaba özelliklerini taşıyanlardan ayırt edilemiyor.

Küçük şehir-kasaba halkı ise köy şartlarına yakın bir toplum hayatı yaşar: Buralarda çiftçi, küçük zenaat ehli, küçük memur... Bir arada düşüp kalkar. Küçük memurlar ya yerlidir, ya yabancı. Yabancıardan, asılları büyük şehir-

li olanlar vardır. Böyle olunca masal, çokluk, derlendiği yerin değil, anlatanın dilini, üslubunu ve meselelerini yankılandırır. Büyük şehirlerde derlenen metinler için de öyle: Ankara ve İstanbul'dan gelen birçok anlatmalar köy veya kasaba özelliklerini gösteriyor. Geçim kaygısıyla -temelli veya geçici bir süre için- büyük şehirde yerleşmiş, aslı köylü veya kasabalı masalcı, kendi şehirleşinceye kadar masalının aslındaki çeşniyi de yitirtmeyecektir. Bu gerçek, anlatanın kimliği hakkında etraflıca bilgi veren derleyicilerin notlarında kesin tanıklarla beliriyor.

Bu kitaptaki metinler arasında, büyük şehrin -herhalde İstanbul'un- özelliklerini belirtenlerden bir tek örnek, *Hases Paşa* masalını gösterebileceğim. Asılları kasabalı olan öteki masalarda (*Dülger Kızı*, *Hüsn-ü Yusuf Şehzade*, *Oduncunun Kızı*...) padişahın evi sanki zengin bir şehirli evidir. Padişah ava gidecek: anası onun av azığını hazırlar, hamurunu kendi açar... Padişah pencereden sokağı seyrederken, geçen bir sürü içindeki bir koçu pek beğenir... İstanbulluluk yakıştırdığım *Hases Paşa* masalında bile (bu metin elimizdeki şekliyle, meddah hikâyelerinden gelmişe benzer), İstanbul'la, hele padişahın, onun çevresindeki kişilerin hayatı ile ilgili ayrıntılar, masal İstanbul'dan uzaklaştıkça, ne kadar kasabalaşmıştır: Padişaha tebriğe giden insanlar, onların saraya kolayca girip çıkmaları, padişahın meclisinde rahatça konuşmaları... bütün anlatılanlar sanki küçük bir kasabada eşrafı kabul eden bir kaymakam veya mutasarrıfın konağında geçiyormuş gibi geliyor insana.

Masalların yukarıda incelediğim gerçeği ile ilgili başka bir özelliğine de parmak basacağım: Türk masalı büyük şehirden kasabaya ve köye doğru giderken yol boyu, dili ve üslubu yalınlaştığı, anlatım süresi kısaldığı, örgüsü sadeleştiği ölçüde özündeki olağanüstü unsurlardan, tabiat dışı ayrıntılardan da arınır. Peri, Dev, Ejderha... gibi varlıklar ya tamamıyla silinir ya da ölçüleri tabiiye iner. Bazı

da yalnız adlarıyla kahırlar. Dev, bazı bazı insanlara zarar verdiği de olan bir insan azmanıdır. Bizim gibi yemek pişiren, bizim gibi yiyip içen devlerin çolukları çocukları, evleri vardır. Bazı masallarda zenaatları çiftçiliktir. İnsan eti yemek gibi kötü bir huyları olmasa masalın öteki kişilerinden -hele içlerinde iyilik edenlerin de bulunduğunu hatırlayacak olursak- pek ayırt edilemeyeceklerdir.

Köylü çevreler en çok, özleri bakımından da gerçekçi olan, güldürücü masallardan hoşlanırlar. Köylerde derlenen masallardan pek çoğu bu özelliği gösterenlerdir. Tabiat-dışı unsurları zengin, ağırbaşlı masalları da köylü anlatıcılar, masalın yapısı elverdiği ölçüde, kendi sevdikleri çeşitten olanların niteliklerine büründürürler. Bundan başka, içinde açık saçık şakaların, sert çatışmaların yer aldığı, hocaların, hak bilmez beylerin ve ağaların, hırslarına düşkün, şahsiyetsiz, zalim padişahların, onların etrafındaki kötülüğe alet ya da haksızlığı kışkırtıcı saray adamlarının yerildiği, alaya alındığı -eğer bir yarışma veya savaşma varsa, alt edildikleri- masalları da bu çevrelerde en çok tutulanlardır. Hayvan masalları da en zengin gelenek halinde köy çevresinde gelişmiştir.

Çocukların kendi masalları vardır: “Mıdık” çeşidinden, devleri veya başka, kötü olduğu kadar aptal, ama güçlü varlıkları alt eden küçük oğlan, “Nohut-Bebe” tipinde, oyuncak ölçüsünde kahraman çocukların, hayvan özelliklerini yitirmeden insan maceraları yaşayan ya da insanlarla alışveriş halinde hayvanları konu edinen, çokluk “zincirleme” denilen özel bir anlatma mekanizması olan masallar... Çocuk masallarını daha çok kadınlar: analar, nineler, bazı da büyücek çocuklar -çoğu kızlar- küçüklere anlatırlar. Masal meclisleri dinleyicilerin yaşlarına, cinsiyetlerine göre çeşitlenir; konular da öyle... Masal geleneğinin bu yönleri, yazık ki henüz, sade bizim memleketimizde değil, Batı illerinde de etrafla incelenmemiştir.

Masalıcı kadın veya erkek olduğuna göre de anlatma değişiklikler gösterir. Kadın veya erkek dinleyicilerin ve anlatıcıların daha çok veya daha az tuttuğu masallar var... Bir de, aynı bir masalın anlatıcısı kadın veya erkek olduğuna göre kazandığı veya yitirdiği unsurlar var... Kadınlar, öyle sanıyorum ki, içinde tabiat-üstü varlıklar ve olayların bulunduğu masallardan, erkeklere baka daha çok hoşlanıyorlar. Sonra, yukarıda da belirttiğim gibi, kadının oyunda üstün rol aldığı masallar, aşk maceralarını konu edinenler de onların en çok sevdikleridir. Erkek anlatıcılar ise, bir yandan çığ gerçeği, güldürücülüğü, alaycılığı, hatta keskin hicvi zengin olan masalları, ahlakçı anlamı ağır basanları, öte yandan da Müslüman evliyalarının veya başka menkabe konusu kişilerin ve destan kahramanlarının katıldıklarını tutarlar... Erkek bir masalcının ağzından derlenmiş bir masalla, onun kadın bir anlatıcıdan dinlenmiş bir anlatmasını karşılaştırdınca bu gerçek daha iyi belirir. Erkek masalcılar -pek tabii- yazılı kaynakların etkisine daha çok uğraşmışlardır. Onların masalları arasında, kolayca belli masal kitaplarına çıkarılabilecek metinlere daha çok rastlanır.

II Tekerleme



Bu kitapta derlenen tekerlemeler, daha ilk bakışta, konuları ve görünüşleri bakımından iki gruba ayrılıyor: 1) Masalın başında söylenmesi âdet olan “giriş klişeleri” (“Evvel zaman içinde,” vs. masalın ortasında, sonunda söylenen bazı klişeler de bu bölüme girer.); 2) Masalcının kendi başından geçmiş gibi -birinci şahısla- anlattığı garip maceralar. Bu ikinci bölümdekilerden bazılarının, üçüncü şahısla anlatılarak bağımsız masal halinde görüldükleri de oluyor. Kitabımızdaki tekerlemelerden “Hiç” (N° 16) Türk masalları katalogunda (TTV) N° 328’de Aarne-Thompson’un milletlerarası katalogunda N° 1696’da yer almış bir masaldır¹²; “Karpuz” (N° 8), “Topal Arı” (N° 9) tekerlemelerinden ve başkalarından da bazı motifleri TTV’deki N° 358 ve 363’te buluruz: Bu numaralardaki metinler, “yalan masalları” adıyla özel bir grup meydana getirirler; Aarne-Thompson katalogunda bunlar 1875-1889 numaralarda toplanmıştır.

Masal-başı tekerlemeleri masalcının ve dinleyicilerin isteklerine -ama, asıl, masalcının ustalığına- göre uzun veya kısa şekilleriyle masal başlamadan söylenir. Tekerleme,

günlük hayatımızın ölçülerine sığmayan, olmayacak işleri olağan sayan bir masal dünyasına ayak basacak dinleyiciyi gerçeküstü ve gerçekdışı havaya alıştırmak için bir giriştir. Masalcı bununla, daha baştan, masalı tarif edecek, onun niteliğini, amacını belirtecektir. Asıl masalın metninde rastlanacak olanları çok geride bırakan şaşırtıcı hayal oyunlarıyla yalanın perdesi arkasından gerçeği görmeye, tekerleme, bir davet gibidir. Masalcı, yer yer yaptıklarının bir oyun olduğunu açıkça söyler de: “sineğe vurdum palanı, dinlettim mi sana bu koca yalanı”, “o yalan, bu yalan; fili yuttu bir yılan: bu da mı yalan?”, “...gerçeğe çevirelim bu düzdüğüm yalanı”, “hikâyedir bunun adı, söylemekle çıkar tadı” gibi sözler bu maksadı belli ederler.

Masalcı gerçekdışı bir dünyaya giren dinleyicisini sade anlatmasına başlamadan hazırlamakla da yetinmez: masalın içinde ve sonunda çeşitli kalıp-ifadelerle, bazı da zemin ve zamana uygun düşürerek kendi uydurduğu söz oyunları, sanatının niteliğini tekrar tekrar hatırlatır: masal boyunca rastlanan “Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş, bir de arkasına dönüp bakmış ki, bir arpa boyu yol gitmiş”, “uzatmayalım hikâyeti, kopturmayalım kıyameti”, “masalda zamanlar çabuk geçermiş...”, “masal bu ya...” gibi çıkışlar; masalın sonundaki: “...Ben de ordaydım, hepsinin sizlere selamı var...” gibi bağlantılar hep bunun içindir.

Masal-başı tekerlemesi, bir tarafıyla, Karagöz oyunu başlamadan önce perdeye konulan *gösterme*'lere benzer. Hayalci de, yakacağı “şem'a” ile gerçek dünyayı “hayal dünyası”ndan ayıran perdeyi aydınlatacak, bu ikinci âlemi bize seyrettirecektir. Ama o, seyirciyi bu dünyaya birdenbire sokmak istemez; bizi hazırlamak, merakımızı kamçulamak için önce perdeye “gösterme”sini yerleştirir: Bir ejderha, bir ağaç, bir gemi, bir saksı, bir sandık... Seyirci, titrek ışığın önünde bir zaman bu renkli, durgun şekli sey-

rederek bekleyecektir oyunu. Sonra, bu göstermenin aralık ettiği kapıdan asıl "fasıl"a girerken, sıralanması gelenekten olan başka parçalardan: Semai, perde-gazeli, muhavere... den, hayal oyununun yapısı hakkında bilgi edinecek, hayal perdesinin başlıca iki kişisi, Karagöz'le Hacivat'ı tanıyacaktır. Karagözcü de, masalcının tekerlemesinde yaptığı gibi¹³ gerek oyuna girmeden, gerek oyun sonunda -bazı bazı içinde de- hayal perdesinin birbiriyle bağdaşamaz sanılan iki yönüne -şaklabanlıkların hoş vakit geçirtmek için sıralanmış olduğuna, ama, onların altında hakikat remizleri ve ibret dersleri de gizlenmiş bulunduğu- seyircisinin dikkatini çekecektir.¹⁴

Tekerleme, dinleyicisini hazırlarken, ona masal dünyasının bir çeşit kılavuzluğunu yaparken, masalın anlatacağı, anlatamayacağı birçok gerçekleri şaka, oyun kılığında, bazı bir anlık çakıntılarla, bazı da, kelimelerin ve söz zincirlemelerinin yüklediği çağrışım gücüyle kavratır. Asıl masal -ayrıntılardan ne kadar sıyrılmış da olsa- başı sonu olan bir insan macerasını anlatmakla görevlendiği için, yapısı icabı, az sözle her şeyi birden sunmaya elverişli değildir; yer yer şiirli ifade ile süslenmiş de olsa, nesirdir. Tekerlemede, yer yer nesrin kolaylıklarından faydalanan bir şiirin kesifliği, sürati ve kıvraklığı vardır; onda sözün çağılısından gelen tadı, kelimelerin baş döndürücü canbazlıklarının verdiği heyecanlı iç ürpermesini duyarız; bazı, bir tek kelimenin açtığı engin ufukta hayalimize at oynatacak meydanı buluruz. Bir tek masal insan ve toplum gerçeğinin bir köşesini aydınlatıyorsa, tekerleme bize bir anda bu gerçeğin tümünü birden kavratılabilir.

Tekerlemeler, çokluk, değişik şekiller altında hemen aynı şeyleri söylerler: bellibaşlı birkaç *thème*, tekerlemele- rin ortak konusudur. Masalci, çokluk, bir tek tekerleme- nin içine bunların hepsini birden sığdırmaya çalışır. Türk masal hazinesinin bütün tekerlemeleri henüz derlenmiş

denemez, ama, sanıyorum ki ilerde derlenecek olanlar da aşığadaki *thème*'lere yeni bir şey katmayacaktır:

I. *Rationnel düzeni altüst olmuş bir dünya tasavvuru:*

- 1) Zaman ve yer ilkeleri hükümsüzdür: Kişi babasının beşiğini sallar; altı ay bir güz yürür, bir arpa boyu yol gider...
- 2) Varlıklar niceliklerindeki normal ölçüleri ve niteliklerindeki alışılmış görüntüleri yitirmiştir: İçinde şehirler bulunan karpuz; ağacın yaprağı üzerinde tarlalar; her biri bir zanaat tutmuş hayvanlar...
- 3) Yoklukla varlık'ın sınırları kalkmıştır: Kôr uzakları görür; sağır keskin duyar; çakmaksız tüfekte doğmamış tavşan vurulur...

II. *Düşler:*

- 4) Özlem düşleri: Yoksul bol nimetlere, büyük servetlere eriştiğini hayal eder; tembelin -veya iş altında ezilmiş insanın- işlerini, akla gelmeyecek yardımcılar görürerir: Arılar çift sürer, ateş buğdayını harman eder, horozlar yükünü taşır...
- 5) Korkulu düşler: Kartalın -veya başka bir kuşun- havaya kaldırdığı, arı kovanı içinde hırsızların sırtlanıp götürdükleri adamın maceraları. (Bu tekerleme kitapta yoktur.)

III. *Toplum düzeninin ve günlük hayatın alay-şaka konusu olması:*

- 6) Çeşitli kurulların, insan münasebetlerinin alaylı görünüşü (parodie): Kadı-mahkeme; derebeyi, ağa; destan kahramanları; şeyh, derviş ve tekkeler; hocalar, papazlar. Evlenme kurulu. Güzel-çirkin.

- 7) Günlük hayatın türlü sıkıntıları: Pire'nin, sivrisineğin dev ölçüleriyle gösterilmesi...
- 8) Tembelin, bir zanaatta tutunamayan kararsız kişinin maceraları...
- 9) İyi niyetli, ama yerine göre ne söylenmesini, ne yapılmasını bilmeyenin başına gelenler ("Hiç" aramaya giden adam).

Bazı masal *type*'leriyle (krş. TTV N° 143-145), Karagöz ve ortaoyununu "muhavere"lerinde¹⁴ olduğu gibi, tekerlemelerin de, hiç olmazsa yukarıda bölüm II'dekilerin kaynağında düşlerin payı olduğu düşünülebilir: Düş, din ve sihire bağlı inanış değerlerini yitirip bir sanat yaratmasına konu olunca, bazı çeşitten masalları, tekerlemeleri meydana getirmiş olmalıdır.

XIII'üncü yüzyıl Anadolu'sunun büyük derviş çehrelerinden Barak Baba'ya izafe edilen "Risale"nin bazı yerlerindeki ifade tarzı tekerlemelerin bazı nakışlarını ne kadar andırıyor:

"...Ulu Tanrıdan ferman, fermanın deniz diller, süt göller, bal ırmaklar, hanlar, vezirler. Yedi deniz, yedi deniz ortasında bir aydın gevher, ol aydın gevherin yöresinde yetmiş bin dağ, ol dağda arslanlar, kaplanlar, imalar, geyikler, büriler, ayılar, çakallar... Heyhât-a heyhat. Saltuk Ata, miskin Barak. Erenler aydur: Biz yürürken düş görürüz. Düşümüzü neye yorarız? Hayra yorarız. Kaba kaba arifeler, ulu ulu bayramlar. Ulay ulay lonbay lonb. Bismillâh.

Bazar bazar o bazar	+ Bazar bazardan bazar
Dünya bazarın üzer	+ Danişmendler ne yazar
Hayır yazar yum yazar	+ Yum var yola düzer
Yum var yoldan azar	+ Dünkü bazar ne bazar
Bazar bugünkü bazar	+ Bu sabakı okuyan
Yolundan nite azar	+ Her ki yolundan azar
Kudret çevganı belin üzer	+ Tanrı Eren andan bezer...

Aydın baca, altın eşik, gümüş kapı. Zerde pirinç, kor kuşak... Yedi kat yer döşek, yedi kat gök börek. Denizler bade, Kûh-i Kaaf tekye. Çün ol bâdeden içtik mest olduk, hayran olduk... Salınıp geldin, sigirttin, bostana girdin. Bostan oyuğuna selâm vermedin. Pes bilir misin? Sağrı etine diken batar olur. Deli kardeş, seğırt bostana gir, bostan oyuğuna selâm ver, otur doyunca ye. Çalıyı oda yak, koltukla, al, taşra çık.

Bismillâh. Avurdum.
Avurdumdan savurdum.
Müdde'yi devirdim...¹⁵

Barak Baba'nın düş sayıklamalarına benzeyen bu sözlerinde ciddi ile şaka sınırları ayırt edilmeyecek kadar bir-biri içine girmiştir. Anadolu'da Türkçe yazılı şiirin ve nesrin çiçeklenmeye başladığı çağların bu ilk bitkileri köklerini masallarımızın ve tekerlemelerimizin beslendiği toprağa salmıştı. Barak Baba, Yunus, Kaygusuz gibi dervişşairler analarından, ninelerinden öğrendikleri tekerlemelelerin üslubuyla "ilahi hakikat", "mutlak varlık" gibi metafizik soruları çözümlmeyi deniyorlar. Masalcı ise, aynı söz sanatına kara toprağın ve ayaklarıyla sımsıkı onun üstüne basan insanın meselelerini yüklüyor. Ama her ikisi de "arifler anlasın" diyen remizli bir şiir diliyle konuşuyor. Kaygusuz'un dediği gibi:

"...Hâlık'ın emri beni küzeger balçığı gibi devranın çarhı üzerine koyup dolap gibi döndürdü. Gâh beni küze düzdü gâh bozdu... Gâh insan gâh hayvan eyledi. Gâh şakirt olup öğrendim, gâh ustad olup öğrettim. Gâh beni ataya oğul eyledi, gâh atayı bana oğul. Gâh beni tıfl edip analara besletti, gâh anayı bana kız eyledi. Velhâsıl başınızı ne ağrıdayım: nice bin kerre ata belinden ana rahmine, ana rahminden cihana geldim... Pes imdi işittiğini ko, gören-

den haber al. Elbette bir gün sen dahi göresin, geçen hallerine ha gülesin, ha gülesin. Hele söz çok... Yine bir gün atamı at ve anamı don etmiş idim. Hemen kulağıma bir sadâ geldi ki: Tez, gel imdi, kon. Sanki yoğ idim, var oldum, yiğit oldum, pir oldum. Nâgâh bir gün ruh âşinalarına duş oldum. Hâlimden haber sordular. Dediler: Derviş, eğri otur, doğru söyle. Az söyle, öz söyle. Çok söz baş ağrıdır...

Bana dediler: “Derviş, aferin! Şirin hikâyet eyledin. Amma sözlerin düşün müdür? Ya hayâlin midir? Ya sayıklar mısın?” dediler. Ben ayıttım: “Namerddir ol kişi kim görmediği ve bilmediği sözü söyleye. Ben âlim değilim, ilim bilem. Deli değilim kerâmetim ola. Karpuz gibi yoğun yumru bir söz düzüp erenler meydanına kodum. Gördüğüm menzillerden nişan verdim. Arif bildi ki ne dedim Nadân özün hayâlde kodu. Anlayana bir kitap sözdür, anlamayana bin söz dahi desen fâidesi yoktur. Efendi söz çok, sözü söylemek olmaz?”¹⁶

Kaygusuz’un bu sözlerinde yer yer bizim tekerlemelerin bazı nakışlarını bile seçiyoruz. “...gâh beni ataya oğul eyledi, gâh atayı bana oğul...” derken Kaygusuz, sanki, “ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken” sözlerini bir başka biçimde söylemiş olmuyor mu?

Tekerlemelerin kaynağında bilinçaltının bir ifadesi olan normal düşlerden başka, duyuları ve hayal gücünü kamçılıyıcı bazı araçlarla elde edilen “yapma-düşler”in de payı olsa gerek. Kaygusuz Abdal:

Koyun bine yeticeğiz
Sürmeğe de yarağ olur
Beş yüzünü satıcağız
Harçlanmağa gereğ olur

Berktir erenler barusu
Bine sayılır birisi
Ell'iki teke derisi
Pabucuma yorağ olur.

Bin batmandan olsa kazan
Ustager değil mi düzen
Hayranlık esince cana
Bengilik de gereğ olur.

Doymaz isen yalvar Hakka
Nazar kıl bucağa yüke
On sekiz kalınca yuka
Tam gönlümce gevreğ olur.

Kaygusuz Abdal bulunca
Gel otur pılav gelince
On tekne hamur halince
Bir onarı çöreğ olur.¹⁷

ya da:

Beng ile seyretmeğe
Ah bize bir bağ olsa

.....

Dobruca ovasından
Büyük yağlı çörekler

.....

Cümle cihan koyunun
Semiz yahni etseler...

.....

Gaziler helvasından
Cihan dop dolu olsa...

Düp düz bu yaş ovalar
Her biri boş durmasa
Sulu şeftalisi çok
Bin üzümlü bağ olsa

Kanda bir göl var ise
Badem palüze olup
Bir yanından diş vursak
Çevresi bal yağ olsa. ¹⁸

derken, engin düşlerinin, hayale sığmayacak nimetleri özleyişten gelme sayıklamalarının, “cana esen bir hayranlık”, (bir “esrar dalgası”) olduğunu açıkça haber veriyor. Bunlar bizim tekerlemelerimizdeki dev-ölçülü yeme içme tasvirlerinin aynıdır.

Hasret çekilen bol nimetleri büyütölmüş ölçülerle ve bir şaka edasıyla -aynı zamanda yoksulluğa, sızlanarak katlanmak değil de, gülerek meydan okumak ister gibi- anlatma geleneği halk şairlerinde günümüze kadar süregelmiştir. ¹⁹ Kaygusuz’dan başlayarak her çağdan âşıkların şiirlerinde, bizim tekerlemelerimizde rastladığımız, bu çeşitten motifler işlenmiş durmuştur. Bunlardan bazılarının tekerlemelere doğrudan doğruya halk şairlerinden geçtiği açıkça görülür: Böyle hallerde şair tekerlemeden aldığı, gene tekerlemeye vermiş oluyor; bu tür alışverişleri, kaynakları aynı olan iki sanat kolunda, yadırgamamak gerektir.

Tekerlemelerde, doğrudan doğruya halk şairlerinden alınmış birçok başka parçalara da rastlıyoruz. Metinlerimiz arasındaki “Pire” (N° 12), “Ne olsam” (N° 19) başlıklı tekerlemelerin manzum parçaları bunlardandır. ²⁰

Hele Kaygusuz’un iki şiirinde, tekerlemelere geçmiş parçaları, şüpheyeye meydan bırakmayan bir kesinlikle görüyoruz:

Kaplu kaplu bağalar
Kanatlanmış uçmağa
Kertenkele derilmiş
Kırım suyun geçmeğe

.....
Ergene'nin köprüsü
Susuzluktan bunalmış
Edirne minaresi
Eğilmiş su içmeğe

.....
Leylek koduk doğurmuş
Ovada zurna çalar
Balık kavağa çıkmış
Söğüt dalın biçmeğe

.....
Deve hamama girmiş
Dana dellaklık eder
Su sığırı natır olmuş
Nöbet ister çıkmağa.²¹

Buradaki “kavağa çıkan balık” (bu motif Yunus’un şathiyesinde de var), “hamama giren deve” motiflerine (Kaygusuz’da tellaklık eden, deve değil, danadır) tekerlemelerimizde de rastlarız. Kaygusuz’un şiirindeki bazı parçalar ise, onlara şairin verdiği şekil bozulmadan, Kırım’da bir masal tekerlemesine girmiştir:

Bir zamanda bar ekän
Bir zamanda yok ekän
Kaplu kaplu bağalar”
Kanatlandı uçmağa
Denizdeki balıklar
Kira tuttu göçmeğe
Ak Meçitnin minaresi
Eğildi su içmeğe...²²

Bu kitaptaki metinlerden “Kaz avı”nın (N° 17) “manzum” parçaları da Kaygusuz’un bir “şathiye”sinden gelmemiştir:

Bir kaz aldım ben karıdan
Boynu da uzun borudan
Kırk abdal kanın kurudan
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz.

.....
Sekizimiz odun çeker
Dokuzumuz ateş yakar
Kaz kaldırmış başın bakar
Kırk gün oldu...

.....
Kaza verdik birkaç akça
Eti kemiğinden pekçe
Ne kazan kaldı ne kepçe
Kırk gün oldu...

.....
Kazı koyduk bir ocağa
Uçtu gitti bir bucağa
Bu ne haldir hacı ağa
Kırk gün oldu...²³

Tekerlemenin kitabımızdaki “variante”ında şathiyenin üç kıtası -ufak tefek değişikliklerle, ama Kaygusuz’un metninden geldiğini açıkça gösterecek kadar az bozulmuş bir şekilde- yer almıştır. Buna karşılık, daha yukarıdaki Kırım tekerlemesinde olduğu gibi bunda da, Kaygusuz’un şiirinde bulunmayıp tekerlemede bulunan parçalar var. Bunlar da Kaygusuz’un şiirinin daha zengin, yıpranmamış eski metinlerinden mi gelmiştir? Yoksa Kaygusuz’un şiirinin örneği üzerine masalcıların sonradan tekerlemeye kattıkları şeyler midir? Bugün için bu soruları cevaplandırmak güç...

Tekerleme tarzı XV'inci yüzyılda yaşamış olan Kaygusuz'dan önce ve sonra da bazı konulara en uygun ifade şekli sayılarak derviş-şairlerin ve âşıkların buna rağbet ettikleri anlaşılıyor. Sağır, kör, topal ve çıplağın garip maceralarında (bk. bizim metinlerde N° 15, 17) ve başka tekerlemelerdeki bazı motiflerin 700 yıllık geçmişi buna delildir. Yunus'un şathiyesiyle Âşıkpaşazade'nin ona naziresinin bazı parçalarını, masal tekerlemelerimizle bir karşılaştırmaya temel olması için aşağıya alıyorum:

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıyıp der: ne yersin kozumu

Kerpiç koydum kazana poyraz ile kaynattım
Nedir? diye sorana bandım verdim özünü

.....
Bir serçenin kanadın kırk katıra yüklettim
.....

Bir sinek bir kartalı salladı urdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu

.....
Bir küt ile güreştim elsiz ayağım aldı
Güreşip basamadım göyündürdü özümü

Balık kavağa çıkmış zift turşusun yemeğe
Leylek koduk doğurmuş bak a şunun sözünü

Gözsüze fısıldadım sağır sözüm işitmiş
Dilsiz çağırıp söyler: alamadım sözünü

.....
Yunus bir söz söylemiş hiç bir söze benzemez
Münafıklar elinden örter mana yüzünü.²⁴

Âşıkpaşazade'nin şiiri de Yunus'unkinden pek az farklı bir şekilde başlıyor, ama içinde epeyce yeni motifler buluyoruz:

Çıktım badem dalına anda yedim üzümü
Bostancı bana aydur ne çok yoldun kozumu

.....

Dikilmedik bahçenin bitmedik narın yedim
Yükler ile götürdüm doyurmadım özümü

Eğrilmedik ipliği üstâz cullafa verdim
Üstâz yumak ederken ben hoş giydim bezimi

.....

Yöğrük kötrümü gördüm gözsüz sıçana uymuş
Gayet becid giderler Kaf-dağına azimi

Bir dilsiz e yol sordum gözsüz yolum bildirdi.
Bir sağır tez işitmiş ol anladı râzımı

.....

Kötürümle güreştim elsiz belim kavradı

.....

Bu sohbeta bir aşçı kırk kazan aş pişirmiş
Suyu hava eti yok tuzu ise tozumu

Ol aşçı, kazanının dibi duvarı yoktur
Od yakmadan taşırır kapak eder tozumu

Âşıkî ile Yunus il bilmez yola gitti
Münkir olmasın diye saydırırım izimi

Âşıkî bu feleğin devrinde semâ' eyler
Kol salmadan oynarım hem çalarım sazımı.²⁵

Şahtiyelerde, birbirinden aktarılmış motifler (bazı, aynı mısra kalıpları içinde) var. Ama bunlardan en yenisi

olan Âşıkpaşazade'de (XVI'ncı yüzyıl) Yunus'ta ve Kaygusuz'da rastlanmayan ve tekerlemelerde rastladığımız motiflerin bulunması gösteriyor ki bu tarzı Anadolu Türk şiirinde ilk kullanan (bildiğimize göre) Yunus olsa bile, ondan sonrakiler, bazı kendi hayallerinden katıklarıyla, ama çoğu sözlü gelenekte yaşayan tekerlemelerden aldıkları malzeme ile bu şiir çeşidini -şekilde bir yenilik göstermeseler de- zenginleştirmişler, geliştirmişlerdir. Hallerinden beklenmeyen işler yapan "kör, sağır ve çıplak" motifi Mevlânâ Celâleddin'in *Mesnevî*'sinde bir hikâyede de kullanılmıştır.²⁶ Yunus'un şiirinde aynı motifle birlikte başka garip olaylar, kişiler, varlıkların bulunması, daha sonra Kaygusuz'un, Âşıkpaşazade'nin, Ümmi Sinan'ın²⁷ yeni motifler getirmeleri de gösterir ki, "tekerleme" en az XIII'üncü yüzyıldan bu yana Anadolu'nun halk geleneğinde yaşıyordu. Mevlânâ'dan başlayarak, bu çağ Anadolu'sunun şairlerinden, hele "melamet" neşvesi taşıyanlarla "abdalan" zümresine girenlerden birçokları meselelerini rahat rahat söyleyebilmek için bu tarza başvurmuşlardır.²⁸

Kör, topal ve sağırın olmaz işlerini, garip maceralarını anlatan tekerlemenin başlıca unsurları Avrupa folklorunda çeşitli şekiller alarak Almanya'da (Grimm Kardeşler'in masalları N° 138); Danimarka'da, İngiltere'de, Fransa'da, İtalya'da... yayılmıştır, ama Doğudaki kadar eski belgeleri yoktur. Bazı yerlerde (Almanya'da, Estonya'da) bilmece olarak da söylenir. Almanya'da 1660'ta bir şair bu konuyu manzum bir bilmece şeklinde yazmıştır. Aynı memlekette bu tekerlemenin XV'inci yüzyılda yazılmış bir "vaiz parodie"si (şaka tarzında vaiz) şekli vardır. 1560'ta da aynı macera bir şarkı halinde anlatılmıştır. Bu eski yazılı anlatmalarda da, çoğu, bizim tekerlemelerde olduğu gibi, kahraman birinci şahısla konuşur, maceralarını kendi anlatır. Fransız ve Korsika anlatmalarında, bizim bazı metinlerimizde olduğu gibi, her birinin mühim bir parçası eksik üç

tencere motifi vardır. Bu tencerelerin yerine, bazı Alman anlatmalarında, suyu olmadığı halde derin ve üstünde gemiler kaynaşan bir denizde, ikisinin mühim birer tarafı eksik, üçüncüsü ise “temelinden yok” gemilerin sözü edilir. Danimarka’da, İngiltere’de, tekerleme bittikten sonra dinleyicilerin “Amma da yalan!” diye karşılık vermeleri âdettir. Fransa’da bu türlü masallara “Yalanlamalar (menteries)” adı verilir.²⁹

Bu kitaba koymadığım bir Türk tekerlemesinde kahramanı bir kocaman kuş uyrurken havaya kaldırır; sonra yere düşer, bir arı kovanının içine girer, hırsızlar onu kovanla birlikte sırtlayıp götürürler, vs. Bu tekerlemenin kovan içindeki maceralar kısmı, Fransa’da ve İtalya’da yaygın bir masalın başlıca motiflerinden biridir.³⁰

Bir tekerlememizde (N° 8) “Karpuz”un içinde ülkeler, şehirler tasvir ediliyor. Bir başka tekerlemede ise karpuzun yerini insan vücudunun aldığı görülüyor: Masalcı, bir kadına rastlıyor, eğilip burnunun içine bakıyor, sonra orada gördüğü âlemi anlatıyor.³¹ XVI’ncı yüzyıl Fransız yazarı Rabelais, Gargantua ile Pantagruel’in maceralarını anlatan büyük romanının bir yerinde, tıpkı bizim tekerlemelerimizde olduğu gibi birden birinci şahısla konuşmaya (“Size bu gerçek masalları anlatan ben” diye) geçerek, Pantagruel’in ağzından içeri girdiğini, Dev’in vücudu içindeki şehirlerde, ovalarda, dağlarda altı ay dolaştığını, oralarda yaşayan insanlarla, yolları kesen haramilerle karşılaştığını... uzun uzun anlatır.³²

Rabelais kitabının daha sonraki bir bölümünde, Quinte Essence ülkesini anlatırken de, bizim tekerlemelerimizde benzerlerine rastladığımız motiflerle hikâyesini süslemiştir. Bu memleketin adamları olmayacak işler yapmaktadırlar: Kimi, Habeşleri, karınlarını bir şeylerle uğa uğa beyazlatır, kimi tilkileri çifte koşup tarla sürer, kimi eşekleri kırkıp kollarını yün yerine kullanır, kimi çalıdan üzüm, deve-

dikeninden incir toplar, kimi tekelerden kalbur içine süt sa-
ğar, kimi eşeklerin başlarını yıkar, kimi havada ağla ıstakoz
avlar, kimi ölmüş eşeğin osuruğunu endazeye vurup arşını
on meteliğe satar, kimi hiçten alamet şeyler, kocaman var-
lıklardan da hiç yapar, kimi ateşi bıçakla keser, kimi ağ ile
kuyudan su çeker, kimi pirelerin sıçramasını ölçer, kimi,
kurt ayı kapmasın diye bir kalenin burcunda nöbet bek-
ler... Bütün bunları da, Rabelais, Pantagruel'in vücudunun
içini gezerken yaptığı gibi, kendi ağzından (ben, bazı da biz
diyerek) anlatmıştır.³³ Rabelais'nin romanını süsleyen bu
garip maceralarından ne birincisinin, ne de ikincisinin mo-
tiflerine Fransız folklorunun bizim tekerlemeleri karşılayan
“yalanlamalar”ında rastlıyoruz. Ama Fransız halk şarkıları
Rabelais'nin bazı motifleriyle o kadar yakınlık gösteriyor ki,
Rabelais'ye bunların -hepsinin değilse bile bir kısmının ve
herhalde tarzın- Fransız folklorundan geçtiği kestirilebilir.
Halk şiirinin zaman zaman tekerleme edasını aldığı ve
masallarla ortak konular kullandığını yukarıda örneklerle
gösterdim. Fransız halk şarkılarında, Rabelais'nin “yalanla-
malar”ını (hem de bizim tekerlemelerimizi) andıran motif-
lerden bazılarında da işaret edeyim. Bir şarkıda, adam sırası-
yla rastladığı hayvanların neler yaptıklarını anlatır: Üç sal-
yangoz adamın çayırını sürüyorlarmış, bir kancık eşek se-
merini tamir ediyormuş, papazı bulunmayan bir kilisede,
kocamış bir keçi “alleluya” diye ilahi söylüyor, kapı arka-
sında da bir kurt, keçinin günahını çıkarmaya hazırlanıyor-
muş... Başka bir şarkıda adam: Yazbaşı Saint-Jean yortu-
sunda buz üstünde dans eden bir inek; belinde kılıçla dev-
riye gezen bir kurbağa; pazar yerinde lahana satan bir kurt;
kızına gelin başı yapan bir yılan balığı... gördüğünü söyler.
Her kıtanın sonu dinleyenlerin: “Emmi, yalan söylüyor-
sun!” sözleriyle bağlanır.³⁴

En eski metni XVI'ncı yüzyıla çıkarılan bir başka halk
şarkısında,³⁵ türküyü düzen; “Baştanbaşa yalan dolu bu

şarkıda bir tek doğru bulan olursa kafamı kessin,” dedikten sonra; sabah erkenden, gün batmadan sabanını sırtına vurup, öküzlerini cebine koyup yola düzüldüğünü, toprağı olmayan tarlayı sürdüğünü, karşısına çıkan, dalları armutla yüklü elma ağacına değneğini fırlatıp kiraz düşürdüğünü (Yunus’un erik dalına çıkıp üzüm yemesi, bahçıvanın da: Cevizlerimi ne yiyorsun? diye çıkışması kabilinden) ayağına düşen bir kirazdan kulağının kanadığını, evine döndüğünde kediyi gömlek ütüler, tavuğu da ocak başında yemek pişirir bulduğunu...³⁶ anlatır. İşte Rabelais de, kendi şahit olmuş gibi anlattığı (tekerlemenin, masalda olsun, türküde olsun, geleneği budur) garip maceraların malzemesini, ya bu halk şarkılarının, yahut da, bu çeşitten yalanlama masallarının motiflerinden almış olmalı. Fransız folklorunda bu tarz gitgide masalda fakirleşmiş, türküde daha uzun yaşamış olacak.

Batı folklorunun, bazı örneklerinde bizim tekerlemelerimizle aynı kaynaktan geldiği şüphe götürmeyecek ortak motifler buluyoruz. Ama, yalnız metinlerin şurasında burasında rastlanan tek tek motiflerde ve genel olarak “yalanlama” tarzının her yerde aynı kalan havasında değil, daha ince ayrıntılarla (masalın başına onların getirilme geleneği, motiflerin birbiri ardına diziliş şekli, vs. gibi) Türk tekerlemelerinin daha yakın akrabalarını bulmak için Doğuya doğru gelmek gerekecek. Balkan memleketlerinin tekerlemeleri de, başka folklor çeşitleri gibi, bizimkilere yakınlıklarını ilk bakışta belli ederler. Bir Rumen masalı şöyle başlıyor:

“Bir varmış, bir yokmuş... (Ama, yok olsa anlatılır mı?) Armut kavakta, menekşe söğütte iken, ayı kuyruğunu sallar iken, kurtlarla kuzular kucaklaşıp öpüşürken, pire, her bir ayağında 99 batman nal, gökyüzüne masal kapmak için sıçrarken... bu dediklerimiz inanmayana yalancı derlermiş... Bir büyük padişah varmış...”³⁷

Iran Azerbaycanı'nda derlenmiş Türkçe masal tekerlemeleriyle, aynı çeşidin Farsça örnekleri, biri ötekinden tercüme edilmiş denecek kadar birbirine benzemektedir.³⁸ Hayvanların sanatlarını sıralayan bu Azeri-Fars tekerlemelerinin karşılıklarına, Anadolu'da olduğu gibi, Özbekistan'da da rastlanır:

“Bor ākan-da yuq-ākan, oç ākan-da tuq akan, qarga qaqimçı akan, çum çuq çaqimçı ākan, qirgovul gizil ākan, quyruğı uzun ākan, buri bakovul ākan, tulki yasovul ākan... Bir zamonlarda bir podaçi bor ākan...”³⁹

Moğol folklorunda, bizim Köse'ye benzeyen masal kahramanı Palangsang'ın maceralarını, Anadolu tekerlemelerinde masalcının, kendi başından geçmiş gibi anlattığı garip olaylarda, bütün ayrıntılarıyla buluyoruz: Taya binip kısrığı kucağına alır, kirişsiz yay çekerek doğmamış tavşana ok atar, bir sineğin ölüsünden kendine, çoluğuna çocuğuna yiyecek et çıkarır, çizmeleri birbiriyle kavgaya tutuşurlar, kendi kafasını kesip kuyuya kova gibi sallandırır, orada unuttuğunun farkında olmadan yoluna devam eder...⁴⁰

Anadolu folklorundan, -gerek masal-başı sözlerinden, gerek “yalanlama” tarzında birinci şahısla ve üçüncü şahısla- kişinin başından geçmiş garip maceraları anlatan öteki çeşit “tekerlemeler”den bol malzeme derlenip, bir yandan Balkan memleketlerinden Batıya doğru, öte yandan da Azerbaycan'dan, İran'dan başlayarak Doğuya ve Kuzeye doğru Türk dillerinin yayıldığı ve tesir ettiği bölgelerde bu tarzın çeşitli örnekleriyle karşılaştırılırsa, masalla ilgili birçok soruları aydınlatacak sonuçlar elde edilecektir. Bugünkü bilgilerimize göre, Anadolu tekerlemelerinin zenginliğini ve çeşitliliğini sağlayan şekil ve konu unsurlarının pek çoğunun Orta Asya'dan geldiğini söyleyebiliriz.

Uzun tekerlemeler (yalanlamalar) başlangıçta herhalde asıl masaldan ayrı bir çeşit değildi. Zamanımızda dahi, birçok memleketlerin folklorlarından, birinci şahısla anlatılan masal metinlerine örnekler gösterebiliriz. Masal, kendi yapısı içinde gelişirken, çeşitlenme sonucu olarak tekerleme ve yalanlamalar meydana gelmiş, sonra da bunların, kısaltılmış şekilleriyle, masal başlarına getirilmesi geleneği başlamış olmalıdır. Bu çeşitlenmede, bizim folklorumuz bahis konusu olunca, avcı ve göçebe hayat şartlarını bırakıp, yerleşik-çiftçi toplumu düzenine ve bir dinden ötekine geçerken, eski kültürlerin düşünce ve ifade kalıplarının da uğrayacağı değişiklikleri göz önünde tutmak gerekir. Bir Yukagir hikâyesinde: Üç oğlan, on tane tavşanı [kızaklarına] koşup aya giderler. Bir oğlu olan bir kocakarıdan hayvanları için ot isterler. Kadın onlara ot yerine saç verir. Üç oğlan korkarlar, küçük parmaklarını kesip kaçarlar. Kadının oğlu bu parmakları kemirmeye başlar. Kadın oğlunu öldürür...⁴¹ Bizim tekerlemelerimizde çifte koşulan arı, yük taşıtılan horoz... maceralarından ne kadar farklı! Yalanlamaların şaka ve oyun edasından burada eser yok. Hikâye *mythe*'lerin esrarlı, korkulu havasına bürünmüş. Bu Yukagir hikâyesine benzer *mythe*'lerden herhalde bizim tekerlemelere pek çok şeyler geçmiş, ama onlar eski değerlerini tamamıyla yitirerek bu yeni anlatma çeşitlerine motif olmuştur. Şaman duaları da, yine kutsal değerlerini, sihir güçlerini yitirerek, tekerlemelere yeni manaları içinde malzeme vermiş olmalıdır. Tekke ayınle-
rindeki "gülbenkler"den bazı unsurların ("hû diyelim, hû" gibi), "hû demiyenin huyu kurusun, dolmasının suyu kurusun" (N° 4) çeşidinden söz oyunlarına hareket noktası oluşu, dini ile dindışı arasındaki alışverişe, elle tutulacak bir örnektir. *Mythe*'lerde, bugünün insanının akıldışı saydığı şeyler, onların geliştiği çevrelerce normal sayılır. Şaman dualarının esrarlı, anlaşılmaz sözlerinin bulanıklığın-

da bir güç saklı olduğuna inanılır. Tekerlemede ise, olağanüstü olaylar ve “örtülü” sözler, bir oyundur. Bu oyunda hünerini gösteren sanatçı, söylediklerinin yalan, şaka olduğunu da belirterek, onların altındaki anlamları -asıl maksadı- sezinlemeyi dinleyicisine bırakır: Yunus’un, Kaygusuz’un, vb. de yaptıkları gibi.⁴²

Yeni bir şiir anlayışı, “kelimelerle oynamak, gerçeğe oynamak, gerçeği kurcalamakla birdir” kuralından kalkarak “birbirine yabancı sanılan kelimelerin karşılıklı ışığında” gerçeği, “alıştığımız, gündelik düzeni içinde” değil de, “unuttuğumuz yüzüyle” görebileceğimize inanıyor.⁴³ Yeni şiirin bu denemelerini ben, “tekerleme”nin gelişmesinde ulaştığı son konak, onun yeniden “ciddi”ye dönüşü sayıyorum.

- 1 Burada *masal*/sözüyle -başka türlü açıklanmadıkça- hep “halk masalı”nı, sözlü gelenekte gelişen, ağızdan ağıza yayılan masalı anlamalıdır.
- 2 İçinde olağanüstü unsurlar olmayan masallar da vardır, ama bunlar da kuruluşlarındaki ve üsluplarındaki özelliklerle tabiat dışı konulu masallarla birleşir. Bu da gösteriyor ki sanat çeşitlerinde konu ile kuruluş ve üslup, ayrı ayrı incelenemeyecek bir bütün halindedirler.
- 3 *Türk Masalları*, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1328-1329 (1912-1913). Bu kitabın yazarı (adını K.D. harfleriyle göstermiş) önsözünde şöyle der: “... Nesilden nesile geçtikçe, lisandan lisana intikal eyedikçe [masallar] birtakım tebeddülata ma’ruz kalır. Bu gidişle pek yakın bir zamanda, hepimiz hin-i sabavetimizde sevine sevine dinlediğimiz, yalvara yalvara söylettiğimiz bu güzel hikâyelerimiz milli ve mahalli rengini gaaib edecek, bir gün perde-i nisyân altında örtülerek büsbütün mehcür bir halde kalacaklardır... İngilizlerin, Fransızların... edvâr-ı sâlife masalları kemâl-i ihtiramla toplanmış, bir araya getirilmiş, bir demet çiçek halinde nesilden nesile irsen intikal edip dururken bizimkilerin, eser-i teseyyübümüz neticesiyle mahv ü perişan olmasına gönül kaail olmadı...”
- 4 Bu masalın halk anlatmaları TTV (= Wolfram Eberhard - Pertev Naili Boratav, *Typen Türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden, F. Steiner yayım, 1953) de No. 153’te incelenmiş ve yazılı anlatmasıyla karşılaştırılmıştır. Ayrıca bk. TTV, giriş, ss. 17-18.
- 5 Bu kitabın *Sukasaptati* adını taşıyan Sanskritçe aslı yitmiştir. Nahşabî XIV’üncü yüzyılda, daha önceki tercümelere faydalanarak *Tütinâme* adıyla Farsça yazmıştır. Külliyyat Türkçeye de aynı adla geçmiş, her defasında değişikliklere uğrayan yazma ve basmalarla zamanımıza kadar gelmiştir. Arap harfleriyle son mufassal basımı 1925 tarihli İkbâl Kitabevi yayınıdır. Almancaya Türkçe nüshalarından tercüme edilmiştir: Georg Rosen, *Tutinameh, Das Papageienbuch*, Leipzig, Brockhaus. *Tütinâme*’deki hikâyelerle sözlü gelenekteki Türk masallarının münasebetleri için bk.: TTV, Giriş, s.18.
- 6 Türk masallarını inceleyenlerin bugüne kadar görmemiş oldukları bu kitapta (bk. not 3) 13 masal vardır. Yazarın önsözünde de belirttiği gibi bunlar sözlü gelenekten derlenmiş olmalıdır; dilleri ve üslupları zamanın -hatta biraz geri kalmış- zevkine göre işlenmiştir. Kitabının sonunda yazar, eseri râğbet gördüğü takdirde başka masallar da yayımlayacağını söyler; bu niyetini gerçekleştirip gerçekleştirmedini bilemiyorum. Kitaptaki 13 masaldan 11’i TTV’de başka *variante*ları incelenmiş metinlerdir. TTV’de karşılıkları olan

- type numaralarıyla bu masalların adları: 1) Ahmed'in Saadeti: TTV 143 (Krş. Sebastian Beck, *Ahmeds Glück*, Heidelberg 1917, Der Islamische Orient Yayınları; TTV, s: 206-207, No. 180 V.) 2) Çengi Dilâver: TTV 239. 3) Yalancı ile Dolandırıcı: TTV 353, 4) Cevher-furûş: TTV 250 (Krş. TTV 122); 5) Müneccim-başı: TTV 311. 6) Böbrek. 7) Safa ile Cefa: TTV 214.8) Tılsım: Krş. TTV 46, 135 IV. 9) Dokumacı: TTV 229. 10) Üç Şehzade: TTV 348, 348 IV. 11) Üç Kızkardeş: TTV 223, 12) Hacı Mehmet: TTV 326. 13) Yusufçuk.
- 7 Eski öğrencilerimden Kemal Çığ'ın Gönen'de 1939'da Bn. Hidayet'ten derlediği bu metin yayımlanmamıştır. Anlatma TTV'de (No 223) incelenmiştir.
- 8 TTV'de (No 351) incelenmiş olan bu masal Ignaz Kunos'un *Türkische Volksmärchen aus Adakale*, Leipzig 1907 adlı eserinden (No 9) alınmıştır. Sözlü gelenekten derlenmiş olmakla beraber bu metnin bazı yerlerinde -bu arada yukarıya aldığım parçaların -ip, -ince, -ikte'li gerondiflerle uzayan cümlelerinde- taşbasması Türk halk hikâyeleri üslubunun tesiri görülür. Kunos, bu çeşit basma metinleri sözlü halk edebiyatı diline örnek olarak vermekte bir mahzur görmüyordu: Radloff külliyyatının VII'inci cildine (1899) Köroğlu hikâyesinin bir taşbasması metnini *olduğu gibi* koymuştur. Bundan başka Kunos'un, Türk halk edebiyatının kitaba geçmiş örneklerinden de izler taşıyan kendine mahsus bir Türkçesi vardır; Onun dilindeki bu çeşni *Türk Halk Edebiyatı* adıyla bastırıldığı (İstanbul 1925) konferanslarında çok iyi belirir. Masalları işlerken de, Türk folklor araştırmalarının öncüsü bu Macar orientalisti, aynı dili ve üslubu kullanmıştır.
- 9 Ziya Gökalp'in metniyle birlikte bu masalın başka anlatmaları TTV'de (No 190) incelenmiştir. Gökalp bu metni ilk defa 1922'de *Küçük Mecmu'a*'da (Diyarbakir) yayımlamıştır. (Masalın metni ile basımlarının bibliyografyası için bk. Fevziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı, I: Şiirler ve Halk Masalları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1952.) Gökalp, masallarından bir kısmını tamamıyla serbest bir şekilde (bazıları manzum), bir kısmını da mensur bir masal üslubuyla işlemiştir. Masal derlemelerine aydınları teşvik eden, ve başka çeşit folklor malzemesi arasında bu türün önemi üzerinde de duran yazılarından da anlaşılacağı gibi, Gökalp'in, yayımladığı masalları Diyarbakir'de halk geleneğinden derlediği -veya derlettiği- kestirilir. Bununla birlikte onun masallarını, gerek konu, gerek işleme tarzı bakımından, halk geleneğiyle münasebetleri için-

de sıkı bir incelemeden geçirmek gerekir. Bugün için kesin olarak bildiğimiz: Gökalp'ın, mensur olanlarında bile, masallarını yeniden ve kendi üslubuyla yazdığıdır. Masalların halk anlatmalarında rastlanan, bir tür serbest nazım diyebileceğimiz hazır söz kalıplarını dahi, Gökalp, yeni baştan, muntazam hece vezni kalıplarına dökmüştür. Yukarıda örnek olarak verdiğim metin içindeki "manzum" parçanın ilk iki mısraı masalın halk anlatmasından alınmıştır, geri kalan mısraları ise Gökalp'ın düzmesidir. Örnekten, nesir anlatmasında da Gökalp'ın halk anlatma üslubundan ne kadar uzaklaştığı kolayca görülür.

- 10 Eflâton Cem Güney, *Bir Varmış, Bir Yokmuş, Türk Efsaneleri, Türk Masalları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1956. ss. 71-76. Bu masalın halk anlatmaları TTV'de (No 235) incelenmiştir. Türk masallarını yazı diline geçirirken okuyucuya onların asıllarındaki çeşniden bir şeyler vermesini bilen Eflâton Cem Güney'i, günümüze kadar bu işi denemişler arasında en çok başarı sağlamış yazar sayıyorum. Ne yazık ki onun, halk dilinden derlediği zengin malzemeyi (masal, efsane, halk-hikâyesi, türkü) kullanarak meydana getirdiği eserlerden folklorcu pek az faydalanabilir: Çünkü bunlarda her metnin kaynağı -veya kaynakları- gösterilmediği gibi, halk geleneğiyle yazarın payları, yazarın bir şeyler katmadığı hallerde de, bir metin halinde terkip edilen unsurlar (E. C. Güney çok defa: birkaç anlatmayı bir metin halinde "terkip" eder) ayrı ayrı belirtilmemiştir. Bundan başka, Eflâton Cem Güney'de, halk anlatma sanatının malı olan -veya o örneğe göre kendi yaratması- ifade kalıplarını ve söz oyunlarını çok sık kullanma merakı, bazı bazı masalların asıllarındaki sadeliğe zarar verdiği, hatta manayı sakatladığı oluyor. E. C. Güney masal, efsane, halk-hikâyesi için, her türün kendi üslubunu değil, her birinden alınmış unsurlarla meydana gelen katışık ortak bir üslup kullanır.
- 11 1947'de Ceyhan kazasına bağlı İmren köyünde yörük Fidan-Bacı'dan derlediğim bu masal TTV'de (No 72) incelenmiş, Fransızca tercümesi de yayımlanmıştır (Pertev Naili Boratav, *Contes Turcs*, Paris, Erasme ed. 1955, ss. 193-203 No XXII). Yukarıdaki parça, ağızdan derlenen bir masalın, yazıya olduğu gibi geçirildiği zaman, bazı tekrarların ve bazı boşlukların nasıl göze battığını gösterecek bir yerden seçildi: Bir tek cümle içindeki *demış* sayısı dikkate değer; oysaki bu demişler, Fidan-Bacı'nın anlatmasında dinleyiciyi hiç de rahatsız etmiyordu.

- 12 Bu masalın dünya üstünde geniş yayılışı ve eskiliği hakkında bilgi edinmek için Martti Haavio'nun *Kettenmärchen-Studien, I* (FFC, 88. Helsinki 1929) adlı eserine ve Antoine Perbosc'un *Contes de Gascogne*'unda (Paris, Erasme ed. 1954), Paul Delarue'nün bu konu ile ilgili notlarına (ss. 287-289) bakınız.
- 13 *Karagöz*'de ve *Ortaoyunu*'nda da, oyunun "muhavere" bölümünde -yerine göre Karagöz'ün veya Kavuklu'nun- başlarından geçmiş garip maceraları anlatmalarına *tekerleme* denir (Bk. Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattenspiele*, III, Wiesbaden, F. Steiner Verlag, 1953, s. 51, not).
- 14 Bk. H. Ritter, *aynı eser*, ss. 32-42, 243-247, 401-404, vb. yerler.
- 15 Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Yunus Emre*'sinin (İstanbul, İkbak Kitabevi, 1936) sonuna eklediği bu metnin bütün nüshaları -asıllarından veya fotoğraflarından- karşılaştırılarak yeni baştan yayımlanması gerekir. *Risale*'den seçip bugünkü dile çevrilmiş şekliyle yukarıya aldığım parça içinde belki yanlış okunmuş yerler vardır.
- 16 Kaygusuz Abdal'ın *Budalaname*'sinden (Abdülbaki Gölpınarlı, *Kaygusuz Abdal, Hatâyi, Kul Himmet*, Varlık Yayınları, İstanbul 1953, ss. 56-58).
- 17 A. Gölpınarlı, *aynı eser*, ss. 42-43.
- 18 P. N. Boratav - H. V. Fıratlı, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1943, ss. 44-45.
- 19 Bk. İlhan Başgöz, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 1956, ss. 163-169. İ. Başgöz bu türlü şiirleri kitabında bir bölüm halinde bir araya koymuştur.
- 20 Krş. Seyrani'nin (Nihat M. Çetin, "Seyrani'nin Neşredilmemiş Bazı Şiirleri", *Türkiyat Mecmuası*, c. XII, İstanbul 1955, ss. 103-106), Kenzî'nin (İ. Başgöz, *adı geçen eser*, ss. 189-191), Tâhîrî'nin (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazmalar ~ 949, 954) "zanaat" veya "esnaf" destanları; Kerem'in "sinek" (İ. Başgöz, *aynı eser*, s. 182); Aşık Mehmet Yakıcı'nın "pire" (*aynı eser*, ss. 196-198) destanları.
- 21 Boratav - Fıratlı, *adı geçen antoloji*, ss. 45-46; A. Gölpınarlı, *Kaygusuz...*, ss. 44-46..
- 22 W. Radloff, *Proben der Volksliteratur der nördlichen türkischen Stämme*, VII. Metinler bölümü s. 49, Petersburg 1896.
- 23 Boratav - Fıratlı, *adı geçen antoloji*, ss. 50-51; A. Gölpınarlı, *Kaygusuz...*, ss. 52-54.

- 24 A. Gölpinarlı, *Yunus Emre Divanı*, c. I, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1943, s. 131. - Bu şiiri, İsmail Habib Sevük (*Yunus Emre*, Hisar Kütüphanesi, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s. 22), Yunus'un şanına layık görmüyor, "... Böyle bilmece hokkabazlığı, Yunus gibi ilahi bir şaire hiç yakışmıyordu. Meğer Gölpinarlı'nın son tab'i ile anladık ki bu manzume Yunus'un değilmiş. Böylece koca Yunus, kendine hiç layık olmayan bir vebalden kurtuldu..." diyordu. Gerçi A. Gölpinarlı (*Yunus Emre Divanı*, c. I, s. 153), en eski nüshalarda bulunmayan bu şathiyenin "Yunus'a aidiyeti şüpheli" olduğunu söylemişse de, mesele üzerinde fazla durmamış, şiirin Yunus'un olamayacağı hakkında başka deliller de ileri sürmemiştir.
- 25 Abdülbaki Gölpinarlı, *Yunus Emre* (İstanbul, 1936), s. 157
- 26 Gölpinarlı, *aynı eser*, s. 95. *Mesnevi*, V. İzbudak - A. Gölpinarlı terc., c. III, ss. 247-249, İstanbul 1943. - Orientalist Otto Spies (*Orientalische Stoffe in den Kinder u. Hausmärchen der Brüder Grimm*. Beiträge zur Sprach u. Kulturgeschichte des Orients, Bd. 6, Waldorf-Hessen, 1952, s. 30) bir yeni-arâmi "fıkra"sında aynı motifi bulmuştur: Üç adam, bir kör, bir sağır, bir çıplak, yola çıkmışlar. Sağır: "Arkadaşlar, atların ayak seslerini duyuyorum." Kör: "Hah, işte atlıları gördüm," diyor. Çıplak da: "Aman kaçalım, elbiselerimizi soymasınlar," diye telaşa düşüyor.
- 27 Ümmi Sinan'ın (XVI'ncı yüzyıl) şathiyesi şöyle başlar:
Kurna düze kabaktan hamamcılık zamiri
Leylek bina yapmaya cem'eylemiş çamuru
(Gölpinarlı, *aynı eser*, s. 158.)
- 28 Abdülbaki Gölpinarlı (*aynı eser*, s. 200) Anadolu'da bu tarzı ilk deneyenlerin veya şathiyeleriyle ün alanların ya Mevlana, Barak Baba gibi "şarktan gelmiş kimseler" ya da Yunus, Kaygusuz, Kazak Abdal gibi beктаşi-kızılbaşlardan (abdalın zümresinden) olmalarına, Hacı Bayram'dan başlayarak melamihamzavilerde de, Barak Baba'nın ve şathiyecilerin edası sezildiğine dikkati çekiyor. Barak Baba risalesindeki, Kaygusuz'un mensur sözlerindeki konuşma edası ile, şathiyelerde olsun, tekerlemelerde ve yalanlamalarda olsun, pek çok ifade ve konu unsurlarında, şaman dualarının özelliklerini bulmamak imkânsızdır. Şaman dualarından ve bunların İslam-sonrası şekillerinden (afsun, nefes...) zengin malzeme görmek için bk. Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1954.
- 29 Bk. Johannes Bolte ve Georg Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, Leipzig, 1913-1932, c. III, ss.

115-119; Ariane de Felice, *Contes de Haute-Bretagne*, Paris, Erasme ed. 1954, s. 236 (~ 23) ve Paul Delarue'nün bu metne ait notları (aynı eser, ss. 277-280; P. N. Boratav, *Contes Turcs*, Paris 1955, ss. 21-27 (N° 1) -Şu bilmecenin:

“Yapılmamış duvarda doğmamış oğlan oturur.

Ekilmemiş bostanı yolma diye bağırır”

cevabı “yalan”dır. (Tekerlemeler de, biliyoruz, kendilerini “yalan” diye tanıtır.) Bu bilmece ile Âşıkpaşazade'nin:

“Dikilmedik bahçenin bitmedik narın yedim”

mısraı ve masal tekerlemesindeki (bk. N° 15):

“Bitmemiş ardıcın dibinde, doğmamış tavşan yatıyor”

ibareleri arasındaki benzerlik açıkça görülüyor. Bizim folklorumuzda da, Batı memleketlerinde olduğu gibi, masal tekerlemeleriyle bilmecelerin benzer motifleri kullandıkları oluyor. Masal kelimesi -mesel, metel şekillerinde- atalar-sözü gibi (darb-ı mesel), bilmeceyi de göstermiştir. Kitabımdaki tekerleme metinlerinin sonuna koyduğum “masal masal...” kelimeleriyle başlayan sözler çoğu bilmeceler için söylenir; hatta bunlarla başlayan bilmece metinleri de vardır. Masal tekerlemeleriyle bilmecelerdeki ortak motifler için bk. Lutfullah Sami Akalın, *Erzurum Bilmeceleri*, İstanbul 1954, No 614, 637, 638, 766.

30 Bu masal-tekerleme, Antti Aarne ile Stith Thompson'un milletlerarası masal kataloğunda (*The types of the folk-tale*, FFC No 74, Helsinki 1928) yoktur. Paul Delarue, bazı anlatmalarında bizim tekerlemenin motiflerini de içine alan şekiller gösteren bu masalı bir makalede incelemiş, yayılışını ve eskiliğini belirtmiştir. (*Le conte de l'enfant à la queue du loup*, “Arts et Traditions populaires” dergisi, c. I (Paris 1953, ss. 31, 38-40, 44, 45, 50).

31 P; Boratav, *Contes Turcs*, ss. 25-26.

32 A. Rabelais, *Pantagruel*, kitap II, fasıl XXXII. -İnsan vücudunun (veya gönlünün) bir şehre benzetilmesine örnekleri, Hacı Bayram'da:

Çalabım bir şar yaratmış

İki cihan arasında

..

Nâgihân bir şara vardım

Ol şarı yapılırd gördüm

Ben dahi bile yapıldım

Taş u toprak arasında

Şehir dediğin gönüldür

Hacı Bayram kendi banlar
O şehrin minaresinde

(Boratav-Fıratlı, *Antoloji*, s. 53); Kaygusuz'un:

"... Ben o şehri ol vakit teferrüc etmek isterdim, şimdi bu benim koynumda bulundu... Anda teferrüc ederken, yerin göğün aslını, her nesne ki dahi yerde gökte var idi, cümlesin dahi teferrüc eyledim..." (Gölpınarlı, *Kaygusuz...*, ss. 54-55) sözlerinde buluruz. Ama, bunlarda artık tekerlemelerdeki veya şathiyelerdeki oyun, şaka edasının yerini ciddi bir felsefi "spéculation"un sembolcülüğü alıyor.

- 33 Rabelais, *Pantagruel*, kitap V, fasıl XXII.
- 34 Claude Roy, *Trésor de la poésie populaire*, Paris, Seghers Yayını, 1954, ss. 51, 68.
- 35 Ariane de Félice, *Contes de Haute-Bretagne*, s. 279 (Paul Delarue'nün notları); Patrice Coirault, *Formation de nos chansons folkloriques*, c. II, ss. 194-199.
- 36 Caude Roy, *aynı eser*, ss. 68-69.
- 37 P. İspirescu, *Legende sau Basmele Românilor*, Bucureşti, 1938, s. 21.
- 38 Henri Massé, *Croyances et coutumes persanes*, Paris, Maisonneuve Yayını, 1938, c. II, s. 94; Vincent Monteil, *Le persan contemporain*, Paris, Klincksieck nşr. 1955, s. 17; aynı yazar, *Sur le dialecte turc de l'Azerbaydjan iranien*, *Journal Asiatique*, c. 244 (1955), ss. 40-43.
- 39 *Uzbek Xalk ärtaklari*, Taşkent 1955, ss. 35, 166.
- 40 P. Serruys, *Notes marginales sur le folklor des Mongols ordos*, "Han Hiue", c. III, ss. 180-181; A. Mostaert, *Folklore ordos*, Pekin, 1947, s. 44 vd.
- 41 Coxwell, *Siberian and Other Folktales*, London, 1925, s. 104.
- 42 Yunus'tan başlayarak, şathiye tarzında şiirler söylemiş şairler bazı bazı, şiirlerinin bir yerine maksatlarının ne olduğunu sezinletecek sözler ekledikleri oluyor. Kaygusuz meşhur şathiyesinin sonunda:

Kaygusuz'un sözleri Hindistan'ın kozları...
Sen de bu yalan ile Girem dersin Uçmağa

derken, tekerlemesindekilere benzer şeylere inanan nice kimselerin, Cennet'e varacaklarını umduklarına açık bir işaret görülüyor. Ama çok defa şair sözlerini açıklamak istemediğini belirtir ya da bir şey söylemez:

Yunus bir söz söylemiş
Münafıkın elinden

hiçbir söze benzemez
örter mâna yüzünü.

Şârihler, her biri kendi anlayışına göre, Barak Baba'nın, Yunus'un sözlerindeki "örtüyü" kaldırmayı denemişlerdir. Ama, çoğu, bu örtünün altından, bir kuru iskelet: şairin yaşayan, kıvıldağan hayal dünyası yerine, şârihin sıg, soyut ve cansız fikirlerinden meydana gelmiş bir şema çıkıyor.

Mehmet Kaplan ("Yunus Emre ve Nebatlar", *Türkiyat Mecmuası*, c. XII, 1955, ss. 45-56), Yunus'un kişiliğini, onun köylü aslını ve köy topluluğunun şartlarını göz önünde tutarak, şairin eserinden taranmış zengin örneklere de dayanarak inceleyen makalesinde "Yunus meşhur şathiyesinde tabiat nizamını tanımayan bir kimsenin gülünç durumunu anlatır" dedikten sonra

Çıktım erik dalına
Bostan ısı kakıyıp

anda derdim üzümü
der ne yersin kozumu

mısralarını zikrediyor. Ben öyle sanıyorum ki, Yunus şathiyesinde (ve bu mısralarda), "tabiat nizamını bozanın gülünçlüğünü" değil, sadece dünyada altüst olmuş düzenlerden, kimsenin dediğinden kimsenin bir şey anlamamasından, ("men çi güyem tanburem çi zened" hesabı), herkesin bir telden çalmasından duyduğu "hayreti" anlatmak istemiştir.

- 43 Oktay Rifat, *Perçemli Sokak*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1956, önsöz, ss. 8-9.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM 1630 TO 1800

The first settlement in Boston was made in 1630 by a group of Puritan settlers from England. They came to the city in search of a place where they could practice their religion freely and establish a community based on their religious principles. The city grew rapidly and became one of the most important centers of commerce and industry in the New World. In 1693, the city was destroyed by a great fire, which burned for several days and destroyed most of the buildings. The city was rebuilt and became even more important than before. In 1773, the city was the scene of the Boston Tea Party, a protest against British taxation. The city was then occupied by British soldiers during the American Revolution. In 1780, the city was evacuated and the British evacuated the city. The city was then occupied by the Continental Army. In 1783, the city was evacuated and the British evacuated the city. The city was then occupied by the Continental Army. In 1783, the city was evacuated and the British evacuated the city. The city was then occupied by the Continental Army.

The city of Boston has a long and rich history. It was founded in 1630 and has since become one of the most important cities in the United States. The city has been the site of many important events in American history, including the Boston Tea Party and the American Revolution. The city has also been a center of commerce and industry for many years. Today, the city is a major center of finance and industry in the Northeast. The city is also home to many important cultural institutions, including the Boston Symphony Orchestra and the Boston Public Library. The city is a beautiful and historic city, and it is proud to be a part of the American heritage.

The city of Boston has a long and rich history. It was founded in 1630 and has since become one of the most important cities in the United States. The city has been the site of many important events in American history, including the Boston Tea Party and the American Revolution. The city has also been a center of commerce and industry for many years. Today, the city is a major center of finance and industry in the Northeast. The city is also home to many important cultural institutions, including the Boston Symphony Orchestra and the Boston Public Library. The city is a beautiful and historic city, and it is proud to be a part of the American heritage.

The city of Boston has a long and rich history. It was founded in 1630 and has since become one of the most important cities in the United States. The city has been the site of many important events in American history, including the Boston Tea Party and the American Revolution. The city has also been a center of commerce and industry for many years. Today, the city is a major center of finance and industry in the Northeast. The city is also home to many important cultural institutions, including the Boston Symphony Orchestra and the Boston Public Library. The city is a beautiful and historic city, and it is proud to be a part of the American heritage.

Tekerlemeler



Zaman Zaman İçinde



1.

Zaman zaman içinde
Kalbur saman içinde
Develer top oynarken
Eski hamam içinde
Hamamcının taşı yok
Hamamın kubbesi yok
İçinde bir kadın gördüm
Peştemalının ortası yok
Çarşıda bir tazi gezer
Boynunda haltası yok...

Haltacıya¹ dedim:
“Bir halta yapar mısın?
Üç beş para kapar mısın?”
Dedi:
“Hay hay,
Yaparım
Kaparım da...”

¹ Halta: Hayvanların (at, köpek) boynuna takılan, meşinden tasma.

2.

Zaman o aman idi,
Bit bineğim idi
Pire yedeğim idi
Dan topuzum idi, çavdar kalkanım idi
Bir tüfeğim var idi
Ayran ile doldurur

Şerbet ile avzutlardım...²
Çıkardım dağlar başına “broy! broy!” der gezerdim.
Çamlı-Bel’de, çamur dizde,
Yetmiş karga ayağa kalkardı
“Ağa geliyor” diye...

Tosbağa arabasiyle yük taşıdığım sıralar idi... Dünyanın yeni kurulduğunda, benim on beş yaşında delikanlılık çağımda, kazmanın yoğun³ yeriyle baş tıraş ettiğim zamanlar idi...

3.

Ezel zaman içinde
Halbır sarat içinde
Sarada⁴ bir od⁵ düştü
Karpuz domaldı kaçtı
Balık kavağa uçtu...

² Azutla-, avzutla-: Eski tüfeklerde namlunun içine doldurulan baruta ateş vermek için, çakmağın taşa çarpacağı yere yakın az miktarda barut (yemleme barutu) yerleştirmek.

³ Yoğun: Kalın.

⁴ Sarat: Kalburun büyüğü.

⁵ Od: Ateş.

4.

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde
Develer tellak iken, eski hamam içinde
Hamamcının taşı yok
Külhancının baltası yok
Bu yalanın ötesi yok...

Hu, diyelim, hu!
Hu diyenin huyu kurusun
Dolmasının suyu kurusun.
Hu, diyelim, hu!

Hu demeyenin başı kel olsun.
Hu.
Ben pisleyim sen yu.

5.

BİR VARMIŞ, BİR YOKMUŞ

Bir varmış, bir yokmuş
Allahın deli deli kulları pek çokmuş
Bizden daha delisi hiç yokmuş
Çok demesi pek günahmış...
Azdan çoktan
Hoppala hoptan
Sana bir mintan yaptırayım çörden çöpten
Ilikleri karpuz kabuğundan, düğmeleri turptan...

6.

AZ IKEN, UZ IKEN

Evvel zamanda iken, kalbur samanda iken
Az iken, uz iken

Anam evde kız iken
Deve boku koz⁶ iken
Kara-tavuk kömürcü, saksafan berber iken
At ekmekçi, köpek dülger iken
Deve bezzaz⁷ horoz tellal iken
Tavuk saat i eşek tuzcu iken
Koyun kayyum⁸ keçi müezzin iken
Tilki simsar kedi  uhadar⁹ iken

Anam e ikte iken
Babam be ikte iken
Anam ağlar anamı sallardım,
 babam ağlar babamı sallardım.

Derken
Babam d  t  be ikten
Ben hopladım e ikten
Anam kaptı ma ayı
Dolandırdılar bana dört bir k  eyi...

Anam kaptı yarmayı¹⁰
Ben ocaktan dolmayı
Dolapta koptu patırdı
Yoğurt üstüme atıldı
Aklım kaçtı kurtuldu...

⁶ Koz: Ceviz.

⁷ Bezzaz: Bez, kumaş satan; manifaturacı; bez dokuyan.

⁸ Kayyum: Cami hizmetlerine (temizlik, vs.) bakan adam.

⁹  uhadar: Osmanlı devrinde, saray veya yüksek mevki sahiplerinin evlerinde kahyalığa benzer bir vazifeyi gören adam.

¹⁰ Yarma: İri odun parçası.

7.
ONDAN SONRASI...

Çıktım tavan arasına, bir kırık sandık buldum. Açtım
baktım: İçinde bir kırık altın. Almayacaktım ama aldım
Sarıdır diye,
Ordan gittim İstanbul'a, bir kâse yoğurt aldım
Durudur diye,
Dokuz yüz doksan dokuz testi su kattım
Koyudur diye,
Sultan Ahmet minarelerini belime soktum
Borudur diye,
Tophane güllerini cebime doldurdum
Darıdır diye,
Nacağı aldım Kapalı-Çarşıya daldım
Korudur diye,
Akdeniz'e girdim
Kıyıdır diye,
Ortasına bastım
Kurudur diye,
Selimiye Camisinin¹¹ duvarına dayandım
Yalıdır diye,
Ahır-Dağı'na¹² bir tekme vurdum
Geri dur diye,
Bir atım vardı, satıcı oldum, almadılar
Dorudur diye,
Üçlük beşlik verdiler beğenmedim
İridir diye,
Sade Osmanlı lirası verdiler almadım
Sarıdır diye,
Beni aldılar tımarhaneye götürdüler
Delidir diye,

¹¹ Selimiye Camii: Edirne'de Mimar Sinan'ın eseri büyük cami.

¹² Ahır-dağı: Maras bölgesindeki bir dağın adı.

İki adam geldi şahitlik etti
Veli¹³ oğlu velidir diye,
Tımarhaneyi dürdüm katladım sırtladım
Halıdır diye,
Beş on sopa vurdular
Yeridir diye,
Beni padişaha bildirdiler
Delidir diye,
Padişaktan ferman çıktı
Bırakın, onun eski huyudur diye
Fermanı aldım, cadde boyu gidiyordum
Bir kancık eşek gördüm peşine takıldım
Kandır diye,
Eşek bana bir tekme vurdu
Geri dur diye...

8. KARPUZ

Koştum, eve vardım
“Baban doğdu,” dediler,
Kucağıma bir yumurta verdiler.
Yumurta elimden düştü
İçinden bir kocaman horoz çıktı, sokağa kaçtı.

Kovalamaya başladım. Taş attım değmedi. Ceviz attım... Cevizden bir kocaman ağaç bitti. Üstündeki cevizleri düşüreyim diye taş attım, değmedi. Toprak attım: ağacın başı tarla oldu. Kimi dedi: “Buğday ek”, kimi dedi: “Karpuz ek.”

¹³ Veli: Evliya, ermiş adam. Aynı zamanda özel ad. (Tekerlemede kelime oyunu meydana gelmiş oluyor.)

Karpuz ekdim. Öyle karpuz verdi ki tarla, develer taşıyamadı. Karşıma bir adam çıktı:

“Karpuzundan versene,” dedi.

Bir karpuz verdim, bir ordu yedi, yarısı arttı...

Ben de bir karpuz keseyim, dedim. Keserken çakım içine kaçırıldı. Elimi soktum, alamadım. Gözümü soktum, göremedim. Kendim girdim, yedi sene aradım, bulamadım. Yedi sene gezdim, dolaştım, nihayet karpuzun karpısına ulaştım.

Vay anam karpuz, evin köyün yıkılası karpuz...
Bir yanı sazlık samanlık
Bir yanı tozluk dumanlık.
Bir yanında demirciler demir döver denk ile,
Bir yanında boyacılar boya bayar bin bir çeşit renk ile,
Bir yanında Âl-i Osman¹⁴ devleti cenk eder top ile tüfenk ile...

9. TOPAL ARI

Babamın dokuz arısı vardı:
Sayar alırdı içeri, sayar ederdi dışarı.¹⁵
Bir gün baktım topal arı yok... Eve geldim, ahırdan iğdiş horozu çektim. Boynuna kıldan başlığı vurdum. Üstüne bindim.

Derelerden sel gibi
Tepelerden yel gibi
Hamza Pehlivan gibi

¹⁴ Âl-i Osman: Osmanoğulları (Osmanlı devletinin kurucusu Osman'ın soyu.)

¹⁵ Dışarı etmek: Dışarı çıkarmak.

gittim, gittim... Baktım bizim Topal Arı'yı camış¹⁶ ile kotana¹⁷ koşmuşlar. Arının boynu yara olmuş. Dedim:

"Bunu neden böyle yaptınız?"

Dediler:

"İncirin yaprağını sür boynuna, iyi olur."

Gittim incir yaprağı aramaya...

10. YOL

Forforadan, sürsüreden...

Manisa'dan Tire'den
Yenice geçtik buradan...

Konaraktan geçerekten
Lale sümbül biçerekten
Kahve tütün içerekten
Sulu yerde peynir ekmek, susuz yerde kavun karpuz
yiyerekten...

Az gittim uz gittim, dere tepe düz gittim
Altı ay bir güz gittim...

Bir de arkama dönüp baktım ki bir arpa boyu yol gitmişim...

¹⁶ Camış: Camız, manda.

¹⁷ Kotan: İki, bazı da üç çift öküz koşulan büyük pulluk; doğu bölgelerinde kullanılır.

11.
GÜZEL

Be yârenler,¹⁸ gider iken bir kahveye uğradım.
“Arkadaşlar, gözleriniz neden parlıyor?” dedim.
“Selam ver de, eşek herif, ondan sonra sor,” dediler.
“Selamün aleyküm,” dedim,
“Aleyküm selam,” dediler.
“Arkadaşlar, gözleriniz neden parlıyor?” dedim.
“Evlendik de ondan parlıyor,” dediler.
“Beni de evlendirin,” dedim,

Dediler:

“Derviş, nereden gelişi?”

Dedim:

“Duman çökmüş şu dağların başına
Kan bulaşmış avcılarının dişine
Ben de düştüm bir geyiğin peşine...
Bunca ziyaret, bunca vilâyet,¹⁹ bunca ticaret serteser
ettik, geldik bu şehre...”

Dediler:

“Abdal,²⁰ bu gece burda kal
Alalım sana bir ebru²¹ hilal
Kaşları keman.²²
Zülüfler yaldız, benleri yıldız
Parmakta yüzük, kolda bilezik.
Böyle bir nazik, öpmeye yazık...”

¹⁸ Yâren: Yârân (=dostlar) dan bozma, arkadaş.

¹⁹ Vilâyet: Velilik, ermişlik. Bu kelime bugün daha çok, yurdun idari bölümü anlamında kullanılıyor.

²⁰ Abdal: Derviş.

²¹ Ebru: Kaş.

²² Keman: Yay.

Bir nine çıktı karşıma.
Dedim: "Nine, soruş moruş."
Dedi: "Oğlum beş on kuruş...
Evli misin, bekar mısın?"

"Ne evliyim, ne bekârim,
ancak seyyah gezerim," dedim.

"Sen handa yatmışsın,
maraz²³ tutmuşsun.
İliğin üzüktür,²⁴ keyfin bozuktur...
Bir kızım var Bakiyye, gözleri var şakiyye,²⁵
Dudu dillidir,²⁶ ince bellidir...
Tek gözünle bakma bana, kızımı vereyim sana..."
Derun-i dilden²⁷ can u gönülden ben o kıza âşık ol-
dum...

"Nine, kızını ver bana," dedim.

"Yiğit, senden iyisine mi vereceğim? dedi.

Nine bana bir havlu yolladı, yüzümün derileri üstün-
de kaldı... Ben ona bir hurma yolladım, üç gün üç gece
ağzında eritememiş.....

Neyse, nine kızını bana verdi. Nikâhımız kıyıldı, dü-
ğünümüz kuruldu.

Gittim camiye, kıldım namazı...
Çıktım yukarı, açtım duvağı,
Baktım yüzüne:

²³ Maraz: Hastalık; maraz tutmak: hasta olmak, hastalığa tutulmak.

²⁴ Üzük: Kopmuş, kesilmiş.

²⁵ Şakiyye: Şaki (haydut, eşkiya, yol kesen) kelimesinin kadın göstermek için aldığı şekil.

²⁶ Dudu (Tütü kelimesinden bozma): Papağan. Dudu dilli: Papağan gibi konu-
şan; burada tatlı dilli anlamında.

²⁷ Derun: İçi; dil: gönül. Derun-i dilden: Tâ yürekten. bütün kalbiyle.

Yüzünde yüzlük, gözünde gözlük
Üç otuz yaşında...
Vay vay der kalkar, dudağı sarkar,
Görenler korkar.
Böyle cadılar çok evler yıkar...

Kocakarının azgını, yüzüne vurmuş düzgünü.²⁸
Kocakarının راستی, boyadı gitti yastığı.
Kocakarının kınası, adetinde bulası,
Doğurmaya erişmesin böylesini anası...

Elimde asa, başımda külah,
"Beni bu beladan kurtar, Hazret-i Allah,"
dedim, kaçtım...

Atıştım, tutuştum
Mısır'a düştüm...

Az gittim, uz gittim, dere tepe düz gittim... Bir dağ başına geldim.

Baktım aşağı, bir düz ova. Sabahın seher vakti... Ovanın ortasında bir saray, pırl pırl yanıyor.

Girdim saraydan içeri. Baktım: kırk ayak taş merdiven, kırk ayak tahta merdiven. Çıktım yukarı, büyük bir sofa... Bir köşede kırk siyah perde... Kırk siyah perdeyi açtım, baktım bir güzel: Misk-ü anber gibi kokuyor. Ayağında sedeften nalin, arkasında fehîmkâr²⁹ kürkü, elinde yasemin çubuğu...³⁰

²⁸ Düzgün: Eskiden kadınların yüzlerine sürdükleri boya.

²⁹ Fehîmkâr kürk (Fehîm= "yüce rütbeli" kelimesinden): Yüce kişilere yaraşır kürk. (?)

³⁰ Yasemin çubuk: Tütün içmeye yarayan çubukların (bir tür pipo) yasemin olanları makbuldür.

“Behey güzel, in misin cin misin? Sellerde öten bülbül müsün? Yoksa bad-i saba³¹ ile açılan gonca gül müsün?” dedim.

“Yiğit, ne zaman istersen, beni burda bul.
Ocağında kül olayım,
şamdanında mum olayım,
bahçende gül olayım,
sabah sabah açılalım,
tülbendine saçılalım,” dedi.

12. PİRE

Aşağıdan birden:

“Tutun be, vurun be,” diye bir patırdı koptu:

“Eyvah, beni tutmaya geliyorlar,” dedim.

İki kalktım,
bir hopladım,
seksen ayak merdiveni birden atladım.

Baktım, beş yüz atlı asker.
“Nereye gidiyorsunuz?” dedim.

“Sık-Basanoğlu Hasan’i aramaya,” dediler.
Ben bundan bir şey anlamadım, bir daha sordum. Ge-
ne: “Sık-Basanoğlu Hasan’i aramaya,” dediler.
Neyse, katıldım ben de onlara, vardık Edirne’ye. Sık-
Basanoğlu Hasan’i tuttuk. Meğer o da Pire imiş...

Bindim Pire’ye, vardım Tire’ye,
anam yeğenim ordaki pireye...

³¹ Bad-i saba: Sabah rüzgârı.

Pire gelir çatır-çutur
ev sahibi balta getir...

Bak şu Pire'nin işine:
Halat bağladım dişine;

At hammalı şaştı, sırik hamalı şaştı,
Üsküdar'ın vapuru Beşiktaş'a yanaştı.

Tuttum Pire'nin birisini,
kırdım ufağını irisini,
davula geçirdim derisini,
dabağa sattım gerisini...

Gel gelmez misin, yol bilmez misin?
Bu işlere sen gülmez misin?

Tuttum Pire'nin irisini,
çadır çektim derisini,
altmış adam altında duldalamadık³² mı?

Tuttum Pire'nin eşini.
Neler getirdi başıma:
On sekiz bin mandaya çektirdim leşini.

Tuttum Pire'nin ağını,
çektim çıkardım yağını
Doksan okka tartmadık mı?

Tuttum Pire'nin beğini,
sırtına kurduk düğünü.

³² Duldalamak: Sığınmak.

Altmış batman çör yağını³³
gidip pazarda satmadık mı?

Pire'ye vurdum palanı,
altından çektim kolanı,
Dinleyin ağalar benim koca yalanı...

Pire'ye vurdum palanı,
kırdı kaçtı kolanı
Sen de beğendin mi benim düzdüğüm yalanı?...

13. KAFAM

Var varanın, sür sürenin,
Çok baykuşu olur viranenin
Destursuz bağa girenin..
Hali yaman dediler...

Enteşten, menteşten
Üç oğlan çıktı çirleşten³⁴
İkisi şallak mallak
Birinin gömleği yok çıplak.

Çıplak oğlanın cebinde üç kuruş buldum, aldım çarşıya gittim. Bir karpuz satıyorlar ki, mazı³⁵ kadar. Kaldırılmaz, koltuğa sığmaz.

Karpuzu aldım, keserken çakım içine kaçiverdi. Çakımı çıkarayım derken elim içine kaçtı, elimi çıkarayım derken kendim içine kaçtım...

³³ Çör yağı: (Çöz yağı) İşkembe ve bağırsağı kaplayan yağ tabakası.

³⁴ Çirleş: Kavun cinsinden, elma büyüklüğünde, yuvarlak, kokulu bir meyve; çocuklar koklayıp bununla oynarlar (Demircioğlu, s. 42 not).

³⁵ Mazı: Kara selvinin kozalağı (Demircioğlu, s. 42 not). Mazı, başka bölgelerde başka anlamlara da geliyor: Meşenin meyvesi, küçük soğan, zıpzip... gibi.

Karpuzun içinde başımı kaldırdım, o yana bu yana bakarken bir adam bana bir tokat vurdu, kafam koptu, odun pazarına soğan sarımsak satmaya gitti. Ben de arkasından koştum, kafama eriştim. Orda: “Kafamsın”, “Kafan değilim” diye onunla epiy patırdı ettik... Sürüştük, mürüştük, Kadı'nın kapısında buluştuk.

Kadı evinde yok... Karşıdaki mercimek ağacına çıkmış, mercimek toplarmış. Kafamla oraya gittik. Ağacın tepesinden bize bağırdı, sesini güç duyduk. Dedi ki:

“Sizin davanız büyük dava... Kırk tabaka kâğıt, kırk kucak kamış³⁶ getirin... Sonra da kırk ayak merdiven bulun da ben buradan ineyim.”

Gittik, kırk tabaka kâğıt aldık, kırk kucak kamış getirdik... Kırk ayaklı merdiven aramaya çıktık, onu da bulduk getirdik, mercimek ağacına dayadık. Kadı inerken merdiven bir kırıldı... Kadı öldü, kafam da bana döndü.

14. ÜVEZ

Asdın, Usdun, babam Kör Musdun
Bir de ben
Ava gittik.
Az gittik, uz gittik
Dere tepe düz gittik
Altı ay bir güz gittik...

Arkama baktım ki bir kolan uzununu yer gitmişiz... İğneyi diktim, bizi diktim, üstüne çıkıp değnedim:³⁷ Adananın yazısından bir Üvez³⁸ geliyor... Asdın sıkı, vuramadı,

³⁶ Kamış: Eskiden mürekkeple yazı yazmak için ince kamıştan yapılmış kalem kullanılırdı.

³⁷ Değnemek: Bakmak, gözetlemek; etrafı kollamak.

³⁸ Üvez: (Çukurova bölgesinde) Sivrisinek.

Usdun sıktı, vuramadı. Babam K r Musdun sıktı, ızıycık³⁹ cızdırdı.⁴⁰ Ben babayıġit birden t feġe dokandıydım, devirdim kodum.”

Vardık  vezin yanına. Asdın çaldı, boġazlayamadı, Usdun çaldı, boġazlayamadı. Babam K r Musdun çaldı, ızıycık cızdırdı. Ben babayıġit hemen bıaġı alıverdiydım, boġazlayıverdim.

Bunu y zd k: Altmış okka: dış yaġı çıktı, yetmiş okka i yaġı.

İki fasargam⁴¹ vardı: birine bu yaġı s rtt m, birine yetmedi...

Neyse, orda yattık... Gece kalktıydım, fasargalar bir-biriyle d v ş yorlar. Biri: “Yaġlı yüzünü...” diyor, biri: “Yavan yüzünü...” diyor. Kalktım, bunların suratına iki sille attım, gene yattım.

Sabah oldu, baktım fasargalar yok. Ordan burdan aramaya gittim. Az gittim, uz gittim, dere tepe düz gittim... İġneyi diktim, bizi diktim, üstüne çıktım deġnedim: Küçük bir yazıda fasargalar çift sürüyorlar. Vardım,  vezin derisini attım, büyük bir yazı peyda oldu. ifti elime aldım, sürdüm, ektim. Bir ekin oldu ki, yatsam sakalımda, dinelsenem topuġumda, ama adam yutuyor.

“Bunu heyle⁴² bieriz, heyle bieriz...” derken öteden bir akal geldi. Oraġı bu akala bir attım. Oraġın sapı geriden akalın karnına girdi, aġzı kaldı dışarda. akal kaçtı, orak biti, akal kaçtı; orak biti... Ekinin hepsi biildi.

“Bunu heyle toplarız, heyle toplarız?” derken öteden bir kasırğa koptu, ekini topladı, harman etti. Bunu al horozunan il horoza sürdürdüm, savurdum. Altmış okka

³⁹ Iızıycak: Azıcık.

⁴⁰ Cızdırmak: izdirmek.

⁴¹ Fasarga: Bir çeşit izme.

⁴² Heyle: Nasıl.

çal⁴³ horoza, yetmiş okka çil horoza vurdum, ben de çil horozun üstüne bindim, sürdüm değirmene...

Değirmene yaklaşınca susadım. Ordaki pınara indim. Pınardan ağzımınan içtim gözüm istedi, gözümünen içtim, kulağım istedi... Edemedim, kafamı kestim, pınarın içine attım. Ordan değirmene vardım. Değirmenci:

“Hani kafan, ulan?” dedi.

“Pınara attım,” dedim. Herif:

“Ulan, şimdi onu çakal yer,” dedi. Ordan koptum,⁴⁴ geldiydim, baktım ki çakal kulağımın ucundan tutmuş. Çakala bir yumruk attım, yumruğum çakalın karnına girdi. İçini karıştırdıydım, “kusur kusur” ediyor. Çektim çıkardım: Bir kâğıt. Okudum:

“Bir yanı yalan

Bir yanı dolan.”

15.

TAVŞAN AVI

Ey yârân-ı memduh-i safa,⁴⁵ olasız⁴⁶ gam hanesinden cüda. Kesende ola⁴⁷ fermanınız, okunsun destanımız... Ne kadar aç kalsak kuru nan⁴⁸ yemeyiz biz. Gül-layib-i sükker,⁴⁹ kahve-i, Yemen, duhan⁵⁰ içeriz. Bulursak içeriz, bulmazsak geçeriz...

⁴³ Çal: Kır, kırçıl.

⁴⁴ Kopmak: 1) Kalkmak, davranmak, koşarak gitmek, 2) Görünmek, zuhur etmek.

⁴⁵ Safa: Gönül şenliği, kedersizlik, keyif, neş'e. Memduh: Övülmeye değer övülen. Yârân-ı memduh-ı safa: Neşeli (toplantının) övülmeye değer dostları anlamına gelen bir kalıp-söz.

⁴⁶ Olasız: Olasınız.

⁴⁷ Kesende ola: Hükmü yürüsün anlamına gelen bir söz.

⁴⁸ Nan: Ekmek.

⁴⁹ Gül-layib-i sükker (veya gülayib-i sükkerli kahve) şekillerinde söylenen bu sözdeki *gül-layib'i* Âşık Müdâmi, gül-âb = Gül suyu diye açıklıyor. Bu söz bellki de gül-âb u sükker'den (= Gül suyu ve şekerle yapılmış) bozulmadır.

⁵⁰ Duhan: Tütün.

On sekiz bin âlem derler bu dünyanın hepsi. Mağrip-ten maşrika velevasız⁵¹ yer olmaz...

Aziz cemaat... Vaktiyle biz üç arkadaş idik: Birimiz kör, birimiz topal, birimiz çıplak... Her üçümüz bir yere cem olup bir müşavere yaptık: "Herkes bir sanatla mahir. Biz ne yapalım?"

Netice üçümüz de şöyle karar verdik: "Biz de ava gidelim. Ondan kolay meslek yok..." Bunu üçümüz de makul gördük. Ve lakin, bizlere tüfek lazım. Kör dedi ki:

"Ben vaktiyle bir yerde üç tüfek görmüştüm. Gidelim getirelim."

Haydi bakalım vardık oraya. Baktık ki üç köy: İkisi vira miran, biri temelinden yok. Gittik temelinden yok köye, gördük üç yapı: İkisi yıkık mıkık, biri temelinden yok. Temeli yok yapıdan içeri girdik. Baktık ki üç tüfek asılı: Birinin kundağı yok, birinin namlısı yok, ötekini çakmağı yok. Üçümüz üç tüfeği aldık. Şimdi bunlara mermi lazım... Tevisker'den⁵² pekmez gelmişti, Kars'tan da yoğurt. Yoğurdunan doldurduk, pekmezle avzutladık.⁵³ Tüfekleri omuzlayıp, "Allahaismarladık" yola çıktık...

Kör diyor ki: "Önde ben gideyim, gözlerim gayet keskindir."

Çıplak diyor ki: "Biraz dağların tepesine çıkalım." Çünkü üşümeden kaydı yok...

Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik, altı ay bir güz gittik. Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi... Manisa'dan Tura'dan,⁵⁴ geldi geçti buradan... Hamza Pehlivan gibi, yola revan olduk...

Nihayet, bir dağın başına çıktık. Kör dedi ki: "Durun."

⁵¹ Velevasız: Bu kelimeyi de Müdâmi "adsız" diye açıkladı. Belki velvele'den bozmadır. Müdâmi'nin verdiği anlam yakıştırma olabilir.

⁵² Tevisker: Kars civarında, pekmezi ünlü bir yerin adı.

⁵³ Avzutlamak: Yemleme barutu koymak.

⁵⁴ Tura: Ege bölgesinde bir kasaba olan Tire'den bozma.

“Ne oldu?” diye sorduk. Dedi ki:

“Bitmemiş ardıcın dibinde, doğmamış bir tavşan yatıyor.”

Kör nişan alıp tavşana tüfeği çevirdi. Patlatınca dağlar zelzeleye geldi. Kör, tavşanı devirdi, total seyirdip getirdi. Dedik:

“Bunu kim götürsün?”

“Çıplak götürsün.” Çıplak, tavşanı koynuna koydu, geri geliriz... Geldik, üç köy: İkisi harap marap, biri temelinden yok. Temelinden yok köyde gördük ki bir duvarın dibinde üç nine yatıyor: İkisi ölmüş mölmüş, birinin hiç canı yok... Cansız nine:

“Ne var yavrum?” dedi.

“Nine, bize bir kazan.”

Nine dedi ki: “Mutbağı yoklayın.”

Total gitti baktı ki, mutbaktaki üç kazan: İkisinin kenarı kırık mırık, birinin hiç dibi yok. Total dipsiz kazanı getirdi. Dedi: “Buna sacayak da lazım.” Dedik:

“Cansız nine, buna bir sacayak.”,

“Yavrum, mutbağı yoklayın.”

Yine total gitti, baktı ki: Üç sacayak, ikisinin iki ayağı kırık mırık, birinin hiç de ayağı yok. Dipsiz kazanı, ayaksız sacayağının üstüne kurduk. Tavşanın derisini yüzdük, etini doğradık kazana, bir kavurma yapacağız. Yedi gün yedi gece pişirdik: Bir gece uyumuşuz, meğer ne ki yağı varsa taşırmışız... Uyandık ki, tavşan pişmiş, yağı taşmış. Dedik:

“Biz bu kavurmayı yemekle bitiremeyiz.”

Total gönderdik, etraf-u eknafa⁵⁵ haber verip yediden yetmişe davet ettik. Halk toplaşınca ben hesap ettim ki: “Bu kadar mahluktan bana bir şey düşmez.” Kibarın kaşığı⁵⁶ daldırdım, omuz verdim kaldırdım...

⁵⁵ Etraf u eknaf: Civar anlamına bir söz kalıbı.

⁵⁶ Kibarın kaşığı: El.

Herkes doydı, hiç kimsenin dudakları bir şey görmedi.

16. HIÇ

Vaktiyle bir koca ninem vardı... Ninem bir gün bana üç beş para verdi: "Haydi yavrum git bana biraz hiç al da getir," dedi.

Dedim ki: "Nine, hiç neye derler?"

Kulağımın dibine bir sille vurdu: "Sana derim git hiç getir."

Düşündüm ki: Hiç, hiç diye diye giderim, encamı bir kimse öğretir.

"Hiç, hiç" diye diye gidiyorum... Vardım bir ırmak kenarına, baktım ki üç beş balıkçı ağ atarlar suya. Onlar attıkça ben: "Hiç, hiç..." derim. Balıkçımın biri geldi enseme bir sille vurdu:

"Demek ki akşama kadar biz hiç balık avlamayalım..."

"Aman balıkçı, ya ne diyelim?"

"Üçü beşi birden, üçü beşi birden, de ki biz de biraz ticaret yapalım."

Onu aklıma koydum, hiçi unuttum... Tuttum balıkçının sözünü, ateşe yaktım özümü, "Üçü beşi birden..." diyerek gidiyorum...

Vardım bir köy kenarına, baktım ki, ne göresin, bir cenaze götürürler... Dalı⁵⁷ sıra ağlama, feryat asumana⁵⁸ çıkıyor... Onlar ağladıkça ben, "Üçü beşi birden, üçü beşi birden..." dedim. Hoca kenara çekilip geldi, enseme bir tokat vurdu. Döndüm:

"Be hoca, hakkın ne? Ne sebep vurursun?"

Hoca dedi ki:

⁵⁷ Dal: Arka, art. Dalı sıra: Arkasından, peşi sıra.

⁵⁸ Asuman: Gök.

“Oğlum, köyde bir insan ölmüş, hepimiz ağlaya ağlaya gözden olmuşuz, sen: Üçü beşi birden... dersin. Demek köyde hiç kimse kalmasın...”

“Hocam, ya ne diyelim?”

“Allah rahmet etsin, de. Allahın rahmeti çoktur...”

Onu aklıma koydum, evvelkini unuttum... Tuttum hocanın sözünü, ateşe attım özümü... “Allah rahmet etsin,” diye giderim...

Vardım ki şosanın kıyısında, haşa sizden, bir kelp⁵⁹ gebermiş. Durdum baş ucuna, öyle zannettim ki her ölüye, “Allah rahmet etsin,” denir... “Allah rahmet etsin,” der dururum. Meğer hoca peşimce gelirmiş, gene bir tokat vurdu enseme. Döndüm dedim ki:

“Hoca hakkın ne? Niçin vurursun? Bana bu sözü sen öğrettin.”

“Evet yavrum, ben öğrettim.. Allah rahmet etsin, Müslüman ölüsüne, demedim ki köpeğe.”

“Buna ne diyelim?”

“Böyle bir şey görünce: Pöf ne koktu, pöf ne koktu, der yoluna devam ederler.”

Onu aklıma koydum, ötekini unuttum. “Pöf ne koktu...” der giderim.

Çarşıya geldim ki bir hanımlar hamama gitmiş, yıkanmış, enva-i kolonyalar dökünmüşler, salına salına gelirler... Ben ise “Pöf ne koktu...” der giderim. Hanımın biri seslendi. Vardık yanına. Enseme bir tokat vurdu. Dedim ki:

“Be hanım, hakkın ne? Niçin vurdun?”

Hanım dedi ki:

“Demek bizi beğenmedin...”

“Ne demek beğenmemek?”

“Beğensen, ‘Pöf ne koktu’ demeysin...”

⁵⁹ Kelp: Köpek.

“Ay hanım, ne diyelim?”

“Böyle bir şey görünce: Oh ne hazzettim, can ne hazzettim, ben ne hazzettim, de ki bizim de gönlümüz hoş olsun.”

Onu aklımda tuttum, ötekini unuttum... Aşağı indim ki, sözüm ona, iki keşiş birbirine çala sopa gider... Onlar vurdukça ben “Oh ne hazzettim, can ne hazzettim...” derim. Keşişin biri kenara çekildi, gelip enseme bir sille vurdu.. Döndüm dedim ki:

“Be keşiş, hakkın ne? Niçin vurdun?”

Keşiş dedi ki:

“Niçin vurmuyayım?... Demek sen bizim dövüşüp kavga ettiğimize seviniyorsun?”

Dedim ki:

“Bunu bir hanım öğretti. Sen ne öğretirsin?”

“Böyle bir şey görünce, derler ki: Etmeyin keşişler, eylemeyin keşişler...”

Tuttum keşişin sözünü, ateşe attım özümü... “Etmeyin keşişler, eylemeyin keşişler” diye diye giderim. Ötede, hâşâ sizden, üç beş köpek boğuşur... Durdum baş uçlarına, sandım ki her dövüşüp boğuşana: “Etmeyin keşişler, eylemeyin keşişler”, derler. Bunlara da, “Etmeyin keşişler, eylemeyin keşişler,” demeye başladım. Meğer keşiş arkam sıra gelirmiş. Ansızın bir tokat vurdu. Döndüm, dedim ki:

“Bre mel’un keşiş, demin bu sözü sen öğrettin. Şimdi niçin vurursun?”

“Ben sana dedim, keşişler dövüşende... Demedim köpekler boğuşanda, de?...”

“Ya bunlara ne demeli?”

“Bunlara: Oş çekme yırtarsın, oş çekme cıgarsın,⁶⁰ de. Bunlar da ayırt olsun.

⁶⁰ Cırmak: Yırtmak.

Onu aklıma aldım, ötekini unuttum. “Oş çekme yırtarsın, oş çekme cıvarsın...” diye diye giderim. Aşağı vardım ki bir eskici sahtıyanı dişıyla ditiyor, sıırım çekiyor. Durdum eskicinin başına: “Oş çekme yırtarsın, oş çekme cıvarsın...” demeye başladım. Eskici kalkıp enseme bir tokat vurdu; Dedim ki:

“Be adam, hakkın ne? Ne vurursun?”

Dedi ki: “Ben köpek miyim, sen böyle bir mana söz söylersin?”

“Ya ne diyeyim?”

“Böyle bir iş görende derler ki: Çek uzansın, çek uzansın...”

Onu aklıma tuttum ötekini unuttum... “Çek uzansın...” diye diye giderim. Ötede ihtiyar bir nine su götürür. İhtiyarlık hali, bir yandan da, sümüğü sarkmış, ha bire burnunu çeker. Ben ise, “Çek uzansın, çek uzansın...” diye diye giderim. Nine yanına çağırdı, enseme bir tokat vurdu... O zaman bizim ninenin hiçi haurıma geldi.

Dedim ki: “Aman nine, hiç neye derler?”

Dedi: “Gel sana hiçi göstereyim.”

Ninenin ardı sıra vardım. Nine bana bir avuç hiç verdi.

Meğerse hiç tuza derlermiş...

Hiçi aldım. Geldim ki, ninem bana haşıl⁶¹ yapacakmış... Ben gelmeyince bana kızmış, ateşi söndürmüş, ten-cereyi kapiya atmış.

Beni görünce, “Niye geciktin?” diye bir tokat da o vurdu...

⁶¹ Haşıl: Etli bir çeşit bulgur lapası.

17.
KAZ AVI

Biz beş kardeş idik: Birimiz kör, birimiz topal, birimiz sağır, birimiz çıplak, birimizin tüfeğinin çakmağı yok... Ava gider, avdan gelirdik... Bitmedik çalı dibinde, doğmadık tavşan avlardık.

Gene ava gittik. Az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik.

Tepelerde yel gibi, derelerde sel gibi, ödünç almış un gibi, toza da toza gittik: Geri döndük değnediydik,⁶² bir koldan uzun bir yer, gitmişiz. Sağır:

“Durun hele uşak,⁶³ bir kaz geliyor. Kanadının sesi kulağıma değdi. Yoksa burası deniz mi?” dedi.

Kör elini alnına dayadı: “Burası göl. Kazlar çırpına çırpına geliyorlar,” dedi.

Çakmaksız tüfeği olan sıkı kazı vurdu. Topal:

“Siz yetişemez, murdar edersiniz, dedi, ben varayım.”

Çıplak:

“Siz düşürürsünüz, ben koynuma koyayım,” dedi. Aldı koynuna koydu. Kazı pişirmeye kazan gerek oldu. Gölün kenarında gezerken dibi düşük, kenarı hiç yok bir kazan bulduk. Basa basa kazanı suyla doldurduk:

O kazı kaldırdık koyduk ocağa
Kaz kalktı kaçtı bucağa...
Adana'ya indi Hacı Ağa,
Üç gün oldu, kayna deriz, kaynamaz.

Nineden aldık tuzu
Pişirmek için kazı

⁶² Değnemek: Bakmak, gözetlemek.

⁶³ Uşak: (Burada çoğul yerinde) Çocuklar.

Kazın gölde kaldı gözü
Üç gün oldu, kayna deriz, kaynamaz.

Kazın kanadı yapacık⁶⁴
Eti kemiğinden berkçecik⁶⁵
Ne kaşık koydu ne kepçecik
Üç gün oldu, kayna deriz, kaynamaz.

Sekizimiz çalı çeker
Dokuzumuz altın yakar
Kaz kaldırmış başın bakar
Üç gün oldu, kayna deriz, kaynamaz.

Biz başladık, kazı yemeye
Kaz kalktı başladı bizi dövmeğe
Utanır olduk komşulara demeye...

Neyse, acı zulüm, kazı yedik, ama ne karnım, doydu,
ne yüzüm güldü, hiç bana keyif gelmedi.

18. YEME İÇME

Oğlanın adı Kamber
Boğazına takarlar çember
Minareden uzun munbar
Yedim karnım doymadı.

Ne sakalım töm töm etti
Ne bıyığım com com etti
Hiç bana keyif gelmedi.

⁶⁴ Yapacak: Yapağının küçültmesi.

⁶⁵ Berk: Kuvvetli, sağlam, sert.

İki celer meler
Dört şingır mıngır
Yedim yine doymadım.

Ana bacı, kaldır sacı
Altmış altı bazlamacı
Yedim karnım doymadı.

Harda hurda, eşeği yedirdik boz kurda
Altmış tarla firik buğda⁶⁶
Yedim karnım doymadı.

Denizi çorba ettik
Gemiye kepeç ettik
Yedik içtik yüzüm gülmedi...

Yediler yemiş, parayla biter her iş... Parasız yemiş
alınmaz bir yerde.

Akdenizin martısı
Karadenizin hartası
Zeytin yağının tortusu
Hoştur pilavın yoğurtlususu...

Akdeniz yağ olsa, Karadeniz bal olsa karnımızın bir
tarafını doldurmaz. Ya bir kaz dolması ya bir ördek kı-
zartması olsa belki doyarız.

Bir gün de evden kaçtım, iki atla bir anahtar deliğinin
den geçtim, gittim gittim... Bir de arkama baktım; bir tel-
lallar bağınıyor, bir tellallar bağınıyor: "Kırk kazan keşkek-
le kırk kazan yoğurdu kim yiyecek?" diye...

⁶⁶ Firik buğda(y): Taneleri dolup sütlelenmiş buğday; bazı yerlerde ateşte kav-
rulmuş buğday anlamına da gelir.

Evimizin önünde bir ağaç vardı.

Kırk kişi tuttum yondurdum
Kırk kişi tuttum oydurdum,
Kırk kazan keşkeklen kırk kazan yoğurdu içine dol-
durdum.

Oturdum yedim, dudaklarımın bile haberi olmadı...
Karşıya baktım:

Dere gibi hoşaf lar
Tepe gibi pilav lar
Kolum gibi dolmalar
Budum gibi sarmalar
Ye yemez misin
Hani de görmez misin?

Karnım davula döndü, ağzımın bir şeyden haberi yok... Birazını da eşeğe yükledim, size getiriyordum. De-
reden geçerken kurbağalar: "Vırak, vırak," deyince ben an-
ladım: "Bırak, bırak," diyorlar. Bıraktım orda... Eşeğimin
de bacakları mumdanmış, orda eriyip kılıverdi...

19. NE OLSAM?

Ettim, edemedim, bir sanat tutayım dedim. Amma ve
lakin ne olsam?

Kayyum olsam kandilleri yakmalı
Mezin olsam minareye çıkmalı
Münsür⁶⁷ olsam el hatırı yıkmalı
Hâkim olsam şer'isine kıyamam.

⁶⁷ Münsür (Muhzir'den bozma): Eski mahkemelerde Kadı'nın yardımcısı, onun emirlerini yerine getirmekle vazifeli memur.

Bakkal olsam kaldıramam kantarı
Kasap olsam sallayamam satırı
Nalbant olsam nallayamam katırı
Berber olsam eş dost hatırı...

En sonunda,

Kalaycı oldum kalayladım kapları
Hep kırıldı tavaların sapları
Tabip oldum yaptım acı hapları
Bilemedim birkaç âdem öldürdüm.

Hiçbiri sökmeyince, oldum bir hamamcı... Elimde beş para sermaye var... O geldi yıkandı, bu geldi yıkandı... Eş geldi yıkandı, dost geldi yıkandı... Benim elimdeki beş para sermaye tükendi. Eşe dosta rezil olmaktansa baba memleketine gideyim, dedim, geldim buraya...

20. SÖZÜN SONU

Yârân-ı safa, Bekri Mustafa⁶⁸
Kaynadı kafa
Ak sakallı, gök sakallı
Mavi sakallı, pembe sakallı
Yeni berber elinden çıkmış taze bir kafa.

Ali dost, Veli dost
Tekkede kaldı bizim post
Ben de kaldım bir abaynan
Ben dikerim o sökölür
Arasından kurtlar bitler dökölür...

⁶⁸ Bekri Mustafa: IV'üncü Murat devrinin ünlü sarhoşlarından, halk fıkralarında bir tip olmuştur.

Dinle hikâyeti, dilber elinden şikâyeti
Güzeller elinden yâd
Çirkinler elinden dâd ile feryâd.
Güzeller dilber olur, çirkinler tatlı olur...

Eh şâh ü gedâlar⁶⁹
Feleğin devranı böyle gelir böyle geçermiş...

Uzatmayalım mestaneyi
Patlatmayalım kestaneyi...

Sözün azı uzun,
Köseye vermeyin kızı
Dul karıya dokutmayın bezi
Akşam gelir para, der, sabah gelir para, der.

Kaz kazınan, baz bazınan⁷⁰
Alaca tavuk çil horozunan
Delikanlı genç kızınan
Sevişirler pek nazınan
Kaşık da oynar gözünen...
Âşık meydana girer sazınan
Meclis de dinler hazınan
Armudu taşlayalım, dibinde kışlayalım
Müsade ederseniz masala başlayalım...

⁶⁹ Gedâ: Dilenci -Eski edebiyatta, Şâh'in tam zıddı olarak, onun ölçüsüz varlık ve kudretine karşılık, yokluğu ve âcizliği anlatmak için kullanılan kalıp sözlerden.

⁷⁰ Baz: Doğan kuşu.

21.
MASAL, MASAL...

Masal masal maliki
Yolda saydım on iki
On ikinin yarısı
Tilki çakal karısı.

Masal masal martladı
İki fare atladı
Kurbağa kanatlandı
Tas vurdu bardağa
Gelin çıktı çardağa.

Masal masal maliki
Kuyruğu var on iki
Kuyruğunda beni yar
Kulağında çanı var.

Masal masal mat atar
Dil okur damak tadar...

Masallar



1. “Bacı Bacı, Can Bacı...”



Bir varmış, bir yokmuş... Bir adamın bir kızıyla bir oğlu varmış. Bunların anneleri ölmüş. Babaları evlenmiş. Üvey ana çocukları kıskanır, onlara türlü eziyetler edermiş.

“Bu çocuklardan bıktım. Bunları at, sat, ne yaparsan yap, evimden uzaklaştır,” diye adamın başının etini yermiş. Ama adamcağız, çocuklarına bir türlü kıyamazmış.

Çocuklar üvey analarının yaptıklarından kimseye bir şey diyemezler, her gün analarının mezarı başına gider, ağ-larlarmış.

Bir gün üvey ana çocuklardan kurtulmak için bir çare düşünmüş: Adamlarına bir fırın yaktırmış; iyice kızınca çocukları atacaklar... Oğlan bunu öğrenmiş, hemen gidip bacısına haber vermiş. İki kardeş doğru annelerinin mezarına gitmişler, başlarına gelecek olanları anlatıp ağlamaya başlamışlar. O zaman mezardan bir ses onlara:

“Bir fırça, bir tarak, bir de sabun alın, kaçın... Sizi yalamaya peşinizden gelenler olursa, önce tarağı atın; sonra fırçayı, en sonunda da sabunu atarsınız, bir şeycik yapamazlar,” demiş.

Çocuklar da annelerinin dediklerini yapmışlar; tarağı, fırçayı, sabunu alıp çıkmışlar, kaçmaya başlamışlar. Üvey ana onların kaçtığıni öğrenmiş, arkalarından adamlar, askerler salmış. Çocuklar hem giderler, hem de dönüp dönüp arkalarına bakarlar. Adamların yaklaştığını görünce tarağı atarlar. Arkaları şitime¹ gibi diken olur. Askerler o dikenlikten geçinceye kadar çocuklar epey yol alırlar. Bir zaman daha yürürler, dönüp bakarlar ki adamlar yaklaşmış, bu sefer fırçayı atarlar, arkalarında her yer yılan olur. Adamlar yılanlardan kurtulup geçinceye kadar gene bir hayli yol alırlar... En sonunda, gene askerlerin iyice yaklaştığını görünce sabunu atarlar: Artlarında bir koca umman peyda olur. Gelenler çocuklara yetişmek için kendilerini suya atarlar, kimi boğulur, kimi geri döner. Çocuklar da böylece kurtulurlar.

Gene yollarına devam ederler. Nereye gideceklerini bilmeden yürürler. Artık yorgunluktan bitap bir hale gelmişler. Oğlan: "Ablacığım çok susadım," diye ağlamaya başlar. Kız ona:

"Biraz daha sabret, şimdi bir suya varınız," diye gayret verir. Oralar geyiklerin dolaştığı yerlermiş. Oğlan bir geyik izinde birikmiş su görür, içmek için eğilir. Kız:

"Etme kardeşim, sonra geyik olursun," diye yalvarırsa da öteki dinlemez, içer. İçer içmez de geyik olur. Koşar çayırlarda otlamaya...

Artık kız da kardeşinin eğleştiği bu yerlerde kalır. Geyik kardeş gündüzleri gezer, geceleri ablasının yanına gelirmiş.

Bir gün bir pınar başına konarlar. Geyik otlamaya gitmiş, kız da suyun kenarındaki kavak ağacına çıkmış. O pınara da her sabah bir Bey-oğlu at sulamaya gelirmiş. O gün de gelmiş, atını sulayacak. Ama at bir türlü içmez, ür-

¹ Şitime gibi: Örölmüş gibi, sık.

ker, huysuzlanırmış. Bey-oğlu ne oluyor diye etrafına bakır. Bir de başını kaldırır ki, ne görsün, kavak ağacının üstünde ayın on dördü gibi bir kız... At suya vuran şavkından ürkermiş meğer. Bey-oğlu sorar:

“In misin, cin misin?”

Kız da:

“Ne inim, ne cinim. Senin gibi bir insanım,” der.

Bey-oğlu kızı ağaçtan indirmek için ne kadar yalvarır yakarırsa da razı edemez. Şehzadenin adamları gelir. Şehzade bunlara:

“Şu kavağı kesin,” der. Kavak da kalınmış. Akşama dek keserler, az bir yer kalır. “Onu da sabah keseriz,” deyip giderler bunlar. Sabahleyin gelirler bakarlar ki kavak gene dümdüz olmuş. Meğerse gece Geyik-kardeş kavağın kesilen yerini yalaya yalaya balta değmemiş hale koymuş... Bunlar gene uğraşırlar, kavağı keselim diye. Akşam olunca, az bir yer kalmış, bunu da sabah keseriz diye giderler. Sabahleyin gelip bakarlar, kavak gene dümdüz olmuş... Kavağı kesmenin imkânı yok. Kız da kavaktan inmiyor...

Artık Şehzade şaşırır, yemez içmez, gündün güne zayıflar... Boyuna kavağın dibinde dolaşır dururmuş.

Bir gün oralarda dolaşırken bir kocakarıya rastlar. Kocakarı: “Evladım, ne derdin var da böyle dağlara düştün?” der. Oğlan da meseleyi anlatır. Kadın:

“Ay oğul, ondan kolay ne var?” der. Hemen gider, elek, tekne götürür kavağın dibine. Un eler, bir hamur yoğurur, ekmek edecek. Ama, sacayağını ters kapar, sacı ters çevirir... Böyle böyle uğraşıp durur. Kız yukardan:

“A nine, ne yapıyorsun? O öyle olmaz,” diye seslenir. Kocakarı da:

“A kızım, ihtiyarlık, ne edeyim. Gel sen de yardım ediversen ya,” der. Kız iner. Güzelce bir ekmek pişirir. O işinde iken, kocakarı kızı kendine bağlar. Kız ekmeği biti-

rir, kavağa çıkacak, kocakarıya bağlı olduğundan bir türlü gidemez. Şehzade de bunu oradan aldığı gibi evine götürür, Geyik kardeş de beraberlerinde...

Artık, kırk gün kırk gece düğün dernek, Bey-oğlu kızı alır, otururlar.

Bir zaman böyle geçer. Geyik de bahçede otlar, gezer, ablasıyla konuşur, eğlenirmiş... Kızın yakında bir çocuğu olacakmış... Bir gün Arap halayığına:

"Peştemalımı, nalınlarımı getir, suya gireceğim," der. Sarayın önü göl imiş. Kız gümüş futasını sarınır, altın nalınlarını ayağına geçirir. Yıkanmaya suya girer. Yıkanırken, Arap halayık onu suyun derin yerine kakalayır. (Bey-oğlu da o sırada harbde imiş...) Kızın esvaplarını giyer, tacını başına koyar, sultan olur oturur. Bey-oğlu gelir, bakar ki ak pak karısının yerinde kara kuru bir halayık eskisi... Şaşırır, kalır.

"Neden böyle karardın?" der. Halayık:

"Nasil kararmayayım?... Her gün kızgın günün altında yollarımı bekledim," diye cevap verir. Şehzade de inanır.

Gel zaman, git zaman, halayık gebe olur, aş yermeye başlar.

Bir gün:

"Pek canım çekiyor. Bu geyiğin etini yiyeceğim," diye tutturur.

Bey-oğlu:

"Nasil olur, hanım? O senin kardeşin değil mi? Hiç kardeş eti yenir mi?" derse de söz anlatamaz. Nihayet geyiği kesecekler...

Kırk bir bıçak biliyor kasaplar... Bu sırada geyik de gölün kıyısına gelir, ablasına seslenir: (Meğer ablasını, halayık suya yakınca bir balık yutmuş...)

“Bacı, bacı can bacı,
Kolunda mercan bacı.
Kırk bir bıçak bilendi
Gırtlığıma dayandı.
Arap kızı etime aş yiyor,
Çıkıver kardeş, çıkıver.”

Kız da bahğın karnından cevap verir:

“Kardeş kardeş can kardeş,
Alnı sakar² ceylan kardeş.
Altın nalın ayağında
Gümüş futa³ önümde,
Sultanım kucağında
Kendim balık karnında
Çıkamam kardeş, çıkamam.”

Oralarda bulunanlar gelip Bey-oğluna derler ki:

“Bu geyik suda birisiyle konuşuyor. Gizlice bir dinle-
yin.”

Bey-oğlu merak eder. Kalkar, gelir göl kıyısına. Geyik de dönmüş dolanmış, gene gelmiş su başına. Bey-oğlu kulak verir. Geyik:

“Bacı bacı, can Bacı
Kolunda mercan Bacı.
Kırk bir bıçak bilendi,
Gırtlığıma dayandı.
Arap kızı etime aş yiyor
Çıkıver kardeş, çıkıver,”

² Sakar: Hayvanların (en çok atın) alnındaki, ayrı renkte nişan. Bu nişanın uğursuz sayıldığı olur. Tuttuğu işi başaramayıp bir kötü sonuca götüren kimseye sakar denmesi bu inanıştan gelir.

³ Futa: Hamamda bele sarılan peştamal.

der. Suyun içinden bir ses cevap verir:

“Kardeş kardeş, can kardeş,
Alın sakar ceylan kardeş.
Altın nalın ayağında
Gümüş futa önümde,
Sultanım kucağında
Kendim balık karnında
Çıkamam kardeş, çıkamam.”

Bey-oğlu o zaman meseleyi anlar. Balıkçılara, ne kadar balık varsa gölün içinde hepsini tutun, diye emir verir. Sudaki bütün balıkları yakalarlar, en sonunda ağlardan bir kocaman balık çıkar. Karnını yararlar; kucağında şehzade-siyle hanım çıkar. Başından geçenleri bir bir Bey-oğluna anlatır. O zaman Bey-oğlu, Arap kızına:

“Kırk katır mı istersin, kırk satır mı?” diye sorar. O da: “Kırk satır düşman boynuna, kırk katır verin; biner anamın evine giderim,” der.

Arap kızını kırk katırın kuyruğuna bağlarlar, her bir parçası bir dağın başında kalır.

Onlar da muratlarına ererler.

2. Yedi Kardeşler



Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde bir kadınla bir adamın yedi oğlu varmış. Bunlar her gün ava giderler, vurdukları hayvanları satarlar, evlerini geçindirirlermiş.

Gel zaman, git zaman, anaları gene bir çocuğa gebe kalmış.

Oğlanlar:

“Ana, demişler, bu sefer de oğlan doğurursan biz başımızı alır gideriz.”

Anaları hiç sesini çıkarmamış...

Günü saati gelmiş, kadının sancısı tutmuş. Yedi oğlan gidip ebeyi çağırmişlar.

“Ebe nine, demişler, biz gidiyoruz. Annemiz, kız doğurursa kırmızı bayrak asın, oğlan doğurursa kara bayrak...”

Kadın bir kız doğurmuş: “Oğlanlanım sevinecek...” diye onların dönmelerini beklermiş... Ama ebe kanı, her nedense, bu oğlanlara düşmanmış. Evin tepesine bir kara bayrak çekmiş.

Akşam olmuş. Yedi Kardeş evlerinin karşısındaki kalenin önüne gelmişler. Oradan bakmışlar ki bir kara bayrak asılı.

“Anamız gene oğlan doğurmuş...” deyip yüz geri dönmüşler, atlarını sürmüşler, başlarını alıp gitmişler.

Aradan yıllar geçmiş. Kız büyümüş... Bir gün sokakta oynarken arkadaşları onu: “Yedi-Kardeşli-Kız” diye çağırmışlar. Kız şaşmış bu işe, koşup eve gelmiş, anasına sormuş. Anası önce çekinmiş, bir şey dememiş. Ama kız üstelince edememiş, anlatmış:

“Kızım, hepsi senden büyük yedi oğlan kardeşin vardı. Bir gün dağa ava gittiler, bir daha dönmediler.”

Bu sefer kız:

“Onların yanına gideceğim...” diye tutturmuş. Anası:

“Kızım, nasıl gidersen? Yolda canavarlar vardır, dağda devler olur, seni bir yudumda yutuverirler...” diye çok söylemiş, kız inadından dönmemiş. Sonunda kadın ona külden bir eşek yapıvermiş. Eline de bir değnek tutuşturmuş.

“Hiç çüş demeyeceksin, hep deh, deh, deh diyeceksin. Sakın ha!... Çüş dersen eşeğin tuz buz olur dağılır, yolda kalırsın, devler seni yer...” diye sıkı sıkı tembihten sonra kızı uğurlamış.

Kız artık, “Deh, deh, deh...” diye gidiyormuş... Bir zaman yol almış, yorulmuş. Eşegi durdurup dinlenmek istemiş. “Çüş,” der, demez, külden eşek dağılıvermiş. Kız da ağlaya ağlaya evine dönmüş. Anası:

“Ben sana ne dediydim?...” diye bir iyi çekişmiş, çıkmış. Kızın gene, “İlle de gideceğim,” diye tutturmasına, bir külden eşek daha yapıvermiş.

Kız gene “Deh, deh...” diye epey bir yol almış. Ormana girince korkusundan “deh” demesini unutmuş da “çüş” deyivermiş. Eşek gene dağılmış, düşmüş... Kızcağız gene ağlaya ağlaya eve dönmüş.

Anası kızmış, bağırması çağırması... Ne yapsın? Kız gene, "İlle de gideceğim," diye tutturup ağlayınca kadın dayanamamış, külden bir eşek daha yapıvermiş.

"Bir daha dediklerimi unutursan gözüme görünme. Seni gebertir, cinlerin kör kuyusuna atarım," diye bir gözdağı vermiş.

Bu sefer yol boyunca hep "deh" demiş, hiç unutmamış. Külden eşek nereye gittiye arkasından kız da, "Deh, deh..." diyerek yürümüş...

Sonunda Yedi Kardeşlerin yaşadıkları dağa varmışlar. Orada bir evin önüne gelir gelmez külden eşek düşmüş dağılıvermiş. Kız da kardeşlerinin mekânına geldiğini anlamış. Evin kapıları ardına kadar açmış. Kız içeri girmiş ki kimseler yok... Odaları bir bir gezmiş: Kilerde her çeşit yiyecek, keklik, tavşan etleri... Hemen kollarını sıvamış türlü türlü yemekler pişirmiş... Güzelce karnını doyurduktan sonra girmiş bir dolabın içine, gizlenmiş.

Akşam, Yedi Kardeşler gelmişler. Bakmışlar ki yemekler pişmiş... "Allah, Allah, bu ne iştir?" diye şaşırıp kalmışlar...

Neyse, oturup yemeklerini yemişler yatmışlar, ama gözlerine de uyku girmemiş.

Sabah olmuş, işlerine gidecekler. İçlerinden biri demiş ki:

"En küçük kardeşimiz bir yere gizlensin, gözetlesin. Akşam bizim yemeklerimizi pişiren kimse, gene gelince yakalasın..."

Küçük oğlan girmiş bir yere, bekliyor... Ötekiler gince kız dolaptan çıkmış, başlamış iş görmeye.. Hemen oğlan fırlamış, kolundan yakalamış:

"İn misin, cin misin?" demiş.

"Ne inim, ne cinim. Seni beni yaradan Allahın kulumum."

"Burada ne arıyorsun?"

Kız başından sonuna, her şeyi anlatmış... Artık iki kardeş sarmaş dolaş olmuşlar. Akşam öteki oğlanlar da dönmüşler, işi öğrenmişler, bacılarına kavuştuklarına sevinmişler. Artık bir arada, güle oynaya, yiyip içip oturuyorlar... En büyük oğlan: "Bak kardeşim, burda ateş bulunmaz. Sakın ateşi söndürme," diye sıkı sıkı tembihlemiş.

Bunların bir de kedileri varmış: Bu, konuşanları anlar, hem de konuşmuş. Yedi-Kardeşler bunu çok severler, el üstünde tutarlarmış. Kedi, kızı kıskanmış. Buna kötülük olsun diye, bir gün kız görmeden ateşi söndürmüştü. Kız pek üzölmüş. Ne yapsın?... "Dur bakayım, bir ateş bulur muyum?" diye evden çıkmış. Bir yol tutturmuş, yürümeye başlamış. Biraz gittikten sonra, karşıda bir evin bacasında duman görmüş. Koşa koşa eve varmış, kapıyı çalmış: Kapı açılmış, bir de ne görsün! Kocaman bir dev-karısı... Kız korkmuş, ama gene de: "Esselam teyze," demiş. Dev- Karısı: "Esselam demeseydin etini aşık, kanını kaşık ederdim," demiş.

Neyse, kız ateş istemiş. Dev-Karısı "Peki, vereyim," diye gitmiş. Bir kalburu külle doldürmüştü, külün üstüne de bir köz oturtmuş.

Kız yürümüş, kül elenmiş, kız yürümüş kül elenmiş... Böyle böyle eve varmış. Yemeğini pişirmiş. Akşam olunca kardeşlerine başından geçenleri anlatmış. Bunlar:

"Aman bacım, Dev-Karısı o külün izinden gelir, seni bulur yer," diye tasalanmışlar, düşünmeye başlamışlar.

"Avlu kapısının dibine bir kuyu kazalım. Dev-Karısı ayağını atınca içine düşer. Biz de kafasını keseriz," demişler.

Sabah olmuş... Daha bunlar evden ayrılmadan, devin oğlu, külü izleye izleye gelmiş, kapıya dayanmış. Ama açar açmaz da kuyuya yuvarlanmış. Yedi-Kardeşler de hemen bunun kafasını kesmişler, bir tarafa atmışlar, vücudunu da kuyuya gömmüşler. "Artık kurtulduk," diye sevinmişler.

Silahlarını alıp gene ava gitmişler. Kız da ekmek pişirmeye oturmuş. Az sonra Dev-Karısı çıkmış gelmiş, homurdana homurdana. Kız korkmuş, ama ne yapsın, bunu karşılamış, buyur etmiş. Kediye dönmüş:

“Git, demiş, yağ getir de teyzeme ekmek yağlayayım.”

Kedi, kızı sevmiyor ya, guya anlamazlıktan: “Kafasını mı?” diyerek gitmiş, Dev-oğlunun başını getirmiş, anasının önüne koyuvermiş. Dev-Karısı bunu görünce öyle bağırarak ki dağlar taşlar inlemiş. Sonra da oğlunun ağzından bir dişi sökmüş, kızın ayağına saplamış: Kız hemen oracıkta düşmüş, yıkılmış. Dev-Karısı da kızı öldürdüm diye bırakmış gitmiş.

Akşam Yedi-Kardeşler dönmüşler. Bacılarını bu halde görünce ağlamış, sızlamışlar: “Artık bacımız öldü, burarlarda ne işimiz var?” diye bacılarının ölüsünü bir ata yüklemişler, kendileri de binmişler, evlerine dönmüşler...

Ana baba, oğullarının döndüğüne sevinmişler ama, kızlarına da yanmışlar, ah vah etmişler... Neyse, artık kızın cenazesini gömecekler... Ölüyü yıkayan kadın bakmış kızın ayağında bir şey saplı... “Zavallının ayağına ne batmış ki?...” diye yoklayıp devin dişini çekiverince kız canlanmış, doğrulmuş. Bunu gören anası, babası, kardeşleri sevinçlerinden ne yapacaklarını bilememişler. Kız başından geçenleri bunlara anlatmış. Artık devden de, kediden de kurtuldular ya, yemişler içmişler, muratlarına geçmişler.

3. Nardaniye Hanım



Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Bir adamcağız varmış. Bunun bir tane, on iki on üç yaşlarında, kıymetli bir kızı varmış. Kızın anası ölmüş. Babası,

“Kimi alayım, kimi alayım?” diye düşünür dururmuş. Kızın hocası:

“Kızım, babana söyle beni alsın. Ben sana şöyle bakarım, böyle bakarım...” demiş. Kız da gelmiş eve:

“Baba, alacaksan benim hocamı al. Başkasını istemem,” demiş. Adam, “Peki,” der. Bu kadını alır.

Aradan bir zaman geçer, kadın başlar üvey kızını kiskanmaya. “Ne yapсам da bu kızdан kurtulsam?” diye düşünürmüş. Bir gün, bir bayram günü imiş, herkes gezmeye gidiyormuş. Kadın kocasına yalvarır:

“Bu da kızdır, gençtir; varsın gitsin, biraz eğlensin,” der. Adam da razı olur. Kadın bunun üzerine:

“Kızım, der, sen git, ben yemeğini arkandan getiririm.”

Kız gider, kırlarda arkadaşlarıyla güler, oynar... Artık iyice karnı acıkmış, annesi görünmüyor... Neyse, epey bir zaman sonra kadın gelir. Meğer, evde zehir gibi tuzlu bir boğaç yapmış. Bir testiye de su doldurmuş, içine bir yılan yavrusu koymuş... Kız boğaçayı yer. Az sonra susar. Diker testiye, buz gibi suyu kana kana içer, yılanı da yutar, haberi yok kızcağızın...

Kızın hali değişir, gün günden karnı şişer. Kadın ebelere gösterir. Kocasına der ki bir gün:

“Ah, yahu, o gün ben senin sözünü dinlemedim, kızı kıra gezmeye gönderim. Herhalde birine kanmış, gebe kalmış...”

Adam da pek namuslu imiş. Bu iş pek gücüne gider. Kızını da çok severmiş. Gece uykuları kaçar. Kızını yüzlemeye, dövüp sövmeye de kıyamazmış. Bir gün, artık dayanamamış, kızına:

“Haydi seni gezmeye götürerim,” der. Bir dağın tepesine çıkarır. Orda bir ağacın altına otururlar.

“Kızım, yoruldu, yat dizime de sana ninni söyleyeyim, uyu,” der.

Kız yatar babasının dizine. Babası ninni söylerken, söylerken, uyur. Adam o zaman, bir kamışın içine bir arı koyar, kızın başucuna asar, bırakır gider. Arı kamış içinde vızıldadıkça kız da babası ninni söylüyor sanırmış... Nihayet uykusunu iyice alır, uyanır, bir de bakar ki, bir arı başucunda vızıldıyor, babası gitmiş... Başlamış ağlamaya:

“Ah, benim halim ne olacak?” diye dövünür. Karnı da büyümüş, içi lomber lomber edermiş. “Bütün bunlar üvey anamın tuzağı...” der kızcağız, ne edeceğini şaşırılmış, başlar dağdan aşağı inmeye... Bir dere kenarına varır. “Şurda bir abdest alayım, Allaha sığınayım. Bakalım Allah ne gösterir,” der. Dereye eğilmiş abdest alıyormuş, başlar karnının içinden çağıl çağıl bir ses gelmeye... Derenin içinden de başka bir ses buna cevap vermiş... Bir de ne görsün, ağ-

zından kağış kağış, bir yılanla yavruları çıkmasın mı! Kızcağız hafifler, ferahlar. Ama, dağ başında, yapayalnız kalmış... Kalbi mahzun, düşünce düşünce bir yol tutturur, gider gider...

Ortalık kararmaya başlamış... Uzaktan bir ışık görür: "Şuraya gideyim, belki beni alırlar," der. Varır o ışığın olduğu eve, kapıyı çalar. Açarlar. Meğer orası Kırk-Haramiler'in evi imiş.

Bunu gören Haramiler:

"Kız senin burda işin ne?" derler. Kız da başından geçenleri anlatır.

"Ah, der, beni babam böyle böyle, dağda bıraktı. Allah rızası için, alın beni içeri, size sığındım, bu gece misafir edin."

Kırk-Haramiler bakarlar ki, dünya-güzeli gibi bir kız, yüzüne bakmaya kıyılmaz... Kıza derler ki:

"Sen şurada otur, biz bir düşünelim."

Kırkı da bir odaya girerler, başlarlar müzakereye.

"Birimiz alsak, birimiz ister; birimiz alsak birimiz ister... Bize sığınmış, namuslu bir kız, başka türlü de edemeyiz. En iyisi bunu kırkımız kardeş edinelim," derler. Gelirler:

"Kız, derler, sen bizim dünya ahiret kardeşimiz ol. Biz getirelim sen pişir. Otur, keyfine bak..."

"Peki," der kız da. Artık bunlar kardeşlerini öyle severler, öyle severlermiş ki, dünyada, üstüne toz kondurmazlarmış. O da onları severmiş...

Kırk-Haramiler'in evinde oturmakta olsun... Biz gelelim analığa.

Ay doğmuş, ayın on beşi... Kadın çıkmış ayın karşısına...

"Ayım, ayım,

Sen mi güzel ben mi güzel?"

Ay da der ki oradan:

“Ne sen güzel, ne ben güzel,
İlle Nardaniye Hanım güzel.”

(Kızın adı Nardaniye Hanım imiş...) Bunu duyan kadın: “Eyvah, der, kaltak ölmemiş. Bu iş gizli kalmaz, meydana çıkar. Şimdi ben ne yapayım?...”

Hemen kocasına gider. “Aman kocacığım, der, yavrucağızı nerelere bırakmıştın? Rüyama girdi... Aç mıdır, susuz mudur? Gideyim arayayım.”

Adamcağızın da, o gün bugün, iki gözü iki çeşme, kızının derdinden erimiş bitmiş, dünyadan elini eteğini çekmiş... Karısının bu düşüncesine içinden sevinir. Gider kadına bıraktığı dağı gösterir.

Kadın bir sepet kiraz alır, hepsini zehirler. Takar koluna sepeti. Kocasının gösterdiği yerden aşağıya doğru yürür. Gider, gider, uzakta bir ev görür. “Mutlaka buraya sığınmıştır,” der. Ama, kendisini bir başka kıyafete sokmuş: Bir ferace giymiş, bir gözü açık, öteki örtülü... Yürür eve doğru... Kız da işini bitirmiş, elini yüzünü yıkamış, pencerenin önünde oturuyormuş. Kadın gelir, “Kiraz satıyorum, kiraz...” diye kapının önüne. Kız da: “Kiraz alayım da, pencerenin önünde yiyeyim,” der.

Hemen çıkar, yarım okka kiraz alır... Oturur pencerenin önüne, kirazlarını yiyecek... Penceresinin yukarısında da kırk tane kuşu varmış, kafeste, onlarla eğlenirmiş. Kuşlar başlar: “Cık, cık, cık, cık...” diye kiraz istemeye. Bir tane ona vereyim, bir tane ona derken sepette kiraz biter, kıza bir tane bile kalmamış. Kız bir de bakar ki, kirazı yiyen kuş ölüyor, yiyen ölüyor... Oturur pencerenin önüne, iki gözü iki çeşme ağlar, kızcağız. Kuşlarını pek sevmiş... Akşam olur, kardeşleri gelir.

“Ne ağlıyorsun kardeş,” derler.

“Ah, kuşlarım öldü... Kirazcı geçiyordu, kapıdan aldım, kuşlara verdim. Hepsi öldü.”

Kırk-Haramiler:

“Sen sağ ol, kardeş, biz sana daha güzellerini getiririz, derler. Sakın bir daha kapıdan geçen bir şeyden alma... Ya sen ölseydin?”

Ertesi gün evvelkilerden güzel kırk tane kuş getirirler, kafeslere koyarlar.

Aradan bir ay geçer, yeni ay doğar. Analık çıkar ayın karşısına:

“Ayım, ayım,

Sen mi güzel, ben mi güzel?” der.

Ay da:

“Ne sen güzel, ne ben güzel,

İlle de Nardaniye Hanım güzel,” diye cevap verir.

“Ah, kaltak kız, ölmemiş...” diye, bu sefer gider kaldın, bir kâğıt sakız alır. Sakızı zehirler. Gene varır Haramilerin evinin önüne: “Sakız satarım, sakız satarım...” diye geçmeye. Kız kendi kendine: “Bu yenecek şey değil ya... Alayım...” der, alır kadından sakızı. Kuşlar gene başlar ötüşmeye: “Cik, cik, cik, bana, bana...” diye. Kız der ki:

“Durun, çiğneyeyim de öyle vereyim.”

Sakızı atar ağzına, bir iki çiğnerken, düşer serilir olduğu yere. Akşam olur, kardeşleri gelir bakarlar ki, kız serili yatıyor. “Eyvah, kardeşimiz ölmüş. Biz nasıl dayanalım bunun acısına? Nasıl gömelim topraklara?” diye ağlaşırlar. Bir altın tabut yaptırırlar. İçine kızı koyarlar. Artık nereye giderlerse, bu tabutu taşırlarmış.

Bir gün bunlara bir padişahın oğlu rastgelmiş... Der ki şehzade:

“Sormak ayıp olmasın ya, ben size kaç kere rastladyım hep bu tabutla gördüm. Bunu neden böyle taşırsınız?”

“Ah, sorma, derler Kırk-Haramiler, biz kırk tane kardeşiz, bir tek bacımız vardı. O bacımız öldü. Kıyamıyoruz toprağa gömmeye. Böyle taşıyoruz.”

Bunun üzerine Şehzade der ki:

“Bana verir misiniz bu tabutu?”

“Veririz ama, gömersin.”

Şehzade:

“Namusumun üzerine söz veriyorum ki gömmem. Ölünceye kadar kendi odamda saklarım,” der. Kırk-Haramiler tabutu verirler.

Şehzade alır bu emaneti, odasına koyar. Ama, merak da eder. Bir de açar bakar ki, ne görsün, dünya güzeli bir kız. Mum gibi sararmış, ama güzelliğinden zerre kaybetmemiş. Oğlan deli olur. Kızı kaldırır, köşeye oturtur. O günden sonra, kapıyı kilitler; kimseyi içeri koymazmış. Akşamüstü odasına güle güle girermiş, sabahleyin ağlaya ağlaya çıkarmış. Bir lalası varmış oğlanın, dikkat eder, bu oğlan gün günden sararıyor, yemiyor, içmiyor. Merak eder. Çilingirden bir anahtar uydurur kapıya. Bir gün girer içeri, bakar ki ayın on dördü gibi bir kız, sapsarı, cansız yatıyor. Ama ölüye de benzemiyor. İhtiyar adam, tecrübeli ne olsa, anlar ki bu sağdır. Orasını eller, burasını eller. Bir de bakar avurdunda sert bir şey. Sokar parmağını, çıkarır, bir sakız. O saat kız: “Hapışuuuu, hapışuuuu...” diye aksıraraktan uyanır, gözlerini açar, bakar ki başucunda yabancı birisi...

“Aman, burası neresi? Kardeşlerim nerde? Kuşlarım nerde? ...” diye başlar ağlamaya...

Hemen lala koşar Beyin-oğluna:

“Müjde, müjde, Şehzadem, der, senin hastan dirildi.”

Şehzade gelir bakar, sahiden de kız dirilmiş ağlıyor... Artık sevincinden çılgına döner. Hemen Kırk-Haramiler’e haber gönderir. Onlar da gelirler, sevinirler, bayram ederler.

Sonra, Bey-oğlu ile Nardaniye Hanım, kırk gün kırk gece düğün yapıp evlenirler. Beyin oğlu kızın başından geçenleri dinler. Babasını getirtir. Adamcağız, kederinden bir kara top olmuş... Bey-oğlu sorar:

“Derdin nedir, babacığım?”

“Ah, der adam, derdimi nasıl anlatayım çaresiz dert...”

Kızını dağ başına bıraktığını anlatır.

“Niçin yaptın bu işi?” derler. O da:

“Böyle böyle, kızım gezmeye gitmişti... Bir kaza gelmiş başına, namusuma yediremedim,” der.

Kızı çağırırlar. Baba kız birbirlerinin boynuna atılırlar.

Kız başından geçenleri bir bir anlatır. Hemen giderler, analığı getirirler Beyin önüne. Ona derler ki:

“Kırk satır mı istersin, kırk katır mı?” Kadın da:

“Kırk satır düşman başına, der. Kırk katır verin de sılama gideyim.”

O zaman, kadını kırk katırın kuyruğuna bağlarlar, kırkına bir kamçı vururlar. Üvey ana da yaptıklarının cezasını bulur...

Onlar ermiş muradına, biz de erelim muradımıza...

4. “Ben Bir Yeşil Yaprak İdim...”



Bir varmış, bir yokmuş. Bir padişahın bir tanecik bir kızı varmış. Öyle güzelmiş, öyle güzelmiş ki, artık, bir dünya güzeli...

Kızı isteyenler sayısızmış, ama kim isterse, babası bir türlü vermiyormuş.

Yemen Padişahının oğlu da duymuş bu kızın güzelliğini, o da gelmiş istemeye. Artık, dünyanın dört bucağından gelen delikanlılar, padişahın eşiğini aşındırmışlar. Kız bakmış ki bu iş böyle olmaz, babasına bir kâğıt yazmış:

“Babacığım, benim halim ne olacak? Bu kadar isteyenlerim var. Bunların birinden biriyle evlenmem lazım. Benim düşüncem şu: Bir tellal çağırtırsın... Tekmil beni isteyenler bir meydana toplanır. Her kim narı bir eliyle, tek tanesini bile yere düşürmeden yer bitirirse ben ona varırım,” demiş. Padişah da bu teklifi münasip bulmuş. Tellallar çağırtmış, herkes toplanmış bir meydana. Yemen Padişahının oğlu da gelmiş.

Bütün delikanlılar bir bir denemişler, hiçbiri bu güç işi sonuna getirememiş. Sıra Yemen Padişahının oğluna gelmiş. O da başlamış narı tek eliyle, bin bir itina ile yemeye... Nar bu, hem de tek elle, yere düşürmeden yenir mi? Ne ise, oğlan yemiş, yemiş, tam sonuna getirmiş, bir tek tane kalmış, onu düşürüvermiş.

Sultana haber vermişler:

“Delikanlının biri sonuna kadar yedi, bir tane yere düşürdü,” demişler. Kız da pencereden bu delikanlıyı görmüş meğer, gönlü de pek sevmiş, ama son nar tanesini düşürmenin cezasından da bir türlü geçmek istememiş... Oğlanın da Yemen Şehzadesi olduğunu bilmiyor...

“Pekâlâ, demiş, o delikanlıyla evlenirim, ama tek nar tanesini düşürdüğü için kırk değnek yiyecek. Razi olursa ben de ona varırım.”

Oğlana kızın şartını söylemişler. O da demiş ki:

“Benim de bir şartım var. Benimle memleketime gelecek.

Buradan da bir iğne götürmeyecek. Kim olduğumu sormayacak. Razi olursa ben de onun istediği kırk değneğe razı olurum.”

Sultan hanım oğlanı öyle sevmiş, öyle beğenmiş ki, “Pekâlâ, razıyım,” demiş.

Padişahın adamları almışlar oğlanı, meydana yatırıp kırk sopayı vurmuşlar. Ondan sonra kırk gün kırk gece düğün olmuş, yer yerinden oynamış. Sultan hanımla delikanlı evlenmişler.

Düğün dernek bitince, oğlan:

“Eh, hadi kalk bakalım Sultanım, gideceğiz,” demiş...

Bunlar hazırlıklarını yapmışlar, evdekilerle vedalaşmışlar. “Allahaismarladık...” deyip, çıkmışlar yola... (Kızın da korkmayışına bak.. Kimin nesi olduğunu bilmediği adama vardı, yerini yurdunu bırakıp gidiyor...)

Gitmişler, gitmişler, az gitmişler, uz gitmişler... Derken yolda oğlan bir kırık tarak buluyor, alıp cebine koyuyor. Kız soruyor:

“Ne yapacaksın onu?”

“Yarın hamama gidecek olursan saçını neyle tarayacaksın. Taraktır, lazım olur...”

Az daha gidiyorlar, bir yarım peştemal buluyorlar.

“Şunu da alalım, diyor oğlan; hamama gittiğinde lazım olur.”

Onu da alıp torbasına koyuyor. Sonra diyor ki:

“Ben Yemen Padişahının kaz çobanıyım. Bir ufak kulübemiz var. Oraya gidiyoruz.”

Kız bütün bu işlere şaşıyor ama, ne desin?

Neyse, günün birinde Yemen’e varıyorlar. Doğru kızı götürüyor oğlan bir ufacak kulübeye, tenekeden bir kulübeye...

“İşte burası bizim evimiz,” diyor. Kız da “pekâlâ” deyip yerleşiyor oraya..

Her sabah oğlan, üstü başı tam çoban kıyafetinde, çıkarmış... Bir yerde gizlice soyunup kendi şehzade elbiselerini giyinirmiş.

Akşama kadar gezer tozar, eğlenirmiş. Akşam olunca, gene çoban kıyafetine girip, bir kuru ekmekle eve gelirmiş. Karısına:

“İşte bugünkü kısmetin, dermiş.. Ben orda karnımı doyurdum, sen ye bunu.”

İşte böyle böyle birkaç ay geçiyor... Bu eziyetleri çektiriyor şehzade, kıza... Bir gün anasına babasına gelip diyor ki:

“Düğün hazırlıklarını yapın, ben evleneceğim.”

“Oğlum kimi alacaksın, kimin kızı?” diye ne kadar soruyorlarsa da, o:

“Siz karışmayın, düğüne hazırlanın,” dermiş.

Başlıyorlar artık düğün hazırlıklarına. Bir gün pirinç ayıklanacakmış. Delikanlı kıza gelip diyor ki:

“Şehzadenin düğünü olacak. Yarın pirinç ayıklanacakmış. Sen de git, ama gelirken şöyle bir çorbalık çal. Sıcacık bir çorba pişirirsin.”

Ertesi gün kızcağız gidiyor saraya. Şöyle bir köşeye süklüm püklüm oturuyor.

“Kız, sen kimsin?” diyorlar.

“Ben kaz çobanının karısıyım. Pirinç ayıklamaya geldim.” “Ayıkla haydi,” diyorlar.

Pirinçler ayıklanıyor, herkes işini bitiriyor. O sırada şehzade bir çalımla, giyimli kuşamli geliyor.

“Ayıkladınız mı pirinçleri?” diyor. “Çuvallar doldu mu?”

“Doldu,” diyorlar.

Şöyle geziyor, geziyor, çuvalları yokluyor.

“Bu pirincin içinden bir avuç çalınmış,” diyor. “Herkes soyunsun, aranacak.”

Herkes soyunuyor, bütün kadınların kızların üstlerini başlarını arıyorlar. Sıra kaz çobanının karısına geliyor, bakıyorlar koynunda bir avuç pirinç...

“Herkes bunun yüzüne tükürsün,” diyor Şehzade.

“Tuh, utanmaz, hırsız...” diye herkes yüzüne tükürüyor kızcağızın. Rezil oluyor.

“Bırakın çaldığı pirinci,” diyor Şehzade. Kız ağlaya ağlaya kulübesine dönüyor.

Akşam kocası geliyor.

“Ne yaptınız? Ayıkladınız mı Şehzadenin pirincini? Bir çorbalık çaldın mı?” diye soruyor.

“Çaldım, ama Şehzade herkesi arattı. Bende pirinci buldular, yüzüme tükürdüler.”

“Zarar yok, o unutulur gider... Pirinci getirdin ya...”

O gece bir pirinç çorbası pişiriyorlar, oturup içiyorlar. Ferdası gün oğlan diyor ki:

“Bugün gelinin elbiseleri biçilecek. Git, sen de yardım et. Hem de bir takkelik çal. Bak, yarın çocuğumuz olacak, ona bir takke dikeriz.”

“Peki,” diyor kız. (O da biraz aptalca imiş... Zaten akıllı olsaydı kocası olacak adama kırk değnek vurdurur muydu?)

Neyse, o gün sarayda elbiseler biçiliyor, dikiliyor. Kız da yardımcıları arasında... Bir fırsatını bulup bir takkelik kumaş çalıyor, sokuyor koynuna. Şehzade gene geliyor, kumaşlara, elbiselere bakıyor.

“Bu kumaşlardan bir takkelik çalınmış. Arayın, herkesi arayın...” diyor.

Bütün işçilerin üstünü başını arıyorlar. Bir de bakıyorlar, gene kaz çobanının karısının, koynunda bir parça kumaş... Şehzade gene herkese onun yüzüne tükürtüyor... (Kızın bütün bu eziyetlere tahammülü kalmamış artık, ama ne yapsın, kocasını pek seviyormuş, gene de katlanıyorunuş.) Neyse, kıza acıyor da, Şehzade, gene takkeliği bırakıyor. Kızcağız dönüyor kulübesine. Akşam kocası gelince, takkeliği atıyor:

“Al, diyor, rezil oldum. Herkes hırsız diye yüzüme tükürdü.”

“Zarar yok, kız, unutulur... Doğacak çocuğumuza hiç olmazsa bir takke yaparız...”

Şehzade saraydan etrafa ilan ettiriyor:

“Yarın gelin hamamı olacak. Kimin kızı varsa, giydirmesin, kuşatsın, hamama göndersin.”

Memleketin bütün kadınları, kızları en güzel elbiselerini giyinip hamama geliyorlar. Kaz çobanı da karısına diyor ki:

“Herkes hamama gidiyor. Kalk sen de, kırık tarağını, yarım peştemalını al git, fırsattır, güzelce yıkanırsın.” Bir de sokakta bulduğu eski bir tas veriyor: “Bununla da su dökünürsün.”

Kız kalkıyor, hamama varıyor... Herkes güzel takımlarını almış, yıkıyor, tarıyor. Bu kızcağız da, nerde bir boş kurna bulursa, yarım tasıyla su dökünüp temizlenmeye çalışmış...

Artık herkes yıkayıp çıkacağı bir sırada, Şehzade, bir tabağın içine bir avuç toprak, bir nar tanesi, bir de yeşil yaprak koymuş...

Bunları annesine veriyor, diyor ki:

“Götür bunu, hamamın içinde ne kadar kız, gelin, taze varsa hepsine sor. Manasını kim verirse ben onu alacağım.”

Sultan Hanım getiriyor tabağı, başlıyor sıra sıra göstermeye... Kimin önüne gelirse: “A, onu bilmeyecek ne var? Bir avuç toprak, bir nar tanesi, bir yeşil yaprak...” diyorlar. Bu cevapları Şehzadeye söylüyorlar.

“Hayır, diyor Şehzade, bunun manası başka... Kimse kalmadı mı hamamda?”

“Kalmadı.”

“Hele hele, bir arayın.”

O zaman halayıklardan biri diyor ki:

“Bir kaz çobanının karısı kaldı. Ama ne bilecek?”

Şehzade: “Ona da gösterin,” diye emir veriyor. “Bakalım o ne diyecek?”

Götürüyorlar tabağı kızın önüne, kız bunu eline alıyor, başlıyor ağlamaya:

“Ben bir yeşil yaprak idim,

Bir nar tanesi için

çürüdüm toprak oldum.”

diyor. Şehzadeye gidip diyorlar ki:

“Kaz çobanının karısı böyle böyle söyledi...”

O da diyor ki:

“Anne, işte kaz çobanı da benim. O kız da benim karım.”

O zaman cariyeler koşuyorlar. Kızı alıyorlar, baş kurnalarda yıkıyorlar, ipekli peştemallara sarıyorlar, ipekli havlularla siliyorlar... İzzet ikram, hamamdan çıkarıp saraya götürüyorlar. Kırk gün kırk gece düğün yapıyorlar... Güvey geliyor, kız bakıyor ki, Şehzade kendi kocası...

Kızın babası olan padişaha haberler gönderiyorlar. İki padişah dünür olduklarına seviniyorlar.

Artık bir daha ne kız oğlana bir şey söylüyor, "Sen bana böyle böyle yaptın," diye ne de oğlan kıza... Muratlarına eriyorlar... Onlar ermiş muradına, biz de erelim muradımıza...

Gökten üç elma düştü, biri benim ağzıma, biri masal söyleyenin ağzına, biri de Korkut'un büyük annesine...

5. Fesliğenci Kızı



Bir varmış, bir yokmuş... Bir Bey-oğlu varmış, her gün atına biner, bir bahçenin önünden geçermiş. Bahçenin içinde de bir güzel kız fesliğen sularmış.

Bir gün gene Bey-oğlu geçerken kızı görmüş. Atını durdurmuş.

“Fesliğenci Kızı, Fesliğenci Kızı,
Gece gündüz fesliğen sularsın,
Fesliğenin yaprağı kaç?”

demiş. Kız da cevap vermiş:

“Bey oğlu Beysin,
at böğründe gezersin,
dünyanın hükmünü sürersin,
gökteki yıldız kaç?”

Beyin oğlu kızın pervasızlığıma içerlemiş ama, sesini de çıkarmamış, geçmiş gitmiş.

Artık âdet edinmiş, oradan her geçişinde kıza:

“Fesliğenci Kızı, Fesliğenci Kızı,
Gece gündüz fesliğin sularsın,
Fesliğenin yaprağı kaç?”

diye sorarmış; kız da hep aynı cevabı verirmiş.

Bir gün Bey-oğlu der ki kendi kendine: “Bahçıvanlar ciğeri severler, şu kıza bir ciğer alayım, götürüyüm...”

Bir ciğer alır. Gene atına biner, bahçenin önüne gelince:
“Fesliğenci Kızı, Fesliğenci Kızı,
Gece gündüz fesliğin sularsın,
Fesliğenin yaprağı kaç?”

der. Kız da:

“Bey oğlu Beysin,
at böğründe gezersin,
dünyanın hükmünü sürersin,
gökteki yıldız kaç?”

diye cevap verir. Bey-oğlu:

“Kız gel, der, bak sana ne aldım.”

Kız da yaklaşır, tam ciğeri alayım diye uzanırken Bey-oğlu atın üzerinden eğilir, “şap” diye kıızı öper. Fesliğenci kıızı da, ciğerin sapından tutar Bey-oğlunun suratına çarpar. Bey-oğlu:

“Ha bir ciğere öpülen.”

der. Kız hazır cevap, lafın altında kalır mı? Karşılığını verir:

“Ha bir ciğere çarpılan.”

Bey-oğlu, o zaman:

“Kız, der, beni bir zaman göremeyeceksin. Lebbi'ye gidiyorum.”

“Uğurlar olsun, beyim; güle güle git, güle güle gel.”

Fesliğenci Kızı da şöyle Bey-oğlunu gönlünden geçiriyormuş, sevmeye başlamış... Hemen içeri koşar. Bir erkek esvabı giyinir, saçlarını toplar. Bir ata biner. Beyin oğlundan önce o Lebbi denilen yere varır. Bir çadır kurar, oturur. Bey-oğlunu uzaktan görünce, atını alır da eline, oralarda geziniyormuş gibi yapar. Bey-oğlu da kızın çadırına yakın bir yerde attan iner, çadırını kurar... Kız hemen bir kahve pişirir. (Oğlan sonradan geldi ya, misafir sayılır, ona ikram etmek lazım...) Götürür kahveyi. Otururlar... Hoş beş, sohbetten sonra, o vakitler satranç oynarlarmış, geçterler satrancın başına... Beyin oğlu der ki:

“Ben yenilsem, bir altın hamayılım var, onu vereyim sana.”

Kız da:

“Ben yenilsem, bir güzel cariyem var, bir gece misafir vereyim sana.”

İlk oyunda Beyin oğlu yenilir, çıkarır altın hamayılı verir.

İkincide kız yenilir.

Akşam olur. Kız gider çadırına, giyinir kuşanır... Varır Bey-oğlunun koynuna girer. Ne bilsin Bey-oğlu, satrançta yendiği delikanlının cariyesi sanıyor...

Sabah olmadan kız çıkar Bey-oğlunun çadırından, çeker gider, evine varır. Dokuz ay, on gün deyince bir oğlan doğurur. Aradan bir zaman geçer, oğlu üç dört aylık olmuş... Yaz mevsimi gelmiş... Beyin oğlu yine at üstünde hopur hopur, bahçenin önüne gelir:

“Fesliğenci Kızı, Fesliğenci Kızı,
Gece gündüz fesliğen sularsın,
Fesliğenin yaprağı kaç?”

diye laf atar. Kız da:

“Beyoğlu Beysin,
at böğründe gezersin,
dünyanın hükmünü sürersin,
gökteki yıldız kaç?”

Beyin oğlu:

“Ha bir ciğere öpülen.”

der. Kız da:

“Ha bir ciğere çarpılan.”

diye cevap verir. Bey-oğlu:

“Kız, der, beni bir zaman göremeyeceksin, Çini’ye gidiyorum.”

“Uğurlar olsun, Beyim, güle güle git, güle güle gel.”

Gene kız koşar, elbiselerini değiştirir; olur bir delikanlı. Bey-oğlundan önce o Çini denen yere varır. Çadırını kurar. Beyin oğlunu, Lebbi’deki gibi karşılar. Gene otururlar, satranç oynarlar. Bu sefer de, gene ilk oyunda Bey-oğlu yenilir, bir altın saati varmış onu verir. İkincide kız yenilir. Akşam olunca giyinir, kuşanır, güya cariyeye olur, Bey-oğlunun koynuna girer...

Sabah erken, Bey-oğlundan habersiz, çeker gider kız... Dokuz ay sonra ikinci bir oğlan doğurur. Bahar mevsimi gelir. Bey-oğlu da Çini’den dönmüş, varır bahçenin önüne:

“Fesliğenci Kızı, Fesliğenci Kızı,
Gece gündüz fesliğen sularsın,
Fesliğenin yaprağı kaç?”

diye seslenir. Kız da cevap verir:

“Beyoğlu Beysin,
at böğründe gezersin,
dünyanın hükmünü sürersin,
gökteki yıldız kaç?”

Bey-oğlu:

“Ha bir ciğere öpülen.”

Kız:

“Ha bir ciğere çarpılan.”

Bey-oğlu:

“Kız, der, beni bir zaman görmeyeceksin. Bu sefer Hindistan’a gidiyorum.”

“Uğurlar olsun, Beyim; güle güle git, güle güle gel.”

Hemen davranır, giyinir kuşanır, delikanlı kıyafetinde; Bey-oğlundan önce o Hindistan denilen yere gider: Gene Bey-oğlunu karşılar...

“Ne güzel tesadüf, burada da buluştuk...” der. Oturlar satranç oynamaya... Bey-oğlu yenilince, bir ipekli poşusu varmış, onu verir. İkincide kız yenilir, akşam cariyesini Bey-oğluna misafir yollayacak...

Gece olunca giyinir, kuşanır, Bey-oğlunun çadırına varır, koynuna girer.

Sabahleyin gene erkenden, Bey-oğlu uyanmadan bırakır gider...

Evine döner. Dokuz ay on gün deyince, bu sefer bir kızı olur.

Masallarda zaman çabuk geçermiş... Epey bir zaman sonra, artık kızın en büyük oğlu yedi yaşına, ikincisi altı yaşına, kızı da beş yaşına girmiş... Bir gün yine Bey-oğlu bahçenin önüne gelir, her zamanki gibi laf atmaya:

“Fesliğenci Kızı, Fesliğenci Kızı,
Gece gündüz fesliğen sularsın,
Fesliğenin yaprağı kaç?”

Kız da:

“Beyoğlu Beysin,
at böğründe gezersin,
dünyanın hükmünü sürersin,
gökteki yıldız kaç?”

Oğlan:

“Ha bir ciğere öpülen.”

Kız:

“Ha bir ciğere çarpılan.”

Bey-oğlu da kızı severmiş, ama bahçıvan kızı Bey-oğlu'na gelin gelir mi?”

“Kız, der, Bey-oğlu, bugün sana bir haberim var: Benim düğünüm oluyor.”

Bunu söyler, sürer atını gider. Kız hemen kalkar, büyük oğlunu giydirir kuşatır, boynuna altın hamayılı takar, ortancayı giydirir, kuşatır, göğsüne altın saati asar, kızını süsler püsler, başına ipek poşuyu örter... Çocuklara bir de

türkü öğretir... Üç kardeş el ele tutuşurlar, varırlar Beyin bahçesine.

“Han hana varalım,
Han bacımızı alalım,
Bey babamızın düğününe varalım.”

Bu türküyü söyleye söyleye bahçede bir aşağı bir yukarı gezerlermiş... Akşam olmuş, çocuklar hâlâ bahçede türkü çağırıp oynuyorlar... Oradaki ağalar, uşaklar bunlara derler ki:

“Be çocuklar, akşam oldu, artık evinize gitsenize!”

O vakit çocuklar başka bir hava tuttururlar hep bir ağızdan:

“Lebbi Bey, Çini Bey,
söyle Hindistan Kadın’a
bizi babamızın evinden kovuyorlar.”

Avaz avaz, hem bunları söylerler, hem de ağlarlar-mış... Valide Sultan feryadı duyar, gelir. Çocuklara:

“Nedir derdiniz? Ne istiyorsunuz? Evinize neden gitmiyorsunuz?” deyince çocuklar gene bir avaz:

“Lebbi Bey, Çini Bey,
söyle Hindistan Kadın’a
bizi babamızın evinden kovuyorlar.”

diye ağlamayı bir kat daha artırırlar. Hanım Sultan bakar ki çocukların üstünde oğlunun hamayılı, saati, poşusu... Bey-oğlunu çağırır:

“Baksan o oğlum, der, bu çocuklar ne ister?... Hem bu üstlerindeki şeyler nedir bunların?”

Çocuklar yine bir ağızdan:

“Lebbi Bey, Çini Bey,
söyle Hindistan Kadın'a
bizi babamızın evinden kovuyorlar.”

diye makamla ağlarlar. Bey-oğlu bakar ki, çocukların her birinde cariyeye verdiği hediyeleri... İş anlar. Çocuklara der ki:

“Sizin eviniz nerde?”

Onlar da:

“İşte, şu bahçenin içinde,” diye gösterirler.

Bey-oğlu hemen düğün evine döner. Geline der ki:

“Sen benim dünya ahiret kardeşim ol. Benim haberim yok, meğer üç tane çocuğum varmış.”

Çabuk, Fesliğenci Kızına bir araba yollar, onu düğün evine getirir, gelin koltuğuna oturtur.

Yeni baştan kırk gün kırk gece düğün ederler, muratlarına ererler.

6. Yatalak Mehmet



Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, pire berber iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken... Var varanın, sür sürenin, destursuz bağı girenin hali budur, heyyyyy...

Bir padişah varmış. Bu padişahın üç de kızı varmış. Günlerden bir gün padişahın canı sıkılmış. Kendini eğlendirmek için kızlarını yanına çağırılmış, babalarını ne kadar sevdiklerini sormuş. En büyük kız:

“Babacığım, seni dünyalar kadar severim,” deyince, padişah:

“Seni Baş Vezirin oğluna veriyorum,” demiş.

Ortanca kız:

“Babacığım, seni canımdan çok severim,” deyince, gene pek memnun olmuş:

“Seni de ikinci Vezirim oğluna veriyorum,” demiş.

Sıra en küçük kıza gelince o demiş ki:

“Babacığım, bana bir gün müsaade et de, yarın sana ne kadar sevdiğimi söylerim.”

Padişah da:

“Peki kızım,” demiş. Kızlar odadan çıkmışlar.

En küçük kız o gece rüyasında bir derviş görmüş. Bu derviş ona demiş ki:

“Kızım, yarın babana: Seni tuz kadar severim, dersin.”

Kız da, “Peki,” demiş. Ertesi günü doğru babasının yanına gitmiş:

“Babacığım, seni tuz kadar severim,” deyince padişah fena halde kızmış. Hemen celladı çağırmış:

“Al şu saygısız, kafasını kes, bana kanlı gömleğini getir,” demiş.

Cellat “baş üstüne” diyerek kızı almış, saraydan çıkmış, bir dağ başına götürüp:

“Sultanım, sana kıyamam. Gömleğini bana ver, sen istediğin yere git. Allah yardımcın olsun. Ama sakın saraydan görmesinler, sana kıyarlar,” demiş. Kızın gömleğini almış, bir kuş vurmuş, gömleği kanına bulayarak padişaha götürmüştü.

Kızcağız ağlaya ağlaya yollara düşmüş. Gündüzleri yol yürür, geceleri ağaçlara sığınır. Bir gün uzakta bir ateş görmüş, oraya yönelmiş. Gele gele bakmış ki küçük bir kulübe. Hemen kapıyı çalmış, kapı açılmış, ak saçlı bir kadının başını uzatmış. Kız:

“Nine, garibim. Beni misafir kabul eder misin?” demiş. Kadıncağız:

“Kızım, biz çok fakiriz. Bulduğumuza kanaat edersen, hoş geldin. Sana da yatacak bir köşe buluruz,” demiş.

Kız içeri girmiş, bakmış kulübe tam takır... Köşede bir yatak, içinde arslan gibi bir delikanlı yatıyor. Kız bir köşeye büzülmüş. Kadıncağız biraz kuru ekmek vermiş, kız yemiştir. Karanlık basınca ona da bir yer göstermişler. Yorgun, bitkin halde olan kız yatar yatmaz uyumuştur. Ertesi sabah kocakarı da, kız da kalkmışlar. Kız yatakta yatanı göstererek:

“Nine bu kim?” diye sormuş.

Kadın:

“Ah, evladım, demiş, o benim oğlumdur. On seneden beri yatar. Ben giderim, bir lokma ekmek parası kazanır, getiririm, yeriz.”

“Bunun nesi var? Hasta mı?”

“Bilmem kızım. İşte bu böyle yatar, hiç kalkmaz.”

Kız: “Ya?” demiş... Kadın örtüsünü başına örtüp çıkarırken kıza demiş ki:

“Kızım, Mehmet'im sana emanet.” Oğlanın adı da Mehmet imiş. Oğluna da:

“Oğlum, sakın misafirimizi bunaltma,” diye tembihte bulunmuş. Sonra kıza bir değnek göstermiş, uzunca bir değnek, ucunda da bir çengel...

“Mehmet'in abdesti gelince bu değneğin ucundaki çengelle oturağı çeker, işini gördükten sonra gene yerine koyar. Bunun adı gelberidir, Mehmet bununla kendi işini görür, sen aldırış etme.”

Kadın çıkıp gider... Kız, Mehmet'in yanına gelir, bakar sapasağlam bir delikanlı. Pek merak eder, der ki:

“Mehmet, azıcık doğrul bakalım, seni kaldırayım.”

Oğlan:

“Aman misafirim ben kalkmam. Sakın bana bir daha böyle kalk, deme.”

Kız:

“Canım biraz doğrul diyorum sana, beni dinlesene,” deyince, Mehmet:

“Aman, aman, ben kalkmam, beni zorlama,” diye başlar ağlamaya. Kız bunun hasta falan değil, tembel olduğunu anlar. Doğru bahçeye gider, bir kocaman sopa koparır, girer içeri, Mehmet'e der ki:

“Kalk, yoksa seni şu sopa ile döverim.”

Mehmet gene:

“Aman, kalkamam, misafirim, zorlama beni,” diye fer-yat eder, ama kız aldırılmaz, bir sopa aşk eder ki Mehmet neye uğradığını bilemez. Can havliyle yataktan fırlar:

“Aman misafirim, bana yazıktır, beni dövme,” diye kı-zın ellerine sarılır. Kız bunun üzerine bir sopa daha, bir daha, bir daha... Mehmet artık, yataktan kalkmak değil, tavana kadar hopluyor... Başlar kıza yalvarmaya:

“Aman misafirim, ne istersen yapayım beni dövme...”

Kız:

“Hah, işte, şöyle yola gel. Kalk bakalım giyin de git çarşıya, para kazan. Yazık değil mi o ihtiyar kadına, bu yaşta sen yat, o çalışsın?”

Mehmet giyinir kuşanır:

“Şimdi ben ne yapacağım, misafirim?” diye kıza sorar. Çarşıya gidersin, ben hamalım, dersin, ötekinin berikinin eşyasını taşırsın, sana para verirler.”

Mehmet, “Peki,” der, çıkar sokağa. On yıldan beri gün yüzü görmemiş, sokakta yürümekten bayağı hoşlanır. Yürür, çarşıya varır, bir beyin yanına sokulur:

“Ben hamalım,” der.

Adam da aldığı eşyaları taşıtacak birini arıyormuş. Mehmet yüklenir, birlikte beyin evine giderler. Beyin hanımı, bakar ki eli yüzü düzgün bir çocuk:

“Bize her gün gel, hizmetimizi gör, sana aydan aya para verelim,” der. Mehmet de, “Peki,” der, parasını alır. Gene çarşıya gider, akşama kadar çalışır, epey bir para kazanır. Sonra et alır, ekmeğe alır, daha birçok şey alır, eve dönecek...

O çarşı da alışverişte olsun, akşamüstü anası eve gelince bakar ki ev tertemiz, ama Mehmet’in yatağı yerinde yok. Başlar ağlamaya:

“Amanın, Mehmet’ime ne oldu? Öldü mü yoksa?”

“Yok nine, der, kız, Mehmet ölmedi, iyi oldu, para kazanmaya gitti.”

Bunları duyan kadıncağız sevincinden deliye döner. Tam o sırada Mehmet de kapıdan içeri girer, elleri dolu... Annesinin elini öper. Kıza da:

“Bak misafirim, para kazandım, size bunları getirdim,” der. Kız:

“Aferin Mehmet,” der. Otururlar. Güle oynaya yerler, içerler, hoş vakit geçirirler... Mehmet, artık her gün o beyin yanına gider, işlerini görür, evine yiyecek getirirmiş.

Mehmet'in beyi meğer büyük bir tüccarmış. Başka bir memlekete mal almaya gidecekmış. Bir gün Mehmet'e:

“Ben ticaret için falan yere gideceğim, sen de benimle gelir misin?” diye sorar. Mehmet de:

“Misafirime sorayım da, izin verirse gelirim,” der. Mehmet misafirine danışmadan hiçbir şey yapmıyor, bey de alışmış artık Mehmet'in misafirine...

Akşam olur; Mehmet misafirine anlatır beyin dediklerini.

Kız da izin verir. Mehmet ertesi gün beye der ki: “Misafirime danıştum, sizinle gideceğim.”

Bey de Mehmet'e birçok para verir:

“Al bunu evine götür, biz dönüp gelinceye kadar ananla misafirin idare olsunlar,” der.

Mehmet paraları eve getirir. Anasına, misafirine, “Allahaismarladık,” der, beyin yanına gelir. Bunlar, daha birçok tüccarla yola revan olurlar, gitmekte olsunlar...

Bu memlekette, kervanın gittiği yol üzerinde bir büyük kuyu varmış, suyu her sene bu mevsimde kururmuş. İçine bir adam salarlarmış da suyu öyle gelirmiş, ama salınan adam da bir daha geri dönmezmiş. İşte bu sefer de, kervan kuyuya yaklaştığı sırada bir haber gelir ki kuyunun suyu kurumuş, bütün memleket halkı susuz kalmış, kırılıyor... Meğer o sene de kuyuya adam salma sırası Mehmet'in beyinde imiş. Tüccarlar derler ki:

“Haydi bakalım, kuyuya kimi indireceksen indir.”

Tüccar, ne yapısın, Mehmet'e:

"Yukarıda, yolun üstünde bir kuyu var, suyu kesilmiş. Sen oraya girip su yolunu açacaksın," der. Zavallı Mehmet'in bir şeyden haberi yok, "Baş üstüne beyim," der. Hemen yola düzülürler, kuyunun yanına gelirler. Mehmet'e:

"Haydi, seni şu iple bağlayacağız, aşağı sarkıtacağız. Suyu açtıktan sonra: Çekin, diye bağırırsın, biz de seni yukarı çekeriz," derler, kuyuya sallandırırlar. Mehmet kuyunun dibine inedursun, yarı yola varınca karşısına nur yüzlü, ak sakallı bir derviş çıkar. Mehmet:

"Selamünaleyküm derviş baba," der. Derviş de: "Aleyküm selam evlat," diye cevap verir. Mehmet'i durdurur, der ki:

"Oğlum, sen daha yedi kat yerin dibine ineceksin. Orada bir Arap göreceksin, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte. Bu Arabın yanında bir dünya güzeli, karşısında da pamuk üstünde bir kurbağa vardır. Arap sana soracak: Bu kurbağa mı güzel, yoksa bu dünya güzeli mi? Sen dersin ki: Dünya güzelini bir tarafa bırak ya, şu kurbağanın gözleri beni yaktı. Haydi şimdi, güle güle, yolun açık olsun."

Bunları söyledikten sonra Mehmet'in arkasını sıvazlar, gözden nihan olur.

Mehmet kuyunun dibine varır, bakar ki, tıpkı dervişin dediği gibi, bir Arap, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, yanında bir dünya güzeli, karşısında pamuk üstünde bir kurbağa... Arap hemen sorar:

"Mehmet, bu dünya güzeli mi güzel, yoksa şu kurbağa mı?"

Delikanlı:

"Aman, bırak dünya güzelini, kurbağanın gözleri valahi yaktı beni," deyince Arap:

"Afferin sana Mehmet," der, koynundan üç tane nar çıkarır:

“Al bunları, sakın kimseye gösterme, doğru evine götür. Haydi aslanım yolun açık olsun.”

O sırada sular da gümbür gümbür akmaya başlar. Mehmet, artık işi bitti ya, yukarıya bağırır:

“Haydi beni çekin,” diye. Herkes hayrette kalır, Mehmet’i çekerler yukarı, ama nasıl sağ kaldığını da bir türlü anlayamazlar, çünkü senelerden beri oraya inen bir daha çıkamazmış. Mehmet’in etrafını alırlar, sorarlar:

“Ne gördün? Kuyuda ne vardı?” diye. Mehmet:

“Hiçbir şey yoktu. Su yolunu açtım, çıktım işte,” der. Neyse, kervanlar da bu işe sevinirler, yollarına düzülürler.

Günün birinde varacakları memlekete varırlar. Tüccarlar alışverişlerini yaparlar. Mehmet de anasına, misafirine hediyeler alır. İşleri bitince gene yola düzülürler, bir ay sonra memleketlerine gelirler. Mehmet de evine varır, hediyeleri anasına, misafirine dağıtır. Koynundan narları da çıkarıp verir. Rafa dizerler. Yemekten sonra bunları harem basar. Kadın:

“Kızım, şu narlardan bir tanesini getir de yiyelim,” der. Kız da raftan narı alır, bıçakla kesince bir de ne bak-sın, narın içi, her bir tanesi bir mücevher, pırl pırl parlıyor. Şaşarlar kalırlar, Mehmet’le anası, “bu nedir?” diye. Ama padişahın kızı bunların kıymetli mücevher olduğunu bildiği için:

“Aman, sakın kimselere söylemeyin,” der. Tanelerden birini Mehmet’e verir.

“Bunu yarın bir kuyumcuya götür sat,” der.

Sabah olunca Mehmet nar tanesini alarak bir kuyumcu dükkânına götürür. Kuyumcu bunu Mehmet’in elinden ehven bir fiyatla almaya niyetlenir, ama aksilik bu ya, başka bir kuyumcu tam o sırada dükkâna girmiş; o der: Ben alacağım... Bu der: Ben alacağım... Derken çarşının bütün kuyumcuları üşüşürler, bu nar tanesine paha biçemezler, her biri ötekinin verdiğinin bir misli fazlasını verirmiş...

Nihayet içlerinden biri pek çok bir para vererek bunu alır, Mehmet'e:

"Aman, daha varsa getir, alırım," der. Mehmet paraları alıp eve koşar.

Bunlar böyle nar tanelerini satarak, o memleketin en büyük zengini olurlar. Mehmet artık eski uşak Mehmet değil, büyük tüccar Mehmet Bey... Büyük konaklar yaptırır, aşçılar, uşaklar, debdebe, saltanat içinde yaşamaya başlarlar. Padişahın kızı da Mehmet ile evlenir... Artık, Mehmet Bey bu memleketin içinde dillere destan olur: Güzelliği ile, kibarlığı ile; konakları sabahtan akşama kadar açık, yiyenin içenin haddi hesabı yok...

Biz gelelim padişaha... Kızını cellada teslim etmişti ya, aradan bir zaman geçer, evladını öldürdüğüne pişman olur, olur ama çaresi yok. Bir yerlerde duramaz, gece gündüz, saatlerini ah vahla geçirirmiş. Kimseler onun derdine çare bulamazlarmış. Nihayet ona derler ki:

"Padişahım, tebdili kıyafet edip seyahate çık, biraz olsun acını unutursun."

Padişah da tacını tahım büyük oğluna bırakarak yola çıkar: O diyar senin, bu diyar benim, derken kızının olduğu memlekete gelir, derviş kıyafetinde. Bir kahveye girer. O memleketin âdeti, fakir, zengin, her gelen yabancı, Mehmet Bey'de misafir kaldığı için, bu derviş babayı da Mehmet Bey'e tanıtır. Bu da dervişi konağına alır götürür. Karısına çıkar:

"Bu akşam bizde bu derviş misafir olacak" der. Kız şöyle aralıktan bakınca babasını tanır. Hemen aşçıbaşını çağırıp ona şöyle emir verir:

"Bugün yapacağın yemeklerin hiçbirinde tuz olmayacak. Çorbadan böreğe kadar, hepsi tuzsuz pişecek." Aşçıbaşı "baş üstüne" diyip mutfağına iner, hanımın emrini yerine getirir.

Akşam olur, sofraya otururlar. Bütün davetliler yemeğe başlarlar, ama ev sahibi ötekilere tembihlemiş, hiç ses

çıkarmıyorlar... (Mehmet Bey'e karısı bütün macerasını anlatmış...) Derviş de yemeğe başlar, çorbadan bir iki yudum alır, bakar ki tuzsuz, "Eh, bunun tuzunu unutmuşlar," diye kaşığını bırakır; tuzsuz olmuş, diye tuz istemeye de sıkılmış olacak... Öteki yemeğe başlar, o da öyle, ondan da iki lokma alır, bırakır... Bütün bunları kız da kapının aralığından seyredermiş... Bakar, derviş hiçbir yemekten yemiyor, Mehmet Bey:

"Derviş baba, neden yemiyorsun, yoksa yemeklerimizi beğenmedin mi?" diye sorar.

Padişah o zaman, ezile büzüle:

"Estağfurullah efendim, hepsi çok güzel yemekler, lakin tuzu unutulmuş galiba," der de içini çeker, gözlerinden yağmur tanesi gibi yaş gelmeye başlar. Mehmet Bey hikâyeyi biliyor ya, padişaha sorar:

"Derviş baba, tuz bu kadar büyük bir nimet midir? Ne zararı var, tuzsuz da yenebilir yemek..." Padişah bir ah daha çeker, başlar feryat edip ağlamaya:

"Ah, tuzdan daha büyük nimet ne olabilir?" deyince kız hemen içeri girer:

"Babacığım, mademki tuz bu kadar büyük nimet idi, ben: Sizi tuz kadar severim, dediğim zaman beni neden cellada teslim ettiniz?" der. Padişah kızını görünce akli başından, gider:

"Ah, evladım, sen yaşıyor musun? Beni affet," diye kızının boynuna sarılır. Baba kız sarmaş dolaş olurlar. Artık sevinç içinde, bu sefer yemekleri tuzlayarak yerler. Kırk gün kırk gece yeniden düğün dernek ederler. Sonra hep birlikte padişahın memleketine giderler. Orada da yeniden kırk gün kırk gece düğünler, şenlikler yapılır.

O günden sonra, artık bazı padişahın memleketinde, bazı Mehmet Bey'in memleketinde, debdebe, saltanat içinde ömürlerini geçirirler.

Onlar ermiş muradına, biz çikalım Murat bayırına...

7. “Menekşe Yapağından İncinen Kızım...”



Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde bir ana ile bir kız varmış. Ana doksan yaşında, kız yetmiş yaşında... Bir gün bahçede gezerken ana kızına seslenmiş:

“Menekşe yapağından eli incinen kızım, güneşlerde dolaşma kararsın.”

Meğer o sırada o memleketin padişahı atının üstünde bahçe duvarının dibinden geçiyormuş. Bu sözleri duymuş. Saraya gelince annesine o evi tarif etmiş, demiş ki:

“Tez gidip o kızı bana isteyin.”

Padişahın annesi yanına daha başka hanımları da almış, o eve gelmişler. Kapıyı kızın anası açmış, görücüleri buyur etmiş.

Hanımlar ziyaretlerinin sebebini anlatmışlar. Kocakarı önce, “Kızım yok,” demiş, ama Sultan Hanım oğlunun bahçede duyduklarını tekrarlayınca kadın ne diyeceğini şaşırılmış. Bu sefer:

“Bir kızım var dâr-i dünyada. Onun ayrılığına dayanamam.”

Görücüler:

“Padişahın iradesine karşı durulur mu, Hanım?” demişler.

Hasılı, kadıncağzı bakmış ki çare yok:

“Benim kızım şimdiye kadar görücü yanına çıkmadı, demiş; size gösteremem. Padişaha gider söylersiniz: Nişan yüzüğünü kızı görmeden, anahtar deliğinden parmağına takmaya razı olursa kızımı veririm.”

Görücüler gidip kadının cevabını padişaha söylemişler. O da razı olmuş. Ötede kocakarı, kızının yüzük parmağını süte batırmış, türlü ilaçlarla ovalamış. Yetmişlik kocakarının kara kuru parmağını on beş yaşında taze kızın, bembeyaz yumuşacık parmağına çevirmiş. Günü gelmiş, görücü hanımlar anahtar deliğinden nişan yüzüğünü takmışlar: “Parmağı bu kadar güzel, kendisi ne afettir kim bilir?” diyerek, gelirtir almaya bir hafta sonra geleceklerini söylemişler, saraya dönmüşler. Artık davullar, zurnalar padişahın düğününü bütün memlekete ilan etmiş. Ama beride kız anası ağlar, dövünürmüş:

“Bir hafta sonra her şey meydana çıkacak, o zaman biz ne edeceğiz?”

Vakit tamam olmuş, bir hafta deyince gelin alayı da gelip kapıya dayanmış. Kocakarı, kimse kızımı görmeyecek diye şart koştu ya, kimseyi kızın yanına sokmamış. Her hazırlığını kendi tamamlamış, arabaya bindirmiş, kendi de girmiş yanına oturmuş.

Neyse, düğün alayı saraya girmiş. Gelini içeri vermişler, yanında gene sade anası... Kadın, hiç olmazsa yanaklarının çıktığı belli olmasın diye, kızın iki avurduna iki kocaman şeker yerleştirmiş...

Nihayet padişah odaya girmiş, gelinin yanına yaklaşmış. Tam duvağı kaldıracağı sırada gelinin ağzındaki şeker düşmüş. Gelin:

"Aaa... Şakalım düşdi,"¹ diyerek eğilmiş, şekerini almayla. Padişah:

"Ne sakalı bu, hayırdır inşallah," diyerek gelinin yüzüne dikkatle bir bakmış, ne görsün, yetmiş yaşında, iki büklüm, bumburuşuk bir kocakarı. Hiddetinden deli gibi olmuş da, gelini kucakladığı gibi, pencereden bahçeye fırlatmış. Gelin hanım pencerenin altındaki bir koca ağacın dallarına takılıp kalmış.

Meğer o ağacın altına periler, padişahlarının oğlunu getirmişler. Peri şehzadesinin boğazına bir kemik saplanmış, kimseler çaresini bulup çıkaramamışlar. Gelinlik elbisesinin içinde bu kocakarının ağacın dallarına asılıp kalması şehzadenin pek tuhafına gitmiş, öyle bir gülmüş ki, boğazındaki şiş patlamış, kemik fırlamış. Bunu gören periler gidip padişahlarına, "Oğlun derdinden kurtuldu," diye müjdelemişler. Padişah perilere emir vermiş:

"Oğlum bu sıkıntıdan kurtaranın her dileği olsun."

Artık, peri kızları da, düşünmüşler, bu kocakarının ne dileği olur? Gençlik, güzellik... Kimi: "Yüzüm geline yüz olsun," demiş, kimisi: "Ellerim geline el olsun." Biri: "Boyum geline boy olsun." Öteki: "Huyum geline huy olsun," demiş. Biri saçını, öteki yaşını vermiş. Hasılı her biri en güzel nesi varsa gelin hanıma hediye etmiş;

Ertesi sabah padişah:

"Gece gözüm kızdı, zavallı ihtiyarcığı fırlatıp attım. Bakayım ne oldu?" diye aşağı inmiş. Bir de ağacın altına varmış, başını kaldırıp bakmış ki, ne görsün, dalların arasında ayın on dördü gibi bir kız oturuyor. Gelini indirmiş.

"Aman sultanım, bir kusur işledim, bağışla," diye yalvarmış. Emirler vermiş, yeniden kırk gün kırk gece düğün olmuş...

Yemiş, içmiş, muratlarına ermişler.

¹ Şakalım düşdi: dişsiz, ihtiyar bir kadının konuşmasında "şekerim" kelimesinin aldığı şekli. Düşdi: Erzurum ağzında düştü.

8. Arap Lala



Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir padişahın üç kızı varmış. Hepsinin de vaktleri geçmiş, ama kimse bunları kocaya istememiş. En büyük kıza bir gün lalası demiş ki:

“Kızım, bak yaşın geçiyor, kimse gelip seni istemedi. Gel ben seni bir yere götürüyüm. Baktın hoşuna gitti, orda kalırsın, yok, baktın ki yapamayacaksın, ben gelir seni alırım.”

Kız da, “Peki,” demiş. Bunlar landona binip yola çıkmışlar. Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, bir de arkalarına bakmışlar ki bir çuvaldız boyu yol gitmişler... Nihayet bir konağın önüne gelmişler, landondan inmişler. Kapı kendi kendine açılmış. İçeri girmişler. Lala, kıza:

“Kızım, kapının arkasında dur, burda olan biteni görürsün... Yarın ben gelirim. Yerinden hoşlandıysan seni burda bırakırım, yok kalmak istemezsen, alır götürürüm,” demiş; landona binmiş, saraya dönmüş. Kız da kapının ar-

kasına gizlenmiş, beklemiş. Aradan zaman geçmiş. Bir şangırtıdır kopmuş. Bu ses gitgide yaklaşmış, nihayet sarayın önünde kesilmiş. Derken, kapılar kendi kendine, şangır şangır açılmış. Bir de kız ne görsün, bir deve katarı, önlerinde bir de eşek, saraydan içeri giriyor, ama başlarında adam yok, yüklerini boşaltıyorlar, sonra gene geldikleri gibi çıkıp gidiyorlar... Kız da kapının arkasında korkudan zangır zangır titremiş.

Neyse, akşama kadar orada öyle korku içinde beklemiş... Derken akşam olmuş. Hava kararınca gene kapı kendiliğinden açılmış. Kız bakmış ki, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap, elinde iki kuş, bir tüfek, içeri giriyor. Kız bunu görünce korkudan düşüp bayılmış. Bir de kendine gelince görmüş ki sabah olmuş. Az arası geçmiş, lala gelmiş.

“Kızım, kalacak mısın?” demiş. O da:

“Aman lalacığım, korkudan öldüm, beni buradan götür,” demiş. Lala da, “Peki,” demiş, almış kızı, saraya götürmüştü.

Ertesi günü ortanca kıza:

“Haydi bugün de seni götürüyüm,” demiş. Kız da razı olmuş. Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, bir de arkalarına bakmışlar ki bir arpa boyu yol gitmişler. Gene aynı saraya gelip durmuşlar. Kapı kendiliğinden açılmış, içeri girmişler. Lala kızı kapının arkasına bırakmış, “Yarın sabah gelirim,” diye oradan ayrılmış. Kız orada beklemekte olsun, bir şangırtıdır kopmuş. Develer gelip yüklerini boşaltmışlar, ama başlarında kimseler yok... Kız korkudan tir tir titremiş... Derken akşam olmuş, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte Arap, elinde kuşları, bir elinde tüfek, içeri girmiş. Ortanca kız da korkudan düşüp bayılmış. Kendine geldiği vakit, bakmış ki sabah olmuş. Sonra lala gelmiş.

“Kızım, kalacak mısın? Gelecek misin?” demiş. Kız da: “Aman lalacığım, korkudan bittim, beni götür,” diye yalvarmış. Lala da kızı alıp saraya getirmiş.

Ertesi gün, küçük kız:

“Lala, ne olur, beni de götür o yere...” demiş. Adam:

“Haydi kızım, iki kardeşin gitti, bir şey yapamadan döndüler. Şimdi seni götüreyim, yarın da sen dönersin...” diye başından savmak istemişse de, kız:

“Aman lalacığım...” diye çok yalvarmış, sonunda lala-sını razı etmiş... Binmişler landona, yola çıkmışlar...

Az gide uz gide, dere tepe düz gide, sarayı buluyorlar... Landondan inip içeri giriyorlar. Lala kızı kapının arkasına bırakıp gidiyor... Aradan bir zaman geçiyor, bir gürültüdür kopuyor: Bir deve katarı... Kapı kendi kendine açılıyor. Develer içeri giriyorlar, yüklerini boşaltıyorlar, şangır şangır, çanlarını öttürerekten geri gidiyorlar, ama başlarında kimsecikler yok... Kız duruyor, duruyor, içi sıkılıyor. Nihayet oradan çıkıyor, bütün sarayı geziyor. Bakıyor ki her taraf toz toprak içinde. Köşeyi bucağı arıyor, bir süpürge buluyor. Bütün evi silip süpürüyor, her tarafın tozunu alıyor, tertemiz yapıyor. Sonra mutfağa giriyor, yemekler pişiriyor, tatlılar yapıyor. Masayı da hazırlıyor. Zaten akşam da olmuş... Gene kapının arkasına saklanıyor. Hava kararmaya başlayınca kapı kendiliğinden açılıyor. Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap elinde vurulmuş iki kuşla bir tüfek içeri giriyor. Bir de ne baksın, bütün ev silinmiş, süpürülmüş, yemekler yapılmış, sofa kurulmuş. Arap Lala işi anlıyor. Gidiyor, kızın olduğu yere:

“Afferin kızım, diyor; senden evvel iki ablan geldi, korkudan ödleri patladı. Sen her tarafı temizlemiş, yemekleri hazırlamışsın... Artık sen bu evin kızıydın. Her gün işleri görür, oturursun.”

Sonra kuşlardan birini pişirip kıza yediriyor. Kız karnını doydurduktan sonra, bir bardak da şerbet içiriyor. Kız bunu içer içmez derin bir uykuya dalıyor...

Böyle böyle günler geçiyor: Her akşam lala gelir, kıza kuşun birini pişirip yedirir, bir bardak şerbet içirir uyu-turmuş...

Bir gün gene kız evi silmiş süpürmüş, yemekleri yapmış, oturuyormuş. Kapı çalınmış. Kız koşup açmış. Bir de bakmış ki kendisini bu saraya getiren lalası. Kız bunu görünce:

“Ooo, buyur lalacığım,” diyor. Lala:

“Girmeyeceğim kızım. Ablaların elbise yaptırdılar, bir örneğini de senin için diktirdiler. Yalnız terzi parasını sen verecekmışsin,” diyor.

Kız;

“Olur Lalacığım. Kaç lira?”

“On lira.”

“Peki, yarın gel de al.”

Bunun üzerine lala gidiyor. Kızı bir düşüncedir alıyor. Öyle ya, parayı nereden bulsun? Ağlamaktan bitap düşünüyor. Akşam oluyor, Arap Lala geliyor, bakıyor ki ne görün, kız baygın yatıyor. Hemen sular çarpıp yüzüne ayılıyor.

“Kızım, ne oldu sana?” diye soruyor. O da: “Hali keyfiyet böyle, böyle” diye hepsini anlatıyor. Lala:

“Merak etme, kızım, bir çaresini buluruz,” diyor. Meğer, her akşam, kız uyuduktan sonra o sarayın Şehzadesi gelirmiş. Lala ona ikinci kuşu yedirir, kızın yanına yatırır. Kızın haberi yok.

Lala gene kızın karnını doyuruyor, şerbetini içiriyor. Kız uykuya dalıyor. Şehzade geliyor. Lala onun da karnını doyuruyor. Sonra elini yıkarken üç damla fazla su döküyor. O zaman Şehzade:

“Emret lalacığım,” diyor.

Lala meseleyi anlatıyor. Şehzade diyor ki:

“Sultanım hiç üzülmesin... Al şu tokmağı, küçük çekmeceye vur, oradan bir kese altın çıkart, götür sultana da lalasına versin.”

Arap Lala tokmağı küçük çekmeceye vuruyor, bir kese altın alıyor. Ertesi sabah bunu kıza veriyor.

Kız gene evi derleyip topluyor. Çat kapı, lalası geliyor. Kız koşa koşa keseyi getiriyor.

“Al lalacığım,” diyor. Lala da torba ile altını alıp gidiyor. Aradan bir zaman geçiyor. Bir gün gene kapı çalınıyor. Kız koşup açıyor. Bir de bakıyor ki, gene lalası:

“Evladım, annenin, kardeşlerinin seni görecekleri gelmiş. Hem seni, hem de damatlarını görmek için gelmek istiyorlar,” diyor.

Kız da:

“Peki lalacığım. Şehzademe söyleyeyim de... Ne gün geleceklerini yarın haber veririm,” diye cevap veriyor. Lala gidiyor.

Kız da: “Ben şimdi ne yapacağım?” diye ağlamaya başlıyor. Ağlaya ağlaya bitap, baygın düşüyor. Akşam lalası geliyor:

Bakıyor ki kız bayılmış. Hemen sular serpiyor, limonlar koklatıyor, kız açılıyor.

“Ne oldu kızım sana?” diyor Arap. Kız da lalasıyla konuştuklarını anlatıyor.

Lala:

“Ah kızım, bu biraz güç ama, sen üzülme, diyor, elbet bir çaresini buluruz.”

Kızın karnını doyuruyor, şerbetini içiriyor. Kız uykuya dalınca Şehzade geliyor. Lala onun da karnını doyuruyor. Elini yıkarken üç damla fazla su döküyor. Şehzade o zaman:

“Emret lalacığım, diyor, ne var?”

Lala da sultanın anlatıklarını tekrarlıyor.

“Al Şu topuzu, diyor. Git, büyük çekmeceye vur. Dülgerler gelsin, bütün sarayı tamir etsinler. Ev yukarıdan aşağıya dayansın, dŐsensin. Kırk beyaz, kırk siyah cariyeye sofraları hazırlasın. Sultan hanıma da iğne dikmedik, makas kesmedik bir elbise giydirdinler... Kardeşlerinin yolladığı esvabı kapının önündeki hizmetçiye versin... Şehzadem seyahatte, desin.”

Sabah oluyor. Sultan Hanım bir de uyanıp bakıyor ki, ne görsün, ev dayanıp döşenmiş, masalar hazırlanmış, kırk siyah, kırk beyaz cariyeye evin içinde dolaşıyor. Lala, kızın elbisesini getiriyor. Kız giyiniyor: mücevherler içinde... Hizmetçiler, “Aman Sultanım” diye etrafında dönüyorlar. Kız, lalasının tembihi üzerine kardeşlerinin yolladığı elbiseyi kapının önündeki hizmetçiye giydiriyor. Nihayet eski lalası haber almaya gelince, “Bugün gelsinler,” diye cevap veriyor. Artık, bütün evde misafirler gelecek diye bir hazırlıktır gidiyor. Derken, at kapı, kızın annesiyle kız kardeşleri geliyorlar. Kapılar açılıyor, buyurun, buyurun diye. Kızlar kapıdaki hizmetçiyi kardeşleri sanıp boynuna sarılıyorlar. Sonra, bakıyorlar ki hizmeti... Bir de yukarıya, merdivenin üst başına gözlerini çeviriyorlar, ne görsünler, kardeşleri, bir kolunda siyah, bir kolunda beyaz birer cariyeye, elmaslar, mücevherler içinde duruyor. Kızlar onu öyle görünce kıskanılıklarından birbirlerini imdikliyorlar. Annesi kızının bu halini görüyor, memnun oluyor. Kız buyurun edip bunları karŐılıyor, büyük bir misafir odasına alıyor. Derken ğle vakti oluyor. Kız:

“Anneciğim, Şehzadem seyahatte, sizi ben ağırlayacağım; müsaade edin de masayı nasıl kurdular bir bakayım,” diyor. AŞağı iniyor, bir de ne görsün, sofraya konmuş olan ifte hindilerden birini koca bir kara kedi kapmış... Kız bunun peşine düşüyor. Kedi gidiyor, kız gidiyor... Derken kedi bir duvardan atlıyor, kız da peşinden... Bir de bakıyor ki bir havuz, yanında büyük bir karyola, içinde bir ka-

dınla tığ gibi bir delikanlı yatmakta. Yanında da küçük bir karyolada bir çocuk... Güneş vurmuş, çocuğun yüzü ter içinde. Hemen göğsünden bir incili çevre çıkarıyor, çocuğun yüzüne örtüyor... O ara kedi gitmiş, izini bulmak ne mümkün... Çaresiz geri dönüyor. Bir de sofraya bakıyor ki hindi yerinde... Meğer o kedi Arap Lala imiş. Kızı o havuzun başına götürmek için kara kedi olup hindiyi kapmış... Kız hemen annesinin yanına gidiyor. Bunlar burada oturup, yemek hazırlığını beklemede olsunlar, biz gelelim o bahçeye...

Orada yatan genç meğer kızın Şehzadesi imiş, yanındaki kadın da Peri Padişahının kızı... Bu uyanıyor, bakıyor ki, çocuğunun yüzünde bir incili çevre. O zaman meseleyi anlıyor. Şehzadeyi uyandırıyor:

“Ya şehzadem, demek senin konağında bir sultanın vardır da benden saklıyordun?... Şimdiye kadar benimdin, artık tılsımın bozuldu, bugünden sonra onunsun,” diyor, çocuğunu alıyor da uçup gidiyor.

O zaman Şehzade saraya haber yolluyor, Sultan Hanım, “Şehzade seyahatten döndü desin,” diye... Bütün evi bir telaştır alıyor. Mızıklar dövülüyor, Şehzade dört atlı landon içinde geliyor, Sultan kapıdan karşıyor. “Buyur Şehzadem,” diyor. Bakıyorlar ki, ayın on dördü gibi bir delikanlı... Ablaları da onun bu güzelliğini görünce kıskançlıklarından ölesi oluyorlar, ama ne fayda, kaçırılmış fırsat ele girer mi? Artık, hepsi şen şaduman yemeklerini yiyorlar. Yemekten sonra Şehzade diyor ki:

“Anneciğim, Padişah babamıza haber yollayın, gelsin de nikâhımızı kıysın.”

Haber yolluyorlar. Padişah da geliyor. Kırk gün kırk gece düğün yapıyorlar. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine...

9. Dülger Kızı



Evvel zaman içinde, hali vakti yerinde bir dülger varmış. Bu adamcağızın hiç çocuğu olmamış. Bir gün heves edip, ağaçtan kocaman bir kız bebek yapar, süsler, bezer, pence-reye oturtur. Bu cansız kızı çocuğu gibi severmiş.

Günün birinde, padişahın oğlu o evin önünden geçiyormuş. Bu kızı görür, âşık olur. Saraya dönünce annesini, dülgerin kızını istemeye yollar. Zavallı dülgerle karısı ne cevap vereceklerini şaşırırlar. Gelen elçilere “Hele bir düşünelim” derler.

Düşünürler, taşınırlar. Ne etsinler? “Bu kız canlı değildir, ağaçtan bir bebektir,” deseler, koca padişahın oğlunu aldatıkları için başları cellat edilir diye korkarlar. Ertesi gün gelen elçilere:

“Kızımızı Şehzadeye veririz, veririz ama, bir şartla,” derler. “Kız gelin odasına girinceye kadar kimse görmeyecek...”

Padişahın sarayına elçiler bu haberi götürürler. Şehzade razı olur. Kırk gün kırk gece düğün dernekten sonra saltanat arabası gelini almaya gelir. ...

Dülgerin karısı da bir hayli akıllı imiş.

“Ben ne yapsam da başımızı bu dertten kurtarsam?” diye düşünürken bir çare bulur: “Yanıma ağır bir taş alırım. İrmaktan geçerken, geline bunu bağlar da ırmağa atıveririm. Dibe gidince arasınlar da bulsunlar,” der.

Ağaçtan kızı süsler, püsler, teller pullar. Anasından başka insan görmeyecek ya, kimse bir şeyin farkında değil. Arabalara binilir. Tam alay ırmaktan geçerken kadın taşı bebeğin beline bağlar da hızla arabanın penceresinden fırlatır, feryadı da koparır:

“Aman, yetişin, gelin suya düştü.”

Alay duraklar. Dalgıçlar ırmağı kolaçan etmeye başlarlar. Ora, bura derken bunlardan birinin eline bir saç dolanır. Tutar çıkarır ki, ayın on dördü gibi bir kız... Arabaya getirirler. Dülgerin karısı da bu işe şaşar, ama pek sevinir. Gelini yeniden giydirir, kuşandırır. Alay tekrar yola düzülür. Saraya gelirler.

Gelini odasına kadar dülgerin karısı çıkarır. Yanında biraz oturduktan sonra çıkar. Arkasından kapıyı kız hemen kilitler.

Akşam olunca Şehzade kapıya gelir ki kapı kilitli... Çalar, döver, yumruklar, nafile, kapı bir türlü açılmaz. Yalvarmaya başlar:

“Etme dülger kızı, yapma dülger kızı. Aç kapıyı ben geldim.”

Ne dese, nasıl yalvarsa kapı bir mümkün açılmaz. Şehzade de kızar gider. Sabah olunca annesinin yanına çıkar.

“Anne, gidin bana büyük vezirin kızını isteyin,” der.

Annesi, biraz sabretmesini söylese de Şehzade dinlemez.

Hasılı büyük vezirin kızı saraya gelin gelir.

Ertesi günü yeni gelin:

“Gidip şu benim ortağımı bir göreyim,” diyerek açılmaz kapıya gelir, ama kapı ona açılır. Bir de bakar ki

odanın ortasında peri gibi güzel bir kız oturmuş, sırma saçlarından çektiği tellerle gergef işliyor. Dülger kızı kalkar, misafirini buyur eder. Hoş beşten sonra oturduğu yerden:

“Kahve, çabuk piş de gel,” diye seslenir. Kahve o saat, tepsinin üstünde pişmiş, hazır olmuş vezir kızının önüne gelir. Neyse, uzatmayalım, kahveler içilir. Kız bir daha seslenir:

“Tabak, bıçak!”

Tabakla bıçak tıngır mıngır gelirler. Kız: “Ya Allah, ya bismillah,” deyip beş parmağını tabağın içine doğrar. Parmakların her biri birer körpe salatalık oluverirler. Vezirin kızı yiyip içtikten sonra kalkar gider. Dülger kızının kapısı gene kilitlenir.

Ötede vezir kızı:

“Bana marifetlerini gösterdi... Bunda ne var sanki, ben de yaparım,” diyerek, cariyesinden tabakla bıçak ister. Parmaklarını başlar doğramaya, ama parmakları al kan içinde, düşer ölür. Şehzade bunu, duyunca öfkelenir; gene dülger kızının kapısına gelir:

“Etme dülger kızı, tutma dülger kızı, aç şu kapıyı. Bir evlendim, ne yaptınsa yaptın, öldü gitti gelin. Açmazsan gider bir daha evlenirim,” diye, yalvarır, söylenir, bağırır, ama ne yapsa nafile, kapıyı bir türlü açtıramaz.

Şehzade bu sefer ikinci vezirin kızını alır. O da bir gün ortağını görmeye gider. İkram izzetten sonra dülger kızı gene seslenir:

“Bir tava yağ, yan da gel.”

Tavayla yağ, yanar gelir. Kız sol elini tavaya sokar, beş parmağı beş tane taze balık olur, kızarır. Dumanı tüte tüte balıkları yerler, ama vezir kızı tadına doyamaz.

Vezir kızı:

“Ben de yaparım, bu da iş mi sanki,” diye odasına gider gitmez tavayla kızgın yağ getirir, elini tavaya daldırmasıyla, cazır cazır yanması bir olur. Ölür gider. Şehzade bu işi öğrenince gene çok kızar. Dülger kızının kapısına gelir:

“Etme dülger kızı, yapma dülger kızı. İki gelin aldım, ikisinin de kanına girdin. Aç kapıyı. Bak gene evlenirim,” derse de kapı açılmaz.

Şehzade bu sefer üçüncü vezirin kızıyla evlenir. O da ötekiler gibi dülger kızını görmeye gidince kız bu defasında:

“Tandır, yan da gel,” diye seslenir. Kızgın tandır yana yana gelir. Dülger kızı bir bismillah çekip kendini tandıra atar. Bir sağa, bir sola döner. Kıpırmızı bir kuzu tepsi içinde vezir kızının önüne gelir. Ama dülger kızı kendi de tandırdan sapasağlam çıkar. Yiyip içerler.

Vezir kızı odasına gidince kızgın bir tandır getirir, içine kendini atar atmaz yanar, kül olur. Şehzade bu sefer: “Bunda bir iş var,” diye düşünmeye başlar. O akşam, böyle düşünceli düşünceli evine dönüyormuş, önüne bir ihtiyar çıkar.

“Ne o Şehzadem. Gam benim, kasvet senin mi? Neyin var? Niye öyle düşüncelere dalmışsın?” der.

Şehzade:

“Ah babacığım, benim derdim kimlerde varki?...” diye başlar başından geçenleri anlatmaya. İhtiyar dinler, dinler de ona akıl verir:.

“Şehzadem, akşama bir saat kala kapının önüne gidersin: Aman, bir saat sonra bir sürü misafirim gelecek. ‘Bana tezelden beş on türlü yemek yetiştir,’ diye seslenirsin. Kapının dibinde oturur, içeriye kulak verirsin. Bak bakalım, içerde neler olup bitiyor?”

Bunları söyledikten sonra ihtiyar ortadan kaybolur. Şehzade de gelir dülger kızının kapısının önüne, ihtiyarın

dediği gibi yapar, kapıya kulağını verir. Görelim içerde ne olup bitiyor?

Dülger kızı yemekleri hazır eder. Sofrayı kurar. Tabakları, bıçakları yerli yerine dizer. Şöyle bir sofraya göz gezdirir. Sofrada tuz, biber eksik... El çırpır, seslenir:

“Tuz, biber çabuk gelin.”

Tuzla biber ise rafta, “Ben önce gideceğim, sen önce gideceksin,” diye kavga ederlermiş. Dülger kızı bir bekler, iki bekler, gelen yok... Öfkelenip bağırır:

“Ay-Babamın, Gün-Anamın başı için tez gelin. Yoksa varır ikinizi de ayağımın altında ezerim.”

Bunun üzerine tuzla biber koşa koşa gelirler. Şehzade de kapının önünde bunları duyar, şaşırır kalır:

“Demek bu dülger kızı değil, peri kızı imiş,” diye aklı başına gelir.

Bu sefer kıza seslenir:

“Ay-Babanın, Gün-Ananın başı için kapıyı aç,” der demez kapı açılır. Şehzade hemen kızın ellerine sarılır. Kız:

“Sen bir padişah oğluyun, ben de bir padişah kızıyım. Dülger kızı aşağı, dülger kızı yukarı, beni hor görmek, üstüme evlenmek sana yakışır mıydı?” der. Ama, artık Şehzadeyle de barışır, Ay-Babasının, Gün-Anasının adlarını andığı için...

Yeni baştan kırk gün kırk gece düğün kurulur, muratlarına ererler.

Onlar ermiş muradına, biz de çikalım tahtına.

10. Ahu Melek



Bir varmış, bir yokmuş. Bir padişah, bir karısı, bir de kızları varmış. Bir gün karı koca oturur konuşurlarken padişah der ki:

“Karı, ben ölürsem sen başkasıyla evlenir misin?”

Kadın:

“Ben evlenmem. Ya sen evlenir misin ben ölürsem?” der. O da aynı cevabı verir. Bunlar birbirlerine yemin ederler. Ama, kadın der ki:

“Ben öldükten sonra evlenirsen, sandıkta bir pabucum var, o kime uyarsa onu al,” der.

Gel zaman, git zaman, padişahın karısı ölür. Aradan bir vakit geçer, padişah kızına haber gönderir, “Artık beni evlendirin,” diye. Bunun üzerine kız pabucu alır eline, çıkar kız aramaya. Kimin ayağına giydirdiyse pabuç olmaz. En sonunda, kız artık bıkmış, bir gün evde otururken hizmetçilere:

“Bu nasıl pabuçmuş, kimsenin ayağına olmadı, getirin bakayım ben bir giyeyim,” der. Pabucu giyer ki, tıpa tıp ayağına göre. Bunu gören bir halayık çıkıp padişaha:

“Padişahım, terlik kimsenin ayağına olmadı, Sultan Hanımın ayağına oldu,” der.

O da tutar, müftüye bir mektup yazar, der ki:

“Bahçemde bir elma ağacı dikmişim, bir tek elma vermiş. Ben mi yiyeyim, halka mı yedireyim?”

Müftü de cevap verir:

“Niçin tek elmayı halka yedireceksin? Kendin ye.”
(Müftü de benim gibi aptalmış, işin içinde ne var anlamadan basmış fetvayı...)

Padişah da bunun üzerine tutar, hazinenin anahtarlarını kızına gönderir:

“Kızım, çeyizlerini tedarik et, ben seni alacağım,” diye haber de ulaştırır. Kız, bu haberi getiren halayığa bir sopa atar, ama kendi de başını bırakır, dizini döver, “Şimdi ben ne yapacağım?” diye. Neyse, artık bakar bir çare yok, babasına bir haber gönderir, kırk gün mühlet versin diye...

Hemen bir kuyumcu çağırır:

“Ne kadar altın istersen vereceğim. Bana altından bir öküz sureti¹ yapacaksın, kapısı içeriden açılıp kapansın, içi boş olsun, yedi günlük de erzak alsın,” der.

Kuyumcu, “Peki,” deyip, artık bir torba elmas, yakut, inci, bir çuval da altın doldurur gider... Kız kırk gün sonunda öküzü kuyumcudan alacak.

Kendisi de başlar ahabplarına “Allahaismarladık” gezmeye; her birine:

“Ben bir rüya gördüm, öleceğim, artık eksik hakkınızı helal edin,” dermiş.

Kırkıncı gün öküz gelir... Ötede de düğün kurulmuş: çalgılar çalar, aççılar çeşit çeşit yemekler hazırlamış.

Kız odasına çekilir. Cariyesini koyup öküzün karnını muayene eder. Bakar ki tam istediği gibi, cariyeyi çıkartır. Bir kutu badem ezmesi, bir kutu lokum, işte böyle böyle şeyler, bir iki sürahi de su koyar. Malum ya, padişahların konakları deniz ortasında olur. Kız kalkar, öküzü pence-

¹ Suret: Burada heykel anlamında kullanılmış.

renin kıyısına yerleştirir, kendi de girer öküzün karnına. Cariyeye der ki:

“O herif içeriye girince bu öküzü denize kak.” (Artık baba diyemiyor; nasıl desin? Babalık kaldı mı ya?)

Padişah içeri girince, cariyeye atar öküzü denizin içine. Padişah der ki:

“Ne oldu?”

Cariye der ki:

“Ne olacak? Namusu uğruna Sultan Hanım kendini denize attı.”

Padişah müftüyü çağırır. “Bu nasıl fetva?” der. Müftü de der ki:

“Sen bana demedin ki, kızımı alacağım... Bahçeme bir elma dikmişim. Bir tek elma vermiş... Ben de dedim: El yiyeceğine sen ye...”

Neyse, onlar orada dursunlar, biz gelelim Altın-Öküz içinde kızı...

Bir memleketin bir padişahı varmış, oğlu çok hastaymış. Çıkarmışlar deniz kenarına hava alsın diye. Oğlan etrafını seyrederken bir de bakar ki parlara parlara gemi gibi bir şey geliyor. Dalgıçlara² der ki:

“Uşak,³ şu gelen malsa size, cansa bana...”

Onlar da hemen denize dalıp öküzü çıkarırlar. Padişahın oğlu dediği lafa pişman olur, çünkü bu ne maldır, ne candır, bir surettir. Bunu nasıl paylaşacaklar? Yedi kişi bu dalgıçlar. Derler ki: “Kırar okkayla paylaşırız.”

Şehzade acır bu güzel suretin parçalanmasına da: “Öyleyse, der, ben her birinize birer ölçek altın vereyim, bu öküzü bana verin.”

Onlar da memnun olup, “Peki,” derler. Öküzü konağa götürürler. Ama öküzün her tüyünde mücevher dizili, ya-

² Dalgıç: Burada yüzücü anlamına geliyor.

³ Uşak: Çocuklar yerinde kullanılmış.

lap yalap yanıyor... Şehzade de amcası büyük vezirin kızına nişanlı imiş; kızın da bir gözü körmüş.

Neyse, akşam çıkar Şehzade karyolasında uyur. Bu kızın da, öküzün karnında erzakı bitmiş, üç gündür açmış. "Hele, der, bir anahtar vurayım, açayım bakayım burası neresidir?"

Kız çıkar odanın içine, bakar ki bir Şehzade karyolada yatıyor, altın şamdanlar başucunda, gümüş şamdanlar ayak ucunda. Masanın üstünde bir tabak portakal, bir tabak elma, bir tabak badem ezmesi, bir kâse şerbet. Kız karyolanın sağına döner, soluna döner, o yemişi hep yer, şerbeti de içer. Altın şamdanları ayak ucuna, gümüş şamdanları da başucuna koyar. Oğlanın parmağındaki elmas hatemle⁴ kendi yüzüğünü de değiştirir, bu işleri bitirdikten sonra girip öküzün karnına tekrar kapağını kapatır.

Şehzade sabahtan kalkar bakar ki, masanın üstündeki yemiş hep yenmiş. Çanı çalar, leğen, ibrik ister, yüzünü yıkamak için. Leğen, ibrik gelir, yüzünü yıkayacak, hatemi çıkarmaya davranır, hatem de yok. O zaman der ki:

"Bütün bunların sırrı bu öküzün karnındadır. Bu gece nöbet beklerim."

Akşam kapıyı arkasından mandallar, masa üstündekilere nişan koyar, bekleyecek... Ama nasıl olursa olsun, genç insan, uyuyuverir. Kız gene aynı saatte dışarı çıkar, Şehzadenin yemişlerini yer, şamdanlarının yerlerini değiştirir, şerbeti içer, gider gene yerine girer, öküzün karnında...

Hasılı, üçüncü gece, Şehzade uyumayayım diye parmağını yarar da içine tuz basar, çıkar oturur karyolanın üstüne. Gecenin bir saati bir de bakar ki öküzün karnından bir kız çıkıyor. Boy dersen çınar gibi, saçlar yılan gibi, kaşlar hilal gibi, gözler ceylan gibi, dudaklar kiraz, ağız,

⁴ Hatem: Yüzük; iri taşlı veya mühür yazısı taşıyan yüzük.

burun fındık, dişler inci, gerdan billur gibi... Şehzade fir- lar yerinden; kız kaçmaya davranır; oğlan hemen kızın ko- lundan yapışır:

“Nereye kaçıyorsun? Artık bugünden, sen benimsin, ben senin...”

Sonra kılıcını çeker, yatağın orta yerine koyar: “Bura- da kal, öküzün karnına ne gireceksin?” der.

Kız der ki:

“Benim düşmanım vardır, kimsenin beni görmesini, burada olduğumu bilmesini istemem, dışarıda kalamam, bir gören olur.”

Şehzade kızın ismini sorar: “Ahu Melek,” der kız. Oğ- lan der ki:

“Ben anneme tembihledim, yemeğimi odaya getirirler. Gündüz öküzün karnına girersin, gece beraber, yer içer, oturur kalkarız,” der...

Ötede, amcası kızına haber ederler:

“Senin nişanlın bir öküz suretine tutulmuş,” derler. Bu kız da bir fırsat kollarmış artık, bu işin aslını öğrenmek için.

Böyle böyle bir zaman geçer. Ama padişah da oğlunun bu hallerine üzülürmüş. Bir cuma günü Şehzade, babası- nın elini öpmeye gelir. Bakar ki babası düşünceli...

“Şah babam, der, ne düşünüyorsun?”

“Oğlum düşünmeyeyim de ne yapayım? Sen çoban oğlu musun? Bir öküz suretine vurulmuşsun. Seferberlik⁵ ilan olmuş, ben şimdi gitsem tacım tahtum kalacak, gitme- sem milletim mahvolacak...”

Şehzade de:

“Baba, ben dururken sana gitmek yakışır mı? Senin yerine ben giderim,” der.

Eve gelir, Ahu Melek’e meseleyi anlatır. Başlar kız ağ- layıp sızlamaya.

⁵ Seferberlik: Burada harp anlamında; seferberlik fetih olur; harp kazanılır.

Oğlan der ki:

“Sen merak etme, ben anneme söylerim: Bir güvercin olup her akşam buraya geleceğim, yemek yiyeceğim diye. Sana bir fenalık gelmez.”

Sabah olur. “Elveda,” deyip Ahu Melek’le helallaşıp ayrılır. Anasının, babasının ellerini öperken:

“Siz Allaha, kzm de size emanet. Odaya ocuk falleden bırakmayın, kzmn kaşlarını yolar,” der, çıkıp gider, Allah işini rastgetire...

Beri yandan, şehzadenin nişanlısı annesine:

“Anne, beni götür şu öküzü göreyim,” der.

Gtrrlere, sağına döner öküzün, soluna döner. Anlar ki içinde bir adam var. Yengesine yalvarır:

“Bu kz bir gece bana misafir verin, amcam oğluna hasretim, gönlümü eğlendireyim,” der.

kz verirler, hamal alır götürür. Kız, hizmetçilere:

“abuk fırını yakın,” der. Fırını yakarlar, öküzü içine atarlar. Altın erir, Ahu Melek’in eline yapışır, ayağına yapışır, kız feryat ederek fırından dışarı fırlar. Yere atarlar, kırk, kırbaç vururlar. Artık bir nefesi kalır, l gibi serilir. Bir hasıra sararlar, sicimle bağlarlar, çöplüğe atarlar, öldü sanıyorlar...

Sabah olur, iki p gelir, biri genç, biri ihtiyar. Bakarlar, bağlı bir hasır, açarlar ki ne görsünler: Ceylan gibi bir kız. Ihtiyar der ki:

“Al bunu götür eve.”

Genç p:

“Ben bunu götürsem, biçarenin ölmeyeceği varsa karam öldürür. İyisi sen al götür, evlat et,” der.

Ihtiyar kızı alır, gider evine:

“Hanım, evladımız yoktu, sana yetişkin bir kız getirdim,” der. Kadın da memnun olur. Hemen bir doktor getirirler; bakar doktor:

“Bu ya dayak yemiş, der, ya yüksekten düşmüş; hasta değil, hırpalanmış. İlaç istemez. Pirinci pişirin, suyunu süzün, kahve kaşığıyla boğazına dökün, ölmesin.”

Doktorun dediğini yaparlar. Bakarlar, hamdolsun, beş on günde iyileşir.

Artık kız, günde bir mendil işleyip veriyor, çöpçü çarşıya götürüp satıyor... Şimdi bunları burada bırakalım, gelelim Şehzadeye...

Sferberlik fetholur, Şehzade evine gelir. Babasının, anasının elini öper. Anası der ki:

“Oğlum bize gücendin mi? Gelip neye yemeğini yemedin? Öküzün bildiğin gibi duruyor. Yalnız bir gece nişanlına yolladım.”

Şehzade kalkar, odasına gider, bakar ki öküzün ne burnu kalmış, ne kulağı, ne kuyruğu, hepsi dökülmüş. Bastonu çalar: “Ahu Melek, Ahu Melek” diye çağırır, ses yok. Anasına:

“Ben altından öküzü ne edeyim. Babamda hazine çok. Ben onun süsüne vurulmuştum,” der.

Oğlan üzüntüden hasta olur, yatar. Öyle ki doktorlar artık umut üzerler⁶ “Bunun çaresi yoktur,” derler.

Anası bir sabah keyfini sormaya gelir, Şehzade der ki:

“Git babama söyle. Memlekette tellal bağırsın: Her kızı olan bir çorba yapsın. Hangi kızın çorbasını içip iyi olursam onu alacağım. Ama vezir, ama çöpçü, ama müftü kızı olsun.”

Sultan Hanım, padişaha bunu söyler. “Hay, hay” der padişah. Tellal bağırsın memlekette. Bu kız, Ahu Melek de tellah duyar. Çöpçüye:

“Baba, der, bize piriç al. Bir kâse çorba pişireyim, Şehzadeye yollayalım.”

⁶ Üzmek: Kesmek, koparmak. Umud üzmek: Umud kesmek.

Çöpçü:

“Kızım, Şehzade bizden iğrenir, çorbamızı içmez,” derse de kız: “Ne olursa olsun...” deyip çorbayı pişirir. Güzel, canınıza layık, bir terbiyeli hasta çorbası... Koyar kâseye, bir tepsinin üzerine oturtur kâseyi:

“Baba, bu çorbayı götürürsün, elinle Şehzadeye verisin. Belki zahmetimiz için bize bir avuç altın verir, fakiriz, onunla bir zaman idare ederiz,” der.

Çöpçü çorbayı alır gider. Saraydan bunu bırakmazlar, artık zor bela içeri girer. Şehzadenin huzuruna çıkar. Yedi yerde temenna eder, sekizinci yerde elpençe durur. Şehzade bir doğrulur, ama takatı yok... Neyse, kâseyi alır, kaşıkla bir tarar, bakar ki bir yüzük, bir de ne görsün Ahu Melek’in parmağından aldığı kendi yüzüğü... Çorbayı da içer. Der ki:

“Çöpçü.”

“Buyur efendim.”

“Bu çorbayı kim pişirdi?”

“Cariyen, kızım.”

“Canına sağlık, gözüne ışık, koluna kuvvet, ömrüne bereket, dizine takat... Bu çorba üç yüz altmış iki damarıma yayıldı. Doldurun çöpçüye bir torba altın, der. Yarın bu çorbadan gene isterim.”

Böyle böyle çöpçü üç gün sıra ile çorba getirir, üç torba altın alır.

Bu ara, anası da her gün Şehzadenin keyfini sormaya gelirmiş. Çöpçünün ilk geldiği gün Şehzade:

“Ana, ben bugün üçte bir iyiyim,” der. Sultan sevinir. Ertesi gün Şehzade:

“Ana ben bugün beşte üç iyiyim,” der. Anası da der ki:

“Çok şükür, elhamdülillah.”

Şehzade daha ertesi gün:

“Ana, ben bugün onda sekiz iyiyim,” der. O da: “Çok şükür, elhamdülillah,” deyince oğlan kızar:

“Çok şükürden ne olacak? Bir sonunu sor.”

Sultan Hanım da:

“Sonu nedir oğlum?” der. Oğlan da:

“Beni çöpçünün çorbası iyi etti. Onun kızını isterim,”
der. Anası gider padişaha söyler. O da:

“Hay hay, der, Allahu kandırmak olur mu? Bir defa söz
verdik. Çöpçü möpçü, kızını alacağız.”

Çöpçüye haber yollarlar. Düğün olur, nikâh kıyılır.
Gülabdan, buhurdan dağıtılır.⁷

İş buraya gelmiş, Ahu Melek'in eşyası develere yüklenip
padişahın evine inmiş, ortaya yığılmış... Kızın saraya
göçmesi yakın... Bir gün şehzadenin eski nişanlısı, amcası
kızı, yengesine yalvarır:

“Şunu defetmenin çaresi...” der. Kadın da o fikirde.
Ahu Melek'e:

“Haydi kızım, geziye çıkalım,” deyip bir arabaya bin-
dirir. Yola çıkarlar. Bir konakta⁸ Sultan Hanım, Ahu Me-
lek'e der ki:

“Kızım, ortalık günlük güneşlik, ağaçlar çiçekli, yerler
kuru... Çık da dolan biraz...”

Ahu Melek gezmeye çıkınca çadırları sökerler, devele-
re yüklerler, çekip giderler.

Ahu Melek döner de bakar ki kimseler yok... Yabanda
tek başına, çaresiz kalır...

Şehzade, anasının yanında Ahu Melek'i göremeyince,
“Ne oldu?” diye sorar. O da:

“Bırak oğul, sokaktan gelen sokağa gider... Almış ba-
şını gitmiş, bekledik dönmedi,” der.

⁷ Gülabdan: İçine gül suyu konulan kap. Buhurdan: İçinde öd ağacı gibi ko-
kulu şeyler yakılan kap. “Gülabdan, buhurdan dağıtır” sözüyle masalcı “Gü-
labdanlarla gül suyu serpilerek, buhurdanlarda kokulu şeyler yakılarak ni-
kâh töreni kutlandı” demek istiyor.

⁸ Burada konak, geçici bir zaman için konulan yer anlamında. Metinde, Doğu
illerimizin bazılarında (mesela Erzurum'da) bugün de, yazları kırlarda çadır-
lar kurarak açık havadan ve güneşten faydalanmak için konaklama âdetine
bir işaret var.

Gelelim Ahu Melek'e... Yollara düşer, bir şehire varır. Orada bir kundura boyacısıyla elbiselerini değiştirir, oğlan kıyafetine girer, yüzünü gözünü boyar, olur siyah bir Arap. Gene yola düşer. Bir çobana rastlar, ona çırak olur, çobanın koyunlarını otlatırmiş dağ başında...

Günlerden bir gün, Şehzade gezmeye çıkmış. Kırdaki koyunlarını otlatan çobanı görür, konuşur, görüşür, gönlü bir hoşlanır ki yanından ayrılmak istemez artık. Durur durur:

"Gözlerin Ahu Melek, ille kara olmasan," dermiş de başka şey dememiş.

Şehzade çobanı yanına almış, saraya götürmüş. Aynı yatakta yatarlarmış. Bundan bir dakika ayrı kalmak istemezmiş.

İş bunda iken, kör kıza haber verirler. Ahu Melek gittikten sonra Şehzadeye gene amcası kızını vereceklermiş, nişanlısı oluyor... Bu kız:

"Ben de nişanlımla kalacağım," diye tutturur. Şehzadenin bir yanında çoban yatarmış, bir yanında nişanlısı, ama Şehzade yüzünü hep çobandan yana dönermiş... Bir gece uykudayken Şehzade, bilmeyerek, yüzünü amcası kızından yana dönmüş. Ahu Melek uyanıp da onu böyle görünce, öyle içerler ki, kalkar kendini öldürür.

Ahu Melek öldü diye Şehzade de yaşamak istemez, kendini helak eder.

Nişanlısı da hırsından ölür.

Sabah olur, bir derviş gelir. Şehzade ile Ahu Melek'i sıvazlar, uykudan uyandırır gibi uyandırır. Kör kıızı da cehenneme gönderir.

Onlar ermiş muradına...

11. Hüs-nü Yusuf Şehzade¹



Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Bir padişahın çok güzel bir kızı varmış. Bir gün kızcağzın içi sıkılmış, dadısına söylemiş. Dadısı:

“Aa, Sultanım, sana bir gergef vereyim de işle, eğlenirsin,” demiş. Sultan artık gergef işlemeye başlamış.

Gene bir gün, pencerenin önüne oturmuş, gergef işliyormuş. Derken “Pırrrr...” diye beyaz bir kuş gelmiş, makası kapdığı gibi uçup gitmiş. Sultan ardından bakakalmış, ama kuşu da bir türlü aklından çıkaramamış.

Zaman geçmiş, gene bir gün pencerenin önünde iş işlerken, bir ara işini bırakmış, düşünüyormuş, aynı kuş gelmiş, bu sefer yüksüğü kapıp kaçmış.

Sultan da gün günden sararıp solmuş. Bu gelen kuş hiçbir kuşa benzemiyormuş.

Aradan gene günler geçmiş. Sultan gergefini bitirmiş de, pencerenin önünde dalgın dalgın dururken kuş gelmiş, bu defasında gergefi almış da gitmiş.

¹ Hüs-nü Yusuf: (Hüs-n-i Yusuf) Yusuf'un güzelliği, yani Yusuf gibi güzel. Yusuf Peygamber güzelliğiyle ün almıştı.

Yavrucak artık yemez içmez olmuş. Her tarafa haberler yayılmış Sultan Hanım hasta diye, ama kimse derdine çare bulamamış. Artık dünyada doktor, hekim kalmamış. En sonunda biri gelmiş. Sultan ona:

“Ben aşk hastasıyım. Babama: Kızınız yalnız başına seyahate çıkmalı, başka türlü iyileşemez, deyin,” demiş, bir torba da altın vermiş. Adam gitmiş padişaha:

“Kızınızın iyi olmasını istiyorsanız, müsaade edin, seyahate çıksın. Ama yanında hiç kimse bulunmayacak,” demiş. Padişah buna pek üzölmüş, ama kızının sağlığı için katlanmış.

Artık Sultan yükte hafif, pahada ağır ne varsa alır, dağ taş, dere tepe demez yola düşer. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider, aylarca yol alır, her yerde beyaz kuşu arar, ama bulamaz.

Bir gün artık yorgunluktan bitkin bir halde bir şehire varır. Elinde kalan para ile bir hamam yaptırır. Dört tarafa haber salar:

“Her kimin ne derdi varsa, başından ne geçmişse gelsin anlatsın; anlatacak şeyi olan bu hamamda bedava yıkanacak...” Bu haber her yere yayılır. Artık hamam dolar, boşalır.

O memlekette de bir Keloğlan varmış. Bir köyde oturur, şehre odun indirir, satarmış. Bir gün gene bu Keloğlan odunlarını satmış da köyüne gidecekmiş, yolu hamamın olduğu yerden geçiyormuş, kalabalığı görmüş, sokulmuş, ne var diye. Bunu gören ahali başlamışlar Keloğlan’a takılmaya:

“Keloğlan, senin başından ne geçmiş var, ne geçecek... Bir geçmişin, derdin olsaydı sen de bu hamamda parasız yıkanırydın,” demişler.

Keloğlan başını kaşıya kaşıya yola düzölmüş. Ertesi gün köye varmış. Anasına:

“Haydi kalk ana, şehre yıkanmaya gideceğiz,” demiş.

Kadın:

“İki günlük yola hamama gidilir mi?” diye oğlanı terslemiş.

Keloğlan:

“Ana, bu hamamda bedava yıkanılıyor; para yerecek yerde hikâye anlatacağın,” demiş. Hasılı kadın söz dinletememiş. Bakmış olacak gibi değil, katılmış oğlanın yanına, yola çıkmışlar.

Gece basmış, Keloğlan anasını bir ağacın altına yatırmış, kendi de üstüne çıkmış.. O gece, ay ışığı varmış, her taraf aydınlıkmış. Derken, “Şangırrr, şungurrr...” bir sesler gelmiş. Keloğlan dağlar yıkılıyor sanmış, korkudan titremeye başlamış. Bir de bakmış ki, kırk deve, sahipsiz, gidiyorlar. Keloğlan hemen usulcacık ağaçtan inmiş, düşmüş develerin ardına. Gide gide bir mağaraya varmışlar. Develer mücevher yüklerini, kendi açılan bir kapıdan girip mağaranın içine indirmişler, ama her iş kendiliğinden oluyor... Sonra çıkıp gitmişler. Keloğlan aval aval bakınırken üç kuş gelmiş. İkisi aşağıda kalmış, bir tanesi fırlamış yukarı kata çıkmış. Keloğlan da: “Bunda bir hikmet var...” diye onun peşinden usul usul gitmiş. Bir de bakmış ki, ortada bir leğen... Kuş bunun içine girmiş, şöyle bir çırpınmış, ayın on dördü gibi bir delikanlı olmuş çıkmış. Bir çekmece açmış, altın bir mahfaza çıkarmış, içinden bir makas, bir yüksük, bir gergef almış, hem öper, hem ağlarmış:

“Ah sultanım, nerelerdesin? Sarayın siyahlara boyandı. Altı aydır bütün ev halkı matem içinde...”

Bir zaman böyle ağlayıp söyledikten sonra makası, yüksüğü, gergefi gene yerlerine koymuş, kuş olmuş, “Pırrrr...” demiş, uçup gitmiş. Keloğlan bu işlere şaşmış kalmış... Bir de bakmış ki, sabah oluyor. Hemen anasının yanına gidip onu kaldırmış. Tekrar yola çıkmışlar, şehre varmışlar. Ama Keloğlan gece gördüklerinden anasına bir şey fışlamamış....

Hamama gelmişler, bakmışlar, her günkü gibi, kıya-
met, mahşer... Neyse bunlar bir fırsatını bulup sokulmuş-
lar, başlamışlar soyunmaya. Sultan kafes arkasından bun-
ları görmüş:

“Durun bakalım, demiş, sizin anlatacak neyiniz var?
Onu söylemeden yıkanamazsınız.”

Kadıncağzı:

“Ah kızım, demiş, bizim ne derdimiz olacak... Ille ve
lakin şu oğlan yok mu...” diye başlamış Keloğlan’dan çek-
tiklerini anlatmaya.

Kız:

“Bu dert değil ya, neyse, mademki uzak yerden geli-
yorsun, yıkan,” demiş. Kadın sevine sevine soyunmaya
devam etmiş. Sultan Hanım da Keloğlan’a dönmüş:

“E, Keloğlan, senin ne derdin var?”

Keloğlan da:

“Benim başım kel diye kimse kız vermiyor,” demiş. Sul-
tan, Keloğlan’ın bu sözlerine, aylardan beri ilk defa, gülmüş.
Keloğlan’ı yanına oturtmuş. O zaman Keloğlan demiş ki:

“Bak hanım, sana bir şey anlatayım da dinle...”

O gece başından geçenleri bir bir anlatmaya başlamış.
Ötede anası, ikide bir oğlanın sözünü keser..

“Kızım, inanma, hepsi yalan... Bir şeyler olsaydı ben
duymaz mıydım? İkimiz beraberdik... Yalan söylüyor,”
der dururmuş. Ama, Keloğlan’ın anlatışı sultanın hoşuna
gitmiş de, dinlermiş. Keloğlan anlatmış, anlatmış, tam üç
kuşu gördüğünü, bunlardan birinin beyaz olduğunu söy-
leyince, sultan “Şırrrrrak...” diye düşmüş bayılmış.

Etraftan koşuşmuşlar sultanı ayıltmaya, ötede anası
basarmış Keloğlan’a takunyeyi, “Körolası, ne yaptın, ne
söyledin de hanıma, düştü bayıldı,” dermiş. Neyse sultanı
ayıltmışlar. Kendine gelir gelmez.

“Keloğlan, nerde kaldın? Anlat sonra ne oldu?” demiş.
Keloğlan da anlatmış... Kuşun leğen içine girip silkinerek

güzel bir delikanlı olduğunu, sonra da çekmecedен makas, yüksük, gergef çıkardığını söyleyince sultan hanım gene düşmüş bayılmış. Keloğlan'ın anası gene onu döver, sövermiş... Neyse sultanı yeniden ayıltmışlar. Gözünü açar açmaz Keloğlan'a:

"Aman Keloğlan, bu hamam senin olsun, beni o kuşu gördüğün yere götür," diye yalvarmış. Keloğlan'ın canına minnet... Neyse artık anası da, sultanın bu ihsanını duyunca, oğlanı dövmekten vazgeçmiş, ama bu işlerden de bir şey anlamamış...

Sultan ile Keloğlan yola çıkmışlar. Mağaraya varınca, Keloğlan sultanı orada bırakmış dönmüş. Gece olmuş. Sultan karanlıkta epey korkmuş, ama yerinden de kımlıdamamış. Derken deve kervanı gelmiş, ama ne deveci var, ne bir şey. Develer yüklerini kendi kendilerine yıkmışlar, sonra da bırakıp gitmişler. Aradan bir zaman geçmiş, "Pırrrr..." üç kuş gelip konmuş. İkisi aşağıda kalmış, beyazı yukarıya çıkmış. Sultan da peşinden... Kapının arkasına saklanmış. Kuş altın bir leğenin içine girmiş, güzel bir delikanlı olmuş. Sonra çekmeceyi açmış, içinden altın bir mahfaza çıkarmış, onun içinden makası, yüksüğü, gergefi almış, ağlayarak, "Ah sultanım, nerelerdesin? Altı aydır sarayın siyahlara boyandı," deyince, kız:

"Burdayım," diye çıkıvermiş. Delikanlı koşmuş, sarmaş dolaş olmuşlar. Oturmuşlar, sabaha kadar sohbet etmişler. Ortalık ağarmaya başlayınca delikanlı demiş ki:

"Aman sultanım, seni burda görmesinler. Ben de bir padişah oğluyum. Beni yedi dōşeğimde² periler çalmış. O zamandan beri anam babam yas tutuyorlar. Memleketim buraya dokuz ay tutar. Seni oraya sırtımda götüreceğim. Sarayda kimseye kapıyı açmazlar, ama 'Hüsnü Yusuf Şeh-

² Yedi dōşeği: Lohusaya, doğumun yedinci günü yapılan tören için hazırlanan yatak.

zadenin başı için açın,' dersen sana açarlar. Bir çocuğumuz olursa adını Bahtiyar koyarsın."

Sonra kızı almış sırtına, gene bir kuş olmuş, uçmuş... Az gitmişler, uz gitmişler... Bir ay, beş ay, dokuz ay gitmişler. Nihayet bir memlekete varmışlar. Şehzade kıza evi tarif etmiş, "Pırrrr..." demiş, uçup gitmiş.

Kız yorgun, bitkin bir halde saraya gelmiş. Kapıyı çalmış, ne kadar yalvarıp yakardıysa kapıyı açmamışlar. Nihayet: "Hüsnü Yusuf Şehzadenin başı için açın," deyince, sarayın içinde bir telaş, bir heyecan olmuş. Koşup Sultan Hanıma haber salmışlar. Sultan ağlayarak:

"Yirmi yıldır ilk defa oğlumun adını anan bir insan kapıya gelmiş, açın kızcağıza. Samanlıkta bir yer yapın, otursun kalsın," demiş.

Kızcağız orada yerleşmiş. Gündüz hizmetçilik eder, gece oracıkta yatarmış. Ama saray halkından türlü eziyetler görür, hepsine katlanırmış.

Bir gece sancısı tutmuş, bir oğlan çocuğu dünyaya gelmiş. O zaman Sultan Hanım:

"Belki korkar, yanına bir kalfa verin," demiş. Yanına bir sağır kalfa vermişler. Gece olunca kız bebeğe ninni söylemiş:

"Padişah babamın elmastır tacı,
Gönül dedikleri ne müşkül acı
Lokman hekim gelse yoktur ilacı

Aman Bahtiyarım öldürdün beni
Gül iken vücudum soldurdun beni."

Tam bu sırada "Tık tık..." cam vurulmuş. Beyaz bir kuş gelmiş:

"Bahtiyarım uyuyor mu? Uyusun, uyusun, üstünü güller bürüsün," demiş. Başka bir şey demeden gene "Pırrrr..." diye uçup gitmiş.

Ertesi gün Kalfa, Sultana giderek:

“Aman Hanım, bu kız gece birisiyle bir şeyler konuştu. Kim bilir kimdir? Bunu atalım,” demiş.

Sultan Hanım “Bakalım kimdir? Kiminle konuşuyor? İyice öğrenelim hele,” diyerek, bu sefer güya sağırmiş gibi yapan bir kalfayı kızın yanına koymuş. Kalfa uyur görünerek kızın söylediklerini dinlemiş..

“Padişah babamın elmastır tacı,
Gönül dedikleri ne müşkül acı
Lokman hekim gelse yoktur ilacı

Aman Bahtiyarım öldürdün beni
Gül iken vücudum soldurdun beni.

Gergefim üstüne bir kuştur kondu
Yandı yüreciğim kan ile doldu
Derdimin devaşın Keloğlan buldu

Aman Bahtiyarım öldürdün beni
Gül iken vücudum soldurdun beni.”

diye kız ninni söylerken, söylerken, “Pırrr...” diye kuş gelmiş:

“Bahtiyarım uyuyor mu? Uyusun, uyusun, üstünü güller bürsün...” demiş, uçmuş gitmiş.

Kalfa bunları işitince ne olduğunu bilememiş, sabahı dar etmiş. Erkenden, ağlayarak Sultan Hanıma gitmiş:

“Aman Sultanım, bu kızın gece kiminle konuştuğunu, ne konuştuğunu söyleyemem. Siz gidin, dinleyin,” demiş.

Gece olmuş. Sultanla Padişah kapı dışında gizlenmişler. İçerisini dinlemişler. Kız gene:

“Padişah babamın elmastır tacı,
Gönül dedikleri ne müşkül acı
Lokman hekim gelse yoktur ilacı

Aman Bahtiyarım öldürdün beni
Gül iken vücudum soldurdun beni.

Gergefim üstüne bir kuştur kondu
Yandı yüreciğim kan ile doldu
Derdimin devasın Keloğlan buldu

Aman Bahtiyarım öldürdün beni
Gül iken vücudum soldurdun beni.”

Samanlık odası sarayım oldu
Sağır kalfalarım başıma vurdu

Uyu Bahtiyarım öldürdün beni
Gül iken vücudum soldurdun beni.”

diye ninni söylemeye başlamış. Padişahın gözlerinden yaşlar gelmiş. Sultan Hanıma:

“Bu da bir padişah kızı imiş. Çok eziyet etmişsiniz zavallıya,” demiş.

Bu sırada “Çıt, çıt” cam vurulmuş, kuş gelmiş.

“Bahtiyarım uyuyor mu? Uyusun, uyusun, üstünü güller bürsün. Zalim annemle babam hâlâ duymadılar mı? Seni lohusa yatağına, oğlumu altın beşiğe yatırmadılar mı?” demiş de, “Pırrrr...”, uçup gitmiş.

Padişahla Sultan Hanım deli gibi olmuşlar, içeri girmişler. Artık her şeyi anlamışlar, ama kuşu elde etmek ne mümkün?... Neyse, padişah çocuğu almış, Sultan Hanım gelinini, yukarı çıkarmışlar. Şehzadenin yirmi yıldır kapalı

duran yatak odası açılmış, temizlenmiş. Kızı lohusa yatağına, çocuğu da altın beşiğe yatırmışlar.

Ertesi gece olmuş, kuş gene samanlığa gitmiş. Bakmış ki kimseler yok:

“Eyvah, attılar mı acaba? Yoksa saraya mı çıkardılar?” diyerek saraydan içeri girmiş, doğru yatak odasına gitmiş. Kuş libasından çıkıp delikanlı olmuş; kız da, çocuk da uyuyorlarmış, başlamış onları sevmeye. Tam o sırada anası babası odaya girmişler, oğullarını kuş kıyafetinden soyunmuş görünce hemen onun kılıfını ateşe atmaya davranmışlar. Oğlan:

“Aman, durun, yoksa beni büsbütün kaybedersiniz. Kurtulmamı istiyorsanız, yarın şu dağda büyük bir ateş yakarsınız, kılıfı içine atarsınız. Daha önce de sarayın her tarafını, bir iğne deliği bile bırakmamak şartıyla sımsıkı tı-karsınız: Kırk beyaz, kırk siyah cariye: ‘Hüsnü Yusuf Şehzade kendini ateşe attı’ diye feryat ederler. O zaman ne kadar peri kuşları varsa hepsi beni kurtarmak için kendilerini ateşe atarlar. Ben de onlardan kurtulurum.”

Ertesi günü Şehzadenin dediği gibi dağa büyük bir ateş yakmışlar, kılıfı içine atmışlar. Kırk beyaz, kırk siyah cariye: “Hüsnü Yusuf Şehzade kendini ateşe attı,” diye feryat edip ateşin etrafında dönmeye başlamışlar. Kuşlar birer birer gelip kendilerini ateşe atmışlar, cayır cayır yanmışlar. Şehzade de böylece perilerin elinden kurtulmuş.

Kızın anasına, babasına müjdelere gitmiş onlar da gelmiş. Kırk gün kırk gece düğün etmişler. Ömürlerinin sonuna kadar güle güle yaşamışlar...

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine...

12. Sitti Nusret



Bir varmış, bir yokmuş... Zengin bir tüccar varmış. Artık o kadar zenginmiş ki malının hesabını bilmezmiş.

Bu tüccarın hiç çocuğu yokmuş, onun için de karı ko-
ca dünyadan hiç lezzet almadan yaşarlarmış.

Bir gün tüccar sokakta giderken bir dervişe rastlamış.
Derviş demiş ki:

“Selamünaleyküm, ağam.”

Tüccar da: “Aleykümselam, derviş baba,” diye ihtiya-
rın selamını almış.

“Neden bu kadar üzgünsün?” diye sormuş derviş.

“Ah, derviş baba, demiş beriki, Allah bana haddinden
aşkın mal verdi, ama neyleyeyim, bir evlat vermedi. Onun
için dünyadan hiçbir lezzet almıyorum.”

Bunun üzerine derviş:

“Bu gece bir abdest al, iki rekat namaz kıl. Allahın
emriyle bir kız evladın olacak. Ama yedi yaşına kadar se-
nin, yedi yaşından sonra benim... Adını da ben gelmeden
koymayın,” der; adamcağız da “Hay hay,” der, razı olur.
“Ben yedi sene evlat yüzü göreyim de ondan sonra senin
olsun,” der. Derviş bırakır gider, adam da eve gelir. Dervi-
şin tarifi üzere abdest alır, namaz kılar, Allaha dua eder.

Dokuz ay sonra, dünya güzeli bir kızı dünyaya gelir. Ana baba sevinçlerinden çıldırırlar; ama bir yandan da kara kara düşünürlermiş: “Biz bunu nasıl vereceğiz, ondan ayrılmaya nasıl dayanacağız?...” diye. Sabah akşam lakırdıları bu imiş.

Çocuk büyür, altı yedi yaşına girer, daha adı konmamış. Derviş de bir daha görünmemiş. Ana baba, düşünürler, sonunda çocuklarını mektebe başlatmaya karar verirler. Yer yerinden kalkar artık, aminler, dualar¹ kızı mektebe başlatırlar.

O gün akşam olur. Çocuk ağlayarak eve gelir: “Benim adım yok mu? Herkes benimle alay ediyor...” der. O vakit anası babası kıza, dervişin dediklerini bir bir anlatırlar. Kızcağız çok mahzun olur, yüreğinde bir acı duyar ama sesini çıkarmaz. Mektebine devam eder, çocukların alaylarına da katlanır

Bir gün akşamüstü evine gelirken önüne bir derviş çıkar.

“Kızım, senin adın Sitti Nusret’tir...² Annene babana söyle, vaitlerinde duruyorlar mı?” der. Kız, “Peki,” der, ama eve gelinceye kadar da dervişin tembihini unuttur. Ferdası gün derviş gene kızın karşısına çıkar.

“Kızım niçin unuttun?” der. Sonra, kızın cebine bir avuç taş koyar:

“Akşam, dadın: Bu taşlar nedir? diye sorunca, dediklerimi hatırla, çık annene söyle,” der. Çocuk da, “Peki, derviş baba...” der.

Akşam olur. Dadısı kızı soyarken cebindeki taşları görür:

¹ Aminler, dualar: Eskiden çocuklar mektebe başlarken yapılan (dualı, aminli) törenlere işaret.

² Sitti: Masalın söylendiği Kilis bölgesinde hanım anlamına kullanılan, aslı Arapça kelime. (Bu kelime bu bölgedeki Arapça tesirini gösteren unsurlardan biridir.)

“Küçük hanım bu taşlar nedir?” diye sorar. Kız da cevap vermeden çıkar annesine:

“Benim ismim Sitti Nusret’miş... Bir dervişe rastladım, o söyledi... Hem de: Annen baban vaitlerinde duruyorlar mı? diye sordu,” der. Ana baba, yüreklerinde korku, hep bu işareti bekliyorlarmış... Sabaha kadar, kızlarının başucunda ağlarlar. Sabah erkenden kapı çalınır. Bir atın üstünde derviş gelir. Kızı indirirler, elleriyle dervişin kucağına verirler; derviş de alır kızı, çeker gider. Biraz uzaklaşınca: “Yum gözünü,” der, kız gözlerini yumar. “Aç gözünü,” der, açar... Bir bakar ki, ne baksın, bir koca konak... Kızı aşağıdaki odalardan birine sokar derviş... Orada bir pöste ki, bir tesbih, bir Kuran. Derviş baba oturur, namazını kılar, Kur’anını okur... Ondan sonra, alır kızı, ona konağın her tarafını gezdirir... Sonunda bir kapalı oda gösterir. “Sakin bu odayı açma,” der

Artık derviş baba kızın terbiyesine öyle dikkat edermiş ki, tarif edilmez... Her arzusunu yerine getirmiş. Ama kızcağız, dervişten başka insan yüzü görmezmiş...

Bir gün derviş sokağa gider. Sitti Nusret kalkar, dervişin açma dediği kapıyı açar. Birde ne görsün, gözünün gördüğü yere kadar, büyük bir mezarlık. Bir taşın arkasına oturmuş, derviş baba, ölüleri çıkarıp ciğerlerini yiyor... Kız öyle korkar ki, ne yapacağını şaşırır. Acele kaçayım derken, ayaklarında gümüş hal hallar varmış,³ bir tanesi mezarlıkta düşer. Gelir odasına, oturur bir köşeye, ağlamaktan gözleri şişer. Bir de derviş baba gelir, bakar ki, kızın hali başka...

“Kızım ne oldun? Keyfin mi yok?” diye sorar.

“Bir şey değil, derviş baba, azıcık başım ağrıyor.”

“Halhalını ne yaptın?”

³ Halhal: Bazı güney bölgelerde kadınların ayak bilezikleri.

“Bilmem ne oldu...”

“Derviş babanı nasıl tanırsın?”

“Çok iyi tanırım. Namaz kılar, Kuran okur, tesbih çeker. Çok iyi bir adamdır,” diye cevap verir kız.

Derviş, her Allahın günü:

“Halhalını ne yaptın? Derviş babanı nasıl tanırsın?” diye sorar, kız da hep aynı cevabı verirmiş...

Aradan yıllar geçer, kız büyür, on üç, on dört yaşına girer.

Bir gün derviş:

“Kızım, der, babanı göreceğin geldi mi? Babanı getireyim mi buraya?”

“Elbet geldi. Getirsen memnun olurum.”

O zaman derviş baba gider, yarım saat sonra kızın babası kıyafetine girer... Tıpkı babası... Koşar, kızını kucaklar.

“Kızım, ben senin hasretinle inliyorum. Sen burada ne yapıyorsun? Nasıl, rahat mısın? Derviş babandan hoşnut musun?” der. Kız da:

“Babacığım, çok rahatım, çok iyiyim,” der. Hasılı, derviş kızın ağzını arayıp, ne söylediye, halinden hiçbir şikâyet, derviş babası için bir kötü laf duyamaz.

“Allahaismarladık, kızım,” der. Kız güzelce babasını uğurlar.

Kendisi de içeri gelir, işine gücüne koyulur. Biraz sonra derviş baba görünür.

“Ne yapıyorsun; kızım?” diye halini sorduktan sonra: “Halhalını ne yaptın?” der... Kız her günkü gibi cevap verir. “Derviş babanı nasıl tanırsın?” diye sorar. Kız da gene: “İyi tanırım...” der. Bu sefer derviş Sitti Nusret’e anasını getireceğini söyler. Kız da sevinir. Ertesi gün olur. Derviş kızın anası kıyafetinde gelir, kızını kucaklar. Halinden, derviş babasıyla geçiminden sorar. Kız babasına verdiği cevapları verir... Üçüncü defasında derviş, kızın dadısı ki-

yafetine girer... Kız onu da babasını, anasını nasıl karşıladıysa öyle karşılar, sorduklarına aynı cevapları verir.

Aradan bir hafta, on gün geçer. Bir sabah derviş baba:

“Haydi kızım, der, vakit tamam oldu. Seni evine götürüyüm.”

Kız da on altı, on yedi yaşına girmiş dünya güzeli gibi bir kız olmuş... Derviş atına biner, Sitti Nusret'i kucağına alır. “Yum gözünü kızım?” der. Yumar gözünü kız. “Aç gözünü,” der; açar ki bir konağın önüne gelmişler. Derviş kapıyı çalar, kızı evlerine bırakır. Kız yukarı çıkar. Anası babası yeniden dünyaya gelmiş gibi sevinirler...

Sitti Nusret, ağır, kâmil, terbiyeli bir kız. Namaz kılsın, Kuran okusun, işiyle gücüyle meşgul olsun... Anası babası, kızları gezsin eğlensin diye arzu ederlermiş, kız öyle şeylerden zevk almazmış. Bir gün bütün mahallenin kızlarını annesi davet etmiş.

“Haydi kızım, sen de misafirlerinle gül, oyna, eğlen...” demiş. Bunları bahçeye salıvermiş. Bunlar bahçede türlü oyunlar yaparlarken, Padişahın oğlunun pencereleri de meğer o bahçeye bakarmış, şehzade kızları seyredermiş... Kızlar orada oynamakta olsunlar, bu Sitti Nusret bir ara hemen abdestini almış, ikinci namazına durmuş... Sonrada Kuran'ı eline almış, bir ağacın altına oturmuş, Kuran okurmuş... Padişahın oğlu buna şaşmış kalmış. Anasına varmış demiş ki:

“Aman anne, bu zamanda böyle kızlar da yetişir miymiş?... Anneciğim, ben bu kızı alacağım.”

Sultan Hanım da bakar, onun da hoşuna gider kızın hali, tavrı, terbiyesi. Ferdası günü olur. Görücü gider, tüccardan kızını Allahın emriyle ister. Onlar da: “Şehzadeden iyisine mi vereceğiz?” derler. Söz keserler. Düğün hazırlıkları biter. Kırk gün kırk gece düğün ederler. Artık sarayın içinde bu kız o kadar kıymetli ki, dil ile tarif edilemez. Şehzade de üzerine titremiş...

Sitti Nusret bir çocuk bekliyormuş; doğurmasına bir iki ay kala Şehzade, Hicaz'a gidecekmiş.. Evde herkesle vedalaşır.

Annesinin boynuna sarılır:

“Anneciğim, karımla doğacak evladım sana emanet...” der, bırakır, gider.

Günü, saati gelir, çocuk doğar: tosun gibi bir oğlan evladı. Valide sultan ne yapacağını şaşırır. Şehzadenin bir elmalı maşallahı varmış, getirir çocuğun başına takar.

Gece olur, herkes uykuya dalar. Bir de bakar ki, Sitti Nusret, duvar açılır, içinden derviş baba çıkar, gelir, çocuğu alır, götürür. Annesinin ağzına da bir parmak kan sürer, gider. Bir de Valide Sultan sabah uyanır, bakar ki, ne baksın, çocuk yok, annesinin ağzı da kan içinde.

“Çocuğu ne yaptın? Bu ne haldir?” diye ne sordu, ne söylediye Sitti Nusret'ten bir ses gelmez. Kız susar, hiçbir şey söylemezmiş. Gelin Hanım, Şehzadenin pek kıymetlisi olduğu için, Valide Sultan kimselere gördüğünden bahsetmez, herkes çocuğu öldü bilir. Bir sene sonra Şehzade, Hicaz'dan döner. Evine gelir, bakar ki herkes mahzun mahzun duruyor.

“Anneciğim neden mahzun duruyorsunuz? Çocuğum nerede?” diye sorar.

Annesi:

“Oğlum, Allahın emrine razı değil misin? Çocuk öldü, der. Eh, sen sağ ol, gelinim sağ olsun, çocuk gene olur.”

Neyse, sarayın içine gene eski neşe gelir... Herkes gene işinde, gücünde, eğlenmesinde... Uzatmayalım, Gelin Hanım gene gebe kalır... Şehzade de her iki senede bir Hicaz'a gidirmiş. Gelin Hanımın doğurmasına iki ay kala yola çıkar.

Vakti, saati gelir, Sitti Nusret bu sefer de bir oğlan doğurur. Valide Sultan bu defasında, Şehzadenin bir hamayılı varmış, çocuğun boynuna onu takar. O gece, loğusanın

odasından ayrılmaz, gelinin başında oturur, bekler. Gece yarısı, bir uyku basar; çocuk da, anası da uyuyorlarmış, o da şöyle bir uzanayım der... Bir müddet sonra uyanır bir de bakar ki, ne görsün, çocuk yok, gene anasının ağzı yüzü kan içinde... Ne yapacağını şaşırır. Geline sorar, "Çocuk nerede?" diye. Gelin sesini çıkarmaz. Valide Sultan: "Kızım, bu ne iştir? Neden bunu yapıyorsun?" diye söylenir, ama ne fayda... Olanları oğluna söylese, Şehzade karısına çok bağlı, hasta olacak diye korkar... Hasılı, bu sefer de önceki gibi, "Çocuk öldü," der.

Ferdası sene Şehzade gene Hicaz'a gider. Bu defa Sitti Nusret güzel bir kız dünyaya getirir. Valide Sultan çocuğu kucağına alır... Şehzadenin incili bir çevresi varmış, onu yüzüne örter; kucağında sımsıkı tutarmış, gene korktuğu başına gelmesin diye... Gece loğusanın odasında, öyle dururken, bir gaflet basar, gözleri kapanır, içi geçer. Bir de gözünü açar bakar ki, kucağında çocuk yok... Gelinin ağzı yüzü kan içinde. Artık bu sefer dayanamaz, ağzına geleni söyler:

"Ne olacak, dağda büyüyen kız böyle canavar olur. Artık ben buna tahammül edemem. Şehzadeye her şeyi anlatacağım..." O günden sonra da gelinin odasına hiç uğramaz, yüzüne bakmaz... Günler aylar geçer. Günün birinde Şehzade, Hicaz'dan döner. Hoş beşten sonra, anasına:

"Gelinin nerede? Oğlum nerede?" diye sorar. O zaman kadın:

"Oğlum, der, ne olacak, dağdan gelen yabani insan. Yamyam imiş... Üç tane altın topu gibi evladını yedi. İki sine sabrettim, bu üçüncüsü, tahammül edemedim artık... Bir gün de seni yer. Bunu vaktiyle anasının babasının evine yollayalım... Hizmetçilere inanmadım, kendim bekledim odasında. Uyandım, baktım ki, çocuk yok, gelinin de ağzı yüzü kan içinde..."

Şehzadenin annesine çok itimadı varmış, sözüne inanmış:

“Anneciğim, kadere ne denir, başımıza bu da gelecekmiş. Ama benim de sana bir ricam var. Bu gelini annesine yollamayalım. Aşağıda bir oda verelim, orada yatsın kalksın. Hiç yüzünü de görmeyelim. Ne yaparsa yapsın...”

Ana oğul buna karar verirler. Gelini aşağı kata indirirler. Gelin gene bir kelime söylemez, sabredermiş... Boyununu bükerek, yeni odasına kapanır.

Valide Sultan da o günden sonra oğluna kız aramaya başlamış... Vezirin kızını beğenirler. Şehzadeye nişanlarlar... Düğünü Hicaz dönüşü yapmaya karar verirler. Şehzade hazırlanır, Hicaz'a gidiyor... Geldikten sonra da düğün olacak. Evin içinde ne kadar hizmetçi, halayık varsa hepsine düğün için ne istedikleri sorulur. Şehzade, Hicaz'dan hediye getirecek... Herkesin istekleri öğrenilip bittikten sonra oğlan der ki:

“Anneciğim, müsaade edersen aşağı odadakine de soralım. Bakalım ne isteyecek...”

Kalfanın biri kızın yanına girer:

“Bey Hicaz'a gidiyor, geldikten sonra düğünü olacak. Hepimize ayrı ayrı hediyeler getirecek. Sen de ne istersen söyle de sana da getirsin...”

Kız başlar ağlamaya.

“Bana bir tarak, bir kalemtırak, bir de sabır taşı getirsin...” der.

Kalfa gider, Şehzadeye kızın istediklerini söyler. Oğlan da, “Pekâlâ,” der, onları da defterine yazar, yola çıkar...

Üç ay sonra, Şehzade, Hicaz'dan dönüyor, diye müjde gelir. Karşılıycılar gider. Kıyamet, yer yerinden oynar.

Şehzade saraya varır, herkesin hediyelerini dağıtır. Bu kızın emanetlerini de verir...

Hemen düğüne başlanır. Gelin hamamları açılır. Gene Şehzade annesine yalvarır:

“Kuzum anneciğim, müsaade et de o kızda gitsin gelin hamamına.”

Halayıklar kıza haber götürürler: “Hadi, sen de hamama gideceksin,” derler. Kız mahzun mahzun, girer hamama, bir tenha köşe bulur, oraya kurna başına oturur. Kalemtraşı, tarağı, sabır taşını kurnanın taşına koyar, başlar konuşmaya:

“Ey sabır taşı, der, derdimi sana söyleyeyim, eğer sen sabredersen anlattıklarım, ben de, bunlara da, bundan sonra geleceklere de sabredeyim.

“Ben annemin babamın kıymetli bir evladıydım, diye başlar; yedi yıl üstüme kanat gerdiler, beni büyüttüler. Bir sabah bir derviş geldi, beni dağ başında virane bir konağa götürdü. Ben orada yedi sene, anama babama hasret büyüdüm... Ben bunlara sabrettim. Sabır taşı, sen olsan sabreder misin?”

Sabır taşı şişmeye başlar...

“Nihayet bir gün bir kapı açtım. Orada, bir baktım, ne göreyim, derviş baba oturmuş, bir mezarlıkta ölülerin ciğerlerini yiyor. Ben bu sırrı kimseye söylemedim. Tahammül ettim, sabrettim, oturdum... Sabır taşı, sen olsan sabreder misin?”

Sabır taşı biraz daha şişer...

“Sonra derviş baba beni annemin, babamın yanına götürdü. Orada, terbiyemi, halimi, tavrımı beğendiği için, Şehzade beni istedi, ona verdiler. Kendimi artık dünyanın en bahtiyar insanı sanıyordum. Evlendiğimden bir sene sonra bir oğlum dünyaya geldi. Loğusa yatarken duvar açıldı; derviş baba içeri girdi, dedi ki: ‘Kızım, derviş babanı nasıl bilirsin?’ ‘Çok iyi bilirim,’ cevabını verdim. Onun üzerine çocuğumu aldı, ağzıma da bir parmak kan sürüp gitti. Kaynamın türlü acı sözlerine sabrettim. Derviş babanın sırlarını söylemedim. Sen olsan sabreder misin sabır taşı?”

Sabır taşı, gene şişermiş...

“İki sene sonra bir evladım daha oldu, Onu da aldı git-ti derviş baba, ona da sabrettim. Derviş babanın sırrını söylemedim. Sen olsan sabreder misin, sabır taşı?...”

Sabır taşı hep şişermiş..

“Üçüncü defasında bir kızım dünyaya geldi. Derviş baba geldi, onu aldı götürdü. Ona da sabrettim... Kayna-nam, bu sefer, çocuklarımı yedim diye, beni affetmedi, Şehzadeye söyledi. Beni yalnız bir odaya attılar. Anamdan, babamdan, sevdiklerimden uzak orada üç sene yaşadım. Sen olsan sabreder misin, ey sabır taşı?...”

Sabır taşı artık iyice şişmiş...

“Şimdi şehzade üstüme evleniyor. Canımdan ziyade sevdiğim Şehzadeyi ellere veriyorum. Ben bunlara nasıl sabrederim?” der.

Kız sözünü bitirince sabır taşı da çat diye çatlar... Kız hemen kalemtıraşı alır.

“Senin dayanamadığın şeye ben nasıl dayanayım?” der. Karnını kalemtıraşa dayar. Tam canına kıyacağı sırada duvar yarılr, derviş baba çıkar, kızın bileğine sarılır.

“Afferin kızım, der, benim kızım olduğunu ispat ettin. Ben bütün bunları seni sınamak için yaptım.” Yüzünden, gözünden öper; sonra:

“İki cihanda aziz ol, Allah tuttuğunu kolay getirsin... İşte evlatların,” diyerek üç çocuğu analarının önüne bırakır: En büyüğü, yedi, ortancası beş, en küçüğü de üç yaşında... Büyük oğlanın başında Valide Sultanın taktığı “maşallah”, ortancada “hamayıl”, kızda da “incili çevre”...

Derviş baba:

“Haydi çocuklarım evinize gidin, ne kadar yemek ka-zanları varsa, taş toprak doldurun, tabakları çanakları kı-rın. Kim ne söylerse dinlemeyin. “Biz beybabamızı isteriz. Beybabamız nerede?” diye bağırın. Ortalığı altüst edin. Haydi kızım, Sitti Nusret, sen de git odanı aç, merdiven başında Şehzadeyi bekle,” der, bırakır gider.

Çocuklar gelir, dervişin dediği gibi, ortalığı altüst ederler. Aşçıbaşı:

“Zerde kazanına toprak, pilav kazanına taş doldu. Bu çocuklar kimindir?” diye kıyamet koparır. Çocuklar:

“Biz beybabamızı isteriz,” diye feryat ederler.

İçerde ne kadar tabak, bardak varsa kırarlar, masaları devirirler, Valide Sultana haber gider. Gelir bakar ki, ne baksın, ortalık altüst...

“Bu afacan çocuklar kim?” diye üstlerine yürür, bir de ne görsün, oğlanlar tıpkı Şehzade; kız da eski geline benziyor; üzerlerinde kendi takmış olduğu hamayıl, çevre, maşallah... Çabuk Şehzadeye haber yollar. Şehzade kapıdan girerken çocuklar onun boynuna atılırlar.

“Beybabacığım, bu düğünler kimin? Annemiz yukarda seni bekliyor,” diye bağınırlarmış... Bir de Şehzade yukarı çıkar bakar ki, karısı merdiven başında dineliyor.

“Bu çocuklar kimin?”

“Şehzadem, kimin olduklarını çocukların kendilerinden sor.”

“Siz nerdeydiniz?” der çocuklara.

“Büyük annemizde idik.”

“Babanız kim?”

“Sen. “

“Annemiz kim?”

“Annemiz de işte burda,” derler.

“Bu sır nedir?” diye sorar. Kız da der ki:

“Şehzadem, anlamadan, dinlemeden, bana nahak yere hakaret ettin. İnsan hiç evladını yer mi? Bizde böyledir âdet, altı yedi sene çocuklar kızın anasının yanında büyür...⁴ İşte, bugün vakıtları geldi, göndermişler.”

⁴ Çocukları, ilk yaşları içinde, analarından uzakta (bazı yerlerde Bedevi-Arap süt ninelere vermek suretiyle) büyütme âdetine işaret olmalı. Bu gelenek, Güneydoğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde eskiden yaygınmış.

O zaman Şehzade, Sitti Nusret'in ayaklarına kapanır, af diler. Öteki gelini, dünya ahiret kardeşim olsun, diyerek evine gönderir. Karısıyla ömrünün sonuna kadar mesut yaşar... Onlar ermiş muradına...

13. Oduncunun Kızı



Bir varmış, bir yokmuş... İhtiyar, fakir bir oduncu varmış. Bunun bir kızı ile bir de karısı varmış. Bu oduncu ormandan odun keser, satar, bununla geçinir giderlermiş.

Bir gün gene odun kesmiş, sırtına yüklemiş, şehre geliyormuş. Yorulmuş da yükünü bir taşın üstüne koymuş, kendi de oturup sırtını kayaya dayamış, derinden bir "of" çekmiş. O dakikada kaya yerinden oynamış, ihtiyarın karşısına bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap dikilmiş. Oduncuya:

"Benim adım 'Of', beni çağırdın, ne istiyorsun?" demiş.

İhtiyar da:

"Ben seni çağırmadım, yoruldum da bir 'of' dedim."

Arap kızmış:

"Beni boş yere yerimden kaldırdın, seni yiyeceğim."

Oduncu korkmuş, yalvarmaya başlamış:

"Beni tek yeme de ne istersen vereyim."

Arap demiş ki:

"Sana dokunmayacağım, ama bir şartla: Evde karşına ilk çıkacak insanı bana getireceksin."

İhtiyar korkusundan, "Peki," diyerek oradan kalkmış, evinin yolunu tutmuş. Kapıyı açınca karşısına kızı çıkmış. Adam kızını görünce başlamış ağlamaya. Karısı, kızı merak edip neye ağladığını sormuşlar. Adamcağız da, "Ağlamayım da ne edeyim!" diyerek o gün başından geçenleri anlatmış. Karı koca, biraz ah vah etmişler, kız da üzülmüş, ama ne yapsın, anasını babasını kurtarmak için razı olmuş, onları teselli etmiş:

"Siz üzülmeyin. Ben sık sık sizi görmeye gelirim. Olmazsa siz gelir beni yoklarsınız."

Ertesi gün oduncu kızı alarak bir gün evvelki kayanın dibine götürmüştü. Arap'a geldikleri malum olmuş: Hemen kaya yerinden oynamış. Arap kızı kolundan tuttuğu gibi kayanın altına çekmiş; burası mağara gibi, karanlık bir yer... Kızın karanlığa gözü alışınca bakmış ki bir taş merdivenin sahanlığında duruyorlar. Arap kızın elinden tutmuş, merdivenleri indirmeye başlamış. Bir sofaya gelmişler. Buraya birçok odalar açılıyormuş. Arap demiş ki:

"Ben seni babandan Allahın emriyle aldım. Artık sen bu evin hanımısın. İşte sana bütün odaların anahtarları, istediğini açar, girersin. Yalnız, sofanın en ucundaki odayı açma. İşte has bahçenin anahtarı, canın sıkıldığı zaman çıkar gezersin."

Kız bu koca sarayı hayran hayran seyre dalmış. Arap da biraz sonra ortadan kaybolmuş.

Kız odaları birer birer açarak sarayı dolaşmaya başlamış. Canı sıkıldıkça da bahçeye çıkarmış. Ama bir taraftan da, Arap'ın girme dediği odayı düşünürmüş, "Acaba içinde ne var?" diye... Bir hafta dayanmış, nihayet merakını yememiş. "Ne olursa olsun," demiş odayı açmış. Bir de ne görsün, oda baştan başa insan kemikleri, yarı eti dökülmüş cesetler, yerlerde kan lekeleri... Kızcağız, bunları görünce, bir çığlık atarak kapıyı kapamış, kaçmış, kaçmış ama, kendini de bir türlü bu gördüğü şeylerin korkusundan alamamış. İçinden bu sırrı dökecek bir insan ararmış.

Akşam Arap eve gelince kız, ona:

“Anamı, babamı pek göresim geldi, onları bana getir-sene,” demiş.

Arap:

“Pekâlâ, yarın ananı getiririm,” demiş.

Ertesi gün kızın anası gelmiş. Sarmaş dolaş olmuşlar.

Kadın:

“Nasıl kızım, yerin rahat mı?” diye sorarmış.

Kız etrafına bakmış, Arap’ı görmeyince o gizli odada gördüklerini anlatmaya başlamış. Kız anlatırken anası arada bir gözlerini ağartmış. Kız da:

“Aman anne, öyle yapma, gözlerin Arap’inkilere ben-ziyor,” dermiş.

Kız sözünü bitirince kadın bir silkinmiş, Arap olmuş.

Kıza:

“Tez soyun, şimdi seni yiyeceğim,” demiş.

Kız başlamış ağlamaya, yalvarmaya, ama Arap insafa gelmemiş. Ağlamanın, yalvarmanın faydası olmadığını gö-rünce demiş ki:

“Öyleyse müsaade et de gidip hamamda yıkanayım, abdest alayım da öyle ye.”

Arap razı olmuş:

“Peki git, ama çabuk dön. Ben hamamın kapısı önün-de bekleyeceğim. Sakın kaçayım deme, seni dünyanın öbür ucunda olsan bulurum.”

Kız hazırlanmış, hamama gitmiş. Soyunup içeri gir-miş, bir kenara oturmuş. Hamamcı bakmış ki herkes yıka-nıyor, bir kadın bir köşede oturmuş ne yıkanıyor, ne ko-nuşuyor, sessiz sessiz ağlıyor, yanına yaklaşmış:

“Hanım, ne derdin var? Ne ağlıyorsun?” demiş.

Kız önce söylemek istememiş, ama hamamcı üstele-yince, başından geçenleri anlatmaya başlamış. Hamamcı derin derin düşünmüş de demiş ki:

“Ağlama hanım, bir çare buldum. Şimdi hamamın us-talarından birini göndeririz, iki üç arşın bez, biraz zift, bi-

raz da pamuk tedarik ettiririz. Senin vücuduna göre bezden bir kalıp keseriz, üstüne zift sürüp pamukları yapıştırırız, bu elbiseyi giyersin, acayip bir mahluk olursun. Bu kıyafette hamamdan çıkarsın, kocan seni nerden tanıyacak... Ondan sonra Allah kerim...”

Hemen bir usta göndermiş, düşündüğü şeyleri, getirmiş. Kızın vücuduna göre bezden bir kalıp biçmişler, üstüne zifti sürmüşler, pamukları yapıştırmışlar, bu kılıfı kıza giydirmişler. Hamamcı kızın eline bir de değnek vermiş:

“Bu değneği eline al; belini de kocakarılar gibi bükersin, seni bu halinde Arap tanıyamaz, çıkar gidersin. Haydi, bahtın açık olsun,” demiş.

Kızcağız hamamcının dediği gibi yaparak hamamdan çıkmış, başını almış yürümüş...

Biz gelelim Arap’a: Akşam olmuş, bakmış ki karısı çıkmıyor, elindeki güzrü bir vurmuş, hamamın kapısını yıkmış, köşe bucak aramış, taramış, kızı koydunsa bul... Kızmış, kudurmuş:

“Bir gün elbet seni elime geçiririm, o zaman ben yapacağımı bilirim,” diye söylenerek gitmiş.

Öte yanda kız, az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş... Bir ormanın kenarına varmış. Öyle yorulmuş ki, “Şurda biraz yatayım, dinleneyim,” demiş. Uzanıp uyumuş. Birden bir gürültü ile uyanmış, bakmış ki etrafını on, on beş atlı almışlar. Meğer bunlar, o memleketin padişahı ile maiyeti imiş; ormana avlanmaya çıkarlarmış. Padişah etrafındakilere:

“Bu beyaz mahluk nedir acaba?” diye sormuş. Adamlar bakmışlar, bakmışlar:

“Herhalde bir beyaz maymun olmalı, padişahım,” demişler. Bu tüylü, beyaz hayvan padişahın pek hoşuna gitmiş:

“Ne olursa olsun, ben bunu saraya götüreceğim,” demiş. Kızı almışlar, saraya götürmüşler. Kapıdan girerken Padişah, annesine seslenmiş:

“Anne bak, bir Tüylüce getirdim, can yoldaşı olur sana,” demiş. Artık Tüylüce aşağı, Tüylüce yukarı... Kız saraya alışmış, sarayın içinde serbest gezermiş.

Bir gün Padişah gene ava çıkacakmış. Annesi kendi eliyle ona çörek hazırlamaya oturmuş. Tüylüce de hamur tahtasının başına gelmiş, hamurlardan alıp çörek yapmak istermiş. Sultan Hanım kızmış:

“Çek o pis ellerini bakayım!” diye bağırmış...

O sırada Padişah da oraya gelmişmiş, annesine:

“Bırak anne o da yapsın, varsın,” demiş.

Kız başlamış çörek yapmaya... Bir ara parmağından yüzüğünü çıkarmış hamurun içine koymuş gizlice. Neyse, hamurlar hazır olmuş, fırna verecekler, Tüylüce'nin çöreğini pişirmek istememişler. Padişah annesine gene yalvarmış:

“Heves etmiş, yazık, pişirin onun da hamurunu,” demiş.

Çörekler pişmiş. Padişahın yol azığını tamamlamışlar, ama Tüylüce'nin çöreğini bir tarafa atmışlar; kız ne yapmış yapmış, kimse görmeden kendi çöreğini de ötekilerin arasına koymuş.

Padişah ava çıkmış. Bir su kenarında mola vermişler, azıklarını yemeye oturmuşlar. Birden Padişahın dişine “çıt” diye bir şey değmiş. Padişah usulcacık çıkarıp bakmış ki bir yüzük, hem de Tüylüce'nin çöreğinde... Etrafındakilere bir şey söylememiş. Yemeklerini bitirdikten sonra hemen saraya dönülmesi için emir vermiş.

Saraya varmışlar. Padişah annesinin yanına çıkmış:

“Allahın emriyle Tüylüce'yi alacağım,” demiş. Sultan Hanım:

“Sen deli misin oğlum, o insan değil, hayvan mıdır, nedir, bir acaip mahluk... Onunla evlenilir mi?” demiş. Padişah çöreğin içinde bulduğu yüzüğü göstermiş, ama annesi gene de razı olmamış. O zaman Padişah:

“Eğer bana Tüylüce'yi almazsanız ben kederimden ölürüm,” demiş.

Sultan Hanım da çaresiz razı olmuş:

“Peki alalım, ama sen onu bir gün biz yokken odasında gözetle; ne yiyor, ne içiyor, ne yapıyor? Hayvan mıdır, insan mıdır? O zaman daha iyi anlarız,” demiş.

Bir gün Padişah bir münasip zamanını bulmuş, anahtar deliğinden gözetlemiş. Bakmış ki Tüylüce yatağına girmeden üstündeki tüylü kılıfını atmış, meydana ayın on dördü gibi bir kız çıkmış. Padişah koşmuş, annesini çağırılmış. Her ikisi kızın odasına girmişler. Kıza bu işin aslını sormuşlar. Kız da başından geçenleri -benim size anlattığım gibi- bir bir anlatmış. Sonra da demiş ki:

“O Arap izimi bulmak için elinden geleni bırakmayacaktır. Her kılığa girer o, dışardan bana göstermeden bir şey almayın.” Padişah da söz vermiş.

Ötede her tarafa ilan ettirmiş, kırk gün kırk gece eğlence var, Padişah evleniyor diye... Davullar, zurnalar çalınmaya başlamış. Halk yemiş, içmiş, kırk gün kırk gece eğlence, kıyamet, yer yerinden kopmuş....

Artık Padişahla karısı mesut yaşamakta olsunlar...

Bir gün Padişah penceresinden bakarken, sarayın önünden bir celep¹ geçiyormuş. Sürünün içinde bir. koç padişahın pek hoşuna gitmiş, onu almak istemiş. Hemen, söz verdi ya, karısına göstermiş. Kadın koça bir bakmış, ama bakmasıyla haykırması bir olmuş:

“Aman, o koçun gözleri Arap’inkilere benziyor, sakın alma.”

Padişah, hiç bu hayvan Arap olur mu? diye şaşmışsa da karısını kırmamak için koçu almaktan vazgeçmiş. O günden sonra kızın korkusu o hale gelmiş ki Padişah yatak odalarının önüne bir aslanla bir kaplan bağlamış; bunları etle besleyerek kendilerine alıştırmışlar.

Bir gün padişah çarşıda zarif bir ağızlık görmüş. Kendi kendine:

¹ Celep: Burada kasaplık koyun sürüsü.

“Artık bu da Arap olacak değil ya. Şunu alayım,” demiş. Almış, getirmiş yatak odasının rafında bir köşeye atmış.

Gece olup da herkes yatınca birden raftaki ağızlık silkinmiş Arap olmuş. Arap hemen bütün saray halkıyla aslanın, kaplanın uykularını bağlayıp bir fincana koymuş, bunu da Sultan Hanımla Padişahın yataklarının başucundaki dolaba yerleştirmiş. İşini bitirdikten sonra kızı uyandırmış. Kızcağız karşısında zebella gibi Arap’ı görünce rengi uçmuş, titremeye başlamış... Kocasını dürtermiş uyandırmak için. Arap bunu görmüş:

“Nafile, demiş, kocamı uyandıracığım diye ümitlenme. Bütün ev halkının uykusunu bağladım. Bu sefer seni yiyeceğim, elimden kurtulamazsın.”

Kızı bileğinden yakalamış, götürecektir. Kız Arap’ın elinden kurtulmak için can havliyle silkinince eli başucundaki dolaba çarpmış, ordaki tulsım fincanı devrilmiş, Padişahla bütün ev halkı uyanmışlar. Kızın feryadına koşmuşlar. Arap’ı tutup aslan ile kaplanın önüne atmışlar, hayvanlar onu parça parça etmişler.

Padişah emir vermiş, yeniden kırk gün kırk gece toy² düğün olmuş. Yemiş içmiş, muratlarına ermişler.

² Toy: Düğün; düğünlerde -ve onların benzeri törenlerde- büyük ziyafet.

14. Sabır Taşı



Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde bir karı, bir koca varmış. Bunların dâr-ı dünyada¹ bir tek kız evlatları varmış.

Bu kızcağız her gün çeşmeye gider, bir bakraç su getirmiş. Gene bir gün çeşmeye gitmiş, bakracını doldurmuş gelirken bir serçe kuşu çeşmenin taşına konmuş, kıza:

“Ah kız, vah kız. Kırk gün bir ölünün başını bekleyeceksin kız...” demiş. Kız da:

“Git, toprak başına...”² Benim giydiğim şim,³ yediğim pirinç,” diye cevap vermiş.

Üç gün ardı ardına kuş bu sözleri tekrar etmiş durmuş. Kız nihayet dayanamamış, olan biteni anasına baba-

¹ Dâr-ı dünya: Dünya evi; masalların bu gibi yerlerinde kullanılması âdet olan söz kalıplarından.

² Toprak başına: Bir kargış (beddua); yakınlarından biri ölsün, onun ağtını yapasın, anlamına gelir. Ağıt törenlerinde ölüye ağlayanların başlarına, yas nişanı olarak, toprak serpmeleri âdetinin dilde kalmış izi olsa gerek.

³ Şim: İpekli bir çeşit kumaş. Bu deyimler, masalın Erzurum özelliklerini belirtiyor.

sına anlatmış. Bunlar kızlarının başına bir felaket gelmesinden korkmuşlar. Adam karısına:

“Bu memleketten çıkıp gidelim, ola ki⁴ kızımızı bekleyen belayı savarız,” demiş.

Yol azıklarını görmüşler, durmayıp yola çıkmışlar.

Az gitmişler, uz gitmişler... Berri yabanda,⁵ uzakta bir ev görmüşler. Evin yanına varmışlar; geceyi orada geçirip dinlenmek için kapıyı çalmışlar, açan olmamış. “Herhal sahipleri yok,” diye kapıyı adam omuzlamış, açamamış, kadın zorlamış, olmamış... Kız:

“Bir kere de ben deneyeyim,” demiş. Kapıyı itmesiyle kapının açılması bir olmuş. Kız içeri girmiş, kapı kendiliğinden kapanıvermiş. Anası, babası bir yandan, kız bir yandan kapıyı tekrar açmaya çok çalışmışlar, imkânı yok kapı açılmamış.

Kız anasını babasını kapı önünde bırakıp evin içini gezmeye başlamış. Merdivenleri çıkmış, bir odayı açmış ki yerde bir yatak, içinde bir ölü yatıyor. Oda döşeli dayalı. Ölü'nün yatağının yanında bir leğen, bir ibrik. Öbür odalar da döşeli dayalı. Aşağı inmiş, kapının arkasına gelmiş. Anasına babasına yukarda gördüklerini anlatmış:

“Benim alnımın yazısı böyleymiş, ne yapalım? Yazılan bozulmaz. Siz beni bırakın, gidin,” demiş.

Anası babası önce ağlamışlar, sızlamışlar, kızlarını koyup, gitmeye gönülleri razı olmamış. Ama bakmışlar ki ne etseler faydası yok, kadere boyun eğip ordan ayrılmışlar.

Kız tekrar ölü'nün yanına çıkmış, oturmuş yatağın başucuna; günlerini saymaya başlamış... Her gün ortalığı baştan aşağı süpürür, ibriğin suyunu değiştirir, sonra yerine oturur, beklermiş... Böyle böyle yirmi beş, otuz gün geçmiş.

⁴ Ola ki: Erzurum ağzı özelliklerinden; umarım ki, inşallah anlamına.

⁵ Berr-i yaban: (Berr: Toprak anlamına Arapça kelime. Yaban: Şehirlerden, köylerden uzak yer, kır; “yabancı” kelimesi buradan gelir.) Dağ-bayır, yabancı iller anlamına bir kalıp-söz.

Bir gün bakmış ki evin önünden çingeneleer geçiyor. Pencerenin altına gelen bir çingene kızına seslenmiş:

“Kız, kız... Bana can yoldaşı olur musun?”

Çingene kızı da:

“Olurum,” demiş.

Bunun beline ip bağlamış, pencereden yukarı çekmiş. Çingene kızı aşağı yukarı, işlere koşar, ona yardım edermiş. Ama ölüyü gene kendi beklermiş. Otuz dokuz gün olmuş, kız gecelerdir uykusuz, bir ara çingene kızına demiş ki;

“Gel yatağın başında dur, ben biraz uzanayım.” Çingene kızı, “Peki,” demiş, oturmuş ölünün başına. Öteki de yatmış, az uyur uyanırım, diye, ama uykusuna kanamamış...

O uyumakta olsun, kırk gün de tamam olmuş. Yerde yatan ölü dirilmiş. Başucunda bekleyen çingene kızının bileğinden tutmuş:

“Kırk gündür benim başımı bekleyen sen misin?” Kız da:

“Benim,” demiş.

“Allahın emriyle bana varır mısın?”

“Varırım,” demiş.

Delikanlı çingene kızını almış. Öbür kız uyanınca olan biteni anlamış, ama sesini çıkarmamış. Artık evin içinde, çingene kızı hanım, öteki kız da onların halayığı olmuş...

Adam bir gün demiş ki:

“Kızlar, ben şehre gidiyorum, size ne alayım?”

Çingene kızı:

“Bana boncuk al, pul al, bir de yufka ekmeği al,” demiş.

Öbür kız da:

“Bana bir bebek al, bir sabır taşı al, bir de kara saplı bıçak al,” demiş.

Adam şehre gitmiş. Çingene kızının dediklerini almış. Öbürünün istediklerini de alırken dükkancı:

“Sen bunları kimlere alıyorsan, ne yapacaklarını kolla,” demiş.

Adam kızların hediyelerini alıp eve dönmüş. Önce Çingene kızına getirdiklerini vermiş. Kız boncukları boyuna takmış, pullarla süslenmiş. Yufka ekmeğini parçalamış, her bir parçayı bir yastığın üzerine koymuş. Yastuktan yastığa gider: “Hanım, bir parça ekmek ver,” diye dilenirmiş... Adam bir yere gizlenmiş de bunları seyretmiş. İçinden de, “Dur bakalım hele,” dermiş.

Sonra öteki kızın hediyelerini vermiş. Gene bir yere gizlenmiş. Kız kara saplı bıçağı yanına koymuş. Sabır taşı ile bebeği de karşısına almış. Başlamış sabır taşına anlatmaya:

“Ey sabır taşı, demiş, ben anamın babamın biricik kızı idim. Bir gün suya gittim. Çeşme başında bir kuş bana: ‘Ah kız, vah kız... Kırk gün bir ölünün başını bekleyeceksin, kız’ dedi... Sabır taşı, sen mi sabır ben mi sabır?”

O bunları anlatırken, bebek ortada şıkır şıkır oynamaya başlamış, sabır taşı da şiştikçe şişermiş...

“Ben bu kuşun söylediklerini anama babama anlattım. Onlar da beni kaderin elinden kurtarınız diye, alıp memleketten çıkardılar. Yolumuzun üzerinde bu eve geldik. Kapıyı onlar zorladı, açamadı; ben iteledim, kapı açıldı, sonra hemen üstüme kapandı. Ben içerde kaldım, anam babam dışarda. Kapıyı açıp onları içeri alamadım bir türlü. Yukarı çıktım, odada yatan ölüyü gördüm. Anladım ki bu benim kaderimmiş... Sabır taşı, sen mi sabır, ben mi sabır?”

Bebek gene şıkır şıkır oynarmış, sabır taşı da şiştikçe şişermiş.

Kız gene anlatmaya devam etmiş:

“Bir gün buradan çingeneler geçiyordu. Bana can yoldaşı olsun diye bir çingene kızını yanıma aldım. Ölünün

başını tam otuz dokuz gün bekledim. Son gün uykusuzluk canıma tak dedi, biraz uyuyayım dedim, çingene kızını ölünün başında bıraktım. Ben uyurken ölü uyanmış. Baş ucundaki kızı aldı, ben bu evin halayığı oldum... Sabır taşı, sen mi sabır, ben mi sabır?”

Sabır taşı çat diye çatlamış. Kız da sabır taşına:

“Sen bile dayanamadın, ben nasıl dayanayım!” demiş. Kara saplı bıçağı kaptuğı gibi kalbine saplamaya davranmış, tam o sırada oğlan yerinden çıkıp kızın bileğine yapışmış. Çingene kızını çağırmış:

“Kara saplı bıçağı mı razısın, kırk katıra mı?” demiş.

Çingene kızı:

“Kara saplı bıçak sevdiğinin bağına batsın, Kırk katırı isterim; biner de babamın evine giderim,” demiş.

Çingene kızını katırların kuyruğuna bağlamışlar. Kırk katır onu dağı taşa çarpa çarpa bin parça etmiş.

Kızla oğlan da kırk gün kırk gece toy düğün etmiş, muratlarına ermişler.

15. Yıldırım Padişahı



Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir padişah varmış. Bu padişahın bir karısı, bir de kızı varmış.

Padişahın karısı bir gün hastalanır, kocasını çağırır:

“Ben ölecek olsam, der, yüzüğünü kocasına vererek, bu yüzük kimin parmağına olursa onunla evlenirsin.”

Aradan zaman geçer. Kadın hastalıktan kurtulamaz, ölür...

Padişah kızına:

“Kızım, der, al şu yüzüğü eline. Bu yüzük kimin parmağına olursa Allahın emriyle ben onu alacağım.”

Kız yüzüğü alır, saraydan çıkar, bütün memleketi gezer. Dört tarafı dolaşır... Yüzük kimsenin parmağına olmaz. Gelir babasına:

“Bu yüzük kimsenin parmağına uymuyor,” der.

Babası:

“Gel bakayım kızım,” der, yüzüğü alır, kızın parmağına takar, şıp tam gelir.

“Kızım, der, Allahın emriyle seni alacağım.”

Kız ağlar, yalvarır:

“Babacığım, nasıl olur?”

“Annenin vasiyeti böyle,” der Padişah.

Kız ne yapsın, razı olur, ama iki gözü iki çeşme ağlamakta... Öte yandan da düğün kurulmakta...

Günü gelir, kız gelinliklerini giyinir. Akşam, gerdek zamanı, kız der ki:

“Babacığım, müsaade edin de dışarı çıkayım.”

Gider, abdest alır, iki rekat namaz kılar, durur Allaha yalvarmaya... Bir de arkasına döner bakar ki, ne görsün, duvar açılmış... Atlar aşağı, bakar bir büyük bahçe, göz alabildiğine... Koşar, koşar, bir havuz kenarına varır. Ötede büyük bir saray... Kız havuzun bir kenarına oturur bekler. Akşam olur, sular kararınca bakar ki kırk bir tane güvercin gelir.

Bunlar havuzun sularına dalıyor, kırk bir güvercin kırk bir tane ayın on dördü gibi kız olarak çıkıyorlar. Sonra kalkıyorlar, saraya doğru gitmeye... Ama havuz başından ayrılırken, içlerinden bir açıkgözleri varmış, kızı görüyor.

“A, a, diyor, o da kim orda?”

Dönüp kızın yanına geliyorlar:

“Sen burda ne arıyorsun?”

“Hiç,” diyor kızcağız.

Bunlar kızı bir temiz dövüyorlar, oradan kovup atacaklar... İçlerinden biri:

“Bırakalım, kalsın. Bizim işimizi görür,” diyor. Ötekiler de razı oluyorlar. Kızı alıyorlar içeri... Derken sabah oluyor, artık gidecekler peri kızları. Kıza bir külçe anahtar veriyorlar.

“Kız, diyorlar, al bu anahtarları. Kırk odayı aç, temizle. Bize yemek pişir, şu işi gör, bu işi gör. Ama sakın kırk birinci odaya girme.”

Kız kalkıyor. Perilerin dedikleri işleri yapıyor. Kırk birinci odaya geliyor. "Gireyim mi? Girmeyeyim mi?" diye bir kararsız... Ama çok da merak ediyor: "Acaba bu odada ne var?" diye... Neyse, sonunda, dayanamıyor, kapıyı açıyor. Birde, bakıyor ki, bir taht... Tahtın üzerinde Yıldırım Padişahı oturuyor... Kız onu görünce hemen çıkmak istiyor.

"Gel kız, diyor Yıldırım Padişahı; benim sana ne zararım dokunacak?"

Kız gidiyor Padişahın yanına. Padişah da alıyor kızı, oturuyorlar, konuşuyorlar. Yıldırım Padişahı kızın ellerini okşuyor... Nihayet:

"Haydi kız, git artık," diyor.

Kız da kapıyı kapatıp gidiyor. Uzun sofadan geçerken bir de bakıyor ki on parmağı kınalanmış. Hemen musluk başına gidip ellerini yıkıyor, yıkıyor... İmkânı yok ellerinden kınanın çıkmasına. Ne yapsın şimdi?... Kızların korkusundan, görmesinler diye, parmaklarına bez sarıyor.

Akşam oluyor. Güvercinler gene geliyorlar, havuza dalıp kırk biri kırk bir tane kız olarak çıkıyorlar. Saraya giriyorlar, kıza soruyorlar:

"Kız, ne yaptın bakalım?"

O da gördüğü işleri bir bir söylüyor. Ama açık göz kız oradan:

"A, a, diyor, parmaklarına ne oldu öyle?"

"Bıçak kesti de sardım." Açık göz sesleniyor:

"Bıçak, bıçak, ne kestin kızın parmaklarını?"

Hemen oradan bıçak gelip ses veriyor:

"Hah, hah, hah... Ben kesmedim. Yıldırım Padişahının yanına gitti, o kınaladı."

Bir de bezleri söküp bakıyorlar ki, sahiden parmakları kınalı. O zaman kıza bir temiz sopa atıyorlar.

"Bir daha gidersen atarız seni kapı dışarı," diyorlar. Kızcağız da:

"Tövbe, bir daha gitmem," diye söz veriyor.

Ertesi gün kırk bir kız gene kırk bir güvercin olup uçuyorlar. Kız kırk odayı bir bir açıp temizliyor. Kırk birinciye gelince, gene:

“Açsam mı? Açmasam mı?” diye duraklıyor. Nihayet dayanamıyor, kapıyı şöyle bir aralık edip içeri bakıyor. Yıldırım Padişahı sesleniyor:

“Gel, gel, kız. Gel, sana bir zararım dokunmaz.”

“Gelmem, diyor, kız. Dün ellerimi kınaladın, bana dayak attılar. Bir daha yanına gelirim beni kovacaklar. Gelmem...”

“Kız gel, sana zararım dokunmaz.”

Neyse, kız dayanamıyor, Padişahın yanına sokuluyor. Oturup konuşuyorlar. Bu sefer Padişah, kızın göğsünü okşuyor da:

“Haydi kız, git artık,” diyor.

Kız kalkıyor, kapıyı kapatıp gidiyor. Uzun sofadan geçerken önüne bir endam aynası çıkıyor. Kız bir de bakıyor ki, boynunda bir gerdanlık yalap yalap yanıyor. Elini atıyor, öyle ediyor, böyle ediyor, bir türlü çıkaramıyor. Boynuna bir bez sarıyor, akşam sorarlarsa, “Boynum ağrıyor,” diyecek...

Akşam oluyor. Kuşlar geliyorlar, gene havuza dalıp kırk bir tane kız oluyorlar. Saraya giriyorlar. Açık göz, kızın boynunu sarılı görüyor:

“Kız, diyor, boynuna ne oldu?”

“Boynuma bir ağrı girdi de onun için sardım.” O zaman peri kızı söyleniyor:

“Ağrı, ağrı. Ne girdin kızın boynuna?”

Ağrı oradan ses veriyor:

“Hah, hah, hah... Ben girmedim onun boynuna. O Yıldırım Padişahının odasına girdi, Padişah ona gerdanlık yaptı.”

Çıkıyorlar sargısını bakıyorlar ki, bir gerdanlık kızın boynunda, ama dünyada misli görülmemiş... O zaman il-

kinden de baskın bir sopa çekiyorlar kızcağıza. Gene tembih ediyorlar:

“Bir daha o odaya girmeyeceksin. Girecek olursan, bu sefer seni bir dakika tutmayız burada.”

Ertesi sabah peri kızları gene kuş olup uçuyorlar. Kız bu sefer doğru Padişahın odasına gidiyor. Kapıyı açıyor. Padişah onu görünce, gene:

“Gel kız, gel,” diyor.

“Ya, artık gelmem, diye cevap veriyor kız. Ellerime kına yaktın, boynuma gerdanlık yaptın; bana bunca cefa ettiler. Bu sefer beni tutmazlar, kovarlar saraydan.”

Padişah gene:

“Gel kız, gel, zararım dokunmaz,” diyor. Kız dayanmıyor, giriyor odaya. Oturup konuşuyorlar. Sonra kızın saçlarını sıvazlıyor da Padişah:

“Haydi artık git,” diyor.

Kız çıkıyor. Sofayı geçerken gene o aynanın önüne varınca bir de bakıyor ki, başına bir başlık yapılmış, bir baştan bir başa, yalap yalap yanıyor. Çıkarmaya çalışıyor, çıkaramıyor.

“Eyvah, diyor, ben ne yapacağım şimdi? Gene görecekler...”

Çaresiz, başına koca bir yemeni bağlıyor görmesinler diye. Akşam oluyor; gene güvercinler gelip havuza dalıyorlar, birer kız olarak çıkıyorlar. Saraya giriyorlar. Açık göz bakıyor ki kızın başında bir kocaman yemeni.

“Kız, diyor, başına ne oldu?”

“Başımı tanyordum, tarak battı.”

O zaman açık göz kız:

“Tarak, tarak,” diyor.

“Efendim. “

“Niye battın kızın başına?”

“Hah, hah, hah.. Ben batmadım. Yıldırım Padişahının yanına gitti. O bir taç yaptı.”

Bir de yemeniyi açıp bakıyorlar ki, sahiden kızın başında bir baştan bir başa bir taç yalap yalap yanıyor. Alıyorlar kızı ortalarına, bir temiz sopa atıyorlar.

“Biz sana demedik mi?...” diyorlar. Hasılı öldüresiye dövüyorlar. Derken bir bulut, bir şimşek, bir fırtına, bir yıldırım, bir duman. Yer gök birbirine, toz dumana, duman toza karışarak Yıldırım Padişahı geliyor. Kızı o kırk kızın elinden kurtarıyor. Kız bir de ne görsün, kendini Yıldırım Padişahının odasında buluyor.

Padişah:

“Gel bakalım Sultanım, diyor, sabrın sonu selamettir.”

Sonra o kırk bir kızı çağırıyor, Sultanın emrine cariyeye veriyor.

Sonra kırk gün kırk gece nikâhları, kırk gün kırk gece düğünleri oluyor. Bir düğün bir düğün ki, yer yerinden kopuyor. Ben de oradaydım...

Onlar ermiş muradına, biz çikalım taht-ı revanına.

Gökten yirmi portakal indi; onu bana, onu masal söyleyene.

16. Nalınıcılı ile Padişah



Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Bir varmış, bir yokmuş... Bir Nalınıcılı Mehmet Ağa varmış. Her gün dağdan odun kesip evine getirir, güzel nalınlar yapar, satar, bununla geçinirmiş. Bir gün gene dağa gitmiş, odun keserken güzel bir kütüğe rastlamış. Bunu almış, evine dönmüş. "Belki bir gün saraya, takunya yaparım, o zaman lazım olur," diye bu kütüğü kapının arkasına dayamış.

Bir sabah, yaptığı nalınları satmak için pazara gitmişmiş, evde kimse yokmuş, kapının arkasındaki kütük "çıt" diye ikiye ayrılmış, içinden ayın on dördü gibi güzel bir kız çıkmış. Üç defa ellerini çırpmış:

"Kızlar, kızlar, çıkın dışarı," demiş.

Birbirinden güzel on dört tane kız saçlarını yerlere sürüyerek kütükten çıkmışlar, kızın etrafında bir halka olmuşlar. Hanımları onlara yapacakları işleri göstermiş, onlar da evin içine dağılıp hanımlarının emirlerini yerine getirmişler: Evi silmişler, süpürmüşler, her tarafa kırmızı atlaslar yaymışlar, bin bir çeşit yemekler pişirmişler... Akşam üzeri kız gene ellerini üç defa çırpmış:

“Kızlar, kızlar,” demiş. Bütün kızlar etrafında halka olmuşlar. Hanımları emir vermiş, bunlar da kütükten içeri girmişler. En sonra kız da sırma saçlarını sürüyerek girmiş, kütük kapanmış.

Akşam olmuş, Nalıncı Mehmet Ağa eve dönmüş, koca anahtarıyla kapısını açıp içeri girmiş, bakmış ev kendi evi değil, gerisin geriye çıkmış; doğru köşe başındaki kahveye gitmiş:

“Komşular, demiş, ben evimi kaybettim. Gelin de bana evimi bulun.”

Kahve halkı:

“Sen deli mi oldun? Aklını mı kaçırdın?” diyerek onu evine getirmişler. Mehmet Ağa korka korka eve girmiş:

“Hey Allahım, ben şimdi ne yapayım. Bu ev benim değil. Ya ev sahibi geliverirse...” diye söylenir dururmuş.

“Neyse, gelirlerse, ‘Bekçiler koydu beni,’ derim, öldürmezler ya!...” diyerek, kendi kendine biraz cesaret vermiş. O hazırlanan yemeklerden birer parça yemiş. Sonra atlas yorganların altına girip yatmış ama, gözünü de kırpmamış, sabahı dar etmiş. Daha ortalık iyice ağarmadan evden kaçmış. O gidedursun...

Sabahleyin, gene kütük “çıt” diye ikiye ayrılmış, içinden ayın on dördü gibi kız çıkmış. Öteki kızları da çağır-mış, onlar da çıkmışlar, hanımlarının çevresini almışlar. O da gene:

“Kızlar, kızlar, demiş, evi silin süpürün. Bugün de baştan başa yeşiller yayın.”

Ev silinip süpürülmüş, her tarafa yeşil atlaslar yayılmış, yemekler tazelenmiş. Akşam üzeri kız gene ellerini çırp-mış.

“Kızlar, kızlar,” demiş.

Kızlar hanımlarının etrafına halka olmuşlar, sonra da onun emriyle hepsi kütükten içeri girmişler. Arkalarından da kız kendi girmiş. “Çıt,” demiş kütük kapanmış.

Akşam olmuş, Mehmet Ağa gene kocaman anahtarıyla kapısını açıp girmiş. Bir de ne görsün, ev bu sefer de bambaşka... Yeşil atlas döşenmiş... Ortada çeşit çeşit yemekler. Mehmet Ağa gene şaşkın şaşkın kapıyı kapayıp doğru mahalle kahvesine gitmiş.

“Komşular, demiş, bana bir hal oldu. Ben gene evimi kaybettim.”

“Ayol Mehmet Ağa, sen deli mi oldun, divane mi oldun?” diyerek bekçilerle arkadaşları bunu evine götürmüşler. Nalinci Mehmet Ağa, korka korka eve girmiş, çekine çekine yemeklerden birer parça yemiş.

“Ev sahibi gelirse, ‘Bekçiler koydu,’ derim, işin içinden çıkarım,” diyerek kendine teselli vermiş. Ama sabahı dar etmiş.

Erkenden kalkmış. Sokağa gider gibi yaparak kapıyı çarpmış, merdiven altındaki kömürlüğe saklanmış. Evin içinde olup biteni bir delikten seyredecek... Az zaman geçmiş, bir de bakmış ki Mehmet Ağa, kütük “çıt” diye ortasından ikiye yarılmış, içinden ayın on dördü gibi güzel bir kız çıkmış. Mehmet Ağa bu işe şaşıp kalmış. Derken Dünya Güzeli ellerini çırpmış, arkadan birbirinden güzel on dört tane daha kız çıkmış. İlk çıkan:

“Kızlar, kızlar, evi silin süpürün, pembe atlaslar yayın,” demiş. Kızlar hemen evin içine yayılmışlar, her taraf pembe atlaslarla döşenmiş. Yemekler pişmiş, ev silinip süpürülmüş... Akşama yakın güzel kız ellerini çırpmış:

“Kızlar, kızlar,” demiş. Hepsi hanımlarının etrafında halka olmuşlar, sonra da birer birer kütükten içeri girmişler. En sonunda Dünya Güzeli de saçlarını sürüye sürüye tam gireceği sırada Nalinci Mehmet Ağa kızın bileğine yapışmış.

“In misin, cin misin?” diye sormuş.

Kız da:

“Ne inim, ne cinim. Peri Padişahının kızıyım,” demiş.

Artık, on dört cariyesini de çağırmış, Mehmet Ağanın emrine vermiş. Kendisi de, güzel düğün dernek, Mehmet Ağa ile evlenmiş, oturmuş...

Gün olmuş, bu kızın güzelliği zamanın padişahının kulağına gitmiş. Padişah bu kızı oğluna almaya niyetlenmiş. Adamlar gönderip Mehmet Ağayı huzura çağırılmış. Adamcağızı yaka paça Padişahın karşısına çıkarmışlar. Padişah:

"Sende on dört cariyeli, ayın on dördü Dünya Güzeli varmış. Ya onu bana getirirsin, yahut da senden isteyeceklerimi harfi harfine yaparsın. Dediklerim olmazsa boynun cellattır," demiş. Mehmet Ağa, ne etsin, Padişaha şartlarını sormuş. Padişah da:

"Birincisi, bana öyle bir halı getireceksin ki bütün gözümün gördüğü yerleri örtecek."

Mehmet Ağa düşünce düşünce evine gelmiş. Onu böyle dalgın gören karısı, "Derdin nedir?" diye sormuş. Mehmet Ağa da meseleyi olduğu gibi anlatmış:

"Padişaha ya seni vereceğim, ya bu tarif ettiğim halıyı götüreceğim. Birinden biri olmazsa, başım gidecek."

O zaman kız:

"Bu da düşünülecek şey mi?... Şimdi, dağda benim kütüğümü aldığın yere gidersin. Orada büyük bir kaya vardır. Şu kamçıyı al, bununla o kayaya vurursun. Oradan bir Arap çıkar. Sakın ha korkma, o benim lalamdır. Ona istediğini söyle, o sana getirir," demiş.

Mehmet Ağa sevinerek dağa gider. Kütüğü aldığı kayanın dibine varır. Kamçıyı taşa olanca kuvvetiyle vurur. O kayadan bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap çıkar, "Emret aslanım," der. O zaman Mehmet Ağa:

"Sultan Hanımın selamı var, evimize sereceğiz, büyük bir halı varmış, onu vereceksin," der. Arap:

"Bir dakika bekle," der. Gider, çok geçmeden halıyı getirir. Ama halı büyüklüğüne göre bir hafifmiş, bir hafif-

miş ki... Mehmet Ağa halıyı sırtladığı gibi Padişahın huzuruna çıkar. Padişah şaşırır kalır halının büyüklüğüne, hem de Mehmet Ağanın bunu bulup getirişine.

“Şimdi, der, ikinci isteğim: Mevsim kış, sen bana yaz meyvelerinden öyle bir sepet bulup getireceksin ki bütün saray halkı yiyecek bitiremeyecek.”

Mehmet Ağa gene düşünceli düşünceli eve gelir. Dünya Güzeli:

“Mehmet Ağa, derdin nedir?” der. O da Padişahın isteğini anlatır. Kız:

“Canım bu da dert mi? Git gene beni aldığın yerdeki kayaya üç defa vur, lalam çıkar, ona anlat, çaresine bakar.”

Mehmet Ağa dağa koşar. Kamçı ile üç defa kayaya vurur. Bir dudağı yerde bir dudağı gökte Arap çıkar. “Emret aslanım,” der. Mehmet Ağa da:

“Sultan Hanım, bir sepet yaz meyvesi istiyor,” cevabını verir. Arap: “Bir dakika bekle,” diyerek gider. Biraz sonra elinde bir sepetle görünür, sepeti Mehmet Ağaya verir. Mehmet Ağa da bunu aldığı gibi hemen saraya koşar. Padişah bakar ki ne görsün, yaz mevsiminde bulunacak meyvelerden her çeşit tamam. Yemeye başlar, saray halkına da yedirir, ama, bir yandan yiyorlar, bir yandan yerine tazesi peyda oluyor, tüketmek imkânsız... Hasılı Padişah bu işe şaşar da kalır. Nihayet Mehmet Ağaya der ki:

“İlk iki isteğimi yerine getirdin; bir teklifim daha var, bunu da yaparsan karımı sana bağışlayacağım. Ama bu biraz zordur: Bana yeni doğmuş bir çocuk getireceksin, karşımda el pençe divan durup benimle konuşacak.”

Mehmet Ağa bu sözleri duyunca kara kara düşünceler dalar... Hem yeni doğmuş olacak, hem de bülbül gibi konuşacak, böyle çocuğu nereden bulmalı?...

Neyse, eve varır. Onu gene dalgın gören Dünya Güzeli, “Nedir?” diye, sorunca Mehmet Ağa anlatır:

“Padişah yeni doğmuş bir çocuk istedi, karşısında el pençe divan durup konuşacakmış? Olur mu böyle şey?”

Karısı:

“Sen hiç merak etme, der. Benim kız kardeşim doğuracaktı, herhalde doğurmadıysa da eli kulağındadır. Gene beni bulduğun kayanın dibine git, kamçıyı üç kere vur. Lalam çıkar, istediğini ona anlat.”

Mehmet Ağa koşa koşa dağa gider. Kamçıyı üç kere vurur. Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte o Arap çıkar, “Emret aslanım,” der. Mehmet Ağa:

“Sultanımın selamı var, kız kardeşinin yeni doğmuş, değilse, doğacak olan çocuğunu istiyor.” Lala:

“Birkaç dakika bekle, çocuk nerdeyse doğacak,” der, gider. Biraz sonra avucu kapalı geri döner. Mehmet Ağaya: “Aç avucunu,” der. Avucunun içine bir çocuk bırakır. Mehmet Ağa, yolda merak ederek avucunu aralar, içine bakar. İçerden bir ses:

“Enişte, beni nereye götürüyorsun?”

Mehmet Ağa, artık sevincinden oynayarak saraya gelir ve doğru Padişahın huzuruna çıkar. İki elini uzatarak avucundakini yere koyuverir. Yeni doğmuş çocuk, Padişahın divanında el pençe divan durmuş, “Emret Padişahım,” diyor... Padişah şaşırır.

“Yıkıl karşımdan, yumurcak,” diye bağırır. O zaman çocuk kızar:

“Taş ol,” der. Padişah oracıkta taş kesilir. Mehmet Ağa da, bu beladan kurtulduğuna sevinerek evine döner.

O memleketin ahali Mehmet Ağayı pek severlermiş... Kendilerini zalim bir padişahтан kurtardığı için daha da çok severler, onu söz birliği ile Padişah ederler. Mehmet Ağa tahta çıkar, kırk gün kırk gece şenlik yapılıns diye emir verir...

Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine...

17. Altın Toplu Sultan



Bir varmış, bir yokmuş... Bir padişahın üç oğlu, üç kızı varmış. Padişah ölürken vasiyet etmiş: “Kızlarımı Allahın emriyle ilk gelip isteyene, kim olursa olsun, verin,” diye. Günün birinde yırtık elbiseler içinde, doksan yaşında bir pirifani gelmiş, Allahın emriyle büyük kızı ağabeylerinden istemiş. Büyük oğlanla ortanca oğlan:

“Olmaz, böyle bir adama kız verilir mi?” demişler. Küçük şehzade:

“Babamızın vasiyeti budur. Ben verdim gitti,” demiş. Büyük kız bu adamla gitmiş.

Bir zaman sonra, bu sefer daha ihtiyar bir adamcağız gelip Allahın emriyle ortanca kızı istemiş. Büyük şehzadeler gene razı olmamışlar. Küçük oğlan: “Babamızın vasiyeti budur,” diyerek ortanca kızı da bu ihtiyara vermiş.

Aradan gene epeyce bir zaman geçmiş, daha da ihtiyar bir adamcağız gelip küçük kızı Allahın emriyle istemiş. Büyük şehzadeler:

“Olmaz, vermeyiz,” demişler. Küçük şehzade: “Babamız ölürken vasiyet etti. Onun emrini yerine getirmek boynumuzun borcudur,” diyerek küçük kız kardeşini de bu adamcağıza vermiş.

Bir gün küçük şehzade rüyasında ayın on dördü gibi güzel bir kız görmüş, bu kıza can u gönülden vurulmuş. Rüyasında o kızın bir de resmini vermişler. Şehzade uyanınca:

“Ne yapsam da bu güzeli ele geçiresem?” diye düşünmeye başlamış. Nihayet kararını vermiş: Bir ata atlayarak yola revan olmuş.

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş... Bir gün, yorgun düşmüş, bir çeşme başında, atını bir ağaca bağlamış da kendisi ağacın altına yatmış, uyuyakalmış. O memleketin kızları da o sırada çeşmeye su doldurmaya gelmişler. Ağacın altında, güneş yüzlü bir delikanlının uyuduğunu görmüşler, gidip padişahın karısına haber vermişler. O memleket Dev Padişahının yurdu imiş. Padişahın karısı gelmiş bakmış ki bu çocuk kendi öz kardeşi. Meğer Şehzadenin en büyük ablasını alan adam bu Dev Padişahı imiş... Neyse, Sultan Hanım emir vermiş, oğlanı saraya götürmüşler. Şehzade uyanıp da ablasını karşısında görünce şaşırılmış. Kız:

“Buralarda senin ne işin var?” demiş.

Şehzade de, rüyasında bir güzel kıza âşık olduğunu, onu aramaya çıktığını söylemiş. Koynundan kızın resmini de çıkarıp göstermiş. O zaman ablası demiş ki:

“Enişten Dev Padişahıdır. Akşama gelsin, ona sorarız. Gel şimdi seni saklayayım, belki eniştenin bir fenalığı dokunur.”

Şehzadeyi saklamış. Akşam olmuş, Dev Padişahı sarayına dönmüş, daha içeri girer girmez:

“İnsan eti kokuyor. Söyle, burada kim var?” demiş.

Kız da:

“Tabii benim de akrabalarım, tanıdıklarım var. Onlardan biri gelmiştir belki... Birinden biri gelseydi, ne yapardım?”

“Eğer büyük kardeşin gelseydi bir lokmada yutardım, ortanca gelseydi iki lokma ederdim. Küçük kardeşin ise gelen başımın üstünde yeri var.”

Kız da:

“İşte, küçük kardeşim geldi,” diyerek çocuğu dolaptan çıkarmış. Şehzade hemen Dev Padişahının elin öpmüş, niçin geldiğini ona da anlatmış. Dev Padişahı demiş ki:

“Yüz senedir bu memlekette padişahlık ediyorum, bu kadar topraklarım var, böyle bir kız ne gördüm, ne duydum. Seni topraklarımın dışına çıkarırım, ondan sonrasına karışmam, Allah yardımcın olsun,” demiş. Bir de oğlana dev duası öğretmiş: O duayı okuyunca insan dev olurmuş. Ondan sonra Şehzadeyi almış, kendi topraklarının bittiği yere kadar götürmüş de, “Uğurlar olsun,” demiş, salıvermiş.

Şehzade yola revan olmuş, gitmiş gitmiş... Gene bir gün yorgun düşmüş de bir çeşme başında attan inmiş, atını ağaca bağlamış, kendi de yatmış, uyuyakalmış. O memleketin kızları çeşmeye su doldurmaya gelmişler. Ay gibi bir oğlanın uyuduğunu görünce gidip doğru padişahın karısına haber vermişler. Padişahın karısı gelmiş, çocuğa bakmış ki kendi öz kardeşi. Hemen emir vermiş, saraya getirmişler. Çocuk uyanınca ortanca ablasını karşısında bulmuş, sevinmiş. O ablasına da rüyasında görüp âşık olduğu kızı aramaya çıktığını anlatmış. Kız:

“Akşam eniştten gelince söyleyelim. Ama belki sana bir fenalığı dokunur, iyisi mi ben seni saklayayım,” demiş, Şehzadeyi bir dolaba sokmuş.

Meğer o memleket de Karınca Padişahının toprakları imiş.

Ortanca ablası da bu Karınca Padişahına gitmişmiş.

Akşam olmuş, Karınca Padişahı sarayına gelmiş. Karısına: “İnsan eti kokuyor. Kim geldi saraya?” demiş. Kız da: “Elbet benim de akrabalarım, tanıdıklarım var. Birinden biri gelse ne yaparsın?” diye sormuş. Karınca Padişahı:

“Büyük kardeşin gelse ikiye böler yerim, ortanca gelse parça parça eder yerim; ama küçük kardeşin gelse, başım üstünde yer veririm,” demiş. O zaman karısı:

“Küçük kardeşim geldi,” diyerek Şehzadeyi dolaptan çıkarmış.

“Oğlan Karınca Padişahına bir kıza âşık olduğunu, onu bulmak için diyar diyar dolaştığını anlatmış, kızın resmini de göstermiş. Karınca Padişahı:

“İki yüz senedir bunca topraklarda hüküm sürüyorum, böyle bir güzel ne gördüm, ne duydum, demiş. Ben seni kendi topraklarımdan çıkarırım, ondan sonrasına karışmam, Allah yardımcın olsun,” demiş. Bir karınca duası öğretmiş, onu okuyan insan karınca olurmuş. Sonra çocuğu almış, kendi hudutlarına kadar götürmüş. Şehzade, “Allahaismarladık,” demiş, yürümüş...

Gitmiş, gitmiş, gene bir gün yorgun argın, bir çeşme başına konmuş. Atını bağlamış, kendi de yatmış, uyumuş. O memleketin kızları çeşmeden su doldurmaya gelmişler. Oracıkta gün gibi güzel bir delikanlının uyduğunu görünce hemen gidip padişahlarının karısına söylemişler. Padişahın karısı gelmiş, bakmış ki, bu oğlan kendi kardeşi. Hemen çocuğu saraya götürmüşler. Biraz sonra uyanmış, bakmış ki karşısında küçük ablası, artık sevincinden ne yapacağını şaşırılmış. Kız:

“Buralarda ne arıyorsun kardeşim?” diye sormuş; Şehzade de başından geçenleri bir anlatmış, rüyasında gördüğü kızın aşkına yollara düştüğünü söylemiş. Ablası:

“Akşam eniştin gelince söyleyelim. Belki bu kızın nerede olduğunu o bilir,” demiş. Sonra: “Belki sana bir fenalığı dokunur, iyisi mi seni saklayayım,” diyerek dolaba sokmuş. Meğer o topraklar Bülbül Padişahının yurdu imiş, şehzadenin küçük bacısı da bunun karısı olmuşmuş...

Bülbül Padişahı her akşam evine dönünce, pencerenin önüne konar, ötermiş. Karısının da kırk kat elbisesi var-

miş. O akşam giydiği elbiseyi beğenirse bülbül kıyafetinden soyunur, dünya güzeli bir delikanlı olur, karısının yanına girermiş. Sultanın elbisesi hoşuna gitmedi mi, uçar gider, altı ay, bir yıl görünmezmiş.

Akşam olmuş Bülbül gelmiş, gene pencerenin kenarına konmuş, ötmeye başlamış. Sonra;

“Burada insan var, kim geldi?” diye sormuş. Kız da:

“Tabii, benim de akrabalarım, tanıdıklarım var. Onlardan biri gelseydi ne yapardın?”

“Büyük kardeşin geldiye, sesimi keser, bir daha ömrüm boyunca hiç ötmem; ortanca kardeşin geldiye bırakır gider, buraya bir daha kırk yıl sonra ya gelirim ya gelmem. Küçük kardeşin geldiye eğer, elbisen ne olursa olsun hemen koşar yanına girerim.”

O zaman kız hemen dolaptan kardeşini çıkarmış:

“İşte, gelen küçük kardeşim,” demiş. Bülbül Padişahı da, karısının elbisesine bakmadan, kılıfından soyunup içeri girmiş.

Şehzade, Bülbül Padişahının elini öpmüş, başından geçenleri ona da anlatmış. Sonra, âşık olduğu kızın resmini çıkarıp göstermiş. Bülbül Padişahı demiş ki:

“Ben bu kızı tanıyorum. Tam elli yıl peşinden koştum, bir türlü elde edemedim. Babası çok aksidir. Birçok şartları vardır. Ama şimdi ben sana bir bülbül duası öğreteceğim. Bülbül olup onun bahçesine girersin. Kız, cariyeleriyle bahçeye oturmaya çıkar, sen de kızın karşısındaki dala konup ötersin. Sonra, kızın kucağına düşüverirsin. O seni alıp bir altın kafese koyar... Ondan sonrasını ben bilmem, Allah kerim, sen bildiğin gibi yaparsın.”

Şehzade eniştesinin elini tekrardan öpüp, duayı okur, bülbül şekline girer, uçar gider kızın bahçesine. Kız da cariyeleriyle bahçeye hava almaya çıkmış, bakar ki karşısındaki dalda güzel bir bülbül... Kuş pek hoşuna gider yakalamak ister. Bülbül de döner, dolaşır, kızın kucağına dü-

şöverir. Kız bülbülü alıp bir altın kafese koyar, karyolasının başucuna asar. Bülbül her gece öter dururmuş.

Bir gece kız uyuduktan sonra, bülbül kafesinden çıkar, duasını okur, eskisi gibi bir delikanlı olup kızın koinuna girer, saçını başını dağıtır. Kız tekrar uyanmadan gene duasını okuyup bülbül olur, kafesine girer.

Ertesi sabah kız uyanır, bakar ki, saç başı dağılmış; şaşar kalır bu işe...

İkinci gece bülbül gene aynı oyunu oynar. Kız sabahleyin uyanır, bakar ki gene saç başı dağılmış, yatak bozulmuş, bu işe iyice merak eder.

Üçüncü akşam kız uyuyor gibi yapar, uyumaz. Bülbül kızın koinuna girer. Kız yanı başında ayın on dördü gibi bir oğlan bulur; meğer kıza da rüyasında bu oğlanı göstermişler, o da buna âşık olmuş, yolunu beklermiş. Şehzadenin kolundan yapışır:

“İn misin, cin misin?” der.

Şehzade: “Ne’inim, ne cinim, senin gibi bir âdem evladıyım. Ben de bir padişah oğluyum. Seni rüyamda gördüm, bulmak için buralara geldim.”

Kız: “Ben de seni rüyamda gördüm, seni bekliyordum.”

Artık birbirlerine sarılırlar, konuşa görüşe sabahı ederler. Sabah olunca kız:

“Babam çok aksidir, birçok şartları vardır, onları yerine getirmezsen beni sana vermez,” der, başlar ağlamaya Şehzade:

“Sen üzülme, onun bütün dileklerini yaparım Allah izin verirse,” diyerek kızı teselli eder.

Hemen babasının yanına giderek Allahın emriyle kızını istediğini söyler. O da:

“Şartlarım vardır,” der.

Oğlan:

“Şartların her ne ise kabul ediyorum,” deyince beriki:

“Evela, der, falanca Dev Padişahının bahçesindeki ağlayan nar ile gülen ayvayı bana getireceksin.”

Çocuk hemen bülbül duasını okur, bülbül olur, uça uça o Dev Padişahının memleketine varır. Orada Dev duasını okur, bu sefer dev kıyafetine girer. Bahçeden ağlayan nar ile gülen ayvayı koparır, kızın babasına getirir..

Adam bu sefer:

“Bu oldu, ama bir daha var: Aynı Dev Padişahının sarayında bir ayna durur. İnsan o aynaya bakınca içinde bütün ecdadını görür. Onu bana alıp getireceksin,” der.

“Peki, der oğlan, yalnız, bana benzeyen kırk adam verin yanına.”

Bu kırk arkadaşıyla Dev Padişahının hududuna kadar varırlar. Çocuk bunlara:

“Siz burda bekleyin, ben tek başıma gider aynayı getiririm,” der. Bülbül duasını okur, uça uça Dev Padişahının sarayına gelir. Orada karınca duasını okur, karınca olur, saraydan içeri girer. Aynanın başında devler nöbet beklermiş. Gözleri açık olursa uyurlarmış; kapalı ise uyanık olurlarmış; çocuk da bunu bilirmiş. Bakar ki devlerin gözleri açık: “Hah, der, uyuyorlar.”

Yavaşça aynayı alır, koynuna koyar, saraydan çıkar. Tekrar bülbül duasını okur, bülbül olur, arkadaşlarının yanına varır.

“İşimizi bitirdik, haydi gidelim,” der.

Yola revan olurlar. Giderken giderken önlerine bir deniz gelir. Arkadaşları:

“Şurada bir yıkanalım da öyle gidelim,” derler.

Şehzade, aynayı çaldırırım diye yıkanmak istemez. Arkadaşları, korkuyor, diye buna takılınca, bu da soyunup suya girer, yıkanmaya başlar. O zaman Denizkızı şehzadeyi görüp âşık olur, onu kaptığı gibi suyun içinde kaybolur. Kırk arkadaşı, yıkanırılar, sudan çıkarlar, beklerler beklerler ki Şehzade yok, “Herhalde boğuldu,” derler. Korkularından her biri bir diyara kaçır gider.

İçlerinden biri meğer, Şehzadenin elbisesinin cebinden devlerin aynasını almış... Zaten bunların hepsi Şehzadeye tıpa tıpına benziyormuş da. Gider kızın babasına bu, der ki:

“İşte bu isteğinizi de getirdim,” der. Adam bunu Şehzade sanır, o kadar benziyorlarmış. Neyse, kızını verir.

Düğün gecesi odalarına çekilince kız:

“Şehzadem, kafesine gir biraz öt de ondan sonra yatalım,” der. Adam şaşırır. “Böyle şey olur muymuş?” der. O zaman kız:

“Bu benim nişanlım değil,” diye feryadı basar. Adamı alırlar, bir temiz sopa atarlar, Şehzadenin ne olduğunu sorarlar. O da başlarına gelenleri anlatır.

O zaman kız kırk tane altın top yaptırır, deniz kıyısına varır.

“Denizkızı, diye seslenir, bana Şehzademin bir parmağını göster, sana bir altın top vereyim.”

Denizkızı da altın topu çok severmiş. Kızın bu sözüne, hemen Şehzadenin bir parmağını sudan çıkarıp gösterir. Kız da ona altın topu atar.

“Denizkızı, sana bir altın top daha atayım, Şehzademin bir elini göster,” der. Denizkızı da gösterir. “Denizkızı sana bir altın top daha atayım, Şehzademin iki elini göster,” der. Denizkızı iki elini gösterir.

“Denizkızı sana bir altın top daha atayım, Şehzademin başını bana gösteriver.” Denizkızı bu sefer başını gösterir... Hasılı, kırkıncı topta kız:

“Sana bir altın top daha, Şehzademi elinin içinde gösterirsen,” der. Denizkızı, Şehzadeyi elinin içinde suyun yüzüne çıkararak kıza gösterir. O zaman Şehzade bülbül duasını okur da bülbül olur. Denizkızının avucundan uçuverir, gelir sevdiğine kavuşur...

Kırk gün, kırk gece düğün yaparlar, muratlarına ererler.

18. Bostancı Dede



Bir varmış, bir yokmuş... Bir padişahın üç oğlu varmış. Padişah ölürken oğullarını yanına çağırılmış, demiş ki:

“Ben öldükten sonra kırk gün mezarımı sıra ile bekleyin.”

Meğer o memlekette kırk tane dev varmış, her yeni ölünün ciğerini mezardan çıkarıp yerlemiş.

Bu vasiyetini yaptıktan sonra Padişah ölmüş... Birinci gün büyük şehzade mezarı beklemeye gider. Gece yarısı olur, bir hışıltı, bir uğultu gelir kulağına. Çocuk korkar, bağıra bağıra kaçar. Devler de onun sesinden korkarlar, mezara yaklaşmazlar.

İkinci gece ortanca oğlan beklemeye gelir. O da birinci gibi korkar kaçar...

Üçüncü gece bekleme sırası küçük şehzadeye gelir. Mezar başında oturmaktan canı sıkılır. Bakar, karşıda bir ateş. Oraya gider, bir de ne görsün, kırk tane dev, gözleri açık uyuyorlar.

Usulca ateşin yarısını alır, döner yerine. Mezarın etrafına bismillah der bir halka çizer, ateşi de ortasına yakar, oturur.

Beride devler uyanırlar ki ateşleri azalmış. “Kim almış ateşimizi?” diye düşünürlerken karşıda ışığı görürler. Çocuğun yanına gelirler, ama bir türlü o halkadan içeri giremezler. Çocuğa derler ki:

“Sen madem ateşimizi almaya cesaret ettin, bizim derdimize de deva bulursun. Biz falanca padişahın küçük kızını seviyoruz. Padişah bizden korkusuna sarayının etrafına kale çevirdi. Bir de köpeği var. Biz yanaşamıyoruz. Bize bir defacık olsun bu kızın yüzünü gösteriver.”

Şehzade de peki der, düşer devlerin önüne. Giderler, giderler, sonunda kaleye varırlar. Şehzade der ki:

“Siz hepiniz üst üste çıkın. Ben de sizin üstünüze çıkayım, etrafı bir gözetleyeyim.”

Devler delikanlının söylediği gibi yaparlar. Şehzade çıkar en üstteki devin omuzuna, oradan da kale duvarının üstüne atlar.

Devleri birer birer yanına çeker. Her yanına gelene:

“Bak, sevdiğin kız aşağıda...” dermiş; dev görmek için başını duvardan sarkıtınca da ensesine kılıcı indirirmiş, öteki devler de aşağıda Şehzade arkadaşlarını birer birer kızın yanına indiriyor sanırlarmış. Böylece kırkını da öldürür. Duvarın dibinde yığılan başlara basa basa bahçeye iner. Sarayın kapısına gelir. Köpek mermer taşın üzerinde yatıyormuş. Şehzade hançerini çıkarır, köpeği ensesinden vurup hançeri mermer taşına saplar. Birinci kata çıkar, bakar ki kul karaveş yatıyor. İkinci kata çıkar, cariyeler yatıyor. Üçüncü katta Padişah ile hanımı yatıyor. Dördüncü katta Padişahın büyük kızını bulur, kızın başucundaki şamdanı ayakucuna, ayakucundakini başucuna koyar. Beşinci kata çıkar, orada ortanca kız yatıyor. Onun şamdanlarını da yerinden oynatır. Altıncı kata çıkar, orada küçük kız yatıyor. Onun da ayakucundaki altın şamdanı başucuna, başucundaki gümüş şamdanı ayakucuna koyar. Yanına tepsi ile yemek, sürahi ile şerbet koymuşlar. Yemeğinden yer, şerbetinden içer. Ağzından usulca öper, bırakır gider.

Sabah olur. Büyük kız uyanır:

“Benim şamdanlarımın yerini kim değiştirdi?” diye bağıır.

Ortanca kız da bağıır:

“Şamdanlarımı kim yerinden oynattı?”

Küçük kız uyanır, etrafına bakınır, hırslanır:

“Benim şamdanlarımı kim değiştirdi? Yemeğimi kim yedi? Şerbetimi kim içti?”

Padişah kalkar, sarayı, bahçeyi dolaşır. O zaman devlerin kellelerini bir köşede yığılı görünce sevinir. Köpeğini çağırır, köpek gelmez. Bütün bahçeyi ararlar, hayvan yok. Bir de bakarlar ki köpek, mermer taşa bir hançerle saplanmış. Padişah: “Bunda bir iş var. Hiç telaş etmeyin, elbet anlarız,” der.

Hemen bir tellal çağırır:

“Bu hançeri mermer taşından kim çıkartırsa, bu devleri de o öldürmüş demektir. Ona ne isterse vereceğim,” diye etrafa ilan eder. Herkes:

“Ben öldürdüm,” diye gelirmiş, ama hançeri kimse yerinden oynatamazmış. Şehzade de meğer o gün atına binmiş, bir yere gidiyormuş. Kalabalığı görünce, “Ne var acaba?” diye merak edip atından iner. Bakar herkes akın akın Padişahın sarayına gidiyor. O da katılır. Hançerin önüne gelince bir çekişte çıkarır. Padişah: “Dile benden ne dilerisin, oğlum?” der. O da:

“Sağlığımı dilerim,” der. Padişah:

“Sağlığımdan sana fayda yok, dile benden ne dilerisin?” der. O da:

“Padişahım, biz üç şehzadeyiz. Büyük sultanı büyük ağabeyime, ortanca sultanı ortanca ağabeyime, küçük sultanı da bana vermenizi dilerim,” der. Padişah da razı olur. Kızların çeyizi çemeni hazırlanır. Büyük şehzade al bir ata biner, büyük sultanı tergisine bindirir, alır götürür. Ortanca şehzade kır ata biner, ortanca sultanı alır gider, küçük

şehzade ak bir ata biner, küçük sultanı bindirir götürür... Memleketlerinin yolunu tutarlar.

Giderler, giderler... Yolda önlerine uyuz bir ata binmiş, sakalı bıyığına karışmış bir adam çıkar. Büyük şehzadeye:

“Uğurlar olsun evlat, nereye gidiyorsun?” der. Şehzade:

“Yolcu yolunda gerek... Ne üstüne vazife senin, nereye gittiğim,” der, atını kamçılar, uzaklaşır. Ortanca oğlan da ihtiyarı aynı şekilde karşılar. Küçük şehzadeye ihtiyar selam verip nereye gittiğini sorunca, delikanlı ona başından geçenleri anlatır. Tam ayrılacakları sırada Şehzade bir de bakar ki, ihtiyarın altındaki uyuz at, iki yanında kanat, doru bir küheylan olmuş... İhtiyar, Şehzadenin terkisinden kızı kapıldığı gibi atıyla birlikte havalanıp uçar. Delikanlı arkalarından bakakalır, ne yapacağını şaşırır.

Meğer Şehzadenin baba dostu, alim bir adam varmış, hemen ona gider, başına gelenleri anlatır. O der ki:

“O ihtiyara Bostancı Dede derler. Saçını sakalını o küçük Sultanın aşkı ile ağarttı. Ömrü boyunca onu elde etmeye uğraştı. Fırsatı yakalamış, kaçırır mı? Ben onun memleketini bilmiyorum. Bu akşam kuşları toplayayım, bakalım içlerinde bilen var mı?”

O akşam kuşları toplar, Bostancı Dedenin evini sorar. Bir kartal:

“Ben biliyorum,” der.

Bu kartal Şehzadeyi sırtına bindirir, Bostancı Dedenin kapısı önüne bırakır. Bostancı Dede bahçesinde çalışıyormuş. Kız da tahta boşa çıkmış, önünde el değmemiş bin bir çeşit yemiş, dalgın dalgın oturuyormuş... Şehzade usulca yukarı çıkar, kızı alır, atlara bindikleri gibi oradan kaçmaya başlarlar. O zaman, Bostancı Dedenin atı:

“Hi, hi, hiiiiii... El sevgilisini aldı gidiyor,” diye kişner.

Bostancı Dede:

“Gidedursunlar,” der, bahçesinde gene işine koyulur. Bir zaman sonra atına biner, uçmaya başlar. Çok geçmeden yetişir, kızı gene kaptığı gibi gider. Çocuk da bakakalır.

Şehzade gene Bostancı Dedenin evine gelir, kızı aynı yerde bulur, alır kaçıır. Bostancı Dedenin atı sahibine haber verir. Bu sefer Bostancı Dede kızı alır, hem de Şehzadeye bir temiz dayak atar.

Şehzade artık ne yapacağını bilmez halde o âlime gider, olanı biteni anlatır. O der ki:

“Sen git bu sefer kıza sor: Öyle kanatlı at nerede var başka, öğrensin. Ondan sonrasını düşünürsün.”

Oğlan gene Bostancı Dedenin evine varır, usulca kızın yanına çıkar, kıza der ki:

“Ne yap yap, kanatlı at başka nerede var öğren.”

Akşam, Bostancı Dede, kızın yanına çıkınca kız der ki:

“Senin bu atın ne güzel. Böyle at bir sende mi var?”

Bostancı Dede:

“Bu attan bir bende var, bir de falanca padişahın tarlasının ortasında bir kapı vardır, o kapıyı açınca merdivenle bir odaya inilir, işte orada, kötü, cenazesi çıkmış bir at bağlıdır. Onun kanatları olduğunu kimse bilmez. Benim at da onun tayıdır. Şimdi o ata kimseler bakmıyor, neredeyse öldü ölecek.”

Kız ertesi gün öğrendiklerini Şehzadeye anlatır. Şehzade doğru o padişahın huzuruna varır.

“Padişahım, der, şimdiye kadar her meslekte buldum, yalnız seyislik yapmadım. Müsaade edin de sizin atlarınıza bakayım.”

Padişah, “Peki,” der. Şehzadenin ilk işi tarlanın ortasındaki kapıyı açmak olur. Merdivenden iner. Atı bir iyice tımar eder. Her gün saatinde yemini, suyunu verir. At her defasında:

“Ben uçacak kudreti kendimde bulunca sana haber veririm,” dermiş.

Şehzade bu atla uğraşırken öteki seyisler onunla alay ederlermiş:

“Bundan başka bakacak at bulamadın mı?” derlermiş.

Bir gün at şehzadeye:

“Artık uçabilirim,” der. Şehzade doğru Padişaha gider: “Padişahım, der, seyislikten de hevesimi aldım. İzin verirseniz artık gideyim.”

Padişah:

“Hay hay, oğlum, istediğin atı al, yolun açık olsun,” der. Şehzade hemen gider, o kimsenin beğenmediği atı alır. Herkes:

“Padişahın bu kadar cins atları var, buldu buldu da bu kötü atı seçti,” diye şaşırır kalır.

Şehzade biner atına, soluğu Bostancı Dedenin evinde alır. Kızı bindirdiği gibi terkisine uçmaya başlarlar. O zaman Bostancı Dedenin atı başlar kişnemeye:

“Hi, hi, hiiii. El yârini aldı gidiyor.” Bostancı Dede gene:

“Gidedursun,” cevabını verir. At:

“Bu sefer bildiğin gibi değil. Anneme binmişler,” der. O zaman Bostancı Dede hemen atına atlar, arkalarından uçmaya başlar. Ne olsa, Bostancı Dedenin atı genç, aralarındaki mesafe gitgide azalır. Tam yetişeceği sırada, ana at arkasına döner de der ki:

“Eğer o Bostancı Dedeyi yedi kat gökten aşağı atmazsan sana analık hakkımı helal etmem.”

Bunun üzerine at yükselir yükselir de silkiniverir, Bostancı Dedeyi üstünden atar. Adamcağız yere düşünce bin parça olur. O zaman öteki ata da kız biner, memleketlerinin yolunu tutarlar.

Giderler, giderler, bir kulübeye varırlar. Akşam olmuş... Geceyi orada geçirmeye karar verirler. Sabahleyin

uyandıkları zaman, bir de ne görsünler, kulübenin etrafını bir yılan çevirmiş, kafasını da kapıdan sarkıtmış, çıkmaya imkân yok. Bunlar ne yapacaklarını düşünürken yılan dile gelir, der ki:

“Benden korkmayın. Bir ricam var, onu yaparsanız size bir kötülüğüm dokunmaz.”

Şehzade:

“Nedir istediğin?” der.

“Gidip bana Gül-Sinan hikâyesini öğreneceksin. Sen gelinceye kadar ben karına bakarım. Gözün arkanda kalmasın. Yoksa buradan çıkamazsınız.”

Şehzade çar naçar razı olur. Kulübeden çıkar. At ona yelesinden iki kıl verir.

“Bu iki kılı ne zaman birbirine sürtersen ben yanına gelirim,” der.

Şehzade gene doğru o âlimin yanına varır, olanı biteni anlatır. Âlim der ki:

“O hikâyeyi yalnız falanca padişah bilir. O da her hikâyesini dinleyeni muhakkak öldürür. Onun bahçesinde hiçbir şey yetişmez. Şimdi sen gidersin, Padişahın bahçesinin ortasını bulur, kazarsın. Oradan bir beyaz taş çıkar. Onu kır, ez, tozunu bahçenin her tarafına ek. Bahçe az zamanda mahsul vermeye başlar. O zaman padişah: Dile benden ne dilersin? diyecek. Sen de: Gül-Sinan hikâyesini anlatmanızı, dersin.”

Sonra âlim, Şehzadeye:

“Al şu yüzüğü, der, bunu ne zaman yalarsan ben imdadına yetişirim.”

Şehzade oradan ayrılır, doğru bu padişahın memleketine gider, huzuruna çıkar:

“Padişahım, der, şimdiye kadar her meslekte bulundum, yalnız bahçıvanlık etmedim. İzin verirseniz bahçeni-ze ben bakayım.”

Padişah:

“Oğlum, boşuna zahmet etme. Şimdiye kadar bir ot bile yetiştiremedik,” derse de, Şehzade:

“Bir de ben deneyim,” diye pek üzerine düşünce Padişah razı olur.

Gider Şehzade, bahçenin ortasını bulur. O beyaz taş çıkarır, döver, tozunu bütün bahçeye serper. Ağaçlar diker, bostan eker. Kısa zamanda o çorak bahçe mahsul vermeye başlar. Bir gün bir tepsiye envai çeşit meyve koyar, padişaha götürür. Padişah renk renk güzel meyveleri görünce şaşırır, bahçeden olduğuna inanmaz. Bahçeye gider, bir de ne görsün, ağaçların dalları meyveden kınıyor.

“Oğlum, dile benden ne dilersin?” der. O da: “Sağlığını, Padişahım,” diye cevap verir.

“Sağlığımdan sana fayda yok, dile benden ne dilerdin?”

O zaman Şehzade:

“Gül-Sinan hikâyesini,” der. Padişah:

“Bu sevdadan vâzgeç, oğlum. Başka ne dilersen veriyim,” der; delikanlıya bu hikâyeyi dinlemek hevesiyle canlarına kıyanların başları yığılı odaları gezdirir. Şehzade:

“Ucunda ölüm de olsa, benim dileğim Gül-Sinan hikâyesidir,” deyince, Padişah anlatmaya başlar:

“Benim ay parçası gibi bir karım vardı. Bir de evlatlığım vardı. Bir zaman geldi, gün günden evlatlığımın zayıfladığını, sararıp solduğunu gördüm. Bir gün bunun sebebini sordum. Bana: Eğer bir gece benim yerimde yatarsan anlarsın, dedi. O gece onun yatağında yatım. Gecenin bir saatinde üstümde bir kırbaç şaklamasıyla uyandım. Birisi ayağıyla bir de tekme vurarak: ‘Kalk atı hazırla,’ dedi. Başımı doğrultup bakınca bu gelenin karım olduğunu gördüm: Odanın karanlığında o beni fark etmedi. ‘Daha ne duruyorsun?’ diye bir kırbaç da yüzüme vurdu. Hemen gittim, atı hazırladım. Ben yaya, atın önünde, o üstünde, dağlar, tepeler aştık. Sonunda kayalık bir yere vardık. O:

'Açıl kayalar, açıl!' dedi. Kayalar açıldı, biz geçtik. Karım: 'Sen burada bekle,' dedi, yürüdü. Ben de, belli etmeden usulca arkasından gittim. Bir de ne göreyim, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap. Karıma: 'Ne kadar beklettin?' dedi. O da: 'Hınzır oğlanı uyandıra mı bildim?' dedi. Arapla oturdular, kalktılar, güldüler, eğlendiler, yediler, içtiler. Sabaha karşı karım gitmek için davrandı, ben de hemen ondan evvel, koşup yerime geldim. Onu orada bekliyormuş gibi yaptım. Geldi, bir kırbaç vurarak, beni atın önüne kattı. Gene o dağları, tepeleri aşıp eve vardık. O yukarı çıktı. Ben de atı yerine koyduktan sonra yatağıma yattım. Sabah oldu, kahvaltı geldi. Ne kaynanam, ne de karım, adetleri üzerine sofraya oturmazlar: 'Bizde âdet, erkekle yemek yenmez,' dediler. Ben de:

"Ya, öyle mi?" dedim. Benim bu sözüme, kurt gözlü kaynanam, yüzüme baktı, kırbaç izini görünce işi anladı. Hemen koştu, bir değnek getirdi. Bana vurmaya başladı. O değneğin hikmeti ben bir köpek oldum. Sokaklara düştüm. Kasap dükkânının önünde dolaşırken, kasabın çırağı:

"Usta, usta, diye seslendi, şu köpeğe bak, tıpkı tıpkısına bizim Padişaha benziyor.'

"Usta:

"Sen delirdin mi? Hiç Padişah köpek olur mu?' Çıracak:

"Vallahi, billahi, tıpkı ona benziyor. Belki de odur. Anamın bir değneği var. Kime vurursa, ne kılığa sokmak isterse, sokuyor. Belki padişah da böyle bir değnek yemiştir de köpek olmuştur. Gideyim o değneği getireyim,' dedi.

Çıracak gitti, değneği getirdi. Bana vurarak:

'Eğer bu köpek Padişahsa aslında, gene Padişah olsun, yok köpekse köpek kalsın,' dediler. Ben de eski halime geldim.

'Aman bu değneği bana satın,' dedim. Değneği aldım. Doğru saraya gittim. Bir ata binip o kayalıklara vardım. 'Açıl kayalar, açıl!' dedim, kayalar açıldı. Yürüdüm kulü-

beye girdim. Baktım karım Arap'ın dizi dibinde, sohbet ediyorlar. Kaynanam da onlara hizmet ediyor. Bir değnek karıma, bir değnek de kaynanama vurdum, birer karga olmalarını diledim. 'Hem de, kıyamete kadar birbirlerinin gözlerini oysunlar,' dedim. Arap'a da bir değnek vurarak bir kara kütük yaptım. Bir kafes yaptım, üçünü içerisine koydum."

Hikâyesi bitince Padişah bir oda açar, Şehzadeye kafesi gösterir. Değneği kargalardan birine vurur, hayvan bir genç kadın oluverir, başlar Padişaha yalvarmaya, Padişah da onu tekrar karga kılığına sokar. Sonra öteki kargayı kaynanası haline getirir, o da başlar yalvarmaya. Padişah onu da tekrar karga yapar. Bunlar başlar birbirlerinin gözlerini oymaya. Padişah, Şehzadeye:

"İşte görüyorsun ya bunların hallerini... Karımın kardeşi bunun sebebini öğrenmek istedi, ben de onu yılan yaptım. Ben bu sırrımın yayılmasını istemiyorum. İlle öğrenmek isteyenler olursa, anlattıktan sonra öldürüyorum. Senin ölümünü istemezdim, ama ne yapayım, bir kere sırrımı öğrendin. Şimdi ölüme katlanacaksın."

Şehzade de:

"Hay hay, Padişahım. Yalnız, ölmeden, müsaade ederseniz bir abdest alayım, iki rekat namaz kılayım," der. Padişah da razı olur.

Şehzade bahçeye gidip havuzdan abdest alır, namaza durur. Âlimin verdiği yüzük meğer aklından çıkmış gitmiş... Tam namazını bitirip, duasını edip de amin derken yüzük dudaklarına değer. O saat, iki el şehzadeyi kapıldığı gibi duvarın öbür tarafına indirir. Şehzade o zaman atın verdiği kılları da hatırlar. Onları birbirine sürter. Bir de bakar ki, at karşısında... Şehzade atlar eğere, bir lahzada kuş gibi uçarak kulübeye gelir. Yılana gördüklerini anlatır. Yılan der ki:

“İşte, ben o padişahın karısının kardeşiyim. Padişahı çoktan öldürecektim, ama haklı, haksız kimdir, bilmiyordum. Bunu öğrensinler diye kimi gönderdiysem geri gelmedi. Şimdi anladım ki kabahat kardeşimdedir. Haydi Allah selamet versin size, yolunuz açık olsun,” der. Şehzade ile Sultan da memleketlerine gelirler...

O zamana kadar, ağabeyleri üçer dörder çocuk sahibi olmuşlar. Küçük şehzade de kırk gün kırk gece düğün eder, muradına erer.

Onlar ermiş muradına, biz de erelim muradımıza....

19. Usta Nazar



Bir varmış, bir yokmuş... Bir karı, bir koca varmış. Adam öyle korkakmış ki korkusundan evden bir adım dışarı atamazmış. Kocasının bu halinden kadıncağız pek bezginmiş.

Bir gece kocasına:

“Bak ne güzel ay ışığı, gel çıkalım da seyredelim,” demiş.

Adam:

“Ben korkarım,” diye köşesine büzülmüş. Kadın:

“Canım, gel beraber çıkacağız,” falan diyerek zorla adamı yerinden kaldırmış, kapının eşiğine getirmiş de dışarı iteleyivermiş, kapıyı da üstüne kapamış. Adam:

“Aman karıcığım, aç kapıyı, ben korkarım,” diye çok yalvarmış, yakarmış, ama kadın hiç aldırmamış.

Adamın yanında bir tek sopası varmış... Karısına söz anlatamayınca, ne yapsın, çaresiz, sopasını kakarak, başını almış gitmiş... Az gitmiş, uz gitmiş, bir orman geçmiş... Uzaktan bir ev görmüş. Yaklaşmış, içeri girmiş. Bakmış ki kırk yatak sıralı... Bunların enine boyuna bir göz atmış:

“Burası devlerin evi olsa gerek,” demiş.

Sonra oturmuş, değneğin üstüne: “Benim adım Usta Nazar * Bir vuruşta kırkını ezer * İçinde sağ kalan olursa da topal olur gezer,” diye yazmış. Pek de yorulmuşmuş. En baştaki karyolaya yan gelmiş yatmış, değğini de yanına koymuş.

Öğle olmuş, devler evlerine dönmüşler. Şöyle biraz yaklaşmışlar, burunlarına insan kokusu gelmiş. “Bize gene av geldi,” diye sevinmişler. İçeri girip bakmışlar ki bir adam uyuyor, yanındaki değnekte de: “Benim adım Usta Nazar * Bir vuruşta kırkını ezer * İçinde sağ kalan olursa o da topal gezer” yazılı...

Devler korkmaya başlamışlar. Hemen mutfağa inmişler, yemek hazırlamaya. Neyse, işlerini bitirmişler, artık Usta Nazar’ın uyanmasını bekliyorlar.

Usta Nazar uyanmış nihayet. Devler: “Hoş geldin,” demişler, “Seni hangi rüzgâr attı?”

Usta Nazar da:

“Moskof Kralının pehlivanlarıyla güreşiyordum. Onu havaya attım, bir daha yere düşmedi... Altı aydır onu arıyorum... Yolum buraya düştü.”

“İyi olmuş; hoş geldin, sefa geldin...” demişler.

Artık o günden sonra, devler ava gidiyorlar, evin bütün işlerini görüyorlar, Usta Nazar yiyip içip oturuyor... Günden güne de kuvveti artıyor, ensesi kalınlaşıyor...

Devler bakıyorlar ki, bu Usta Nazar’ın gideceği yok, bir akşam aralarında gizlice konuşuyorlar: Bunu öldürelim diye kavli karar ediyorlar. Ama Usta Nazar bütün konuşulanları duymuş. Devler yatmadan kırk tane balta bilemişler, hazırlamışlar... Usta Nazar’ın uyumasını bekliyorlar.

Bu da, devler uyur uyumaz yatağından kalkıyor, yerine bir koca kütük yatırıyor, kendisi bir yere gizleniyor. Gece yarısı devler uyanıyorlar, kırkı, kırk balta ile Usta Nazar’ın üzerine saldırıyorlar, indiriyorlar baltaları...

Sabah oluyor, daha devler uyanmadan Usta Nazar kütüğü yatağından çıkarıyor, kıymıkları temizliyor, kütüğü dışarı atıyor, giriyor kendisi yatağa... Az sonra devler uyanıyorlar, Usta Nazar'ı yatağında sapasağlam görünce şaşıyorlar. Usta Nazar da uyanmış:

"Bu gece fareler mi üstümde gezdi, nedir? Tıkır tıkır bir şeyler oldu," demiş.

Devler bu sefer gece Usta Nazar'ın üstüne kapılarının önündeki koca değirmen taşını koymayı kararlaştırıyorlar. Ama bu gene konuşulanları duymuş. Gece devler uyur uyumaz yatağından kalkıp yerine kütük yatırmış. Devler de biraz sonra kalkmışlar, Usta Nazar'ı yamyassı etmek niyetiyle değirmen taşını yatağın üstüne atmışlar. Devler yatmış, Usta Nazar da değirmen taşını yuvarlamış, kendi girmiş yatağına, çekmiş yorganı uyumuş.

Sabah olmuş Devler uyanmışlar, gelmişler yatağın başına, bakmışlar ki Usta Nazar sapasağlam duruyor, taş da yanı başında. Usta Nazar:

"Bu taşı gece yanıma cinler yuvarlamış. Şeytan diyor ki: Al şunu karşı dağın ardına at..."

Devler yalvarmışlar:

"Aman Nazar Usta, o ata yadigârıdır, atma, etme..."

Artık Usta Nazar'dan devlerin gözü adamakıllı yılmış. Bir gün buna:

"Ey, Nazar Usta, artık sen evine gitmeyecek misin?" diye sormuşlar. "Moskof pehlivanı da belki yere düşmüştür..." O da:

"Gideyim ya," demiş. Ona bir dev heybesi altın vermişler.

İçlerinden biri sırtına yüklemiş, Usta Nazar evinin yolunu tutmuş.

Neyse, eve varmışlar, heybeyi indirmişler, dev de hoşça kal deyip bundan ayrılmış. Dönerken yoluna şeytan çıkmış, buna demiş ki:

“O sizin Usta Nazar, korkağın biridir... Karısı yokken su dökmeye bile çıkamaz...”

Dev: “Nasıl olur, o bize şunu yaptı, bunu etti...” diye Usta Nazar’ın bütün marifetlerini sayıp döktüyse de Şeytan her birine bir kulp bulup devi inandırmış... Şeytan önde, dev arkada Usta Nazar’ın evine doğru yönelmişler, geliyorlarmış. Dev, Usta Nazar’ı bir lokmada yiyecek... Uzaktan bunları görünce, Usta Nazar karısına seslenmiş:

“Karı, Şeytan sözünü tuttu, afferin ona... Bana vaat ettiği devi getiriyor. Kalk, benim baltayı hazırla ki, hemen devin başını keseyim...”

Dev bu sözleri işitince Şeytanın üstüne atılmış: “Sen beni kandırıp canıma kıyacaktın ha...” diye, Şeytanı öldürüvermiş...

Usta Nazar da kurtulmuş. Devlerin altunlarıyla ömürlerinin sonuna kadar rahat yaşamışlar...

20. “İnsanoğlu Nankördür...”



Bir varmış, bir yokmuş... Hanedandan bir adam varmış. Kapısı herkese açık, o memlekete her uğrayan yolcu, garip onun konağına inermiş. Sofrasında misafir eksik olmamış.

Adam ihtiyar olmuş, ziyade hastalanmış, artık kendisinden ümidi kesmiş. Bir oğlu varmış, onu çağırması:

“Gel oğlum, sana bir nasihatım var, demiş. Ben bu dünyadan gidiyorum. Bu sözümü unutma: Yerde olan bütün mahlukata iyilik et. Gökte olan bütün mahlukata iyilik et. İnsanoğluna iyilik etme.”

Bu vasiyetini üç defa tekrar etmiş...

Neyse, adam ölmüş, cenazesini kaldırmışlar. Oğlu da babasının işini tutmuş. Aradan bir zaman geçmiş. Bir gün kalkmış, atını yüklemiş, uşağını da almış yanına, gidiyorlar...

Yolda giderken, bakıyor ki bir deliğin başında bir kedi bir yılan pençesini atmış, öldürecek: yılan çabalıyor deliğe kaçmaya, ama kedi bırakmıyor. Adam hemen attan ini-

yor, kediye bir kamçı vuruyor, kedi kaçıyor, yılan da deliğine giriyor. Adam biniyor gene atına, yollarına devam ediyorlar. Gitmede olsunlar, bir ağacın altına varıyorlar; dalların arasında leylek yavruları, lak lak, kıyamet koparıyorlar. Bakıyor ki, bir yılan yavruların üstüne yürümekte. Hemen atını sürüyor, yılanı bir kamçı vuruyor, kaçırıyor, leylek yavrularını da yuvalarına koyuyor. Anaları da tepede dolaşmış, bunu görüyor. Adam gene biniyor atına, sürüp gidiyor yoluna...

Gide gide bir memlekete varıyorlar. Bakıyor harmanlarda çocuklar oynuyorlar. Bir çocuk aralarında... O geliyor bir tokat vuruyor, bu geliyor bir tekme vuruyor; beriki itiyor, o yanki çamura kakıyor, öyle hırpalıyorlar. Adam kendi kendine:

“Ne etsem, babamın da vasiyeti var, diyor... Ama merhamet de bırakmaz ki...”

Attan iniyor, varıyor çocuğun yanına:

“Oğlum, seni niye dövüyorlar? diyor: Senin kimin kimsen yok mu?”

“Yok ya, diyor çocuk, ne anam var, ne babam, ne kimsem.”

Adamın aklında babasının nasihatı, ama gene de çocuğa:

“Oğlum, ben seni evlat alsam benimle gelir misin?” diyor.

“Gelirim.”

Adam çocuğu alıyor atının terkesine. Bir hana iniyorlar. Bu çocuğu uşağına veriyor, diyor ki:

“Git eve, hanıma söyle, bu oğlanı gömleğinden geçirsin.¹ Ben evlat ettim, o da etsin.”

¹ Çocuğu gömleğinden geçirmek: Evlat edinmek. Eski bir törene işaret eden bu deyimde Dede Korkut kitabında da rastlıyoruz.

Neyse, ticaretinde bir zaman dolaşıyor, o memleketlerde, sonra evine geliyor. Çocuğu mektebe veriyor, okutuyor. Oğlan adam oluyor. Bu adamın da babası gibi, her akşam misafir sofrası kurulmuş. O sofraya, kedinin pençesinden kurtardığı yılan her gece bir sarı lira getirir koymuş. Yılandan kurtardığı leyleklerin anaları da bir kızarmış tavuk getirir sofranın ortasına bırakmış. Bu çocuk bu işin sırrını anlamaz:

“Bu tavukla, bu lira nereden geliyor? Bu adam sihirbaz mıdır nedir?” dermiş... İçinde de bir hırs uyanmış: Düşünmüş ki ne yapsa da babasının mevkiine erişse?

Sonunda bir gün bir arzuhal yazıyor oranın hükümdarına:

“Benim bir babam vardır... Böyle ediyor, şöyle yapıyor... Bu senin mülkünde kalırsa buraları hükmü altına alacaktır,” diye... Gönderiyor bu arzuhalı. Padişah bunu okuyor, çağırıyor vezirini vükelasını:

“Bu adamın çaresine bakalım,” diyor. O zaman Vezir diyor ki:

“Yo, şevketlim. Öyle aramadan sormadan bu iş olmaz. Sen tebdili kıyafet edersen, ben de yanında, gideriz bunları dinleriz. Ondan sonra ne lazımsa yaparız.”

Padişah da bu aklını beğeniyor Vezirinin. Çıkıyorlar saraydan gidiyorlar o memleketle, artık bir günde mi, beş günde mi, neyse... Diyorlar ki:

“Bu memlekette kimdir hanedan,² misafir kim kondurur?”

“Burada bir bezirgânbaşı var, o konuklar,” diyorlar.

² Hanedan: Aslında “ev sahibi” gibi bir anlama gelen bu kelime dilde: Asil aile, büyük soydan gelen aile manasını almıştır. Burada ileri gelen, evinde yabancıları konuklamaktan şeref duyan kimse anlamına geliyor. Bir köyde, kasabada yabancıyı konuklandırmak ev sahibine iyi ün kazandırdığı gibi, zenginlik ölçüsü de sayılır.

Geliyorlar, bezirgânın kapısını çalıyorlar, oğlan açıyor. Diyorlar:

“Bizi misafir kabul eder misiniz?”

“Durun babama sorayım.”

Varıyor, babasına haber veriyor. Bezirgân iniyor, buyur ediyor bunları, alıyor içeri. Yukarı çıkıyorlar. Ama adam anlıyor ki bunlar asilzadedir. İkram ediyor bunlara. Saat on bir³ oluyor, sofraya kuruluyor misafir odasında. Bir yılan geliyor, bir sarı lira bırakıyor sofraya. Vezirle Padişah birbirlerine işaret ediyorlar. Az sonra kuş da getirip tavuğu bırakınca, bunlara:

“Tamam, diyorlar, iş anlaşıldı.”

Neyse, yemekler yeniyor, gümüş leğen, gümüş ibrikle eller yıkıyor. Kahveler içiliyor, oturuyorlar. Bu adam diyor ki:

“Şimdi bize lakırdı lazım. Size bir şey anlatayım. Elbet yılanın altın getirdiğine, kuşun kızarmış tavuk getirdiğine şaştınız. Bunun hikmetini merak edersiniz. Benim yüz yaşında bir babam vardı. Ölürken çağırdı beni, şöyle nasihat etti: Oğlum, yerdeki, gökteki bütün mahlukata iyilik et, insanoğluna iyilik etme. Çamurda gördün mü bir tekme de sen vur dedi. Sonra bezirgânlıkla gezerken bu yılanı bir kediden kurtardım, bu kuşun yavrularını da yilandan kurtardım. Bunun için bu yılan her akşam bana bir sarı altın getirir, bu kuş da soframa bir kızarmış tavuk bırakır. Az sonra bu çocuğa rastladım. Bütün çocuklar etrafını almışlar, hırpalıyorlardı. Bunu aldım. Devlet millet sayesinde adam oldu. Bizim de evladımız yoktu, evlat edindik. Bu da bizim yüzümüzü kara çıkarmaz elbet.”

Padişah adama:

“Sen okumak bilir misin?” diyor.

³ Saat on bir: Burada, “alaturka”, yani güneşin batmasında on ikiye ayarlanan saat anlatılmak isteniyor.

“Bilirim.”

“Biz buraya gelmeden bir mektup bulduk, okuyamadık, sen bize bir okusan.”

Alıyor kâğıdı adam, okuyor. Hemen padişahın ayaklarına kapanıyor:

“Boynum kıldan incedir, diyor. Ben ki babamın nasihatını tutmadım, ne ceza versen hakkımdır.”

“Yook, diyor Padişah, sen bizi affet, biz günaha girdik, senden şüphelendik, seni öldürmeye geldik. Oysaki cezaya müstahak bu oğlanmış...”

“Senin bunca iyiliğini tepmiş bir evlat, bunun gibi adamın kimseye hayrı olmaz,” diyorlar. Oğlanı cellat ediyorlar.

Sonra, eyvallah deyip yerlerine gidiyorlar....

Onlar geldi geçti, yedi içti, yere göçtü. Biz de yiyelim içelim, kerevetine çıkalım.

21. Köylü ile Sultan Mahmut



Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Sultan Mahmut adında bir padişah varmış.

Bu Sultan Mahmut, bir yaz günü gezerken kırdan bir armut ağacının altına uzanmış. Yere düşen bir armudu yemiş. Sonra da armut ağacının sahibini çağırılmış, demiş ki ona:

“Bir armudunu yedim. Hakkını helal et... Hem de bir işin düşer, İstanbul’a gelirsen, gel beni bul; Sultan Mahmut diye sorarsan kim olsa gösterir.”

Gel zaman, git zaman, bizim köylünün bir başka köylü ile tarla işi çıkmış. Olduğu yerin mahkemesinde davayı kaybetmiş.

Kendini haklı bildiğinden bu iş pek gücüne gitmiş, epey uğraşmış; düzeltmek için, bir fayda bulamamış... O zaman karısı:

“Bir sepet armut hazırlayayım da git Sultan Mahmut’u gör; işimizi her hal yapar...” demiş. Köylü de karısının sözünü dinlemiş. Gitmiş İstanbul’a, Sultan Mahmut, diye

sora sora padişahın sarayını bulmuş, Sultan Mahmut bunu huzuruna kabul etmiş; hoş beş sohbetten, yemeden içmeden sonra, padişah emir vermiş, götürmüşler güzel bir misafir odasına yatırmışlar köylüyü. Gece adamın dışarı çıkması iktiza etmiş. Yolunu bulmak için birçok kapılar açıp kapamış, yattığı yerden uzaklara düşmüş, yolunu şaşır-mış... Sonunda bunun önüne muhafızlar çıkmış... Ne aradığını, kim olduğunu sormuşlar... Adam derdini anlatamamış. “Bu bir casus olmalı,” demişler, tuttukları gibi hapse tıkmışlar...

Aradan tam üç sene geçmiş... Padişah bir gün kendine armut getiren köylüyü hatırlamış, aratmış, taratmış. Hapishanede olduğunu öğrenince pek üzölmüş; çağır-mış; “Dile benden ne dilersin...” demiş.

“Sultanım, demiş köylü, bir balta, bir ip, bir de Kuran kitabı dilerim.”

Padişah neden bu üç şeyi istediğini merak edip sorun-ca köylü:

“Balta ile senin altında yattığın armut ağacını keseceğim, ip ile karıyı asacağım, beni sana bir sepet armutla yol-ladığı için... Kuran kitabına da el basacağım, bir daha Mahmut adlı bir adama selam vermeyeceğime,” demiş.

Bu sözlerden pek hoşlanan padişah köylüyü, bir heybe dolusu altın verip uğurlamış.

22. Hasses Paşa



Vakti zamanında İstanbul'da bir adamın bir kızı varmış. Kız on dört, on beş yaşına gelmiş, anası babası ölmüşler. Bir yalılı varmış, orada otururlarmış bunlar, kız bu koca yalıda tek başına kalmış.

Bir gün süslenmiş, püslenmiş, çarşıya çıkmış. Gezmiş, dolaşmış, nihayet genç bir tüccarın dükkânına girmiş. Bir hamal yükü kumaş almış. Parasını verecek; çantasına davranır, çanta açılmaz.

“Affedersiniz, anahtarları evde unutmuşum. Çantam isterseniz burada kalsın,” der.

Mağaza sahibi:

“Hay, hay efendim. Ne kıymeti var?... İsminizi bağışlar mısınız?”

Kız da:

“Addemekâre,” der, çantasını bırakır, kumaşları alır, gider. Tüccar bir gün bekler, kız gelecek, iki gün bekler, kız gelecek... Nihayet sabrı tükenir. Çantanın kilidini kırar, bir de bakar ki içi taşla dolu.

“Eh, alacağın olsun kız,” der, ama kız da çok güzelmiş, hayali gözünden gitmez. Yatar kalkar, hep onu düşünür, bir daha nasıl bulsam şu kızı diye içi içini yermiş.

Biz gelelim kıza... Bir gün, beş gün, gene canı yalnızlıktan sıkılmış. Bir sabah sokağa çıkar. Gezinirken bir hocaya rastlar. Hoca buna:

“Ne arıyorsun buralarda?” diye sorar. Kız:

“Kendime münasip bir eş arıyorum,” cevabını verir.

Hoca: - Öyleyse bana var.

Kız: - Sen evlisin.

Hoca: - Boşarım karımı.

Kız: - Peki öyleyse... Sen nerede oturuyorsun?

Hoca: - Fatih'te, falan numarada.

Kız: - Şimdi burada çırılçıplak soyun. Karşiki ağaçlığa kadar hiç arkana bakmadan koşu koşu git, “Üçten dokuza, şart olsun¹ karımı boşadım,” diye üç defa tekrarla. Ben burada bekleyeyim.

Hoca kızın dediklerini yapar: Ağaçlığa doğru koşmaya başlar. Kız da hocanın elbiselerini aldığı gibi yalısına gider. Bir kat erkek esvabı giyer, eline hocanın tesbihini, saatini alır, gider doğru hocanın evine.

“Hoca efendi saatini, tesbihini gönderdi. İki yüz lira istiyor,” der.

Hocanın karısı da inanır, iki yüz lirayı kıza verir. Kız parayı alır, yalhya döner. Bir müddet sonra, çat çat, Hoca, evinin kapısına dayanır... Karısı bir de bakar ki cumbadan, çırılçıplak Hoca. Kapıyı açmaz:

“Giiiiit, der, soyunduğun yerde giyin. Bir de iki yüz lira istersin. Kim bilir hangi orospulara yedirdin. Ne halin varsa gör.”

¹ Üçten dokuza şart olsun: Bir yemin şekli; bu “Eğer yapmazsam karımı, boşamış olayım,” anlamına gelir.

Hoca, ne dese, ne kadar yemin etse, nafile. Kadın kapıyı açmaz.

Çıplak nereye yakışır? Hamama... Hoca da doğru hamama gider. Bir tanıdığına haber gönderir, elbise getirtir. Kızın hayali de bir türlü gözünden gitmezmiş:

“Beni karımdan, iki çocuğumdan, iki yüz liramdan etti. Ama bir defacık olsun yüzünü görsem,” dermiş.

Yalıda kızın gene canı sıkılır. Yakar yakıştırır, takar takıştırır, süslenir püslenir, deniz kenarına gezmeye çıkar. Bir de ne görsün: Yer yerden, gök gökten... Gelen, giden, bir kıyamet, bir mahşer. Kız birine sorar:

“Ne var? Ne oluyor?”

“Padişahın şehzadesi Mısır’da tahsildeydi, o dönüyor,” derler.

Hemen kız bir kayığa atladığı bibi soluğu Şehzadeyi sahile getiren sandalda alır. Çıkar Şehzadenin yanına. Şehzade içinden:

“Annemgil beni karşılamaya ne güzel kız seçmişler” diye kızı yanına oturtur. Biraz sonra oğlunu karşılamaya Sultan Hanım gelir. Oğlunun yanında kızı görünce:

“Oğlum Mısır’dan ne güzel kız getiriyor,” diye sevinir.

Saraya gelirler. Kızla Şehzadeye yemeklerini getirirler. Oğlan kıza bir mücevher çekmecesini hediye eder. Kızdan adını sorar; kız der ki:

“Söylemeye utanıyorum. Pek çirkin bir ad.”

“Kendin güzelsin ya, ismin varsın çirkin olsun.”

Kız ezile büzüle:

“Adım Ördek, efendim,” der.

Şehzade:

“Hiç de fena değilmiş. Ördek adı çirkin mi?” der.

Neyse, yemeğe otururlar. Kız Şehzadenin bardağına usulca uyutucu bir ilaç koyar. Şehzade uyuyunca karyolasına yatırır, kendi de, el ayak çekilince çekmeceyi aldığı gibi, saraydan çıkar gider.

Şehzade sabahleyin uyanır bakar ki yanında kimse yok.

“Ördek,” diye bağıır. Uşaklar:

“Herhalde, yoldan geldi, yorgun da dışarı kadar çıkmıyor, ördek² istiyor,” derler; ördeği götürürler. Şehzade:

“Bu ne? Bunu istemiyorum,” diye bağıır. Giderler bahçeden bir ördek tutup getirirler. Şehzade gene, “Bu değil,” deyince, annesi:

“E oğlum, biz bundan başka ördek bilmiyoruz.”

Şehzade: - Dün beni karşılamaya gönderdiğiniz kız Ördeği istiyorum.

Sultan Hanım: - Sen onu Mısır’dan getirmedin mi?

Şehzade: - Siz onu beni karşılamaya göndermediniz mi?

Sultan Hanım: “Ya!” der. Bu işe şaşırıp da kalırlar. İn miydi, cin miydi, peri miydi? diye...

Artık herkes, oğlu tahsilini bitirmiş gelmiş diye, Padişaha tebrike geliyor ya... Kız da bir kat erkek urbası giyer, eline bir baston alır, saraya gider. Bir yere de o oturur. Padişah misafirlerine söz arasında der ki:

“Dün akşam sarayda garip bir hadise olmuş. Çok güzel bir kız Şehzadenin yanında saraya girmiş, odasına çıkmış. Biz onu Mısır’dan alıp getirdiği cariye sanıyoruz, o da bizim kendisini karşılamaya yolladığımız bir kız sanıyor... Adının Ördek olduğunu söylemiş. Şehzadenin hediye ettiği mücevher çekmecesini almış, ortadan kaybolmuş... Bu işin sırrını bir türlü anlayamadık.”

Hemen orada bulunan şal tüccarı ayağa kalkar:

“Padişahım, bu olsa olsa bana da oyun oynayan kızdır. Bir top şalımlı aldı, ‘Adım Addemekâre’dir, dedi, gitti, bir daha da görünmedi.”

² Ördek: Hastaların tabii ihtiyaçlarını gidermek için, altlarına sürülen bir çeşit oturak.

Arkasından Hoca atılır:

“Ah Padişahım. Onun yüzünden ben kırk yıllık karımdan, iki çocuğumdan oldum. Herhalde bana bu işleri yapan da aynı kızdır,” der ve başından geçenleri bir bir anlatır.

Hasses Paşa,³ Padişahın yanında oturuyormuş. Bütün bunları dinler dinler de der ki; bu üçüne birden dönerek:

“Yazıklar olsun size, üç erkek olacaksınız, bir kızın hakkından gelemediniz mi? Ben de ona bir oyun oynamazsam bana Hasses Paşa demesinler. Şu bıyığımı sakalımı yülütüp⁴ kadınıym diye gezeyim...”

Kız da ötede içinden: “Bakalım kim kime oynayacak,” der. Eve gelir. Bir ay kadar hiç dışarı çıkmaz. Sonra bir helvacı elbisesi giyer, başına bir tepsi helva alır:

“Ebem, dedem canı için...” diye, sokak sokak dolaşıp helva dağıtıyor... Hasses Paşa'nın konağının önüne gelir. Tam o sırada da Paşa Hazretleri giyinmiş, kuşanmış kapıdan çıkıyormuş. Kız yanına gider:

“Ebem, dedem canı için, Paşa Hazretleri, bir lokma helva alın,” der.

Paşa: “Defol oradan,” diye bağırınca kız yılışır:

“Addemekâre'nin başı için, Paşa Hazretleri,” der demez Paşa duraklar.

“Sen Addemekâre'yi biliyor musun?” diye sorar.

Kız: - Biliyorum ya... Bugün Sultan Ahmet hamamına gitti.

Paşa: - Bana onu gösterebilir misin?

³ Hasses Paşa: Asesbaşı kelimesinden bozma, Asesbaşı, eski Osmanlı inzibat teşkilatında, polis müdürünü karşılayan bir yüksek memurdu.

⁴ Yülütmek: Tıraş etmek veya ettirmek. Eskiden bıyık ve sakal, erkeklik alameti sayıldığından, herhangi bir konuda iddiaya girişen, “Yapamazsam bıyığımı -veya bıyığımı, sakalımı- kazıtırım,” diye karşındakini inandırmak isterdi.

Kız: - Hay hay, gösteririm ama, böyle olmaz. Sen kadın elbisesi giyeceksin. Yüzüne de kalın bir peçe tutunacaksın. Ben de kıyafetimi değiştiririm, beraberce hamama gideriz...”

Paşa bu işe razı olur. Kadın kıyafetine girerler, hamama giderler. Hamamcı, Haççe Kadın, Zelha Kadın, hemen paşa efendinin etrafını alıp çarşafını çıkartmaya davranırlar. O zaman kız:

“Aman, biraz durun, hanım pek utangaçtır. Biraz alışsın da öyle soyarsınız,” der. Paşayı bir sandalyeye oturtur:

“Gideyim bakayım bari, nerede Addemekâre? Şimdi öğrenir gelirim,” der, usulca hamamdan çıkıp doğru karakola gider:

“Hasses Paşa'nın yaptığı rezillikler yetmiyormuş, bir de kadın kıyafetiyle Sultan Ahmet hamamına girdi...” diye ortalığı velveleye verir. Hemen zaptiyeler, ahali hamamı basarlar. Hasses Paşa'yı yakalayıp bir güzel sopa çekerler. Sonra da doğru hapise tıklarlar. Paşa artık arından tere yatmış sanki... Kimseye bu işin nasıl olduğunu söylemeye bile iktidarı yok... Kız bir gün hapishanenin önüne gelir. Birkaç çocuğa para vererek:

“Ben ne yaparsam, siz de öyle öyle yapın.”

Başlar: “Babamız, ah, babamız...” diye ağlayıp feryat etmeye. Çocuklar da onun gibi, ağlayıp sızlayarak, “babamız” diye saçlarını başlarını yolarlar. Kız:

“Babamız hastadır, nasıl olsa bir yere kaçamaz. İrade buyurun da evimize yatıralım,” der. İrade çıkar. Kız Hasses Paşa'yı bir arabaya bindirdiği gibi konağa getirir. Hastayı yatırır. Kız başında: “Bey babacığım, bey babacığım,” diye pervane gibi dönermiş.

Ötede Hasses Paşa'nın hanımı bu işlerden bir şey anlamamış... Kıza sorar:

“Sen kimsin hanım? Bu işler nedir?”

Kız: “Ben kim miyim? Kim olacağım, Paşa'nın kızıyım. Paşa babam Beyoğlu'nda annemle evlenmiş; burada da bizden gizli sizinle evlenmiş. Babamı Beyoğlu'ndaki evine götürecektim, ama annem birden görünce fena olur diye götürmedim,” der.

Paşa'nın karısı, kız dışarı çıktıkça hastanın yakasından yapışıp: “Gece sabahlara kadar gelmediğin yetmiyormuş gibi bir de üstüme evlenir boyun kadar kız yetiştirirsin ha...” diye hırpalarmış. Paşa'nın bir kelime söylemeye kudreti yok, sade kaşlarını kaldırmış. Kadın da:

“Seni hınzır, seni. Ölüp gidiyorsun da yalan söylemekten vazgeçmiyorsun,” dermiş.

Neyse, gün günden hasta iyi olmaya yüz tutmuş. Bir gün kız, Paşa'nın karısına:

“Anneciğim, babam artık iyi olmaya başladı. Öteki annem de merak etmiştir. Gideyim ona haber vereyim,” der, çıkar gider... Hasses Paşa da artık büsbütün iyileşir, kalkar.

Kız gene iki ay hiç dışarıya çıkmaz. İki ay sonunda, bir gün Sultan Ahmet hamamına gider. Hamamda kimse kalmayınca, hamamcı Haççe Kadınla Zelha Kadına:

“Alın şu beş lirayı, güzel bir yemek hazırlayın. Beraber yiyelim” der. Onlar da, “Peki,” derler. Yemeği hazırlarlar; sofraya geçip otururlar. Kız kadınların önlerine uyuşturuca bir ilaç koyar. Haççe Kadınla Zelha Kadın yemekten bir susak⁵ alır almaz kendilerinden geçerler. Kız ikisini üst üste dolaba yerleştirir. Sonra külhancıya seslenir:

“Külhancı, al şu beş lira senin. Şu yirmi beş liraya da git, bir takım gelin elbisesi al, her şeyi tamam olsun.”

Külhancı:

“Baş üstüne efendim, baş üstüne,” diyerek gider. Elbiseyi getirir.

⁵ Susak: Lokma.

Kız:

“Al şu beş lirayı da. Şu pusulayı götür, Hasses Paşa'ya ver.”

Pusula Haççe Kadınla Zelha Kadın ağzından:

“Paşa Hazretleri, sizin için hamamımıza çok güzel bir kız getirttik. İyice karanlık basınca geliniz.”

Paşa:

“Peki, geleceğim,” diye cevap yazar.

Kız, teli duvağı takar, kurulur. Çok geçmeden Paşa da gelir. Kız der ki:

“Ben sevdiğilerimle bir lokma yemek yemekten hoşlanırım. Zaten siz geleceksiniz diye her şeyi hazırladım.”

Sofranın başına geçerler. Paşa Hazretleri iki susak almadan kendinden geçer. Kız hemen Paşa'nın sakalını, bıyığını, kaşını tıraş eder, düzgünler sürer, gelin elbisesini giydirir, teli duvağı takar. Bir hasır üzerine yatırır. Bir yanına Haççe Kadını, bir yanına da Zelha Kadını koyar. Bunları birbirine urganla sımsıkı bağlar. Külhancıya:

“Al şu on lirayı. Bu hasırı böylece sarayın karşısındaki selvi ağacına as,” der. Külhancı gider, kızın dediklerini yapar. Kız da evine döner.

O sabah İstanbul halkı sarayın önündeki selvide asılı şeyi görünce koşarlar Padişaha:

“Padişahım, sarayınızın karşısında bir şey asılı, ne olduğunu bilemedik. Bir suikast mıdır? Yoksa düşmanın bir oyunu mu?” derler. Padişah bakar, sarayın önünde bütün halk toplanmış.

“Kim bunu çözüp indirirse ona maaş bağlayacağım,” diye ilan eder. Bir ihtiyar adam gider hasırı içindekilerle indirir, Padişahın divanının ortasına getirip bırakır. Bir de açarlar bakarlar ki iki kadınla bir gelin... Biri eğilir bakar:

“A... Hamamcı Zelha Kadın.”

Öteki eğilir bakar:

“A... Hamamcı Haççe Kadın.”

Bir de geline dikkatle bakarlar, Hasses Paşa'yı tanır. Doktorlar gelir. İki hamamcı ustasını ayıltırlar. "Nedir bu iş?" diye sorarlar. Onlar da:

"Hamama güzel bir kız geldi. Yemek yaptırdı. Birlikte yemek yedik. Gerisini bilmiyoruz," derler.

Hasses Paşa'yı da ayıltırlar. Bir de gözlerini açar bakar ki, Padişahın divanında, etrafında kalabalık... Şaşkınlıktan, korkudan tekrar düşer bayılır. Neyse iyice kendine gelince, bakar ki başka çare yok, başından geçenleri anlatır:

"Padişahım, bir kız getirdik diye beni hamama çağırıldılar. Oturdum, o kızla yemek yiyordum. Sonra ne oldu, siz daha iyi bilirsiniz," der.

Bunun üzerine padişah etrafındaki halka döner der ki:

"Aşk olsun şu kıza. Dört erkeğin hakkından geldi. Kim ise meydana çıksın. Hiçbir ceza vermeyeceğim." O zaman kız, erkek kıyafetinde ileri varır. Arkasında da bir hamal..."

"Padişahım, der, şu şalcının şalları, şu da hocanın elbiseleriyle iki yüz lirası, şu şehzadenin çekmecesini, şu da paşanın elbiseleri..."

Padişah:

"Kızım, ayıp değil mi memleketin koca paşasını rezil ettin?" diyince, kız da:

"Padişahım, o, memleketin namusunu korumaya memur bir insan, vazifesini düşüneneği yerde, sizin huzurunuzda, benim gibi aciz bir kız için: Ben ona bir oyun oynamazsam, bu sakalla bu bıyığı kazır, kadınıym diye gezerim, gibi büyük büyük laf etti. Ben de ona bir ders verdim, dediğini yaptım."

O zaman Hasses Paşa:

"Ben bu kızın cevriyi çektim. Bana nikâh edin," der.

Kız: - Olmaz, günü gelir başıma kakarsın?

Hoca: - Padişahım, bana verin.

Kız: - Yok, zamanı gelir, beni karımdan, çocuklarımdan ayırdın diye sitem edersin.

Şehzade: - Ben alayım.

Kız: - Sen bir padişah oğlusun. Yarın benim gibi on tanesiyle evlenirsin, der. Sonra da: Benim ilk göz ağrım şal tüccarıdır. Onunla evlenirim. Beraber çalışır, kazanır, yeriz.

Padişah da bu kararı pek yerinde bulur. Emir verir, tüccarla kızın nikâhları kıyılır, kırk gün kırk gece düğün ederler.

Onlar ermiş muradına, biz de erelim muradımıza.

Tekerlemelerin Kaynakları



I. Basılmış metinler

1. Yusuf Ziya Demircioğlu, *Yörükler ve Köylülerde Masallar, Hikâyeler*, İstanbul 1934, ss. 42-44. (Kısaltması: Demircioğlu, I).
2. *Aynı eser*, ss. 45-46 (= Demircioğlu, II).
3. *Aynı eser*, ss. 107 (= Demircioğlu, III).
4. Yaşar Kemal Göğceli, *Tekerlemeler*, "Türk Folklor Araştırmaları" dergisi, yıl 3, c. 2, Sayı 34, İstanbul, 1952, ss. 534-535. (= Göğceli, I).
5. Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1946, ss. 229-230,252 (= Boratav).

II. Basılmamış metinler (Benim koleksiyonumda)

6. İlhan Başgöz'ün 1943'te Ankara'dan Bn. Sebahat Bezci'den derlediği metin (= Ankara, 3 No, 11).

7. Meliha Tarıkâhya'nın 1943'te derlediği iki metin. (= Ankara, 5 I-II).
8. Bn. Muazzez Görkey'in 1943'te Ankara'da derlediği metin (= Ankara, 17 No. 6).
9. Mebrure Gürol'un Ankara'da 1944'te derlediği metin (= Ankara, 19).
10. Bn. Mukaddes Akçay'ın 1944'te Ankara'da derlediği metin (= Ankara, 1325).
11. Nezahat Aydın'ın 1947'de Ankara'da derlediği metin (= Ankara, 62 No. 34).
12. Bn. Fûruzan Işman'ın 1947'de Ankara'da derlediği metin (= Ankara, 62, No. 69).
13. Bn. Melahat Ergen'in 1947'de Ankara'da derlediği metin (= Ankara, 64 No. 1).
14. Bn. N. Kutuş'un 1947'de Ankara'da derlediği metin (=Ankara, 64 No. 10).
15. Sabri Alagür'ün 1947'de Ankara'da derlediği metin (= Ankara, 64, No. 15).
16. Salâhattin Tansel'in 1945'te Bursa'da derlediği metin (= Bursa,I. No. 1).
17. Salâhattin Tansel'in 1946'da Kavakdibi (Gemlik) köyünde derlediği metinler (= Kavakdibi, I, II, III).
18. Kemal Çığ'ın 1939'da Gönen'de derlediği metinler (= Gönen, No. 3, 4, 5).
19. B. Özcan San'ın 1939'da Gümüşhane'de derlediği metinler (= Gümüşhane, No. 23, 30 A).
20. Yaşar Kemal Göğceli'nin 1944'te Andırın'da (Maraş) derlediği 9 tekerleme (= Göğceli II.).
21. Bn. Subhan Andıç'ın 1951'de İstanbul'da derlediği iki metin (= Andıç I, II.).
22. Hasanoğlu Köy Enstitüsü öğrencilerinden Fakı Yüğrük'ün 1945'te derlediği metin (= Hasanoğlu, No. 37).
23. P. Boratav'ın 1932'de İstanbul'da derlediği metinler (= İstanbul P I, No. 4 I, II).

24. Kastamonu, Göl Köy Enstitüsü öğrencilerinden Şaban Karanfil'in 1948'de derlediği metin (= Kastamonu 4, No. 30).
25. Tokat Ortaokul öğrencilerinden Naciye'nin 1928'de derlediği metin (Tokat, I).
26. Aynı okuldan Lütfü'nün derlediği metin (Tokat, II).
27. P. Boratav'ın 1940'ta Kars'ta Poshoflu Âşık Sabit Yalçın'dan (Müdâmi) derlediği metinler:
 - I) Koroğlu-Demircioğlu hikâyesinin başında (= Müdâmi I).
 - II) Koroğlu-Kocabey hikâyesinin başında (= Müdâmi II).
 - III) Arslan Bey hikâyesinin başında (= Müdâmi III).

Masalların Kaynakları



(Kitaptaki bütün masallar benim koleksiyonumda, basılmamış metinlerdir.)

1. Nezahat Aydın'dan 1947'de Ankara'da derlediği metin (Ankara 62. No. 39).
2. Hasanoglan Köy Enstitüsü öğrencilerinden Süleyman Karagöz'ün 1945'te derlediği metin (Hasanoglan I, No. 13).
Ilhan Başgöz'ün 1943'te Ankara'da derlediği metin (Ankara, 3 Nolu. 16 - Çubuk).
3. Benim 1932'de İstanbul'da derlediğim metin (İstanbul P I, No. 5).
4. Benim 1939'da İstanbul'da derlediğim metin (İstanbul P I, No. 11).
5. Benim 1939'da İstanbul'da derlediğim metin (İstanbul P I, No. 3).
6. Bn. N. Kuntiş'in Ankara'da 1947'de derlediği metin (Ankara 64, N. 9).

7. Bn. Leman Beygu'nun 1947'de Ankara'da derlediği me-
tin (Ankara 64, No. 45).
8. Bn: Muazzez Görkey'in 1943'te Ankara'da derlediği
metin (Ankara 17. No. 24).
9. Bn. Ulviye Kiper'in 1947'de Ankara'da derlediği metin
(Ankara 62, No. 16).
10. Bn. N. Kutuş'in 1947'de Ankara'da derlediği metin
(Ankara 64, No. 7).
11. Bn. Berin Selekman'ın 1947'de Ankara'da derlediği me-
tin (Ankara 62, No. 52).
12. Nesip Boratav'ın 1928'de Mudurnu'da derlediği metin
(İstanbul P I. No. 8).
13. Bn. Leman Beygu'nun 1947'de Ankara'da derlediği me-
tin (Ankara 64, N. 44).
14. Bn. Leman Beygu'nun 1947'de Ankara'da derlediği me-
tin (Ankara 64, No. 46).
15. Bn. Muazzez Görkey'in 1943'te Ankara'da derlediği
metin (Ankara 17, No. 13).
16. Bn. Berin Selekman'ın 1947'de Ankara'da derlediği me-
tin (Ankara 62, No. 53).
17. Semih Köseoğlu'nun 1947'de Ankara'da derlediği me-
tin (Ankara 62, No 58).
18. Bn. Nezahat Aydın'ın Ankara'da 1947'de derlediği me-
tin (Ankara 62, N. 37).
19. Leman Beygu'nun Ankara'da 1947'de derlediği metin
(Ankara 64, No. 48).
20. Salâhattin Tansel'in Kavakdibi (Gemlik) köyünde
1946'da derlediği metin (Kavakdibi, No. 3).
21. Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencilerinden Hasan
Gülek'in 1945'te derlediği metin (Hasanoğlan I, No.
40).
22. Nezahat Aydın'ın 1947'de Ankara'da derlediği metin
(Ankara 62, No. 41).

Notlar



I. Tekerlemeler

(Kitaptaki tekerleme metinlerinden No. 3, 9, 14, 15, 16, 17, her biri tek bir kaynaktan alınmıştır. Ötekiler, iki veya daha çok kaynaktan gelen metinler biri ötekiyle tamamlanmak suretiyle meydana gelmiştir. Her bir metni teşkil eden unsurların nerden alındığını aşağıda kısaltmalarla gösteriyorum. Kısaltmaların hangi eserleri ve sözlü kaynakları karşıladığı daha yukarıdaki kaynaklar listesinde görülecektir.)

No. 1. (*Zaman zaman içinde*)

Tokat I, II.- Müdâmî II. -Göğceli II. -Ankara 64,
No. 10. -Kastamonu 4, No. 30. - Ankara 19.

No. 2.

Göğceli II.- Bursa I, No. 1.-Müdâmî-II.-Göğceli I.

No. 3.

Göğceli II.

No. 4.

İstanbul P I, No. 4, I, II.-Tokat III.- Bursa I, No. 1.
Gümüşhane No. 23.-Ankara 19.

No. 5.

Gönen No. 3.- Göğceli II.- Kavakdibi III.

No. 6. (*Az iken uz iken*)

Demircioğlu III.- Kavakdibi III.- Ankara 62, No. 34-Ankara 64 No.15.- Göğceli I.- Gönen No. 5.- Gümüşhane No. 23.

No. 7. (*Ondan sonrası*)

Ankara 64, No. 15.- Gümüşhane No. 23.- Kavakdibi III.- Demircioğlu II.- Göğceli II.- Ankara 62, No. 34. Ankara 62, No. 69.

No. 8. (*Karpuz*)

Ankara 62, No. 34.- Ankara 64, No: 1.- Gümüşhane No. 30 A.- Ankara 19.

No. 9. (*Topal Arı*)

Gümüşhane No. 30 A.

No. 10 (*Yol*)

Gönen No. 3. - Ankara 64, No. 15. - Hasanoğlan No. 37.

No. 11. (*Güzel*)

Ankara 3, No. 11.- Ankara 64, No. 15.- Gönen II, III.- Gümüşhane No. 30 A.- Kavakdibi III.- İstanbul P I, No. 4 II.- Tokat I., Kavakdibi II.

No. 12. (*Pire*)

Demircioğlu II. - Göğceli II. - Kavakdibi I, III., Andıç I.

No. 13. (*Kafam*)

Demircioğlu I.-Andıç I.

No. 14. (*Üvez*)

Göğceli II.

No. 15. (*Tavşan avı*)

Müdâmî I.

No. 17. (*Hiç*)

Müdâmî II.

Bu tekerleme, üçüncü şahısla, masal şeklinde de anlatılır (Bk. "Giriş"). TTV'de bu masalın 16 anlatması incelenmiştir. Yayıldığı yerler: Gümüşhane, Sivas, Ankara, Mersin, Muğla, Kastamonu, Eskişehir, İstanbul, İzmir.

-TTV'de incelenenlerden başka aynı masalın üç anlatması daha derlenmiştir: 1) Müdâmî II (kitapta yayımlanan);
2) Ankara 65 No. 66; 3) Sarıkamış - Dursun Cevlânî anlatması.

No. 17. (*Kaz avı*)

Göğceli I.

No. 18. (*Yeme içme*)

Göğceli I.- Andıç II.- Ankara 64 No. 10.- Gönen No. 4, 5.- Kavakdibi III.- Ankara 5, I.

No. 19. (*Ne olsam*)

Ankara 64 No. 15.- Gönen No. 4, 5.- Kavakdibi III.-Ankara 5, I.

No. 20. (*Sözün sonu*)

Ankara 64, No. 15.- Gönen No. 3, 4.-Istanbul P I, No. 4, II.- Kavakdibi III.- Tokat II.- Ankara 5, I.- Ankara 1325.- Ankara 17 No. 6.- Müdâmî III.- Ankara 62, No. 34.- Andıç I.

No. 21. (*Masal masal...*)

Kavakdibi II.- Ankara 5, II.

II. Masallar

1. (*Bacı Bacı, Çan Bacı*). Ankara 62, No. 39. TTV No. 168. AaTh No. 450*

1947'de Ankara'da öğrencilerimden Bn. Nezahat Aydın'ın derlediği masal. Bu masalın TTV'de 32 anlatması incelenmiştir. Daha sonra da 4 anlatma derlenmiştir, ki bu kitaptaki onlardan biridir: 1) Ankara 62, No. 39 (Çerkeş), 2) Ankara 64 No. 13 (İstanbul), 3) Ankara 65 No. 38; 4) Ankara 65 No. 67 (Balıkesir).

* Masalın adı karşısında: 1) Metnin bulunduğu dosyadaki numarası, 2) Türk masalları katalogunda masalın tip numarası (TTV = Typen türkischer Volksmaerchen). 3) Milletlerarası katalogdaki numarası (AaTh=Aarne-Thompson, The Types of the Folk-Table.) gösterilmiştir.

Masalın -Türk diliyle- yayıldığı yerler: Kastamonu, Ankara, Gümüşhane, İstanbul, Muğla, Elâziz, Sivas, Niğde, Yozgat, Erzurum, Bursa, İzmir, Niş (Yugoslavya), Alanya, Şavşat (Artvin), Safranbolu, Çerkeş, Balıkesir.

2. (*Yedi Kardeşler*) Hasanoğlan I, No. 13 ile Ankara, 3, No. 16 (Çubuk). TTV No. 166.

Bu masalın bizim kataloğumuzda incelenen anlatmalarının karşılığı AaTh'de yoktur. TTV 165 (AaTh 451) bu masal tipine bazı unsurlarıyla yaklaşır. TTV 167'den bazı motifler de bu metinde görülür.

Kitaptaki metni, yukarda gösterdiğim iki anlatmayı (Hasanoğlan ve Çubuk anlatmaları) birbirleriyle tamamlamak suretiyle meydana getirdim.

TTV'de bu masalın 7 anlatması incelenmiştir. Yayıldığı yerler: Çubuk (Ankara), Hasanoğlan (Ankara), Develi (Kayseri), Gaziantep, Kars, Kırşehir.

Bu kitaptaki metinlerden birincisini İlhan Başgöz 1943'te Ankara'da, ikincisini de Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencilerinden Süleyman Karagöz 1945'te derlemiştir.

3. (*Nardaniye Hanım*) İstanbul P I, No. 5. TTV No. 167. AaTh 709.

Bu masalı 1932'de İstanbul'da annem Sıdika Boratav'dan yazdım. TTV'de 15 anlatması incelenmiştir. Daha sonra bir anlatması derlenmiştir: Ankara 64 No. 30 (Ayaş). Yayıldığı yerler: İstanbul, Konya, Sivas, Nevşehir, Kars, Erzincan, Kastamonu, Rize, Malatya, Ayaş (Ankara).

4. (*Ben Bir Yeşil Yaprak Idim*) İstanbul P I No. 11. TTV No. 190. AaTh 900.

Bu masalı 1939'da annem Sıdika Boratav'dan İstanbul'da yazdım. Masalın bitişindeki kalıp sözlerde adı geçen Korkut, Bn. Boratav'ın torunudur; metinden, masal anlatılırken onun dinleyiciler arasında bulunduğu anlaşılıyor.

TTV'de masalın 20 anlatması incelenmiştir. Daha sonra 4 anlatma derlenmiştir: Ankara 62 No. 23 (Merzifon),

Ankara 62 No. 33, Ankara 62 No. 55 (İzmir), Ankara 64 No. 10 (İstanbul).

Masalın yayıldığı yerler: İstanbul, Manisa, Bartın, Bayburt, Diyarbakır, Elâziz, Sivas, Ankara, Niğde, Yozgat, Bursa, İzmir, Çorum, Safranbolu, Çankırı, Malkara (Tekirdağ), Merzifon.

5. (*Fesliğenci Kızı*) İstanbul P 1, No. 3. TTV 192. AaTh'de yok.

Bu masalı 1939'da İstanbul'da annem Sıdıka Boratav'dan (o tarihte 52 yaşında) yazdım.

TTV'de masalın 25 anlatması incelenmiştir. Sonradan 3 anlatması daha derlenmiştir: Ankara 62, No. 56 (İzmir), Ankara 65 No. 33 (Elâziz), Ankara 65 No. 48 (Bergama).

Yayıldığı yerler: Adakale, Gönen, Kayseri, Ankara, Gümüşhane, İstanbul, Erzurum, Kastamonu, Edirne, Elvan köyü (Ankara), Bayburt, Çorum, Çubuk (Ankara), Niğde; Konya, Kars, Maraş, Malatya, Tekirdağ, İzmir, Elâziz, Bergama.

6. (*Yatalak Mehmet*) Ankara 64 No. 9. TTV 256. AaTh'de No. 910 A-C'de bu masalın bazı anlatmalarının başlangıç motifleri bulunur.

Masalı 1947'de öğrencilerimden Bn. N. Kutuş Ankara'da derlemiştir. Derleyicinin notuna göre bu bir İstanbul masalıdır. Bn. N. Kutuş masalı büyükannesi Bn. Mukaddes Duru'dan (o tarihte 63 yaşında) yazmıştır.

TTV'de masalın 24 anlatması incelenmiştir. Daha sonra 3 anlatma derlenmiştir (buradaki metin de bunlar arasındadır): Ankara 62 No. 13, Ankara 64 No. 9 (İstanbul), Ankara 65 No. 11 (Samsun). Yayıldığı yerler: İstanbul, Diyarbakır, Sivas, Malatya, Karaferye (Bulgaristan), Ankara, Eskişehir, Erzurum, Araç (Kastamonu), Gönen, Zonguldak, Bayburt, Arapkir, Samsun.

Bu masalın "kuyudaki Zenci ve onun kuyuya inenlere sorduğu soru" motifi Mevlânâ Celâleddin'in "*Fih Mafih*"inde vardır: Bir kafile çölde susuz kalıyor. Bir ku-

yuya rastlıyorlar; bir kova sallandırıyorlar; bir, iki... İp kesiliyor. İçlerinden biri: Kuyuya inelim, ipi kimin kestiğini anlayalım, diyerek aşağı iniyor. Kuyunun dibinde bir Zenciye rastlıyor: elinde bir kırbaç, bir yanda da yığılmış insan kelleleri. Zenci adama soruyor: "Dünyanın neresi iyi?" Adam kendi kendine "Neresi iyi desem, belki onca orası makbul değildir," diye düşünerek, "İnsan nerde hoş yaşarsa orası iyidir," cevabını veriyor. Zenci bu sözden hoşlanıyor. Kervana su veriyor ve kendi de haramilikten vazgeçiyor (Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, ikinci basım, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1952, ss.173-174).

7. (*Menekşe Yaprağından Incinen Kızım*) Ankara 64 No. 45. TTV. 226 AaTh'de yok.

Masal 1947'de Ankara'da öğrencilerimden Bn. Leman Beygu tarafından derlenmiştir.

Masalı Erzurumlu Bn. Edibe Beygu (o tarihte 50 yaşında) anlatmıştır.

TTV'de masalın 19 anlatması incelenmiştir. Sonradan da 3 anlatma derlenmiştir (biri buradaki metin): Ankara 64 No. 5 (Kastamonu), Ankara 64, No. 45 (Erzurum), Ankara 65 No. 57. Masalın yayıldığı yerler: Ankara, İstanbul, Selânik, İzmir, Gönen, Zonguldak, Erzurum, Kastamonu.

8. (*Arap Lala*). Ankara 17 No. 24. TTV 95. AaTh 425 A. Masalı Ankara'da öğrencilerimden Bn. Muazzez Görkey 1943'te aslı İstanbullu Bn. Memnune'den (o tarihte 45 yaşında) derlemiştir.

TTV'de masalın 26 anlatması incelenmiştir. Daha sonra da 3 anlatma derlenmiştir: Ankara 65 No. 21, Ankara 65 No. 28, Ankara 65 No. 69. Yayıldığı yerler: Develi (Kayseri), Ankara, Burdur, İstanbul, Adakale, Romanya (Türk halkı), Kars, Çorum, Gaziantep.

9. (*Dülger Kızı*) Ankara 62 No. 16. TTV 91. AaTh'de yok.

1947'de Ankara'da öğrencilerimden Bn. Ulviye Kiper tarafından annesinin ağzından yazılmıştır (masalı anlatan

Bn. Kiper o tarihte 45 yaşında imiş; iyi masal anlatmakla ün almıştır).

TTV'de masalın 13 anlatması incelenmiştir. Sonradan 3 anlatma derlenmiştir (biri buradaki metin): Ankara 62 No. 16 (Ankara), Ankara 62 No. 27 (Bolu), Ankara 65 No. 7 (Ankara). Yayıldığı yerler: İstanbul, Sivas, Kastamonu, Ankara, Amasya, Erzurum, Kars, Bolu.

Masaldaki, Peri kızının olağanüstü işlerinden kendini odun yerine tandırda yakması motifine, bir evliya menka-besinde, başka bir şekilde rastlanır. Bk. Hans- Herman Russak, *Byzans und Stanbul*, Berlin 1941, s. 141; Mehmet Halit Bayrı, *İstanbul Folkloru*, İstanbul 1947, s. 147. Merkez Efendi'nin karısı (birinci anlatmada bir padişah kızı, ikincide başka bir evliyanın, Sünbül Efendinin kızı) odun yerine ocakta bacağına yakar.

Masaldaki, çocuğu olmayan kadının yaptığı bebeğin canlanması motifi; bambaşka bir yapı içinde, bir ninniye bağlı olarak "Taş Bebek" efsanesinde görülür. (Bk. TTV No. 91 V.)

10. (*Ahu Melek*) Ankara 64 No. 7 (Diyarbakir). TTV 189. AaTh 510 B. Bn. N. Kutış tarafından Ankara'da 1947'de Diyarbakir'li Bn. Hanife Akgün'den yazılmıştır. Bn. Akgün (o tarihte 67 yaşında) masalın Diyarbakir'de söylendiğini açıklamış. Bu hanım, memleketinde iyi masal anlatmakla ün salmıştır. Derleyiciye: "Bu masalı Defterdarın karısına anlattım da bizim beyin maaşı çıktı," demiş.

TTV'de masalın 21 anlatması incelenmiştir. Daha sonra 7 anlatması (bu arada buradaki metin) derlenmiştir: Ankara 64 No. 7 (Diyarbakir), Ankara 64 No. 22 (Tokat), Ankara 65 No. 25 (Antalya), Ankara 65 No. 35 (Elâziz), Ankara 65 No. 65, Ankara 65 No. 79, Ankara 65 No. 82. Masalın yayıldığı yerler: Gemlik, Gümüşhane, Mersin, Zonguldak, Ankara, Gönen, İstanbul, Nevşehir, Iştip, Erzincan, Muğla, Manisa, Bursa, Diyarbakir, Tokat, Antalya, Elâziz.

Burada yayımladığımız metnin sonu, öteki anlatmalarda rastlanmayan acıklı bir akıbetle bitiyor (belki bu bitiş, acıklı sonu olan halk hikâyelerinin tesiriyle bu şekli almıştır); ama yine de, bir derviş işe karışarak macerayı tatlıya bağlıyor. Masalın son kısımlarında “İncili Çadır”ın (TTV 186) tesiri de vardır: Belli ki, Bn. Hanife Akgün masalı, iki tipi birbirine karıştırmak suretiyle meydana getirmiştir.

11. (*Hüsnü Yusuf Şehzade*) Ankara 62 No. 52 (İstanbul). TTV 93. AaTh 434.

Masalı Ankara’da 1947’de öğrencilerimden Bn. Berin Selekman, İstanbullu Bn. Hürmüz Okur’dan (o tarihte 45 yaşında) yazmıştır.

TTV’de masalın 16 anlatması incelenmiştir. Sonradan 6 anlatma daha derlenmiştir: Ankara 62 No 52 (İstanbul), Ankara 64 No. 16 (İzmir), Ankara 65 No. 12 (Bitlis), Ankara 65 No. 18, Ankara 65 No. 58.

Burada yayımladığımız metnin, aslında, öteki anlatmalardan farklı olarak, bir topal kuşun (Perilerden biri), baca deliğinden saraya girip Şehzade ile Sultanın çocukları Bahtiyar’ı kaçırmasıyla sona erer. Ben, anlatmada pek iyi anlatılmayan -belki bozulmuş- bu acıklı bitişi çıkardım.

12. (*Sitti Nusret*) İstanbul P -I No. 6 TTV 154. (krş. AaTh 363.).

Masalı 1928’de kardeşim Nesip Boratav, Mudurnu’da annesi Sıdika Boratav’dan (o tarihte 41 yaşında) yazmıştır. Bn. Boratav bu masalı gençliğinde Kilis’te dinlemiş, öğrenmiştir. Masalda o bölgenin damgasını belirten unsurlar vardır. (Metindeki sayfa altı notlarına bk.)

TTV’de masalın 8 anlatması incelenmiştir. Daha sonra da bir anlatma derlenmiştir: Ankara 62 No. 47. Yayıldığı yerler: Kastamonu; İstanbul, Ankara, Adakale, Kilis, Sivas, Develi (Kayseri).

13. (*Oduncunun Kızı*) Ankara 64 No. 44. TTV 152, 157. AaTh 363.

Öğrencilerimden Bn. Leman Beygu'nun Ankara'da 1947'de Erzurumlu Bn. Edibe Beygu'dan (o tarihte 50 yaşında) derlediği metin. Bn E. Beygu masalı Erzurumlu yaşlı bir mahalle hocası hanımdan dinlemiştir.

Masalın ortalarındaki macera (hayvan kıyafetine girip kaçan kızın bir padişahın evine sığınması ve onunla evlenmesi) başka (birçok anlatmalarında Tüylüce adını taşıyan) bir masala aittir, (TTV 189). Kızın, masalın sonunda, ölümden kurtulması motifi de TTV 153 ile ortak. Öteki bölümleriyle masal TTV 152 ile 157'nin katışmasından meydana gelmiş benzer.

Bu masalın iki şekli TTV'de (No. 152'de 11, No. 157'de 35 anlatma) incelenmiştir. Sonradan 3 anlatma daha derlenmiştir: Ankara 64 No. 44 (Erzurum), Ankara 65 No. 34 (Elâziz), Ankara 65 No. 72 (Diyarbakir). Yayıldığı yerler (her iki şekliyle): Kastamonu, Bayburt, Ankara, Develi (Kayseri), İstanbul, Afyon, Çorum, Sivas, Rodos, Adakale, Amasya, Üsküdar, Kars, Malatya, Elâziz, Diyarbakir, Erzurum.

Bu masaldaki "of" deyince çıkagelen ve türlü kötülükler eden kişiye bağlı motifle halk arasında "of" demenin kötü olduğuna dair inanın bir ilgisi olsa gerektir. Can sıkılıp da "of" diyenlere, "of deme Allah de" diye ihtar şeklindeki halk deyimli bu inanın bir ifadesidir. Balıkesir'de bir inanişe göre: "of" dememelidir; "Of" bir Şeytanın adıdır, adı ile çağrılınca hemen insanın karşısına dikilir (Osman Balkır, Balıkesir'de Halk Adetleri, Kaynak dergisi, Balıkesir 1935, sayı 27. s. 567.)

14. (*Sabır Taşı*) Ankara 64 No. 46 (Erzurum). TTV 185. AaTH'de yok.

Ankara'da 1947'de Bn. Leman Beygu'nun Erzurumlu Bn. Edibe Beygu'dan derlediği metin. Masalçı bu masalı Erzurum'da yaşlı bir mahalle hocası hanımdan dinlemiştir.

TTV'de bu masalın 37 anlatması incelenmiştir. Sonradan 4 anlatma "daha derlenmiştir: Ankara 62 No. 29

(Karaköse), Ankara 62 No. 76, Ankara 64 No. 46 (Erzurum), Ankara 65 No. 36. Yayıldığı yerler: Turgutlu (Manisa), Gümüşhane, Nevşehir, Çubuk (Ankara), Develi (Kayseri), İstanbul, Ankara, Çankırı, Niğde, Ceyhan (Adana), Karaferiye (Bulgaristan), Sivas, Erzurum, Haymana (Ankara), Amasya, Gaziantep, Arapkir, Yozgat, Karaköse, Kaşgar.

15. (*Yıldırım Padişahı*) Ankara 16 No. 13. (İstanbul). TTV 155 V. AaTh'de yok.

Masal Ankara'da 1943'te Bn. Muazzez Görkey tarafından, İstanbullu Bn Saime'den dinlenip yazılmıştır.

Bu masalın baş kısmı (kızın, Perilerin hizmetine girinceye kadarki macerası) TTV No. 189'daki 1-3'üncü motiflerden meydana gelmiştir. TTV'de masalın yalnız iki anlatması incelenmiştir: Biri buradaki metin, öteki de aynı derleyicinin yine İstanbullu bir masalcıdan yazdığı bir metindir (Ankara 17 No. S.).

16. (*Nalıncı ile Padişah*) Ankara 62 No. 53 (İstanbul). TTV 86 ve 207: AaTh 465 A, C ve 402.

Bn. Berin Selekman'ın Ankara'da 1947'de İstanbullu B. Şinasi Ötkünç'ten (o tarihte 35 yaşında) derlediği metin.

TTV'de No. 86'nın 27, No. 207'nin 6 anlatması incelenmiştir. Daha sonra 7 anlatma derlenmiştir. Yayıldığı yerler: Kastamonu, Hasanoglan (Ankara), Elmadağ (Ankara), İstanbul, Malatya, Sivas, Mersin, Elvan köyü (Ankara), Niğde, Gümüşhane, Amasya, Kars, Tokat, Giresun, Iğdır, Kavakdibi (Gemlik), İzmit, Ayaş (Ankara), Elâziz.

Masal TTV 86 ile 207'nin katışmasından meydana gelmiş görünüyor.

17. (*Altın Toplu Sultan*) Ankara 62 No. 58 (Nevşehir) TTV 218. AaTh 552.

Masalı 1947'de Ankara'da öğrencilerimden B. Semih Köseoğlu Nevşehirli Bn. Melek Öztaş'tan (o tarihte 35 yaşında) yazmıştır.

Masalın TTV'de yalnız bir anlatması incelenmiştir. (Kastamonu 4 No. 8. Safranbolu). Sonradan 2 anlatma da-

ha derlenmiştir: Ankara 62 No. 58. (Nevşehir), Ankara 65 No. 19. Bunlardan ikincisi ancak ilk motifleriyle (motif 1-3), kısmen, TTV 218'e uyar: Bu motiflere de kahramanın bir sevgiliyi bulmak için değil de, karısını kaçıran Arap'ın elinden onu kurtarmaya gitmesi şeklinde başka bir masal motifi karışmıştır.

Masalın "Ağlayan Nar ile Gülen Ayva'yı ve Devaynası'nı getirme şartları" motifi, Ağlayan Nar ile Gülen Ayva masalının (TTV 97; katalogda 13 anlatması incelenmiştir) bir motiftir. Olağan-dışı enişmeler motifi ise TTV 213 IV'de vardır.

18. (*Bostancı Dede*) Ankara 62 No. 37 (Çankırı). TTV 213, 204 AaTh 304, 449.

Masalı 1947'de Bn. Nezahat Aydın Çankırlı masalcılardan, öğrenip yazmıştır. Masal buradaki şekliyle iki masalın birbirine eklenmesinden meydana gelmiş görünüyor: başı TTV 213, sonu 204. TTV 213, katalogda 26 anlatma olarak, 204 ise 7 anlatma olarak incelenmiştir. Masalın her iki tipiyle yayıldığı yerler: Elvan köyü (Ankara), Ankara, Mucur, İstanbul, Sivas, Nevşehir, Amasya, Sarıkamış, Bayburt, Kastamonu, Arapkir, Maraş, Tokat, Gümüşhane, Elmadağ (Ankara), Bitlis, Kars, Arpaçay (Kars), Çankırı.

19. (*Usta Nazar*) Ankara 64 No. 48 (Arapkir). TTV 162. AaTh 1640, 1060, 1049, 1115.

Ankara'da 1947'de Bn. Leman Beygu'nun Tokatlı Bn. Naciye Ortaç'tan yazdığı metin. Masalcı masalı Arapkirli ihtiyar bir hanımdan öğrendiğini bildirmiştir.

TTV'de bu masalın 35 anlatması incelenmiştir. Daha sonra da 3 anlatması derlenmiştir: Ankara 62 No. 63 (İstanbul), Ankara 63 No. 1 (İzmir), Ankara 64 No. 48 (Arapkir). Yayıldığı yerler: Ankara, Bayburt, İstanbul, Kayseri, Seydişehir (Konya), Bergama, İzmir, Çankırı, Adakale, Taşköprü (Kastamonu), Karaköse, Kars, Ardahan, Iğdır, Ünye, Afyon, Ayancık, Tosya, Arapkir (Malatya).

20. (*Insanoğlu Nankördür*) Kavakdibi No. 3 TTV 65. AaTh 160.

Bu masalın TTV'de yalnız iki anlatması incelenmiştir: Zonguldak ve Kavakdibi anlatmaları; buradaki metin bu ikinci anlatmadır; bu metni Salahattin Tansel 1947'de, Kavakdibi köyünde yerleşmiş, Artvinli, 1878 harbi göçmenlerinden derlemiştir; masalcının adı belirtilmemişse de metnin halk hikâyeleri üslubunun tesiri altında kalmış bir erkek ağzından yazıldığı kestirilebilir. Masalın bitiş klişesi, Dede Korkut kitabındaki bitiş sözlerine çok benzer.

Bu masalın Ordos Mogollarından derlenmiş bir anlatması için bk. A. Mostaert, Folklore ordos, Peking 1947 No. 25.

21. (*Köylü ile Sultan Mahmut*) Hasanoğlan I No. 40 TTV 310. AaTh'de yok.

1945'te Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencilerinden Hasan Gülel'in derlediği metin.

Masalın TTV'de 6 anlatması incelenmiştir. Yayıldığı yerler: Bursa, Kastamonu, Develi (Kayseri), Ankara, Hasanoğlan (Ankara), Erzurum.

22. (*Hasses Paşa*) Ankara 62 No. 41 (Çerkeş). TTV 368 No.lu masala benzemekle beraber ondan ayrı olan ve TTV'de incelenmemiş bulunan bu tipi 368 A. ile gösteriyorum.

Bn. Nezahat Aydın'ın Ankara'da 1947'de, aslı Çerkeşli olan annesi Emine Aydın'dan yazdığı metin. Masalçı o tarihte 50 yaşında imiş.

Bu metin meddah hikâyelerinin özelliklerini gösterir; masalda İstanbul damgası açıkça beliriyor.